† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΣΑΡΔΕΩΝ ΚΑΙ ΠΙΣΙΔΙΑΣ
ΓΕΡΜΑΝΟΥ

V.103

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΣΑΡΔΕΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΑΥΤΗΣ

SISMANOGLIO MEGALOU

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
Τύποις «Φωτίου» Τόπων Βασιλειοπύλεων
—
1928

1103

† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΣΑΡΔΕΩΝ ΚΑΙ ΠΙΣΙΔΙΑΣ
ΓΕΡΜΑΝΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΣΑΡΔΕΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΑΥΤΗΣ

Χ.Κ
1912

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
Τύποις «Φοξιλέτ» Τάσσου Βασιλοπούλου
1928

SISMANOGLIO MEGARO

ΤΗ ΙΕΡΑ ΜΝΗΜΗ

ΤΟΥ ΑΟΙΔΙΜΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΜΟΥ

ΙΕΡΕΩΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

SISMANOGLIO MUSEO

Γ!(1928) 2.31(1 ούλ. 05
15ρ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αἱ Σάρδεις, «***πόλις μεγάλη, νεωτέρα μὲν τῶν Τρωϊκῶν, ἀρχαία δ' ὅμως***», ἦσαν πρωτεύουσα τοῦ ἰσχυροῦ τῆς Λυδίας βασιλείου ἐξιχθεῖσαι ὑπὸ τὸν τελευταῖον μάλιστα ἡγεμόνα αὐτῶν, τὸν Κροῖσον, εἰς μέγιστον βαθμὸν αἴγλης καὶ εὐδαιμονίας, ἕως οὗ ὑπὸ τὸν αὐτὸν καὶ πάλιν ἡγεμόνα ἀπολέσασαι ἣν εἶχον ἐπίζηλον δόξαν καὶ εὐτυχίαν περιῆλθον εἰς θέσιν ὑποδεᾶ περιπεσοῦσαι ἀργότερον καὶ εἰς παντελῆ ἀφάνειαν. Ἡ μελέτη τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς μεγάλης ταύτης Λυδικῆς πόλεως δὲν ὑπῆρξεν ἄμοιρος ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος διὰ τοὺς σοβαροὺς ἱστοριοδίφας ἀπό τε πολιτικῆς καὶ τῆς ἄλλης περὶ τὰς τέχνας καὶ τὸ καλῶς ὠργανωμένον ἐμπόριον ἐκείνης ἐνδιατριβούσης ἀπόψεως, ὅπως καὶ ἡ μετέπειτα τῆς αὐτῆς πόλεως τύχη δὲν ἔπαυσεν ἐφελκύουσα παρομοίως τὴν προσοχὴν τῶν ἱστορικῶν, δὲν εἶνε δὲ ἄγνωστον ὅτι καὶ ἐξαφανισθεῖσα τέλεον διέσωσεν ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ σήμερον ἔτι πολὺν τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ πλῆρες ἀναμνήσεων παλαιᾶς γοητείας καὶ ἀρχαίου μεγαλείου ὄνομα αὐτῆς.[1])

---

[1]) Περὶ τῆς καθόλου ἱστορίας τῶν ***Σάρδεων*** : ὅρα Ἡρόδοτ. Α΄ 7. 15. 29. 73. 84. 86. 93. Ε΄. 52-54. 101-105—Στράβ. ΙΒ΄. 579. 624-27. ΙΓ΄. 596. ΙΔ΄. 648 - Παυσαν. Γ΄. θ΄. 5. Δ΄ κδ΄. 2.—**La grande Encyclopédie Française, inventaire des sciences, des lettres et des arts** ἐν τῇ λέξει : **Sardes. — Asie Mineure, description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la chersonnèse d'Asie, par Charles Téxier.** Paris 1862. σελ. 232 καὶ ἑξ.—**Travels in Asia Minor and Graece by R. Chandler, D. D., III. édit 1817. t. 1ère** σελ. 290-296.—**Dictionary of the Bible edit by James Hastings.** Edinbourgh 1909. vol IV. σελ.

Τῆς ἀνωτέρω ἱστορίας τῶν Σάρδεων οὐχ ἧττον ἐνδιαφέρουσα προβάλλει καὶ ἡ ἐπὶ μέρους θρησκευτικὴ τοιαύτη. Προστάτις θεὰ τῆς πόλεως ταύτης καὶ καθόλου μήτηρ τῶν Λυδῶν ἐλογίζετο ἡ Κυβέλη, τῆς ὁποίας καὶ «***ἱρὸν***» ὑπῆρχεν ἐν Σάρδεσιν. Αὕτη προσομοιάζουσα κατά τινας μὲν πρὸς τὴν Ἐφεσίαν Ἄρτεμιν, κατ' ἄλλους δὲ πρὸς τὴν Περσεφόνην, εἶχε τὴν διαρκῆ αὐτῆς διαμονὴν εἴτε ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Τμώλου, εἴτε παρὰ τὸν Πακτωλὸν ἢ παρὰ τὴν λίμνην τῆς Γυγαίης, ἔνθα τὸ ἄδυτον αὐτῆς καὶ ἡ κυρίως νεκρόπολις τῶν Σάρδεων, εἰς ἣν ὁ Λυδικὸς λαὸς ἐπέστρεφε μετὰ θάνατον ἵνα ἀναπαυθῇ πλησίον τοῦ οἴκου τούτου τῆς μεγάλης μητρὸς αὐτοῦ Κυβέλης. Τὸν ἐνδιατρίβοντα περὶ τὰ τοιαῦτα ἱστορικὸν ἐνδιαφέρει κυρίως ὁ καθορισμὸς τοῦ ἰδιαιτέρου χαρακτῆρος τῆς ὡς ἄνω «***ἐπιχωρίης θεοῦ Κυβήβης***», δὲν εἶνε δὲ δύσκολον μία ἐπισταμένη μελέτη καὶ ἑρμηνεία τῶν ἐπὶ νομισμάτων τῆς Σαρδηνῆς πόλεως ἀπεικονιζομένων θρησκευτικῶν σκηνῶν, καίπερ ἐν τοῖς πλείστοις ἀσαφῶν καὶ δυσλήπτων, νὰ παρουσιάσῃ τὴν θεὰν ταύτην θεωρουμένην ὡς ἐξασκοῦσαν θεραπευτικὴν δύναμιν καὶ παρέχουσαν ἰαματικὴν χάριν πρὸς πάντα Σαρδηνὸν καὶ καθόλου Λυδὸν πολίτην.[1])

---

404 καὶ ἑξ.—Dictionnaire de la Bible par F. Vigouroux. Paris 1912. t. V. σελ. 1481 καὶ ἑξ. —The Letters to the Seven Churches of Asia and their place in the plan of the Apocalypse, by W. M. Ramsay. London. σελ. 354 καὶ ἑξ. — Οἱ ἑπτὰ ἀστέρες τῆς Ἀποκαλύψεως ὑπὸ *Γ. Λαμπάκη*. Ἀθῆναι 1909 σελ. 338.—New Classical Dictionnary of Biography, Mythologiy and Geography by William Smith. London 1850 σελ. 674. — Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας ***Σ. Βουτυρᾶ***, Κων/πολις 1889 τόμ. Ζ'. σελ. 288 καὶ ἑξ. - Περὶ ***Λυδίας*** ἰδιαιτέρως ὅρα : La Grande Encyclopédie Française. t. 22 σελ. 816 καὶ ἑξῆς.

[1]) Περὶ τῆς θεᾶς ***Κυβέλης*** ἢ ***Κυβήβης*** ἢ ***Κολοηνῆς Ἀρτέμιδος*** ὅρα : Ἡρόδ. Ε'. 102.—Σοφοκλ· Φιλοκτ. 391-393.—Στραβ. ΙΓ' 627.—Καππαδοκικὰ ὑπὸ ***Π. Καρολίδου***. Κων/πολις 1874 τόμ. Λ' σελ. 111. — Μυθολογία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὑπὸ ***Ἠλία Ι. Οἰκονομοπούλου***. Ἀθῆναι. 1895. σελ. 665 καὶ ἑξ.—Τὰ σχετικὰ ἐν ταῖς ὑπὸ σημ. 1 παραπομπαῖς.—Ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ ἐν Σάρδεσι ναοῦ αὐτῆς σημειοῦται ὅτι οὗτος πυρποληθεὶς κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἰώνων κατάληψιν τῆς πόλεως, ἐκδικουμένων τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν πυρπόλησιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ναῶν, ἀνῳκοδομήθη κατόπιν διαταγῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ὁ ρυθμὸς αὐτοῦ δὲν διαφέρει πολὺ τοῦ ἐν Ἐφέσῳ. Δύο μεγάλαι στῆλαι ἀποτελοῦσι σήμερον τὰ μόνα ἄξια λόγου λείψανα τοῦ ἄλλοτε μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τῆς Κυβέλης. Πρὸς ταῖς ἀνωτέρω παραπομπαῖς : ὅρα Λεξικὸν τῶν ἁγ. Γραφῶν ὑπὸ *Γ. **Κωνσταντινίδου*** 1888 σελ. 885-886.—***Νικολάου Δωρέντη*** Νεωτάτη διδακτικὴ Γεωγραφία 1839, τόμ. Γ", σελ. 110.—Abregé de Geographie par Adrien Balbi. III edit 1840, t. Γ', σελ. 665.—Voyage aux Sept Eglises de l'Apocalypse par l'Abbé E. Le Camus. Paris 1896. 220-221.—Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Δελτίον Θ'. Ἐν Ἀθήναις 1910, σελ. 49, ἔνθα ἀναγράφονται σχετικαὶ φωτογραφίαι τοῦ ναοῦ ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 6097 καὶ 6098.—Λεξικὸν τῆς Κ. Διαθήκης ὑπὸ ***Σωφρονίου Εὐστρατιάδου***, Μητροπολίτου Λεοντοπόλεως 1910. σελ. 726. — Τὸ μέγα Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Mayer t. 37 σελ. 128.—Μεγ. Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδία τόμ. Ε', σελ. 691. — Λεξικὸν Ἐγκυκλοπαιδικὸν ὑπὸ ***Ν. Πολίτου*** Ἀθῆναι, 1890, τόμ. Β', σελ. 366. Συμπλήρωμα τοῦ αὐτοῦ Λεξικοῦ. Ἀθῆναι, 1902, σελ. 851.

Εἰς τοιαύτην θρησκευτικὴν νοοτροπίαν καὶ κατάστασιν διετέλει ἡ πόλις τῶν Σάρδεων ὅτε ἐπέλαμψε καὶ εἰσέδυσεν εἰς αὐτὴν πραγματικὴ δύναμις καὶ χάρις, ἡ τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος. Φῶς ἀληθινὸν τοῦτο ἀπέσβεσε τὸν ἄλλως ὑποτρέμοντα ἐν Σάρδεσιν ὠχρὸν θρησκευτικὸν λύχνον διαλῦσαν τοιουτοτρόπως τὸ ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας ψηλαφητὸν σκότος δι' ὧν ἐξαπέλυσεν ἀνὰ τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὴν Λυδικὴν ἐπαρχίαν ἅπασαν ζωογόνων ἀκτίνων τῆς θεϊκῆς αὐτοῦ προελεύσεως. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἵδρυσις καὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διατήρησις καὶ ζωὴ μιᾶς ὄντως χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις παρὰ τὴν ἑκάστοτε διάφορον ἐξέλιξιν καὶ διαδρομὴν αὐτῆς, ἐκ παραλλήλου πολλάκις καὶ πρὸς τὴν παλίντροπον πολιτικὴν τύχην τῆς ὁμωνύμου πόλεως, δὲν ἔπαυσε νὰ θεωρῆται μία τῶν πρώτων Μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐξακολουθήσασα ἀκόμη καὶ μετὰ τὸν τελευταῖον λόγον, τὸν ὁποῖον ἀπήγγειλε δι' αὐτὴν ἡ ἱστορία, νὰ διαιωνίζῃ καὶ διὰ μόνου τοῦ τίτλου αὐτῆς ἣν πάλαι ποτὲ προέβαλλε δόξαν καὶ αἴγλην. Ἐντεῦθεν καθίσταται εὐνόητον τὸ ἐνδιαφέρον παντὸς μὲν περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐνδιατρίβοντος, ἰδίᾳ δὲ τοῦ χαράσσοντος τὰς γραμμὰς ταύτας. Τιμηθείς, κατ' εὐμενῆ καὶ ἐπιεικῆ κρίσιν τῆς Διοικούσης Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ σεμνοῦ τίτλου καὶ ὀνόματος τῆς παλαιφάτου ταύτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ φέρων ἐν ταῖς χερσὶν τὴν ἀρχιερατικὴν ῥάβδον αὐτῆς, λογίζεται μεγίστην αὐτοῦ ἠθικὴν ὑποχρέωσιν φλεγόμενος ἅμα καὶ ὑπὸ ἱεροῦ πόθου, ὅπως συν-

δεθῇ στενότερον μετ' αὐτῆς διὰ τῆς βαθυτέρας τοὐλάχιστον γνώσεως τῶν κατ' αὐτήν, ἀφοῦ δὲν ηὐτύχησε νὰ συνδεθῇ ἄλλως, ὡς ποιμὴν δηλ. πρὸς ποίμνιον, ὡς ἀπ' αἰώνων διατελοῦν τοῦτο ἀνύπαρκτον.

Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προβάλλεται εἰς τὴν δημοσιότητα ἡ παροῦσα μελέτη. Ἀποτελεῖ σύντομον ἐξιστόρησιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Σάρδεων ἐν μὲν τῷ ***πρώτῳ*** μέρει καθορίζουσαν τὰ κατὰ τὴν ἵδρυσιν καὶ τὴν διὰ τῶν αἰώνων λοιπὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν αὐτῆς, ἐν δὲ τῷ ***δευτέρῳ*** μέρει ἀπαριθμοῦσαν μετὰ σημειώσεων ἱστορικῶν τὰ ὀνόματα τῶν περιελθόντων εἰς ἡμᾶς ἐπισκόπων τῆς Μητροπόλεως ταύτης μετά τινος συγχρόνως ἁπλῆς ἀναγραφῆς τῶν ἀρχιερατικῶν προσώπων καὶ τῶν ὑποκειμένων ταύτῃ ἐπισκοπῶν, ἐν ***παραρτήματι*** δὲ περιλαμβάνουσαν πᾶν ὅ,τι σχετικὸν γραπτὸν μνημεῖον ἀναφέρεται πρὸς ἐκείνους καὶ πρὸς τὴν ἐν λόγῳ Ἐκκλησίαν. Ἄνευ φιλολογικῆς ἢ ἄλλης τινὸς ἀξιώσεως θὰ θεωρηθῇ εὐτυχὴς ἡ ἀνὰ χεῖρας μελέτη ἐὰν ἀξιωθῇ τῆς σοβαρᾶς προσοχῆς καὶ κρίσεως τῶν φίλων ἀναγνωστῶν καὶ ἰδίως τῶν ἐπαϊόντων οὖσα βεβαία ἐκ τῶν προτέρων ὅτι οἱαδήτις κριτικὴ συμβολὴν μόνον πολύτιμον πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῆς ἤθελεν ἀποτελέσῃ.

ΜΕΡΟΣ Α'.

Η ΙΔΡΥΣΙΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΟΠΙΝ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΝ ΣΑΡΔΕΣΙΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

§ 1. *Ἡ ἵδρυσις τῆς Ἐκκλησίας τῶν Σάρδεων.*

Ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν Παῦλος, ἐν συνοδείᾳ καὶ τοῦ Σίλα, διερχόμενος τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «***λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ***», ἐπανερχόμενος δ' ἔπειτα ἐκ Κορίνθου εἰς τὴν Ἀσίαν «***κατήντησεν εἰς Ἔφεσον***» καὶ «***εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν διελέχθη τοῖς Ἰουδαίοις***», μεθ' ὃ ἀναβὰς εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπεχείρησε τὴν τρίτην αὐτοῦ ἀποστολικὴν περιοδείαν. Κατὰ ταύτην διὰ τῆς Φρυγίας καὶ Γαλατικῆς χώρας ἐλθὼν εἰς Ἔφεσον διέμεινεν ἐκεῖ ὑπὲρ τὰ δύο ἔτη κηρύττων οὕτως, «***ὥστε πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσίαν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας***», συνεπείᾳ δὲ τούτου ἐξεδηλώθη με ἀληθῆ ταραχὴ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀργυροκόπου Δημητρίου ὁμολογοῦντος, «***ὅτι οὐ μόνον Ἐφέσου, ἀλλὰ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας ὁ Παῦλος οὗτος πείσας μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον***». Μετὰ περιοδείαν δ' ἀρκετὸν ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐπιστρέψας εἰς Ἀνατολὴν δὲν ἠθέλησε μὲν «***χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ***», ὅμως «***ἀπὸ τῆς Μιλήτου πέμψας εἰς Ἔφεσον μετεκαλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας. . . . . ἐν οἷς διῆλθε κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ***» καὶ δοὺς αὐτοῖς τὰς προσηκούσας νουθεσίας καὶ ὁδηγίας κατηυθύνθη εἰς Ἱεροσόλυμα, ὁπόθεν κατόπιν πολυχρονίου φυλακῆς ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην. Ἐκεῖθεν δὲ ἀπελευθερωθεὶς ἐπεσκέφθη πρὸς ἄλλαις τὸ ὕστατον καὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀσίας. [3])

Ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐννοητέαν τὴν λεγομένην ***ἀνθυπατικὴν Ἀσίαν*** (Asia proconsularis), ὑπονοοῦσαν μὲν τὰς πρὸς τὸ Αἰγαῖον δυτικωτέρας χώρας, ἐν αἷς καὶ τὴν ***Λυδίαν***, ἔχουσαν δὲ πρωτεύουσαν καὶ μητρόπολιν τὴν Ἔφεσον. [4]) Ἐν τῇ πόλει δὲ ταύτῃ στήσας, κατὰ τὰ ἀνωτέ-

---

[3]) Πράξ. Ἀποστόλων κεφ. ιστ', 6. ιη', 19. 23. ιθ', 10. 26. κ', 16. 17 καὶ ἐξ. Α' Τιμοθ. α', 3. πρβλ. καὶ γ', 14.—Ἑρμηνεία εἰς τὴν Κ. Διαθήκην ὑπὸ ***Ν. Δαμαλᾶ***, Ἀθήνᾳ 1876, τόμ. Α', σελ. 344.—La Sainte Bible commentée par L. Cl. Filion, édit. 9ème. Paris 1928, t. VIII σ. 6.

[4]) Πράξ. Ἀποστ. β', 9. ιστ', 6. ιθ', 10. 22. κ', 4. 16. 18. κα'. 27. κδ', 28.—Filion ἔνθα ἀνωτέρω, τόμ. VII, σ. 620. 650. 724. 752. 773. tom. VIII, σελ. 795.— Kritisch exegetischer Kommentar uber das N. Testament, 16ate abteilung, die Offenba-

ρω, ὁ Παῦλος τὸ κέντρον τῆς ἀκαταπονήτου ἀποστολικῆς αὐτοῦ ἐνεργητικότητος ἐπέφερε τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα θαυμάσια ἀποτελέσματα, ὥστε ἡ χριστιανικὴ πίστις νὰ προσλάβῃ διαστάσεις εὐρείας, ἐπεκταθεῖσα ἀπὸ τῆς Ἐφέσου καὶ ἀνὰ τὰ λοιπὰ τμήματα τῆς ἀνθυπατικῆς Ἀσίας, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Λυδίας, καὶ οὕτως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἐφέσου νὰ καταστῇ σὺν τῷ χρόνῳ μήτηρ πολλῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκκλησιῶν. [4]) Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι οὐδεμίαν θετικὴν καὶ ἀκριβῆ πληροφορίαν ἔχομεν πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον εἰς Λυδίαν γενικῶς καὶ εἰς Σάρδεις ἐπὶ μέρους, [5]) ὅμως δυνάμεθα μετὰ πολλῆς τῆς βεβαιότητος νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐν Ἐφέσῳ κατ' ἀρχὰς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἀνθυπατικῆς Ἀσίας εἶτα ἀκουσθὲν ἀποστολικὸν κήρυγμα τοῦ Παύλου ἀπήχησε καὶ μέχρι τῆς Λυδικῆς ἐπαρχίας καὶ εἰδικῶς τῆς πόλεως Σάρδεων, καὶ δὴ κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν χρόνον τῆς ὑπερδιετοῦς ἐν Ἐφέσῳ διαμονῆς ἐκείνου, συνεργούντων εἰς τοῦτο ἄλλων τε καὶ Ἰουδαίων.

Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ὡς γνωστόν, ἀπετέλουν πολυαρίθμους ἰουδαϊκὰς παροικίας ἐν πολλαῖς πόλεσι τῆς Λυδίας καὶ γενικώτερον τῆς Ἀσίας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει Σάρδεων, ἀνάγοντες κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ παρουσίαν αὐτῶν εἰς ἐνέργειαν Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου (222-187) μετοικήσαντος ἐξ Ὑρκανίας δισχιλίας ἐν ὅλῳ ἰουδαϊκὰς οἰκογενείας καὶ ἐγκαταστήσαντος αὐτὰς εἰς τὸ μεταξὺ Θυατείρων—Μαγνησίας—Σάρδεων πεδίον, τὸ ἐπονομασθὲν Ὑρκάνιον. [6]) Καθόλου δὲ περὶ τὸ ἐμπόριον οὗτοι ἀνέκαθεν ἐνδιατρίβοντες, ἐπεζήτουν ἀναμφιβόλως καὶ τὰς μᾶλλον εὐνοούσας τὸ ἔργον αὐτῶν ἀγοράς. Καὶ τοιαῦται μὲν ἦσαν καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἀσίας, προεῖχε δὲ πασῶν ἡ Ἔφεσος ἀποτελοῦσα μέγα καὶ ἀκμάζον κέντρον ἐμπορίου, ἐπηκολούθει δ' ἔπειτα αὐτὴ ἡ πόλις τῶν Σάρδεων σημαντικὴν ἐπί-

---

rung Johannis. Göttingen 1859, von **Dr. H. Meyer**, σελ. 101. — **La Sainte Bible avec commentaire par J. A. Pétit**, tom. XVII, σ. 257. — **L'Apocalypse, par Antoine Reymond**, Lausanne t. I, σελ. 21—22. — Γεωγραφικὰ εἰς τὴν Κ. Διαθήκην. Ἀσία, Γαλατία, Φρυγία ὑπὸ *Β. Ἀντωνιάδου*, καθηγητοῦ, ἐν «Νέῳ Ποιμένι», ἔτος Α' (1919) σελ. 193—208.—*Ν. Δαμαλᾶ* ἔνθα ἀνωτέρω Α', σελ. 317, 400, πρβ. καὶ **W Ramsay**, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 114 120

5) Πράξ. ιθ' 10 καὶ 26. —*Ν. Δαμαλᾶ* ἔνθα ἀνωτέρω, Α', σελ. 325.—**Filion**, ἔνθα ἀνωτέρω, t. VII σελ. 752. —Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ὑπὸ *Ἐμμ. Ζολώτα*. Ἀθῆναι, 1906, τόμ. Α', σελ. 20. 47. 350.

6) **Filion**, ἔνθα ἀνωτέρω t. VIII, σ. 807. — **F. Vigouroux**, ἔνθα ἀνωτέρω, t. V, σελ. 1481 καὶ ἑξ.

7) *Β. Ἀντωνιάδου*. Γεωγραφικὰ κλπ., ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 205 καὶ ἑξ.— Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ὑπὸ *Φιλαρ. Βαφείδου*. Κων/πολις 1884, τόμ. Α', σελ. 21.—Ἐκκλ. Ἱστορία ὑπὸ *Α. Διομ. Κυριακοῦ*. Ἀθῆναι 1897, τόμ. Α', σελ. 60 πρβλ. καὶ **Filion**, ἔνθα ἀνωτέρω t. VIII σελ. 661.

σης ἐμπορικὴν ἀγορὰν τῆς Λυδίας παρυσιάζουσα. Αἱ πόλεις αὗται προσελκύουσαι καθ' ἑκάστην πλῆθος ἀνθρώπων ἐμπορευομένων καὶ συνεπῶς διατηροῦσαι πρὸς ἀλλήλας στενὴν τὴν συνάφειαν, διηυκόλυνον πολλάκις ἀνεπαισθήτως καὶ τὴν ἐκ μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην μετάδοσιν καὶ ὑποστήριξιν ἰδεῶν κοινωνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν ἀνάλογόν τι νὰ ἔχῃ συμβῇ καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης περιπτώσεως. Ἰουδαῖοι δηλ., ἔτι δὲ καὶ ἐθνικοί, ἐγκατεστημένοι ἐν Σάρδεσι καὶ Λυδίᾳ καὶ χάριν ἐμπορίου κατελθόντες εἰς Ἔφεσον καὶ ἀκούσαντες ***τὸν λόγον τοῦ Κυρίου κατὰ κράτος αὐξάνοντα καὶ ἰσχύοντα*** ἠσπάσθησαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἐπανελθόντες δὲ εἰς τὰ ἴδια διελάλησαν αὐτοῖς πρῶτοι τὸ ἀποστολικὸν τοῦ Παύλου κήρυγμα συμβαλόντες τὰ μέγιστα εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ πρώτου χριστιανικοῦ πυρῆνος ἐν Σάρδεσι· ἢ καὶ ἄλλως, Ἰουδαῖοι, ἄνευ καὶ πάλιν ἐξαιρέσεως τῶν ἐθνικῶν, ἐξ Ἐφέσου ἢ ἄλλοθεν καταγόμενοι καὶ τὰς Σάρδεις διὰ λόγους ἐμπορίου ἐπισκεφθέντες μετέδωκαν αὐτοῖς πρῶτοι εἰς αὐτὰς τὸ φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ [8]).

Ἀλλ' εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ β' ἡμίσεως τοῦ α' αἰῶνος διεδόθη πρὸς ἄλλαις χώραις καὶ ἀνὰ τὴν Λυδίαν καὶ ἰδιαιτέρως τὰς Σάρδεις, [9]) τῆς διοργανώσεως τῶν κατ' αὐτὸ ἀναβληθείσης βραδύτερον. Ἴσως δηλ. ἀπεστάλη πρόσωπον κατάλληλον ἐκ τῆς συνοδείας τοῦ Παύλου, ***εὐαγγελιστής,*** πρὸς συστηματικὴν διακήρυξιν τοῦ θείου λόγου καὶ ἐκκλησιαστικὴν διοργάνωσιν τῶν ἐκεῖ ὀλίγων κατ' ἀρχὰς ἀλλ' ὀσημέραι πληθυνομένων πιστῶν. Δὲν ἀποκλείεται δὲ μάλιστα καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Τιμόθεος, ὁ παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Παύλου ὅπως παραμείνῃ ἐν Ἐφέσῳ πρὸς ἐκρίζωσιν τῶν ψευδοδιδασκαλιῶν καὶ προτραπεὶς ὑπ' αὐτοῦ ὅπως κηρύττῃ τὸν θεῖον λόγον ἐκτελῶν τὸ ἔργον εὐαγγελιστοῦ, νὰ μετέσχε ζωηρῶς εἰς τὴν διάδοσιν καὶ ἐπιστήριξιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνὰ τὴν ἀνθυπατικὴν Ἀσίαν, ἄρα καὶ τὴν Λυδίαν καὶ τὰς Σάρδεις, δεδομένου ὅτι δὲν ἀποκλείεται ἐκ τῶν σχετικῶν γραφικῶν χωρίων ὄχι μόνον ἡ ἐν Ἐφέσῳ ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν τῇ ἀνθυπατικῇ καθόλου Ἀσίᾳ διατριβὴ αὐτοῦ. [10]) Χωροῦντες δὲ περαιτέρω παραδεχόμεθα ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ὁ ἀπευθύνας τὴν πρώτην αὐτοῦ καθολικὴν ἐπιστολὴν «ἐκλεκτοῖς παρεπι-

---

8) *Ν. Δαμαλᾶ*, ἔνθα ἀνωτέρω τόμ. Α', σελ. 400.—*Ε. Ζολώτα*, ἔνθα ἀνωτέρω τόμ. Α', 20.—**Filion**, ἔνθα ἀνωτέρω t. VII, p. 752, t. VIII p. 323.— **Abbé Le Camus**, ἔνθα ἀνωτ. σ. 226.—**Charl. Texier**, ἔνθα ἀνωτ. σ. 320.—*Μ. Παρανίκα*, περὶ Ἐφέσου, ἐν τῷ περιοδ. «ὁ ἐν Κων/πόλει Ε. Φ. Σύλλογος» ἔτος ιδ' (1879—80) Κων/πολις, 1884, σελ. 58.

9) Πρβλ. Πράξ. Ἀποστόλων κεφ. ιθ' 10.

10) Πρβλ. Α' Τιμοθ. α' 3. Β' Τιμοθ. α' 15. δ' 5. 12. — *Ν. Δαμαλᾶ*, ἔνθα ἀνωτ., τόμ. Α', σ. 430. **Filion** ἔνθα ἀνωτ. V III p. 468. 470.

SISMANOGLIO MEGARO

δήμοις διασπορᾶς Πόντου, Γαλατίας, Καππαδοκίας, **Ἀσίας** καὶ Βιθυνίας» ἐξήσκησε τὸ ἀποστολικὸν αὐτοῦ ὑπούργημα κατά τινα τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους τμήμασι τῆς ἀνθυπατικῆς Ἀσίας (ἄρα καὶ τῷ λυδικῷ τμήματι) συντελέσας ἔστω καὶ ἐμμέσως εἰς τὴν ἐν τῇ χριστιανικῇ πίστει ἐπιστήριξιν τῆς Σαρδινιακῆς ἐκκλησίας. [11])

Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ ἰσχύῃ καὶ περὶ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ἀποκλειομένης ὅμως ἐκ τῶν προτέρων πάσης γνώμης περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἱδρύσεως τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐκκλησιῶν, ἑπομένως καὶ τῆς τῶν Σάρδεων, [12]) ἀφοῦ τυγχάνει γνωστόν, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἀφίκετο εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παύλου, ὀλίγον πρὸ τῆς καταστροφῆς ἢ ὀλίγον μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐπιφανὴς τότε εἰς τὰς ἀνὰ τὴν Ἀσίαν ἱδρυμένας ἐκκλησίας παρήγορος ἄγγελος καὶ προστάτης καὶ διδάσκαλος ἀπέναντι τῶν εἰς αὐτὰς ἀνακυψασῶν ψευδοδιδασκαλιῶν καὶ ἐπιστηρικτὴς τῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῇ ἀνοθεύτῳ πίστει καὶ διοργανωτὴς ἔτι αὐτῶν, καταρδεύων ἐν γένει καὶ ἐπαυξάνων τὸν τοῦ Κυρίου ἀμπελῶνα, ὃν ὁ Παῦλος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐφύτευσαν ἐν Ἀσίᾳ, ἀξιούμενος δὲ παρὰ πάντων τῶν ἑκασταχοῦ τῆς Ἀσίας πιστῶν ἰδιαζούσης τιμῆς καὶ ἀπεράντου σεβασμοῦ καὶ κύρους. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐπισημότερον οὕτως εἰπεῖν ἐκδηλωθεῖσα ἀποστολικὴ μέριμνα αὐτοῦ ἀπευθυνθέντος διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως «**ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις τῆς Ἀσίας**» καὶ γράψαντος ἰδιαιτέρως «**καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας**»[13]).

§ 2. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Σάρδεων κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν.

Ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἄγγελον τῶν Σάρδεων ἐπιστολῆς τοῦ ἱ. Εὐαγγελι-

11) *Ν. Δαμαλᾶ*, ἔνθα ἀνωτ. τόμ. Α' 515. 519. 520.—**Filion** ἔνθα ἀνωτ. t. VIII, p. 661. —*Δ. Κυριακοῦ* Ἐκκλ. Ἱστορία τόμ. Α' σ. 86.

12) **Adrien Balbi**, abregé de Géographie ὡς ἀνωτέρω σελ. 665.

13) *Ἐμμ. Ζολώτα* ἔνθα ἀνωτ. σελ. 21. 48. 54. 70. 71. 75. — Ὁ *Δαμαλᾶς* καίπερ παραδεχόμενος ὡς συγγραφέα τῆς Ἀποκαλύψεως ὄχι τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ἀλλ' ἕτερον Ἰωάννην, μαθητὴν ἐπίσης τοῦ Κυρίου, προφήτην τὸ ἀξίωμα καὶ πρεσβύτερον, ὅμως φρονεῖ ὅτι οὗτος ἀπευθύνεται πρὸς τὰς ἑπτὰ Ἐκκλησίας τῆς Ἀσίας «γνωστὰς αὐτῷ ἐκ μακροχρονίου, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ μακρᾷ Ἀσίᾳ διατριβῆς καὶ ἐργασίας» (τόμ. Α' σελ. 569. 571). Καὶ ὁ **W. Ramsay**, ἐπίσης μὴ παραδεχόμενος τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ὡς συγγραφέα τῆς Ἀποκαλύψεως, παραδέχεται ὅμως ὅτι ὁ ἐπιστείλας πρὸς τὰς ἑπτὰ Ἐκκλησίας τῆς Ἀσίας εὑρίσκετο ἐν ἐπενθύνῳ συνδέσμῳ πρὸς αὐτάς, ἐνήμερος διατελῶν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ πράξεων αὐτῶν καὶ ἔχων τὸ καθῆκον νὰ διοικῇ, συμβουλεύῃ καὶ παρακολουθῇ τὴν καθόλου θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῶν ζωὴν καὶ μεριμνᾷ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ εὐημερίας αὐτῶν (ἔνθα ἀνωτ. σελ. 74 καὶ 79).

στοῦ Ἰωάννου [14]) καταφαίνεται κυρίως ἡ αὐθεντικότης καὶ τὸ ἀπόλυτον κῦρος, ὅπερ ἐξήσκει οὗτος ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ἀνθυπατικῇ Ἀσίᾳ ἐκκλησιῶν. Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ἐπιστολῇ τῆς Ἀποκαλύψεως τὸ ὕφος καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ γράφοντος ἀναπτύσσονται τόσον σαφῶς ὅσον ἐν τῇ πρὸς τὰς Σάρδεις τοιαύτῃ. Συμβουλεύει ὁ ἐπιστέλλων τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν μετὰ ἐνδιαφέροντος μὲν καὶ ἀγάπης, ἀλλὰ καὶ μετὰ ὕφους καὶ τόνου ἁρμόζοντος μόνον εἰς πρόσωπα ἐξασκοῦντα ἐπιρροήν.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης φαίνεται ἐμπνεόμενος ἐν μέρει καὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς πόλεως τῶν Σαρδιανῶν, ἐφ' ὅσον ἐγίνωσκεν ὅτι οὐδεμία πόλις τῆς ἀνθυπατικῆς Ἀσίας εἶχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα λαμπροτέραν ἐκείνης ἱστορίαν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὅτι οὐδεμία πόλις τῆς αὐτῆς περιφερείας εἶχε νὰ παρουσιάσῃ τοιαύτην μελαγχολικὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ παρελθόντος μεγαλείου καὶ παρούσης παρακμῆς, ὅσον αἱ Σάρδεις. Ἡ πόλις αὕτη φαινομενικῶς ἔζη, ἐνῷ πραγματικῶς εἶχεν ἀποθάνει. Τὴν κατάστασιν ταύτην εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ Ἰωάννης γράφων τὴν ἐπιστολήν. Δὲν ἔπεται ὅμως ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἀπόστολος σχεδιάζων τὸ θέμα τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ προὐτίμησε νὰ ἐνδιατρίψῃ μόνον ἐπὶ παλαιῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἀφίνων κατὰ μέρος τὴν ἐκκλησίαν τῶν Σάρδεων, ὡς δευτερεῦον ζήτημα. Τοὐναντίον ὁ ἱ. συγγραφεὺς ἠθέλησε νὰ δώσῃ μίαν πιστὴν εἰκόνα τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῆς Σαρδιανικῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸς τοῦτο ἀφίνει νὰ ὑπονοηθῇ, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας ταύτης εἶνε μία ἐπανάληψις προηγουμένων ἱστορικῶν γεγονότων τῆς ἐν λόγῳ πόλεως. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ λαοῦ αὐτῆς παραμένει ἀμετάβλητος· διὸ καὶ περιπίπτων οὗτος πάντοτε εἰς τὰ αὐτὰ σφάλματα ὀφείλει νὰ ἀναμείνῃ καὶ τὰς αὐτὰς συνεπείας. Κατὰ τὸν ἱ· συγγραφέα μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Σάρδεων ὑπάρχει στενὴ συνάφεια· ἡ ἐκκλησία τῶν Σάρδεων δὲν εὑρίσκεται ἀποκεχωρισμένη ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πόλει, ἀλλ' εἶνε κατ' οὐσίαν αὐτὴ αὕτη ἡ πόλις, οἱ δὲ ἐν αὐτῇ χριστιανοὶ εἶνε κατ' οὐσίαν αὐτὸς οὗτος ὁ λαὸς αὐτῆς.

Ἡ ἐκκλησία τῶν Σάρδεων δὲν παρέμεινεν ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τοῦ ὑλιστικοῦ πνεύματος τοῦ τέλους τοῦ α' αἰῶνος. Ἀναντιρρήτως ἡ ἐπιστολὴ εἰκονίζει πρωτίστως τὴν κατάστασιν τοῦ τότε ἐπισκόπου αὐτῆς ὑποκρύπτοντος μίαν λυπηρὰν κατάστασιν, πλὴν ἡ κατάστασις αὕτη ἐκείνου ἦτο καὶ ἡ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ. Τοῦτο ἀποβαλὸν δυστυχῶς τὴν καθαρότητα τῆς πίστεως καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐγκαταλιπὸν πᾶσαν αὐτοῦ θρησκευτικὴν ζωτικότητα, ἐπέστρεψεν εἰς τὸν συνήθη τῶν Λυδῶν ἐθνικὸν καὶ εἰδωλολατρικὸν βίον καὶ ἀπεγυμνώθη τῆς ἀπαιτουμένης χριστιανικῆς ζωῆς καταστὰν πρακτικῶς νεκρόν. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ ἐξαιρέσεις τινές· ὑπῆρχον

14) Ἀποκάλυψις γ'. 1—6. Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ὅρα ἐν τῷ ***παραρτήματι***.

ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Σάρδεων καὶ πρόσωπά τινα, «***ἃ οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν***». Ὥστε παρὰ πᾶσαν τὴν ἠθικὴν διαφθορὰν καὶ τὴν σοβαρὰν ἔκπτωσιν τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνοθεύτου ὁμολογίας ὑπελείφθησαν καὶ ὀλίγαι τινὲς ψυχαὶ ἀμόλυντον τηρήσασαι τὸν χριστιανικὸν χαρακτῆρα. Ἐὰν ἡ ἐκκλησία αὕτη συνολικῶς εἶχε μαρανθῇ ἢ καὶ ἀποθάνῃ, ὅμως ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους θεωρουμένη παρουσίαζε καὶ μέλη τινὰ αὐτῆς ζῶντα εἰσέτι. Ἐναπέκειτο μόνον εἰς τὸν ἐπισκοπεύοντα τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἄγγελον, μετανοοῦντα εἰλικρινῶς δι' ἣν ἐπεδείκνυε ψυχρότητα καὶ ἀδιαφορίαν περὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, νὰ πράξῃ τὸ ἐπιβαλλόμενον καθῆκον ἀπέναντι τοῦ ἐμπεπιστευμένου εἰς αὐτὸν ποιμνίου, ἵνα μὴ ἐνσκήψῃ ἡ προμηνυθεῖσα αὐτῷ σοβαρὰ τιμωρία.[15])

§ 3. *Ἡ Ἐκκλησία τῶν Σάρδεων διὰ τῶν αἰώνων.*

Ποῖον ὑπῆρξε τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς σοβαρᾶς αὐτῆς προειδοποιήσεως, ἀγνοοῦμεν. Ὁ εἰς Ρώμην ἀποσταλείς, ἵνα ὑποστῇ ἐκεῖ τὸν θάνατον, ἱερὸς ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος (107 μ. Χ.) καταντήσας προηγουμένως εἰς Σμύρνην, ἔνθα «***ἐδεξιοῦντο*** (αὐτὸν) ***διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων αἱ τῆς Ἀσίας πόλεις καὶ Ἐκκλησίαι, πάντων ἐπειγομένων εἴπως μέρος χαρίσματος λάβωσι πνευματικοῦ***», ἀπηύθυνεν ἐκεῖθεν καὶ ἄλλοθεν θαυμασίας παραινετικὰς ἐπιστολὰς πρὸς τὰς ἐκκλησίας Ἐφέσου, Μαγνησίας, Τραλλέων, Φιλαδελφείας καὶ Σμύρνης, οὐχὶ ὅμως καὶ πρὸς τὴν τῶν Σάρδεων. Πῶς ἐξηγητέα ἡ σιωπὴ αὕτη; Διελθὼν καὶ διὰ τῆς πόλεως ταύτης εὗρεν ἀρά γε τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν μὴ διασῴζουσαν πλέον μήτε τὰ ὀλίγα πρόσωπα, τὰ διατηρήσαντα ἀμόλυντα τὰ ἱμάτια αὐτῶν; Τίς οἶδεν. Ὁ ἱ. πατὴρ γράφων πρὸς τοὺς Φιλαδελφεῖς ἄφινε νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι ἡ ἐκκλησία εὑρίσκετο ὑπὸ τὸν κίνδυνον νὰ ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν τῶν κακοδοξιῶν. Ὑπέστη ἀρά γε τὴν ἐπίδρασιν ταύτην τελείαν καὶ ὁλοκληρωτικὴν ἡ ἐκκλησία τῶν Σάρδεων καὶ ἀπέθανε; Τὴν ὁριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἐπαφίνοντες εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦτο μόνον σημειοῦμεν γενικῶς ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἐκκλησία Σάρδεων ἐμφανίζει ὀλίγον βραδύτερον ἑαυτὴν ὅλως διάφορον, προβάλλουσα χριστιανισμὸν ἀναζήσαντα ἐν αὐτῇ, ἅμα δὲ καὶ ποιμένας ἀξίους τῆς κλήσεως αὐτῶν.[16]) Διότι ὅσον καὶ ἂν στερούμεθα θετικῶν

---

15) **W. Ramsay** ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 369 καὶ ἑξ.—«Apocalypse» par **E. Mangenot**, ἄρθρον ἐν τῇ : Dictionnaire de Théologie Catholique Paris 1923. t. I, partie II, σελ. 1463—1479.—**Abbé Le Camus**, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 226—267. — **F. Vigouroux**, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 1484.

16) Migne t. V. σελ. 693—706. 984.—Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου ὑπὸ ***Χρυσοστόμου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν*** ἐν τῇ ***Θεολογίᾳ***. Ἀθῆναι, 1923. τόμ. Α'. σελ. 275. —**Abbé Le Camus** ἔνθα ἀνωτ., σελ. 227.

πληροφοριῶν περὶ τῆς ἐπὶ μέρους δράσεως καὶ ζωῆς τῆς ἐκκλησίας ταύτης κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, ὅμως εἶνε βέβαιον ὅτι τὴν αὐτὴν καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας τῆς ἀνθυπατικῆς Ἀσίας τηρήσασα ὑγιᾶ στάσιν ἔναντι τῶν διατρεχόντων αὐτὰς πολλῶν ψευδοδιδασκάλων καὶ ψευδοπροφητῶν, συνέβαλεν ἱκανῶς εἰς τὴν ἐπιστήριξιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Λυδίας. Συγκεκριμένως δὲ ὁμιλοῦντες παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ τῶν Σάρδεων ἐκκλησία δὲν ὑστέρησεν ἐν τῷ ζητήματι τῆς καταδίκης καὶ ἀποκηρύξεως τοῦ Μοντανισμοῦ, ἣν αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπήγγειλαν ἐν συνόδῳ (150 μ. Χ.),[17]) αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου Σάρδεων Μελίτωνος καταπολεμήσαντος τὰς κακοδοξίας τοῦ Μοντανοῦ, ὅπως πάλιν καὶ ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα τὴν αὐτὴν καὶ αἱ λοιπαὶ Ἀσιανὰ ἐκκλησίαι ἐτήρησε στάσιν καὶ δὴ καὶ μετά τινος, οὕτως εἰπεῖν, πρωτοβουλίας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ αὐτοῦ ἱεράρχου, εἰς τρόπον ὥστε ἀργότερον (190 μ. Χ.) Πολυκράτης ὁ Ἐφέσου, προεδρεύσας τῆς ἐπὶ τούτῳ συγκληθείσης καὶ τὴν περὶ τοῦ Πάσχα παράδοσιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἐκκλησιῶν ὑποστηριξάσης συνόδου καὶ ἐπιστέλλων τῷ Ρώμης Βικεντίῳ νὰ ἐπικαλῆται καὶ Μελίτωνα τὸν Σάρδεων ὡς ἕνα τῶν τηρητῶν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἡμέρας τοῦ Πάσχα. Εἶνε ἀληθές, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπὶ χρόνον ἱκανὸν ἐξηκολούθει ὑφιστάμενον καὶ ἐν Λυδίᾳ, ἀφοῦ καὶ μετὰ τὴν σχετικὴν τῆς α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπόφασιν ὑπῆρχον καὶ ἐν αὐτῇ τεσσαρεσκαιδεκατῖται, ἀργότερον ὅμως Νεστόριος ὁ Κων/πόλεως κατεπολέμησεν αὐτοὺς ἀποτελεσματικῶς [18]).

Ἐκ τῆς ἐποχῆς τῶν διωγμῶν οὐδὲν ἐπίσης θετικὸν γινώσκομεν περὶ τῆς ὑπὸ μελέτην Ἐκκλησίας [19]). Θέλομεν ὅμως νὰ πιστεύωμεν, ὅτι αἱ σθαν-

---

17) Σεραπίων ὁ Ἀντιοχείας (190—210) συνέγραψε κατὰ τοῦ Μοντανισμοῦ ἐπιστολήν, ἐξ ἧς διεσώθη τόδε : «ὅπως δὲ καὶ τοῦτο ἴδητε, ὅτι τῆς ψευδοῦς ταύτης τάξεως τῆς ἐπικαλουμένης νέας προφητείας ἐβδέλυται ἡ ἐνέργεια ***παρὰ πάσῃ τῇ ἐν κόσμῳ ἀδελφότητι***, πέπομφα ὑμῖν καὶ Κλαυδίου Ἀπολιναρίου τοῦ μακαριωτάτου γενομένου ἐν Ἱεραπόλει τῆς Ἀσίας ἐπισκόπου γράμματα» (Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. κεφ. ε'. 19 ὡς καὶ ε' 16 : «τῶν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν ***πολλάκις καὶ πολλαχῇ τῆς Ἀσίας*** εἰς τοῦτο συνελθόντων... καὶ ἀποδοκιμασάντων τὴν αἵρεσιν...»

18) Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. κεφ. ε'. 24.—Οἱ Ἀρειανοὶ τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ **I. Newman**, κατὰ μετάφρ. ***Ἰ. Φοροπούλου***. Κων/πολις, 1890 σελ. 12—16. —***Φ. Βαφείδου***, ἔνθα ἀνωτ. σελ. 122—24.—***Δ. Κυριακοῦ*** Ἐκκλ. Ἱστ. Α'. σελ. 148—149.—Πατριαρχικοὶ Πίνακες ὑπὸ ***Μ. Γεδεών*** Κων/πολις. 1890, σελ. 177 πρβλ. καὶ **Mansi** IV σελ. 1352—1361.

19) Τῷ 250 μ. Χ. οἱ ἅγιοι : ὁ ἐπίσκοπος Θυατείρων Κάρπος καὶ οἱ ἐκ Θυατείρων ἰατρὸς Πάπυλος καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἀγαθονίκη καὶ μετ' αὐτῶν ὁ Ἀθηνόδωρος ὡδηγήθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς Σάρδεις πρὸς ἀπολογίαν· μὴ ἀρνηθέντες ὅμως τὸν χριστιανισμὸν ἐβασανίσθησαν δεινῶς, μέχρις οὗ ἀχθέντες εἰς Πέργαμον ἐμαρτύρησαν. Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. κεφ. δ'. 15.—***Γ. Λαμπάκη***, ἔνθα ἀνωτ. 255. 256. 311. 342).

169-170

θεῖσα καὶ αὕτη τὰς συνεπείας τῶν σκληρῶν διὰ τὴν χριστιανικὴν πίστιν χρόνων ἀνέπνευσε μόνον ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου, ἵνα καὶ πάλιν βραδύτερον αἰσθανθῇ σοβαρῶς τὴν ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας διάθεσιν καὶ ἐνέργειαν Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου. Διότι αἱ Σάρδεις ὑπῆρξαν μία τῶν πόλεων, ἐν αἷς ὁ Ἰουλιανὸς ἐπεχείρησε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰδωλολατρείας διὰ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ἐθνικῶν βωμῶν καὶ ναῶν διορίσας συγχρόνως τὸν Λυδὸν ἢ μᾶλλον Σαρδιανὸν γερουσιαστὴν Χρυσάνθιον, μαθητὴν τοῦ Νεοπλατωνικοῦ Ἰαμβλίχου, ἀρχιερέα τῶν εἰδώλων καὶ ποντίφηκα τῆς Ἀσίας. Παρὰ πᾶσαν ὅμως τὴν γενομένην ταύτην ἀπόπειραν οἱ κάτοικοι τῶν Σάρδεων ἀντέστησαν ἐνεργῶς παραμείναντες πιστοὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν [20]).

Ὅτι ὅμως δὲν ἐπήνεγκον οἱ διωγμοὶ τῆς πολιτείας ἐπέτυχον αἱ δογματικαὶ συζητήσεις καὶ αἱρέσεις, μάλιστα δὲ ἡ ἀρειανὴ τοιαύτη ἐξαπλωθεῖσα ἀνὰ τὴν Λυδίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας, [21]) ἀποτέλεσμα δὲ πάντως αὐτῶν θὰ ὑπῆρξεν ἡ ὅλη λυπηρὰ θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν μερῶν τούτων, τὴν ὁποίαν περιγράφων ὁ ἐν Φρυγίᾳ ἐξόριστος διαμένων Ἱλάριος (356 μ. Χ.), εἷς τῶν προμάχων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, παρετήρει : «***οὐ λαλῶ περὶ πραγμάτων ξένων ἐμοί, οὐ γράφω ἀγνοῶν· ἀκήκοα καὶ ἐν ἐμαυτῷ ἑώρακα τὰς ἐλλείψεις οὐ μόνον τῶν λαϊκῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπισκόπων. Πλὴν γὰρ Ἐλευσίου*** (σημ. ἐπισκόπου Κυζίκου) ***καὶ τῶν σὺν αὐτῷ εὐαρίθμων, αἱ δέκα τῆς Ἀσίας ἐπαρχίαι*** (σημ. : ἑπομένως καὶ ἡ ἐπαρχία Λυδίας) ***ἔνθα μένω, ὄντως ἀγνοοῦσι τὸ πλεῖστον τὸν Θεόν***» [22]).

Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β΄ (408—450 μ. Χ.) ἡ Ἐκκλησία καθόλου εἶχε διαταραχθῇ ὑπὸ τῆς αἱρέσεως τοῦ Κων/πόλεως Νεστορίου, καταδιώξαντος ἀπηνῶς πάντας τοὺς ἀντιλέγοντας ἐν τῇ ἀνθυπατικῇ Ἀσίᾳ, ***τῇ Λυδίᾳ*** καὶ τῇ Καρίᾳ, συνεπείᾳ δὲ τοῦ διωγμοῦ τούτου αἱματηραὶ σκηναὶ συνέβησαν ἐν Μιλήτῳ καὶ Σάρδεσι [23]). Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ αὐτοκράτο-

20) **R. Chandler,** ἔνθα ἀνωτ., σελ. 292.—**Abbé Le Camus,** ἔνθα ἀνωτ. σελ. 228. —**Vigouroux,** ἔνθα ἀνωτ.—***Λαμπάκη,*** ἔνθα ἀνωτ. σελ. 342—343.—**Ch. Texier,** ἔνθα ἀνωτ. σελ. 257.—Ἱστορία τῆς Μ. Ἀσίας ὑπὸ **Ph. Le Bas,** κατὰ μετάφρ. ***Θ. Κτενᾶ.*** Σμύρνη 1881. τόμ. Β΄. σελ. 333.—Ἱστορία τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους ὑπὸ ***Κ. Παπαρρηγοπούλου,*** ἔκδ. ε΄. ὑπὸ ***Π. Καρολίδου.*** Ἀθῆναι 1925 τόμ. Β΄. β΄. σελ. 167.—Μελέτη περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ὑπὸ ***Ἀγχιάλου Βασιλείου.*** Ἀθῆναι, 1903 σελ. 32.—Ἐγχειρίδιον Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας ὑπὸ ***Β. Ἀντωνιάδου,*** Ἀθῆναι 1909, τόμ. Α΄, σελ. 457.

21) **Abbé Le Camus,** ἔνθα ἀνωτ., σελ. 228.—***Φοροπούλου*** οἱ Ἀρειανοὶ κλπ., ἔνθα ἀνωτ., σελ. 219.

22) ***Μ. Ἀθανασίου*** περὶ Συνόδων 10. — ***Φοροπούλου*** οἱ Ἀρειανοὶ ἔνθα ἀνωτ. σελ. 267.

23) ***Θ. Κτενᾶ,*** Ἱστορία τῆς Μ. Ἀσίας, ὡς ἀνωτέρω, τόμ. Β΄. σελ. 346.

170-171

ρος κατεδιώχθησαν καὶ οἱ ἀνὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν ***Λυδίαν*** ἐθνικοί, ἰδίως διὰ τῆς ἐκδόσεως διαταγμάτων περὶ ἐκχωρήσεως τῶν ἐθνικῶν ναῶν εἰς τοὺς χριστιανοὺς ὡς καὶ διὰ τὰς δημοσίας ἀνάγκας τοῦ κράτους [24]). Ἐναντίον τοῦ ἐθνισμοῦ ἐνήργησε συστηματικῶς καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας (527—565) καὶ ἄλλως καὶ δι' ἐνισχύσεως τοῦ ζήλου τοῦ μονοφυσίτου Ἰωάννου, ὅστις καυχώμενος ἀναφέρει ὅτι ἐκέρδησεν 70 χιλ. ἐθνικῶν ἑλκύσας αὐτοὺς εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν κατὰ τὰς περιοδείας αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ, Καρίᾳ, ***Λυδίᾳ*** καὶ Φρυγίᾳ [25]).

Ἡ ἐπαρχία Λυδίας καὶ ἰδίως ἡ πόλις Σάρδεων δὲν ἔμεινεν ἥσυχος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδιαιτέρως τῆς εἰκονομαχίας. Μιχαὴλ ὁ Λαχανοδράκων, γενικὸς διοικητὴς τοῦ θέματος Θρακησίων, περιλαμβάνοντος σὺν ἄλλοις καὶ τὴν Λυδίαν, παρουσιάζεται μετὰ ζήλου ὑπερβολικοῦ ἐκτελῶν τὰς διαταγὰς Κωνσταντίνου τοῦ Ε΄ (741—775) ἐναντίον τῶν ἱ. εἰκόνων καὶ τῶν μοναχῶν τοῦ θέματος τούτου. Οἱ ἀγῶνες τῶν ἐπισκόπων Σάρδεων : Εὐθυμίου καὶ Ἰωάννου, ὑπεραμυνομένων τῶν ἱ. εἰκόνων, πολλὰ σημαίνουσι καὶ μαρτυροῦσι σχετικῶς πρὸς τὰ ἀνωτέρω [26]).

Ἡ περαιτέρω ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῶν Σάρδεων δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς, πάντως ὅμως ἐκ τῶν περιελθουσῶν ἡμῖν πληροφοριῶν εἰκάζει τις ὅτι οὐδὲν τὸ ἄξιον ἰδιαιτέρας σημειώσεως συνέβη ἐκκλησιαστικῶς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ κατὰ τοὺς ἑφεξῆς χρόνους. Ὑπῆρξαν ἀναμφιβόλως ἐπίσκοποι Σάρδεων ἄξιοι τῆς κλήσεως αὐτῶν, ἐργασθέντες εὐαγγελικῶς ὑπὲρ τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτοῖς λογικῆς ποίμνης, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ προλάβωσι ἢ νὰ σταματήσωσι τὸν ἀρξάμενον μαρασμὸν αὐτῆς ὀφειλόμενον πρωτίστως εἰς τὰς ἐξελισσομένας τότε πολιτικὰς συνθήκας τῶν μερῶν ἐκείνων. Πράγματι ὁ ἀναδιφῶν τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ παρακολουθῶν τὰς ποικίλας ἐπιδρομάς, εἰς ἃς ἐξετέθη ἀπὸ τοῦ ια΄ ἤδη αἰῶνος ἡ Λυδία, εὑρίσκει δεδικαιολογημένον τὸν περιορισμὸν τῆς χριστιανικῆς ζωῆς καὶ δράσεως καὶ καθόλου τὸν μαρασμὸν τῆς ἐκκλησίας τῶν Σάρδεων, συμπίπτοντα πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀνωμαλίας τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ συμπληρωθέντα περὶ τὰ μέσα τοῦ ιδ΄ αἰῶνος, ὅτε, καὶ ὁρισμένως κατ' Αὔγουστον τοῦ 1369, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Φιλόθεος λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὴν περὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Σάρδεων ἐπελθοῦσαν μεταβολήν, «***ὡς μηδὲ σχῆμα γοῦν πόλεως ἀποσώζειν καὶ μικρόν τινα χαρακτῆρα ἀντὶ παραδείσου τρυφῆς, ἀφανισμοῦ καὶ ἀπω-***

24) ***Δ. Κυριακοῦ,*** Ἐκκλ. Ἱστορ. Α΄. σελ. 247.—***Γ. Λαμπάκη,*** ἔνθα ἀνωτ. σελ. 343.

25) L'Eglise Byzantine de 527 à 847 par J. Pargoire Paris. 1923. III édit. p. 13.

26) ***Κ. Παπαρρηγοπούλου.*** Ἱστορία κλπ. ὡς ἀνωτέρω τόμ. Γ΄. β΄. σελ. 89. 209. ὅρα καὶ σχετικὰ ἐν τῷ περὶ τῶν ἐπισκόπων Σάρδεων Εὐθυμίου καὶ Ἰωάννου τοῦ β΄ μέρους τῆς παρούσης μελέτης.

λείας πεδίον γεγενημένην», ἐνέκρινε καὶ ἀπεφάσισε συνοδικῶς «***τὴν ἐνορίαν πᾶσαν τῶν Σάρδεων ὅση τις ἐστιν, εἶναι ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Φιλαδελφείας***», τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην καταλαμβάνουσαν εἰς τὸ διηνεκὲς τὸν τόπον καὶ τὸν θρόνον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Σάρδεων [27]). Τὴν ἀνωτέρω πατριαρχικὴν καὶ συνοδικὴν ἀπόφασιν ἐπανέλαβε συνοδικῶς κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1382 καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Νεῖλος [28]). Καὶ οὕτω μετὰ τὴν φοβερὰν μάλιστα καταστροφὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ ιε΄ αἰῶνος (1402 μ. Χ.) ἔπαυσεν ὁλοσχερῶς ἐξαποστέλλων τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ ὁ πέμπτος οὗτος ἀστὴρ τῆς Ἀποκαλύψεως, καὶ ἡ ἀποστολικὴ αὕτη ἐκκλησία τῶν Σάρδεων, ἡ τιμηθεῖσα καὶ ὁρισθεῖσα «***ὡς καὶ ταῖς μείζοσι καὶ πρώταις συναριθμηθῆναι τῶν μητροπόλεων καὶ τὸ πρωτεῖον πλὴν ὀλίγων τινῶν κατὰ πασῶν ἐπιφέρεσθαι καὶ τὸ κράτος***» ἀπεσβέσθη ὁριστικῶς. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς ἄλλοτε μεγάλης πόλεως καὶ ἐκκλησίας τῶν Σάρδεων, ἐξαιρουμένων πενιχρῶν τινων καλυβῶν καὶ ἐρειπίων, ἄλλου τε καὶ χριστιανικοῦ χαρακτῆρος [29]), οὐδὲν ἕτερον περιέσωσε διαιωνίζον σαφέστερον καὶ ἁπτότερον τὴν ἀρχαίαν δόξαν καὶ ζωὴν αὐτῆς.

Παρὰ τὴν τοιαύτην ὅμως τῆς ἱστορίας ἐτυμηγορίαν ἡ συνείδησις τῆς Διοικούσης Ἐκκλησίας οὐδέποτε ἐπελάθετο τῆς ἀρχαίας ἐκείνης δόξης καὶ ζωῆς τῆς Σαρδιανικῆς Μητροπόλεως, διὰ τοῦτο καὶ τὴν προσήκουσαν πάντοτε ἀποδίδουσα σημασίαν καὶ τιμὴν ἀπένεμε κατὰ καιροὺς τὸν τίτλον

---

27) Τὴν σχετικὴν πρᾶξιν ὅρα ἐν τῷ ***παραρτήματι***.—Acta Patriarchatus Constantinopolitani edid. Fr. Miklosich. —J. Müller t. I. σελ. 509—11.

28) Τὴν σχετικὴν πρᾶξιν ὅρα ἐν τῷ ***παραρτήματι***.—Miklosich— Müller, ἔνθα ἀνωτέρω t. II. σελ. 45—47.

29) Ἀναφορικῶς περὶ τῶν ἐρειπίων σημειοῦται : α΄) ὅτι ρωμαϊκὸν οἰκοδόμημα κατά τινας θεωρούμενον ὡς Γυμνάσιον, διέσωσεν ἐρείπιά τινα, ἐπ' αὐτῶν δὲ δι' ἀναλόγου διαρρυθμίσεως καὶ χρησιμοποιήσεως λειψάνων ἀρχαίων μνημείων, ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τῆς Κυβέλης, οἱ χριστιανοὶ Σάρδεων ἔκτισαν ἐκκλησίαν πρὸς τιμὴν τῆς Παναγίας Θεοτόκου· καὶ β΄) ὅτι πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς ἐκκλησίας ταύτης σώζονται ἐρείπια ἑτέρας ἐκκλησίας μεγάλης καὶ ἀρχαιοτέρας τῆς πρώτης, κατερχομένης μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ καὶ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, ὄχι ὅμως καὶ προγενεστέρας τοῦ β΄ μ. Χ. αἰῶνος. Ἡ ἐκκλησία αὕτη τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου πιθανῶς ἦτο ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τῶν Σάρδεων (***Λαμπάκη***, ἔνθα ἀνωτ, σ. 349—350. — Abbé Le Camus ἔνθα ἀνωτ., σελ. 225. Texier, ἔνθα ἀνωτ. σ. 254.—Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant, fait aux années 1675—76 par Jacob Spon t. I. p. 348 — 50.—Πρβλ. καὶ Manuel d'Archéologie Chrétienne depuis les origines jusqu'au VII siécle par Dom. H. Leclercq t. I. Paris p. 451, ἔνθα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν : essai de classement des principaux monuments σημειοῦται ὅτι ἐν Σάρδεσιν διασώζονται ἠρειπωμέναι ἐκκλησίαι καὶ ναοί. Ὅρα καὶ t. II σελ. 78. 79. Περὶ ἄλλων χριστιανικῶν ἐρειπίων τῶν Σάρδεων ὅρα ***Λαμπάκη*** ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 350 καὶ ἑξῆς.

τοῦ ἐπισκόπου Σάρδεων εἰς κληρικοὺς προαγομένους εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα καὶ εἰς διαφόρους ἐκκλησιαστικὰς διακονίας ἀποστελλομένους. Αἰσθανομένη δὲ ἡ Δ. Ἐκκλησία βαθύτατα καὶ θέλουσα οἱονεὶ νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ ἔστω καὶ ἐξ ἀνωτέρων ἱστορικῶν λόγων προσγενόμενον τῇ παλαιφάτῳ ταύτῃ ἐπαρχίᾳ ἀδίκημα, μόνῃ σχεδὸν ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν τῆς Ἀποκαλύψεως ἀπουσιαζούσῃ ἐκ τοῦ Συνταγματίου τῶν ἐπαρχιῶν Κων/πόλεως, ἀπεφάσισε συνοδικῶς, εἰσηγουμένου, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1924, τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ζ΄, «***τὴν ἐν τῷ Συνταγματίῳ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐπαναγραφὴν καὶ τὴν ἐν τῇ τάξει αὐτῶν ἀποκατάστασιν τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης Ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ Ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Σάρδεων, ὁρίσασα ὅπως ὁ Μητρόπολίτης Σάρδεων θεωρῆται εἷς τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολιτῶν τοῦ Θρόνου, ἔχων ἅμα καὶ ὡρισμένην ἐν τῷ Συνταγματίῳ θέσιν καὶ στάσιν***» [30]). Καὶ οὕτω διὰ τῆς τοιαύτης πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἀποφάσεως ἡ παλαίφατος ἐκκλησία τῶν Σάρδεων ἀνεγνωρίσθη καὶ αὖθις ὡς μία τῶν ἐνεργῶν Μητροπόλεων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

§ 4. *Ἡ κανονικὴ ἐξάρτησις τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων.*

Μετὰ τὴν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μ. γενομένην διαίρεσιν τοῦ κράτους εἰς τέσσαρας ***μεγάλας ὑπαρχίας***, τὴν ὑποδιαίρεσιν αὐτῶν εἰς ***διοικήσεις*** καὶ τούτων εἰς ***ἐπαρχίας***, ἡ ***Ἀσιανὴ διοίκησις*** περιελάμβανε πρώτην μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν αὐτῆς τὴν ***ἐπαρχίαν Ἀσίας***, τὴν ἐπονομαζομένην καὶ ***ἀνθυπατικὴν Ἀσίαν***, μετὰ πρωτευούσης τῆς πόλεως Ἐφέσου, καὶ τετάρτην τὴν ***ἐπαρχίαν Λυδίας*** μετὰ πρωτευούσης τῆς πόλεως Σάρδεων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἔπαρχος τῆς Ἀσίας, ὁ καὶ ἄλλως ***ἀνθύπατος*** λεγόμενος, ἐθεωρεῖτο καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῆς ὅλης Ἀσιανῆς διοικήσεως, ἦτο ἑπόμενον ὅπως καὶ ἡ Ἔφεσος θεωρῆται μητρόπολις τῆς τελευταίας ταύτης ἔχουσα καὶ ἰδίαν τινὰ διοικητικὴν προνομίαν ἐπὶ τῶν λοιπῶν τῆς διοικήσεως ἐπαρχιῶν [31]).

---

30) Πρακτικὸν τῆς Ἱ. Συνόδου 19 Μαρτίου 1924.

31) ***Ζώσιμος*** II. 33.—Migne τόμ. 107, σελ. 330.332 καὶ τόμ. 113 σελ. 146.—***Νικολάου Μιλᾶς***, ἐπισκόπου Ζάρας. Τὸ Ἐκκλ. Δίκαιον τῆς Ὀρθ. Ἀνατολ. Ἐκκλησίας μετάφρασις ***Μελετίου Ἀποστολοπούλου***, Ἀθῆναι 1906, σελ. 418. — ***Φ. Βαφείδου***, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τόμ. Α΄, σελ. 292.— ***Δ. Κυριακοῦ*** Ἐκκλ. Ἱστορία τόμ. Α΄, σελ. 434.— Ἀρχιμ. ***Μελετίου Σακελλαροπούλου***, Ἐκκλ. Δίκαιον τῆς Ἀνατ. Ὀρθ. Ἐκκλησίας. Ἀθῆναι 1898. σελ. 162. Dictionnaire de Théol. Catol. t. III. 2 part. σελ. 1326.

Τῇ ὡς ἄνω πολιτικῇ διαιρέσει στοιχοῦσα καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀνεγνώρισε τὴν ἰδιαιτέραν θέσιν τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἐπὶ μέρους τοιαύτης ἔναντι τῶν ἐν τῇ αὐτῇ Ἀσιανῇ διοικήσει λοιπῶν ἐκκλησιῶν περιφερειῶν βεβαιώσασα τὰ δικαιώματα αὐτῆς ταῦτα γενικῶς μὲν διὰ τοῦ ς΄ κανόνος τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἰδικώτερον δὲ διὰ τοῦ β΄ κανόνος τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ ὀνομάσασα τὸν μητροπολίτην (Ἐφέσου) τῆς ἀνθυπατικῆς Ἀσίας ***ἔξαρχον τῆς ὅλης Ἀσιανῆς διοικήσεως*** [32]). Ἀλλ' ἡ τοιαύτη τῆς μητροπόλεως-ἐκκλησίας Ἐφέσου ἰδιάζουσα ἀπό γε πρεσβείων τιμῆς, ἀλλὰ καί τινος δικαιοδοσίας θέσις δὲν ἔθιγεν ἀναμφιβόλως καὶ τὰ ἰδιαίτερα κανονικὰ δικαιώματα τῶν λοιπῶν ἐν τῇ αὐτῇ διοικήσει μητροπόλεων-ἐκκλησιῶν (ἐπαρχιῶν), τοῦ αὐτοῦ β΄ κανόνος τῆς Β΄ Οἰκουμ. Συνόδου —ἐν συναφείᾳ καὶ πρὸς τὸν ς΄ τῆς Α΄— ἐπιφέροντος: «***φυλαττομένου δὲ τοῦ προγεγραμμένου περὶ τῶν διοικήσεων κανόνος, εὔδηλον ὡς τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει, κατὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ ὡρισμένα***». Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται φανερόν, ὅτι καὶ ἡ μητρόπολις τῆς ἐπαρχίας Λυδίας (=ἡ Ἐκκλησία τῶν Σάρδεων), διὰ γενικώτερα μὲν ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα εἶχε τὴν κανονικὴν ἀναφορὰν καὶ ἐξάρτησιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς μητροπόλεως τῆς ἀνθυπατικῆς Ἀσίας (=τῆς Ἐκκλησίας Ἐφέσου), παρὰ τοῦτο ὅμως εἶχε καὶ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς αὐτόνομον ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν, καθορίζουσα καὶ διέπουσα τὰ κατ' αὐτὴν διὰ τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐπισκόπου τῆς ἐπαρχίας Λυδίας, ἤτοι τοῦ μητροπολίτου Σάρδεων.

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κανονικὴ τάξις τῶν πραγμάτων ἤρξατο διασαλευομένης εἰς βάρος μὲν τοῦ ἐπισκόπου Ἐφέσου, πρὸς ὄφελος δὲ τοῦ ἐπισκόπου Κων/πόλεως, καὶ πρότερον μέν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Κατόπιν δηλ. προσκλήσεως ἐλθὼν οὗτος εἰς Ἔφεσον καὶ συγκαλέσας εἰς σύνοδον τοὺς ἐπισκόπους Λυδίας, τῆς κυρίως Ἀσίας, Καρίας καὶ Φρυγίας — ὄχι ὀλιγωτέρους τῶν 70— διεκανόνισε τὰ κακῶς ἔχοντα πράγματα τῆς τε Ἐφεσιανῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἄλλων πλησιοχώρων, προβὰς ἅμα εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Ἐφέσου Ἀντωνίνου διὰ

32) ***Ν. Μιλάς***, ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 426 καὶ 341. Ὅρα καὶ ἑρμηνείαν Βαλσαμῶνος εἰς θ΄ κανόνα τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ΄ Οἰκουμεν. Συνόδου: ὁ μέντοι ἔξαρχος τῆς διοικήσεώς ἐστιν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐχ ὁ ἑκάστης ἐπαρχίας μητροπολίτης, ἀλλ' ὁ τῆς ὅλης διοικήσεως μητροπολίτης. Διοίκησις δέ ἐστιν ἡ πολλὰς ἐπαρχίας ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ». Σύνταγμα Κανόνων ***Ράλλη*** καὶ ***Ποτλῆ***. Ἀθῆναι 1852. τόμ. Β', σελ. 239.— Ἀρχιμ. ***Ἀποστ. Χριστοδούλου***, Δοκίμιον Ἐκκλ. Δικαίου. Κων/πολις 1896 σελ. 320. —***Δ. Κυριακοῦ*** ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 433.—***Φ. Βαφείδου***, Ἐκκλ. Ἱστορία Α' σελ. 292· — Histoire des Conciles par Ch. Hefele, traduction française. Paris 1907. t. II 2 partie σελ. 820.—Diction. de Theol. Cathol. ἔνθα ἀνωτέρω σ. 1321 καὶ ἑξ.

τοῦ ἰδίου αὐτοῦ διακόνου Ἡρακλείδου ὡς καὶ εἰς τὴν καθαίρεσιν 13 ἐπισκόπων Λυδίας καὶ Φρυγίας [33]). Καὶ ἠκούσθησαν ἀναμφιβόλως καὶ τότε διαμαρτυρίαι διὰ τὴν τοιαύτην τοῦ ἐπισκόπου Κων/λεως ἐνέργειαν, διατυπωθεῖσαι μάλιστα σαφέστερον κατὰ τὴν ια΄ συνεδρίαν τῆς Δ΄ ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμεν. Συνόδου, ἐν ᾗ ρητῶς οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐξαρχίας Ἀσίας ἐπέμενον, ὅπως τοῦ λοιποῦ ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου μὴ χειροτονῆται ὑπὸ τοῦ Κων/πόλεως· παρὰ τὴν ἀντίδρασιν ὅμως ταύτην ἐψηφίσθη ὁ κη΄ κανὼν τῆς αὐτῆς Συνόδου ὁρίζων: «***τοὺς τῆς Ποντικῆς καὶ τῆς Ἀσιανῆς καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἁγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας· δηλαδὴ ἑκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονοῦντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διηγόρευται· χειροτονεῖσθαι δέ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κων/πόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων***». Καὶ οἱ μὲν Παπικοὶ Λεγάτοι ἐπεζήτησαν τὴν ἀκύρωσιν τοῦ κανόνος τούτου, ὡς ψηφισθέντος δῆθεν κατόπιν βίας ἐξασκηθείσης ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων· ἀλλ' ἠκούσθησαν καὶ φωναὶ ἀπὸ μέρους αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὡς ἄνω κανόνος, μεταξὺ δ' ἄλλων καὶ τοῦ ἐπισκόπου Σάρδεων Φλωρεντίου εἰπόντος: «***οὐδεμία μοι ἀνάγκη ἐπήχθη, ἀλλ' ἑκουσίως ὑπέγραψα***», ὑπογράψαντος δὲ καὶ τὴν πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Λέοντα σχετικὴν ἐπιστολὴν τῆς Συνόδου ταύτης [34]). Τὴν ἀπόφασιν

33) ***Θεοδωρήτου*** Ἐκκλησ. Ἱστορ. V c. XXVIII — Περὶ τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου μελέτη ὑπὸ ***Ἀγχιάλου Βασιλείου***, Ἀθῆναι 1902. σελ. 53. — ***Βασιλ. Στεφανίδου***. Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἐκκλ. Ἱστορίαν καὶ τὸ Ἐκκλησ. Δίκαιον. Κων/πολις, 1921. σελ. 52 — ***Κ. Παπαρρηγοπούλου***, ἔνθα ἀνωτ., τόμ. Β' β' σελ.246. — Ἱστορία τῆς Μ. Ἀσίας ***Θ. Κτενᾶ*** ὡς ἀνωτέρω, τόμ. Β', σελ. 345 — ***Φιλαρ. Βαφείδου***, ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 293.— ***Δ. Κυριακοῦ***, ἔνθα ἀνωτ., σ. 437 καὶ ἑξῆς. — Hefele, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 824. 825. 831—832.—Diction. de Theol. Catholique, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 1323. 1326.

34) Mansi VII p. 445.—Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ρώμης Λέοντα: «.... ***Τὸ γὰρ ἐκ πολλοῦ κρατῆσαν ἔθος, ὅπερ ἔσχεν ἡ Κωνσταντινουπολιτῶν ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία*** εἰς τὸ χειροτονεῖν μητροπολίτας τῶν διοικήσεων τῆς τε Ἀσιανῆς, τῆς Ποντικῆς καὶ Θρᾳκικῆς καὶ νῦν κατὰ συνοδικὴν ἐκυρώσαμεν ψῆφον, οὐ τοσοῦτον τῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεώς τι παρέχοντες, ὅσον τοῖς μητροπολίταις τὴν εὐταξίαν πρυτανεύοντες, διὰ τὸ πολλοὺς πολλάκις, τελευτώντων τῶν ἐπισκόπων, ἀνακύπτειν θορύβους, ἀνηγεμονεύτων ὄντων τῶν ἐν αὐταῖς κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν συγχεόντων, ὅπερ οὐδὲ τὴν ὑμετέραν λέληθε

αὐτῆς ἀνεγνώρισεν ὀλίγον ἀργότερον καὶ ἡ ἐπαρχιακὴ Σύνοδος Λυδίας, ὡς φαίνεται ἐξ ἧς ἔγραψεν σχετικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Α΄ (457—476) [35]).

Καὶ οὕτως ἡ Ἐκκλησία Σάρδεων, ὡς μητρόπολις τῆς ἐπαρχίας Λυδίας, διατηρήσασα κατὰ τὰ ἄλλα ἣν καὶ πρότερον ἐκέκτητο ἐσωτερικὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοτέλειαν, εἶχε τοῦ λοιποῦ τὴν κανονικὴν αὐτῆς ἀναφορὰν πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, μάλιστα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐγκρίσεως τῆς ἐκλογῆς καὶ ἰδιαιτέρως τῆς χειροτονίας τοῦ ἑκάστοτε μητροπολίτου αὐτῆς. Ἡ ἐπελθοῦσα ἀργότερον ἐπὶ Βασιλίσκου (476) καὶ διὰ τοῦ μονοφυσίτου Ἀλεξανδρείας Τιμοθέου τοῦ Αἰλούρου ἐπιδιωχθεῖσα παραβίασις καὶ δὴ καὶ παντελὴς κατάργησις τῆς ὡς ἄνω συνοδικῆς διατάξεως ὀλίγον χρόνον διήρκεσε, ἅτε τοῦ Ζήνωνος ἀποδόντος μετ' οὐ πολὺ τὴν ἰσχὺν εἰς τὸν κη΄ κανόνα τῆς Δ΄ Οἰκουμ. Συνόδου [36]), καίτοι προκειμένου περὶ δικαστικῶν πραγμάτων δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν ἐξέλιπε τέλεον καὶ πᾶσα σχέσις τῶν ἐπαρχιῶν (ἑπομένως: καὶ τῆς Λυδικῆς) πρὸς τὸν ἔξαρχον τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως, τὸν μητροπολίτην Ἐφέσου, ἐφ' ὅσον ὁ θ΄ κανὼν τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω Συνόδου ὥριζεν: «***εἰ δὲ πρὸς τὸν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς ἀμφισβητοίη, καταλαμβανέτω τὸν ἔξαρχον τῆς διοικήσεως ἢ τὸν τῆς βασιλευούης Κων/λεως θρόνον καὶ ἐπ' αὐτῷ δικαζέσθω***». Ἐδικαιοῦτο κατὰ ταῦτα ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς τῆς ἐπαρχίας Λυδίας, ἔχων ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ μητροπολίτου, νὰ ἀποταθῇ κατὰ προαίρεσιν καὶ πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἐφέσου, ὡς ἔξαρχον τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως, ἐξαιτούμενος τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως αὐτοῦ. Τὸ προνόμιον τοῦτο τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου φαίνεται τελείως καταργηθὲν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βαλσαμῶνος, σχολιαστοῦ τοῦ ὡς ἄνω κανόνος, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ ὑπαγωγὴ τῆς μητροπόλεως Σάρδεων ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κων/πόλεως φαίνεται σὺν τῷ χρόνῳ καταστᾶσα ὁριστική, κατόπιν μάλιστα καὶ

ἁγιότητα μάλιστα τῶν Ἐφεσίων ἕνεκεν πλεονάκις ὑμῶν διενοχληθέντων». Mansi VI σελ. 152.

35) Ὅρα τὴν συνοδικὴν ταύτην ἐπιστολὴν ἐν τῷ ***παραρτήματι***.

36) ***Φ. Βαφείδου*** Ἐκκλησ. Ἱστορία τόμ. Α' σ. 243.—***Μ. Γεδεών***, Πατριαρχικοὶ Πίνακες. Κων/πολις 1890 σελ. 200—202. — ***Εὐάγριος*** Γ''. 7. Τὸ ἀντεγκύκλιον τοῦ Ζήνωνος ὥριζεν «..... ἀποδοθῆναι καὶ τὰς ἐπαρχίας τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ καὶ ἀρχιεπισκόπῳ Ἀκακίῳ, ὧν τὴν χειροτονίαν εἶχεν ὁ θρόνος ταύτης τῆς βασιλίδος καὶ ἐνδόξου πόλεως, δηλ. τῶν νῦν ὄντων θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων μενόντων ἐπὶ τῶν οἰκείων θρόνων, μηδενὸς ἐκ τούτου προκρίματος γενομένου μετὰ τὴν τούτων τελευτὴν τῷ δικαίῳ τῆς χειροτονίας τοῦ εὐαγοῦς θρόνου ταύτης τῆς βασιλίδος καὶ ἐνδόξου πόλεως». —Ὅρα καὶ Dictionn. de Théol. Catholique t. III. 2 p. 1330.— ***Β. Στεφανίδου*** ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 56—59.

τῆς ἀπὸ τοῦ ιβ΄ αἰῶνος ἐκλείψεως τοῦ συστήματος τῶν Ἐπαρχιακῶν Συνόδων [37]).

§ 5. *Ἡ ἐν τοῖς τακτικοῖς ἀναγραφὴ τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων.*

Ἡ τοιαύτη περὶ τὴν Ἐκκλησίαν Σάρδεων ἐπελθοῦσα κανονικὴ μεταβολὴ ἐπήνεγκε καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς τάξεως αὐτῆς μεταξὺ τῶν λοιπῶν μητροπόλεων τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως, ὡς τοῦτο ἐξάγεται γενικῶς μὲν ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Δ΄ (451) καὶ Ε΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (553), ἐν οἷς ὁ Ἐπίσκοπος Σάρδεων ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν πρώτων [38]), ἰδιαιτέρως δὲ ἐκ τῶν μετέπειτα ἀναφανεισῶν ***ἐκθέσεων*** (notitiae), τῶν ἄλλως καὶ ***τακτικῶν*** λεγομένων, ἐν αἷς ἀναγράφονται αἱ ἐπαρχίαι καὶ μητροπόλεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.

Καὶ ἐν πρώτοις ἡ «***Ἔκθεσις***», ἡ λελανθασμένως ἀποδιδομένη τῷ ἱ. Ἐπιφανίῳ († 403), πράγματι δὲ συνταχθεῖσα τὸν ζ΄ αἰῶνα (καὶ πιθανῶς περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου 610—641 μ. Χ.) ἀποτελεῖ τὴν πρώτην περισωθεῖσαν ἀναγραφὴν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως. Κατὰ ταύτην μεταξὺ τῶν 33 μητροπόλεων τοῦ θρόνου ἀναγράφεται ***ἕκτη*** ἡ τῶν Σάρδεων μετὰ τὰς μητροπόλεις Καισαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας, Ἀγκύρας καὶ Κυζίκου καὶ πρὸ τῶν μητροπόλεων Νικομηδείας, Νικαίας καὶ Χαλκηδόνος [39]).

Ἀκολουθοῦσι τέσσαρες ἄλλαι ***ἐκθέσεις***, ὧν ἡ μία ἀποδιδομένη ἀνακριβῶς τῷ ἱ. Φωτίῳ καὶ Λέοντι τῷ Σοφῷ, ἡ ἑτέρα ἀνωνύμως, ἡ τρίτη

---

37) Σχόλια Βαλσαμῶνος εἰς τὸν Θ΄ κανόνα τῆς Δ΄ Οἰκουμ. Συνόδου: «Τοῦτο δὲ τὸ τῶν ἐξάρχων προνόμιον σήμερον οὐκ ἐνεργεῖ· κἂν γὰρ λέγωνται ἔξαρχοί τινες τῶν μητροπολιτῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐν ταῖς διοικήσεσιν ὄντας ἑτέρους μητροπολίτας οὐκ ἔχουσιν ὅλως ὑποκειμένους αὐτοῖς. Ἔοικεν οὖν ἑτέρους τινὰς εἶναι, κατὰ τοὺς τότε καιροὺς ἐξάρχους τῶν διοικήσεων· ἢ τούτους μὲν εἶναι, ἀπρακτῆσαι δὲ τὰ ὑπὸ τῶν κανόνων δοθέντα τούτοις προνόμια». Σύνταγμα Κανόνων Ρ. καὶ Π. τόμ. Β', σελ. 239.

—Ὁ Ζωναρᾶς σχολιάζων τὰ περὶ τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων σημειοῖ: «νῦν δὲ πάντῃ τὸ τῶν συνόδων τούτων καταπεφρόνηται, ὡς μηδέποτε γίνεσθαι», ὁ δὲ Βαλσαμών: «τὰ μέντοι περιεχόμενα τῷ παρόντι κανόνι (ε΄ τῆς Α΄ ἐν Νικαίᾳ) οὐ διελήφθησαν παρ' ἡμῶν ἐνταῦθα, ὡς μὴ ἐνεργοῦνται». Σύνταγμα Ρ. καὶ Π. τόμ. Β', σ. 51. 126. 127.—***Β. Στεφανίδου***, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 9. 11.

38) ***Β. Στεφανίδου***, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 49 50. 53.

39) Ἀρχιμ. ***Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου***, αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Ἀθῆναι, 1923, σελ. 4.—G. Parthey, Hieroclis Synecdemus et Notitiae graecae episcopatum. Berolini 1866 σελ. 150. — Diction. de Théol. Cathol. t. III 2 partie σελ. 1348. — ***Β. Στεφανίδου*** ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 48.

πιθανῶς συνταχθεῖσα ἐπὶ Πατριάρχου Κων/πόλεως Νικηφόρου (806—815) καὶ ἡ τετάρτη κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ὑπό τινος ἐξ Ἀρμενίων Βασιλείου. Καὶ κατὰ τὰς ἀναγραφὰς ταύτας **ἕκτος** ἀναφέρεται ὁ Σάρδεων μετὰ τοὺς αὐτοὺς ὡς ἀνωτέρω μητροπολίτας καὶ πρὸ τῶν αὐτῶν μητροπολιτῶν [40]). Τὴν αὐτὴν αὐστηρῶς τάξιν τηροῦσι καὶ αἱ ἑξῆς **ἀναγραφαί** : α΄) ὁ καθορισμὸς τῆς σειρᾶς τῶν μητροπόλεων τοῦ Πατριαρχείου, τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκοπῶν καὶ τῶν ἐπισκοπῶν, ὁ διὰ συνόδου διενεργηθεὶς ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Πατριάρχου Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ (901—907) [41])—β΄) ὁ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου συνταχθεὶς κατάλογος («νέα τακτικὰ») [42]) — γ΄) ἡ ἐπὶ Ἰ. Τσιμισκῆ γενομένη ἀναγραφὴ [43])—δ΄) ἡ μετὰ τὸ 1084 συνταχθεῖσα καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ἑπομένως οὐχὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἀλλὰ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081—1118) ἀνήκουσα «διατύπωσις ὅπως ἔχουσι τάξεως οἱ θρόνοι τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ Πατριάρχῃ Κων/πόλεως» [44])—ε΄) ἡ κατόπιν διασκευὴς τοῦ ἔργου τοῦ ἀρχιμ. Νείλου Δοξαπατρῆ προελθοῦσα (μετὰ τὸ 1170, ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ 1143—1180) νέα ἀναγραφὴ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Π/χείου [45])—ς΄) ἡ ἐπὶ Ἰσαὰκ τοῦ Ἀγγέλου (1186—1196) γενομένη ἀναθεώρησις τῆς ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ διενεργηθείσης διατάξεως τῶν ἐπαρχιῶν, ἰσχύσασα καὶ ἐπὶ Λατινοκρατίας [46]) καὶ ζ΄) ἡ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου γενομένη κατὰ τὰ ἔτη 1261—70 νέα διάταξις τῶν ἐπαρχιῶν [47]).

Πρώτη ἡ «**ἔκθεσις**» Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ γέροντος (1282—1328) εἶνε ἡ ἐπενεγκοῦσα μεταβολὴν εἰς τὴν θέσιν τῆς μητροπόλεως Σάρδεων σημειώσασα τὸν προκαθήμενον αὐτῆς **ὄγδοον** μετὰ τοὺς: Καισαρείας, Ἐφέσου, Νικομηδείας, Νικαίας, Ἡρακλείας, Ἀγκύρας καὶ Κυζίκου καὶ ἐπιτάσσουσα ἔννατον τὸν Χαλκηδόνος [48]). Ἐπακολουθεῖ δὲ

40) Ἀρχιμ. ***Χρυσ. Παπαδοπούλου***, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 5—6.—Georgii Cyprii Descriptio orbis romani, edit. H. Gelzer, Lipsiae 1890. σελ. 1.—Parthey, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 56. 145.184. Σύνταγμα Κανόνων Ρ. καὶ Π. τόμ. Ε΄ σελ. 455. Diction. de Théol. Cathol. III. 2. σελ. 1369.

41) Ἀρχιμ. ***Χρυσ. Παπαδοπούλου***, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 8.—Diction de Théol. Catoli. III 2 σελ. 1369. 1370.

42) H. Gelzer, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 57.

43) Ἀρχιμ. ***Χρυσ. Παπαδοπούλου***, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 10.

44) Parthey, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 95.—Σύνταγμα Κανόνων Ρ. καὶ Π. τόμ. Ε΄ σελ. 474.

45) Ἀρχιμ. ***Χρυσ. Παπαδ.***, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 14.

46) Parthey, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 246. — Ἀρχιμ. ***Χρυσ. Παπαδ.*** ἔνθα ἀνωτ., σ. 15. 16. Diction de Théol. Cathol, ἔνθα ἀνωτ. σελ. 1402.

47) Ἀρχιμ. ***Χρυσ. Παπαδ.*** ἔνθα ἀνωτ., σελ. 17.

48) Parthey, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 215. — Ἀρχιμ. ***Χρυσ. Παπαδ.*** ἔνθα ἀνωτ., σελ. 19. — Σύνταγμα Κανόνων Ρ. καὶ Π. τομ. Ε΄ σελ. 490 καὶ ἑξ.

ἡ **νέα ἔκθεσις** Ἀνδρονίκου τοῦ Γ΄ (1328—1341), ἥτις τροποποιοῦσα ἐν μέρει τὴν προηγουμένην ἀριθμεῖ τὸν Σάρδεων **ἕβδομον** μετὰ τοὺς: Καισαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας, Ἀγκύρας, Κυζίκου καὶ Νικομηδείας. Ταύτης δὲ τῆς νέας ἐκθέσεως συνέχειαν ἀποτελεῖ τὸ «περὶ τῆς τάξεως τῶν θρόνων τῶν μητροπολιτῶν καὶ τίνες αὐτῶν λέγονται ἔξαρχοι καὶ ὑπέρτιμοι, τίνες δὲ ὑπέρτιμοι μόνον», ἀναγράφον μὲν τὸν Σάρδεων **ἕκτον** μετὰ τοὺς: Καισαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας, Ἀγκύρας καὶ Κυζίκου, ἐπιφέρον δ' ὅμως εὐθύς: «***ἀνθ' οὗ ἔνι νῦν ὁ Φιλαδελφείας, ὢν μὲν πρότερον ἐπίσκοπος τοῦ Σάρδεων, γενόμενος δὲ μητροπολίτης ἔχει νῦν καὶ τὸν τόπον καὶ τὴν ἐξαρχίαν τοῦ Σάρδεων καὶ τὰς λοιπὰς ἐπισκοπὰς ὑφ' ἑαυτόν***» [49]).

Καὶ οὕτως ἡ ἐρημωθεῖσα μητρόπολις Σάρδεων, διαγραφεῖσα ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμ. Θρόνου ἀντικατεστάθη καὶ ἐν τῷ σημείῳ τῆς ἐν τοῖς **τακτικοῖς** ἀναγραφῆς τοῦ ὀνόματος αὐτῆς ὑπὸ τῆς μητροπόλεως Φιλαδελφείας, μόνον δὲ κατόπιν τῆς περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Σάρδεων πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἀποφάσεως τοῦ 1924 ἐκρίθη ὅπως ὁ φέρων τὸ ὄνομα αὐτῆς μητροπολίτης ἔχῃ καὶ αὖθις ὡρισμένην ἐν τῷ Συνταγματίῳ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Θρόνου θέσιν καὶ στάσιν [50]).

§ 6. *Ἡ ἐξαρχία τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων.*

Τῆς πόλεως Σάρδεων, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν πρωτεύουσαν τῆς Λυδικῆς ἐπαρχίας, ἐξασκούσης τὸ ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης πολιτικὸν δικαίωμα ἐποπτείας καὶ ἐξαρτήσεως, ἦτο ἐπόμενον ὅπως καὶ ὁ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπίσκοπος, πρῶτος μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὑπάρχων, κέκτηται καὶ ἐξασκῇ ὅπερ εἶχε κανονικὸν δικαίωμα ἐποπτείας καὶ δικαιοδοσίας, τιτλοφορούμενος κατ' ἀρχὰς ἁπλῶς ***ἐπίσκοπος Σάρδεων μητροπόλεως τῆς Λυδῶν ἐπαρχίας*** ἢ παρόμοιόν τι ἢ καὶ ἔτι ἁπλούστερον μεταχειριζόμενος ἐν συμφωνίᾳ πάντως καὶ πρὸς τὴν κανονικὴν τάξιν. Γνωστὸν ὅτι ὁ στ΄ κανὼν τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου (343), τὸν ἐπίσκοπον τῆς μητροπόλεως, ἤτοι τὸν μητροπολίτην, ἐκάλει ***ἔξαρχον τῆς ἐπαρχίας***, ἀποδίδουσα δηλ. τίτλον τὸν ὁποῖον κατήργησεν ὁ λθ΄ κανὼν τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (419) ὁρίσας: «***τὸν τῆς πρώτης καθέδρας ἐπίσκοπον μὴ λέγεσθαι ἔξαρχον τῶν ἱερέων ἢ ἄκρον ἱερέα ἢ τοιουτότροπον τίποτε, ἀλλὰ μόνον ἐπίσκοπον τῆς πρώτης καθέδρας***». Ὁ Βαλ-

49) Parthey, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 132. 236.—Σύνταγμα Κανόνων Ρ. καὶ Π. τόμ. Ε΄ σελ. 499.

50) Ὅρα τὴν ὑπ' ἀριθμ. 27 σημείωσιν καὶ τὰ ἐν τῇ σελίδι 18 σχετικά.

σαμὼν σχολιάζων τὸν κανόνα τοῦτον σημειοῖ ὅτι «τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐκωλύθησαν διὰ περιαίρεσιν ἀλαζονείας· καὶ διὰ τοῦτο οἱ πλείους τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων ταπεινοὺς καὶ εὐτελεῖς ἑαυτοὺς ἐν ταῖς οἰκείαις ὑπογραφαῖς ὀνομάζουσι». Ὁ δὲ Ἀριστηνός, σχολιάζων ἐπίσης τὸν αὐτὸν κανόνα, προστίθησιν: «ὁ γοῦν τῆς μητροπόλεως ἐπίσκοπος, ὡς τὴν πρώτην ἔχων καθέδραν, μετὰ προσθήκης λεχθήσεται ἐπίσκοπος μητροπόλεως». Ἡ ἐν Χαλκηδόνι ὅμως Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, «οὐκ ἀσμενήσασα—κατὰ τὸν Ζωναρᾶν—τῷ κανόνι τούτῳ ἀλλὰ μᾶλλον τῷ τῆς ἐν Σαρδικῇ» ἐποιήσατο χρῆσιν τῆς λέξεως ταύτης ἐν τῷ θ' καὶ ιζ' κανόνι αὐτῆς, πλὴν οὐχὶ δι' ἅπαντας τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς μητροπολίτας, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸν «τῆς ὅλης διοικήσεως μητροπολίτην», κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα [51]).

Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ ἐξαρχικὴ προσωνυμία, ἐξελθοῦσα τοῦ ὡς ἄνω συνοδικοῦ περιορισμοῦ, ἀπενεμήθη καὶ ἀνεγνωρίσθη καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησιαστικὰς περιφερείας καὶ δὴ καὶ εἰς ἐπαρχίας ἀποτελούσας μέρος τῶν τριῶν διοικήσεων, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ κη' κανὼν τῆς ὡς ἄνω Οἰκουμενικῆς Συνόδου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὰς σημαντικὰς ἀπό γε πληθυσμοῦ χριστιανικοῦ ἢ καὶ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν θέσεως. Καὶ ἡ ἀπονομὴ αὕτη καὶ ἀναγνώρισις, ἀρχὴν λαβοῦσα κυρίως μετὰ τὴν Ζ' ἢ τὴν Πρωτοδευτέραν Σύνοδον, παρουσίασε καὶ τὴν ἐπαρχίαν Λυδίας μεταξὺ τῶν ἐξαρχιῶν τούτων καὶ συνεπῶς καὶ τὸν μητροπολίτην Σάρδεων ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον Λυδίας [52]). Ἐὰν εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὰς ὡς ἄνω Συνόδους οἱ ἐπίσκοποι Σάρδεων ἐποιοῦντο χρῆσιν τῆς τοιαύτης ἐξαρχικῆς προσωνυμίας, ἀγνοοῦμεν· συναντῶμεν μόνον ἀργότερον τὸν Σάρδεων Ἀνδρόνικον (ιγ' αἰὼν) τιτλοφορούμενον «***ἔξαρχον πάσης Λυδίας***», τὸν Κερκύρας Γεράσιμον (ιγ' αἰὼν) ὑπογραφόμενον «***πρόεδρον Σάρδεων, ἔξαρχον πάσης Λυδίας καὶ ὑπέρτιμον***», τὸν Σάρδεων Γρηγόριον (ιδ' αἰὼν) ἀναφερόμενον «***ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Λυδίας***»· ἀπὸ δὲ τοῦ 1350 τὸν μητροπολίτην Φιλαδελφείας ἀντικαταστήσαντα τὸν μητροπολίτην Σάρδεων [53]).

---

51) Σύνταγμα Ρ. καὶ Π. τόμ. Β', σελ. 237. 239. 258. 261. τόμ. Γ', σελ. 243. 404. 405.— Ἀρχιμ. ***Α. Χριστοδούλου*** Ἐκκλ. Δίκαιον σελ. 318—322.

52) Πρβλ. ***Μ. Γεδεών,*** Ὑπέρτιμοι καὶ Ἔξαρχοι, ἄρθρον ἐν τῷ ***Ν. Ποιμένι*** (ἔτος Β' 1920 σελ. 497—512.

53) Τὸν μητροπολίτην Φιλαδελφείας Μακάριον, τιτλοφορούμενον καὶ ὑπογραφόμενον ἁπλῶς «***ὑπέρτιμον***» ἐν συνοδικῇ πράξει κατὰ Φεβρουάριον 1347, διακρίνομεν αὐτὸν ἀκολούθως κατέχοντα ἣν ἄλλοτε κατεῖχε σειρὰν ὁ Σάρδεων ἐν ταῖς συνοδικαῖς πράξεσιν, εἰς μίαν δὲ ἐξ αὐτῶν τῷ 1350, ἐπὶ Πατριάρχου Καλλίστου (τὸ α' 1350—1354) ὑπογραφόμενον «***ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Λυδίας***» καὶ τοιουτοτρόπως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου προσφωνούμενον, ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν (συνοδικὴ πρᾶξις κατὰ Ἰούνιον 1365) ρητῶς σημειούμενον ὡς «***τὸν τόπον ἐπέχοντα τοῦ Σάρ-***

Ἐσχάτως ὅμως ἡ Διοικ. Ἐκκλησία, συμπληροῦσα τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν αὐτῆς περὶ ἐπαναγραφῆς τῆς μητροπόλεως Σάρδεων ἐν τῷ Συνταγματίῳ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμ. Θρόνου, ἔκρινε δικαίαν τὴν ἀπόδοσιν αὐτῇ καὶ ἧς εἶχε πρὸ αἰώνων ἐξαρχίας ἐπὶ πάσης Λυδίας, κατόπιν μάλιστα καὶ τῆς τύχης, ἣν οἱ καιροὶ τὴν αὐτὴν ἔκλωσαν καὶ διὰ τὴν μητρόπολιν Φιλαδελφείας, κατ' οὐδέν· ἀπό γε περιεχομένου διαφέρουσαν νῦν τῆς ἀφ' ἧς αὕτη ἀπεσπάσθη πρὸ αἰώνων καὶ ἀντιπροσώπευε διὰ τῶν αἰώνων μητροπόλεως Σάρδεων [54]).

T.33(Tafel 16)

§ 7. *Αἱ Ἐπισκοπαὶ τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων.*

Τὸ θεῖον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κήρυγμα εἴτε ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας, εἴτε ἐμμέσως καὶ διὰ τῆς πόλεως Σάρδεων διαδοθὲν ἀνὰ τὴν ἐπαρχίαν Λυδίας [55]) συνεκρότησε καὶ ὠργάνωσε σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἄλλας ἐν ἄλλαις πόλεσιν αὐτῆς χριστιανικὰς παροικίας καὶ δὴ ἐν πρώτοις καὶ ἐνωρίς λίαν, κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ α' αἰῶνος, τὴν ἐν ***Θυατείροις*** [56]) καὶ ***Φι-***

δεων καὶ ἔξαρχον πάσης Λυδίας». Τὸ τοιοῦτον ἔχει ὑπ' ὄψει καὶ ἡ ἐπὶ Φιλοθέου (τὸ β' 1364 — 1376) γενομένη συνοδικὴ πρᾶξις περὶ ὑπαγωγῆς τῆς ἐρημωθείσης μητροπόλεως Σάρδεων ὑπὸ τὴν τῆς Φιλαδελφείας, ἀναφέρει δὲ καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐν σελ. 25 σημειωθεῖσα ἀναγραφὴ «περὶ τῆς τάξεως τῶν θρόνων τῶν μητροπολιτῶν κλπ.». **Miklosich Müller**, Acta Patriarch. Constantinopol. tom. I. 255. 256. 261. 270. 300. 333. 334 450. 456. 467. 471. 476. 477. 488. 498.—Σύνταγμα Ρ. καὶ Π. τόμ. Ε', σελ. 499.

54) Τὸ σχετικὸν ἔγγραφον ὅρα ἐν τῷ ***παραρτήματι.*** —Ὅρα καὶ «***Ὀρθοδοξίαν***» περιοδικὸν ἠθικοθρησκευτικὸν ἐν Κων/πόλει, ἔτος Γ' (1928) σ. 249

55) Κατά τινα παράδοσιν οἱ Ἀπόστολοι Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος φέρονται διελθόντες τὴν Μυσίαν καὶ Λυδίαν εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ἰδιαιτέρως δὲ σημειοῦται ἡ Λυδικὴ πόλις ***Τρίπολις,*** ὡς ἀκούσασα τοῦ κηρύγματος αὐτῶν. (***Μηναῖον*** Ν/βρίου· ἔκδ. Βενετίας 1845 σελ. 106·—**Vigouroux**, ἔνθα ἀνωτέρω, t. V. 1, σελ. 289.—**Téxier**, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 285.—***Σ. Βουτυρᾶ,*** Λεξικὸν ὡς ἀνωτ. τόμ. Η', σελ. 1253.—***Γ. Λαμπάκη***, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 440).— Ὅρα καὶ σχετικὰ § 1.

56) «***Θυάτειρα,*** πόλις Λυδίας, ἡ πρότερον Πελόπεια καὶ Σεμίραμις», ἀρχαία, λαμπροτάτη καὶ εὐδαίμων πόλις, ἀλλὰ καὶ κατείδωλος. Ἀκολουθήσασα διὰ τῶν αἰώνων τὴν πολιτικὴν τύχην τῶν ἄλλων παρ' αὐτὴν πόλεων διεσώθη ἐν τῇ σημερινῇ πόλει Ἀκ-Χισὰρ (Ἀξάριον). Περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἄλλης καθόλου ἱστορίας τῶν Θυατείρων ὅρα: ***Πλίνιον*** V. 29, 13. 35. —***Στράβωνα*** XIV· 1. 38.— **W. Ramsay**, ἔνθα ἀνωτ. σ. 316—32.—**J. Spon**, ἔνθα ἀνωτ. t. 1, σελ. 299—300.—**R. Chandler**, ἔνθα ἀνωτ., t. II, σελ. 207.—**Ch. Texier**, ἔνθα ἀνωτ. σελ. 266 — ***Σ. Βουτυρᾶ,*** Λεξικὸν κλπ. 1871 τόμ. Β', σ. 1372.—**Vigouroux**, ἔνθα ἀνωτ. t. V. σ. 2202.—***Στεφ. Βυζαντίου***, περὶ πόλεων καὶ δήμων, ἔκδ. Abrah. Berkelius-Lugduno, σελ. 402.—***Γ. Λαμπάκη***, ἔνθα ἀνωτ, σελ. 301—336 καὶ τὰς ἐκεῖ παρατομπίς.—Dictionn. de Biographie, Mythologie, Géographie anciennes par **M. N. Treil**. Paris. 1865. σελ. 628.—Septem Asiae Ecclesiarum aut. **Thoma Smitho**, 1694. σ. 16 καὶ ἑξ.

λαδελφείᾳ [57]). Καὶ ἡ μὲν τῶν Θυατείρων εὐλογηθεῖσα ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ Κυρίου ***«διὰ τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν διακονίαν καὶ τὴν ὑπομονὴν»*** αὐτῆς προήγετο ἐν τῇ πίστει πρὸς Αὐτὸν ἀποδοῦσα καὶ μάρτυρας τῆς πίστεως [58]), ἡ δὲ τῆς Φιλαδελφείας ἠξιώθη τῆς θερμοτέρας εὐλογίας, διότι καίπερ μικρὰν ἔχουσα δύναμιν ὅμως ἐτήρησε τὸν λόγον τοῦ Κυρίου μὴ ἀρνηθεῖσα τὸ ὄνομα Αὐτοῦ. [59]) Τίνες ἄλλαι ὡρισμένως παρὰ τὰς τρεῖς ταύτας ἐκκλησίας τῆς Λυδίας (Σάρδεων, Θυατείρων καὶ Φιλαδελφείας) καὶ πόσαι ἀκριβῶς ὑπῆρξαν καὶ αἱ λοιπαὶ αὐτῆς ὠργανωμέναι ἐκκλησίαι, ἀγνοοῦμεν. Πρώτην θετικὴν πληροφορίαν ἔχομεν τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν παρουσίαν ἐν τῇ Α΄ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ (325) ἐννέα ἐπισκόπων Λυδίας, [60]) ἤτοι: ***Σάρδεων, Θυατείρων, Φιλαδελφείας,***

---

[57]) Πόλις «σεισμῶν πλήρης» κτισθεῖσα ὑπὸ Ἀττάλου Β΄ τοῦ Φιλαδελφέως, βασιλέως τῆς Περγάμου, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Παρακολουθήσασα τὴν πολιτικὴν τύχην τῆς χώρας αὐτῆς διεσώθη σήμερον ἐν τῇ πόλει ***Ἀλὰ-σεχίρ***. Περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἄλλης καθόλου ἱστορίας τῆς πόλεως ταύτης ὅρα προχείρως: **W. Ramsay**, σελ. 391—400.—**Ch. Téxier**, σελ. 269-271.—***Στεφ. Βυζαντίου***, ἔνθα ἀνωτέρω σ. 739.—***Σ. Βουτυρᾶ***, Λεξικὸν κλπ. τόμ. Θ΄, σ. 191.—**Spon**, t. 1, σ. 350.—**R. Chandler**, t. II σελ 157.— Τὰ σχετικὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλλ. ἔθνους ***Κ. Παπαρρηγοπούλου.—Γ. Λαμπάκη***, σ. 365-414 καὶ τὰς παρ' αὐτῷ παραπομπάς.—**M. N. Theil**. Dictionn. ὡς ἀνωτ. σελ. 459.—**Thoma Smitho**, ὡς ἀνωτ., σελ. 32 κ. ἑξ.

[58]) Ἀποκάλ. κεφ. β΄ 18-29. — **W. Ramsay**, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 327-353. Περὶ τῶν ἐκ Θυατείρων μαρτύρων ὅρα σημ. 19· περὶ δὲ τῶν ἐν αὐτοῖς χριστιανῶν ἐρειπίων ***Γ. Λαμπάκη***, σελ. 315 κ. ἑξ.—**H. Leclercqu, Manuel d'Archéologie** κλπ. ὡς ἐν σημ. 29, σελ. 451.—**Parthey**, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 23. 62. 105. 156. 168. 184. 205. 246. — Ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἐπισκοπῶν Λυδίας ἀκολουθοῦμεν τὴν ἔκδοσιν **Parthey**.

[59]) Ἀποκάλ. κεφ. γ΄ 7-13.—**W. Ramsay**, σελ. 401-412. Περὶ τῶν χριστιανικῶν μνημείων Φιλαδελφείας ὅρα ***Γ. Λαμπάκη*** κλπ. σελ. 375-385.—**H. Leclercqu** ὡς ἀνωτέρω, σελ. 451.—**Parthey** σελ. 23. 62. 105. 132. 156. 168. 184. 205. 226. 246.

[60]) Προκειμένου περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν παραστάντων κατὰ τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐπισκόπων Λυδίας, στηριζόμεθα εἰς τὸ ἔργον τῶν: **H. Gelzer, H. Hilgenfeld, O. Cuntz**, Patrum Nicaenorum nomina, Latinae, Graece, Coptice, Syriace, Arabice, Armeniace. Lipsiae 1898. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ εὑρηται 1] ***Κατάλογος Λατινικὸς*** σημειῶν κατὰ τέσσαρας συλλογὰς σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων Λυδίας, σελ. 34-35. Ἀπὸ τῆς α΄ συλλογῆς (Collectio Hadriana Hispana) ἐλλείπουσιν οἱ ἐπίσκοποι ***Αὐρηλιανουπόλεως*** καὶ ***Ἱεροκαισαρείας***, ἀπὸ δὲ τῶν λοιπῶν τριῶν (Fragmentum Veronense, Collectio Frisingensis, Collectio Coloniensis) μόνον ὁ ἐπίσκοπος ***Ἱεροκαισαρείας***.— 2] ***Κατάλογος τοῦ Θεοδώρου Ἀναγνώστου*** (ἀκμάσαντος τὸν στ' αἰῶνα) σημειῶν τὰς ἐννέα ἐπισκοπὰς σελ. 66.—3] ***Κατάλογος Κοπτικὸς*** ἐξ οὗ ***ἐλλείπει*** ὁ ***Ἱεροκαισαρείας*** (σελ. 90. 91). —4] ***Κατάλογος Συριακός***, ἀναγράφων κατὰ μὲν τὸν κώδικα τοῦ Κοινοβίου Νιτρίας (Coenobii Nitriensis) τὰ αὐτὰ ἐννέα ὀνόματα [σελ. 109], κατὰ δὲ τὸν κώδικα τοῦ μητροπολίτου Σαβῶν Ἰησοῦ Ἔβεδ (Ebediesu Sobensis) παρασιωπῶν μόνον τὸν ***Ἱεροκαισαρείας***, σελ. 132. 133.— 5) ***Κατάλογος ἀραβικὸς*** ἀποσιωπῶν τὰ ὀνόματα ***Θυατείρων, Φιλαδελφείας***, Στάνδου καὶ ***Ἱεροκαισαρείας***, σελ. 151, καὶ 6) ***Κατάλο-***

Βάρεως [61]), ***Τριπόλεως*** [62]), ***Ἀγκύρας σιδηρᾶς*** [63]), ***Αὐρηλιανουπόλεως*** [64]),

---

γος Ἀρμενικὸς ἀποσιωπῶν κατὰ τὴν λατινικὴν ἀναγραφὴν τὸν ***Αὐρηλιουπόλεως*** καὶ ***Ἱεροκαισαρείας***, σελ. 203. Ἐν σελίδι τοῦ αὐτοῦ ἔργου LXII καταχωρεῖται ὁ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς ἄνω καταλόγων καταρτισθεὶς τοιοῦτος ἀναγράφων ἐννέα ἐπισκοπὰς Λυδίας: ***Σάρδεων*** (Ἀρτεμίδωρος), ***Θυατείρων*** (Σέρας), ***Φιλαδελφείας*** (Ἑτοιμάσιος), ***Βάρεως*** (Πολίων), ***Τριπόλεως*** (Ἀγώγιος), ***Ἀγκύρας σιδηρᾶς*** (Φλωρέντιος), ***Αὐρηλιανουπόλεως*** (Ἀντίοχος), ***Στάνδου*** (Μίγκος) καὶ ***Ἱεροκαισαρείας*** (Ἀντίοχος). —Ὅρα **Mansi** t. II, σελ. 165, ἔνθα παρασιωπᾶται τὸ ὄνομα τοῦ ***Ἱεροκαισαρείας—Μητροπολίτου Κυζίκου Καλλινίκου***, οἱ Πατέρες τῆς Α΄ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμ. Συνόγου, (ἐν τῇ ***Ὀρθοδοξίᾳ***, ἔτος Β΄ 1927-28, σελ. 110. 158. 203. 248). Ὁ σεβ. συγγραφεὺς ἀναφέρει πρὸς τοῖς ὡς ἄνω ἐννέα καὶ δύο ἔτι ὀνόματα ἐπισκόπων: τοῦ ***Ἀασάδων*** (ἀνωνύμως) καὶ τοῦ ***Δαρδάνης*** (Εὐαγρίου), ἐν ὅλῳ ἕνδεκα. Μέχρι δημοσιεύσεως τῆς πηγῆς ἀφ' ἧς ἠρύσθη τὴν προσθήκην ταύτην ὁ σεβ. συγγραφεύς, περιοριζόμεθα φρονοῦντες ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ δύο συνωνύμων πως ἐπισκοπῶν ἀνηκουσῶν εἰς ἄλλας πλησιοχώρους ἐπαρχίας. (***Ἀασσοῦ***, τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας-Ἐφέσου, **Parthey**, σελ. 19. 60. 102. 154. 166. 181. 202. 244 καὶ ***Δαρδάνου*** τῆς ἐπαρχίας Ἑλλησπόντου-Κυζίκου, αὐτόθι σελ. 20. 62. 105. 156. 168. 183. 204. 246), κείτοι ἀναφέρεται παρασταὰς ἐν τῇ Γ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ καὶ ἐπίσκοπος ***Δαρδάνης*** ἢ ***Δαρδάνων*** τῆς Λυδίας, ἀντὶ ὅμως ***Δάλδης***, ὡς διορθοῦται ἀλλαχοῦ (**Mansi** t. IV, σ. 1225. t. V. 5 σ. 583. 712. 767.— Ὅρα καὶ **Migne** t. 113, σελ. 1119, σημ. περὶ τῆς πόλεως ***«Τράλλης»***).

[61]) Ἐὰν ἡ πόλις αὕτη δὲν συγχέηται πρὸς τὴν ὁμώνυμον πόλιν τῆς ἐπαρχίας Ἑλλησπόντου [Βάρις-Βάρεως] (**Parthey**, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 62. 104. 168. 183. 204. 246), πάντως δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν μικρὰν πόλιν τῆς Λυδίας ***«Βάγις»*** ἢ ***«Βάγης»***, ἐξ οὗ καὶ ***Βαγηνοί***. Ὁ **Harduinus** εἶδε νόμισμα Βαγηνῶν, ἐφ' οὗ εἰκονίζετο καὶ ὁ Ἕρμος ποταμός, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ πόλις αὕτη δὲν ἀπεῖχε πολὺ αὐτοῦ· (**Migne**, τόμ. 113 σελ. 1121. — ***Σ. Βουτυρᾶ*** κλπ. τόμ. Α΄, σελ. 851.— **Parthey**, σελ. 24. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς σημειοῦται: ***Βάγης*** σελ. 63. 106. 169. 184. 205. 247).

[62]) Τὸ πρῶτον ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου. Ἔκειτο ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ὁρίων τῆς Λυδίας ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγκαταστάσεως τῶν κατοίκων γειτονικῶν χωρίων. Ἡ πόλις αὕτη, ὀφείλουσα τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς εἰς στρατηγικοὺς λόγους, ὑπῆρξε κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους στόχος πολλῶν ἐπιθέσεων μέχρι διασκορπίσεως τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰς κέντρα ἐμπορικά. Τὴν Τρίπολιν διεδέχθη τὸ μικρὸν χωρίον Μπουλάδα καὶ εἰς ὀλιγόλεπτον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς κεῖται τὸ χωρίον Γενιδζέ. (**Téxier**, σελ. 285-286.—***Σ. Βουτυρᾶ***, Λεξικὸν κλπ. Η΄ σελ. 1253 **Parthey**, σελ. 23. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς: ***Τριπόλεως*** σελ. 62. 105. 156. 168. 184. 205. 246).—**M. Theil**, Dictionn. κλπ. σ. 640.

[63]) Οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν. Πιθανῶς ὑπῆρξεν αὕτη μικρά τις πόλις γειτονικὴ τῆς Βλάνδου, ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Λυδίας, τὴν ὁποίαν ἀργότερον εὑρίσκομεν μεταξὺ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Φρυγίας Πακατιανῆς. (***Στράβ***. XII, σελ. 567.—**Téxier**, σελ. 407-408.—**Parthey**, σελ. 23. 124. 192. 220). —**M. Theil**, ἔνθα ἀνωτ., σ. 58.

[64]) Οὐδὲν θετικὸν γινώσκομεν. Ἴσως τὸ ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις Φρένελι. (Annuaire Pontifical Catholique τοῦ ἔτους 1920 σελ. 347). Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς γνωστὸς ὡς: ***Αὐρηλιουπόλεως*** (**Parthey**, σελ. 62. 105. 196. 184) ἤτοι ὁ ***Περικώμεως*** (σελ. 205), ***Αὐριλλιουπόλεως*** (σελ. 168), ***Μαιληουπόλεως*** ἤτοι ὁ ***Περικώπης*** (σελ. 246).

SISMANOGLIO MEGARO

Στάνδου [65]) καὶ ***Ἱεροκαισαρείας*** [66]). Ἀκολουθοῦσιν ἄλλαι πληροφορίαι ἀναφερόμεναι α΄) εἰς τὴν παρουσίαν ἐπισκόπων Λυδίας ἐν τῇ ἐν Σαρδικῇ συνόδῳ (347) ἄνευ ὅμως μνείας τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος τῶν ἐπισκόπων ἢ τῶν οἰκείων ἐπισκοπῶν [67]), β΄) εἰς τὴν παρουσίαν ἐπισκόπων Λυδίας, τοῦ ***Καυνίων*** [68]) (Βασιλείου), τοῦ ***Λυδίας*** (Λεοντίου), τοῦ ***Φιλαδελφείας*** (Θεοδοσίου) καὶ τοῦ ***Πολυχαλάνδου*** [69]) (Φοίβου) ἐν τῇ συνόδῳ Σελευκείας τῆς Ἰσαυρίας (359) [70]), γ΄) εἰς τὴν γενομένην καθαίρεσιν τοῦ Σάρδεων Ἑορτασίου (360), ὀνομασθέντος ἐπισκόπου τῆς πόλεως ταύτης ἄνευ συναινέσεως τῶν ἐν Λυδίᾳ ἐπισκόπων [71]), δ΄) εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου πρόσκλησιν καὶ Λυδῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ ἐν Ἐφέσῳ συνόδῳ ὡς καὶ τὴν ὑπ' αὐτῆς καθαίρεσιν καὶ Λυδῶν ἐπισκόπων [72]), ε΄) εἰς τὴν παράστασιν τριῶν ἐπισκόπων Λυδίας, τοῦ ***Ὑρκάνων*** [73]) (Ἰωάννου), τοῦ ***Μοστίνης*** [74]) (Ἰουλιανοῦ) καὶ τοῦ ***Ἱεροκαισα-***

[65]) Πιθανῶς ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν πόλιν «Σιλανδός», τὴν θέσιν τῆς ὁποίας κατέχει τὸ χωρίον Σιλένδι, ΒΑ. τῆς Κούλας (Téxier, σ. 276.—***Σ. Βουτυρᾶ***, Ζ΄, σ. 551). Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς : ***Σιλάνδου*** (Parthey, σελ. 62. 105. 168. 205. 246) καὶ ***Σιλάνδρου*** σελ. 184).

[66]) Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Ι΄ V. 2) μᾶλλον πλησίον τῆς Φιλαδελφείας. Ἥτο λίαν γνωστὴ διὰ τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν τῆς Περσικῆς Ἀρτέμιδος, οὐχὶ δὲ ὀρθῶς ὀνομάζεται αὕτη ***Ἱεροκαστέλλεια*** ἐν τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ Ἱεροκλέους. (Téxier, σελ. 279. — ***Βουτυρᾶ***, Β΄, σελ. 1448. — ***Ν. Πολίτου***, Λεξικὸν Ἐγκυκλοπαιδ. συμπλήρωμα. Μάρτιος 1902. Ἀθῆναι, σ. 372.—***Γ. Λαμπάκη***, σελ. 304 305.— Migne τ. 113, σελ. 1121. — Parthey, σ 24. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς : ***Ἱεροκαισαρείας*** σ. 63. 106. 169. 184. 205. 247).

[67]) Mansi t. III, σ. 73.

[68]) Πόλις [ἧς οἱ κάτοικοι ***Καύνιοι***] ἀναφερομένη μεταξὺ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς ἐπαρχίας Λυκίας καὶ μᾶλλον λελανθασμένως σημειωθεῖσα ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λυδίας (Migne, τ. 113., σ. 149. 1137 καὶ τ. 107, σ. 336. 364.—Téxier σελ. 655.—Parthey σ. 31).

[69]) Ἴσως ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν πόλιν «***Βάλανδος***», ὀφείλουσα τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. [Téxier, σ. 277. —Oriens Christianus par R. P. F. Michaelis Le Quien t. 1 p. 890.

[70]) Mansi t. III p. 321.

[71]) Σωζομ. IV΄. 24.—Νικηφ. Καλλίστου βιβλ. θ΄, κεφ. με΄.—Σωκρ. II, 38. 42.—Ὅρα ἐν τῷ β΄ μέρει σχετικὰ περὶ ***Ἑορτασίου***.

[72]) Ὅρα σχετικὰς παραπομπὰς ἐν σημ. 33.

[73]) ***Ὑρκανία*** ἢ ***Ὑρκανίς***, πόλις ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πεδιάδι τῆς Λυδίας. [***Σ. Βουτυρᾶ***, τόμ. Θ΄, σ. 31. — Téxier, σ. 265-266]. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς τιτλοφορεῖται : ὁ ***Ὑρκανίδος*** (Parthey, σελ. 105), ὁ ***Ὑρκ.*** ἤτοι τοῦ ***Μύρωνος*** [σ. 205] ὁ ***Ὀρκανίδος*** (σ. 62. 169. 184), ὁ ***Σερκανίδης*** ἤτοι ὁ τοῦ ***Μύρωνος*** [σ. 247].

[74]) Πόλις ἐν τῇ Ὑρκανίᾳ πεδιάδι, γνωστὴ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «***Ἰουστιανούπολις***» (Migne, t. 113 σ. 1121. — Téxier, σ. 266). Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα : ***Μουστίνης*** (Parthey, σ. 62. 105. 169. 184) ἤτοι ὁ ***Ὑρτακώμης*** (σ. 247). Ὁ Συνέκδημος τοῦ Ἱεροκλέους ἀναφέρει : ***Μυστήνην*** (Parthey σ.24).—M. N. Theil, κλπ., σελ. 400.

ρείας (Κοσινίου) κατὰ τὴν ἐπὶ Φλαβιανοῦ Κων/πόλεως γενομένην ἐν Κων/πόλει σύνοδον (Νοέμβριος 448) [75]) καὶ στ΄) εἰς τὴν παρουσίαν ἐπισκόπων Λυδίας κατὰ τὰς συνεδρίας τῆς Γ΄ Οἰκουμεν. Συνόδου ὡς καὶ τῶν μετέπειτα τοιούτων [76]).

Τὸ ἀκαθόριστον ὅμως τοῦτο ἀπό γε ἀριθμοῦ, ἵνα μὴ εἴπωμεν καὶ ἀπό γε ὀνομασίας τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας Λυδίας (μητροπόλεως Σάρδεων) δυνάμεθα νὰ διΐδωμεν λυόμενον ἐν μέρει ἀπὸ τοῦ στ΄ αἰῶνος (ἴσως περὶ τὸ 535) διὰ τοῦ Συνεκδήμου Ἱεροκλέους τοῦ Γραμματικοῦ. Ὁ Συνέκδημος οὗτος εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἀποτελεῖ μᾶλλον στατιστικὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνατολ. ρωμ. κράτους, ὅμως δὲν εἶνε δύσκολον νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ἔχον συγγένειάν τινα πρὸς ἐγχειρίδια στατιστικὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως τοῦ αὐτοῦ κράτους [77]). Κατὰ τὸν Συνέκδημον λοιπὸν αἱ πόλεις τῆς ἐπαρχίας Λυδίας εἶνε αἱ ἑξῆς [78]) : *Σάρδεις, Φιλαδέλφεια, Τρίπολις, Θυάτειρα, Σίται* [79]), *Μαιονία* [80]), *Ἰουλιανούπολις* [81]), *Τράλλης* [82]),

[75]) Mansi VI, σ. 652. 749. 752.

[76]) Ὅρα σχετικὰς παραπομπὰς ἐν τοῖς οἰκείοις μέρεσι τῆς § 9. Ἐν τῇ Β΄ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ παρῆσαν 150 Πατέρες. Ἀναφέρονται ὅμως ἐν τοῖς πρακτικοῖς Mansi (t. III, 568-572) μόνον 147 ἄνευ μνείας ὀνομάτων ἐπισκόπων ἐκ Λυδίας. Μήπως οἱ ἀποσιωπώμενοι τρεῖς ἦσαν ἐξ αὐτῶν ;

[77]) ***Κρουμβάχερ***, ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας (κατὰ μετάφρασιν Γ. Σωτηριάδου), Ἀθῆναι 1900, τόμ. Β΄, σ. 22-24.

[78]) Αἱ πόλεις αὗται ἀριθμοῦνται εἰς 23 κατὰ τὴν ἀναγραφὴν αὐτῶν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Migne (t. 113. σελ. 148) ἀναφέρουσαν μετὰ τὴν Ἱεροκαστέλλειαν τὴν *Μυσήνην* καὶ ἐπιφέρουσαν ὡς τελευταίαν μετὰ τὸν *Γόρδον* τὴν *Μοστίναν*. Ὁ Parthey σελ. 23. 24 διορθῶν σὺν ἄλλοις καὶ τὴν *Μυσήνην* εἰς ***Μυστήνην*** ἀφαιρεῖ τὴν *Μοστίναν*, πάντως ὡς οὖσαν ταυτὴν πρὸς ἐκείνην. Αἱ λοιπαὶ ἀναγραφαὶ ἀναφέρουσι μόνον περὶ μιᾶς πόλεως καὶ ἐπισκοπῆς.

[79]) Κεῖται ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Μαιονίας, τὰ δὲ ἐρείπια αὐτῆς εὑρέθησαν εἰς τὸ Σιδὰς-καλέ. — [Téxier σ. 278. — Migne t. 113 σ. 1119[. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς ὀνομάζεται *Σέττων* [Parthey, σελ. 62. 184], ***Σετῶν***, [σελ. 105. 156. 168]—ἤτοι ὁ ***Μαγιδίας*** [σ. 205. 246].

[80]) Πόλις ὁμωνύμου περιφερείας, ἀναφερομένη καὶ ὡς ***Μαιονιτόπολις τῆς Λυδῶν ἐπαρχίας***. Téxier, σ. 277.—Migne t. 113, σ, 1119.—***Σ. Βουτυρᾶ***, Λεξικὸν κλπ. Δ΄ σ. 462 —Λεξικὸν τῶν ἀρχ. κυρίων ὀνομάτων τῆς μυθολογίας, ἱστορίας καὶ γεωγραφίας [κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ] ὑπὸ ***Νικολάου Λωρέντη***. Βιέννη, 1837, σ. 190]. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς ἀναφέρεται : ***Μαιονίας*** [Parthey, σελ. 62. 105]. ἤτοι ***Ὀψικίου*** [205. 246] καὶ ***Μεονίας*** [σελ. 169].—M. N. Theil, ἔνθα ἀνωτ. σ. 371.

[81]) Πόλις ἄγνωστος ἡμῖν, μὴ ἀπαντῶσα ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς τῶν ἐπισκοπῶν Λυδίας.

[82]) «Πόλις Λυδίας πρὸς τῷ Μαιάνδρῳ ποταμῷ, ἡ πρότερον λεγομένη Ἄνθεια. Ἐκαλεῖτο καὶ Ἐρυμνά», [*Στέφ. Βυζαντ.*, ἔνθα ἀνωτέρω, σ. 714], ἀναδείξασα ἅμα καὶ ἄνδρας ὀνομαστούς, ἐν οἷς καὶ τὸν γνωστὸν ἐν τῇ βυζαντ. ἱστορίᾳ ἀρχιτέκτονα

Αὐρηλιούπολις, *Ἀτταλία* [83]), *Ἑρμοκαπηλία* [84]), *Ἄκρασός* [85]), *Ἀπόλλωνος ἱερόν* [86]), *Τάλαζα* [87]), *Βάγις* [88]), *Κήρασε* [89]), *Μεσοτύμελλος* [90]), *Ἀπολλώνης* [91]),

---

Ἀνθέμιον. Τὸ ἔδαφος αὐτῆς ὑπέκειτο εἰς σεισμούς.—*Σ. Βουτυρᾶ* κλπ. Η' σελ. 1201. Grand Dictionn. de Géographie universelle ancienne et moderne par **M. Bescherelle Aîné.** Nouv. édition, Paris f. 4 p. 782.—*Ν. Δωρέντη* ἔνθα ἀνωτ. σ. 302]. Ἐν **Migne** [t. 113, σ. 1119] συγχέεται αὕτη πρὸς τὴν *Ἀάλδην*, ἄλλην πόλιν τῆς Λυδίας, οὐχὶ ὅμως ὀρθῶς, δεδομένου ὅτι πάντα τὰ **τακτικὰ** διακρίνουσι ἀπ' ἀλλήλων τὰς δύο ταύτας πόλεις. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς σημειοῦται : *Τράλλων* [Parthey, σ. 105. 168. 184. 205] *Τράλων*, σ. 246 καὶ *Τρωάλλων*, σ. 62.

[83]) Ἐπὶ τοῦ Ἕρμου ποταμοῦ «πόλις Λυδίας, πρότερον Ἀγρόειρα ἢ Ἀλλόερα καλουμένη». [*Στέφ. Βυζαντ.*, ἔνθα ἀνωτ. σ. 193. — Μεγ. Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμ. στ', σ 144.—*Στ. Βουτυρᾶ* κλπ. Α', σ. 779.—**Téxier**, σ. 277.—**Migne**, t. 113, σελ. 1120] Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς σημειοῦται : *Ἀτταλείας* [Parthey, σ. 62. 105. 205]. *Ἀτταλίας* [σ. 184. 247] καὶ *Ἀτγαλείας*, σ. 199.—**M. Theil**, ἔνθα ἀνωτ. σ. 115.

[84]) Τὴν πόλιν ταύτην ἀναφέρει καὶ ὁ Πλίνιος [V. 30 —**Migne**, t. 113, σ. 1120]. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς ἀναφέρεται : *Ἑρμοκαπηλίας* [Parthey, σ. 63. 169] καὶ *Ἑρμοκαπηλείας* [σ. 106. 184. 205. 247].

[85]) Ἀρχαία πόλις τῆς Λυδίας, ἄγνωστον ποῦ ἀκριβῶς κειμένη. (*Σ. Βουτυρᾶ*, Α', σελ. 229.—**Ainé, Dictionn.** ὡς ἀνωτέρω t. 1, p. 36. —*Ν. Δωρέντη*, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 16. —Μ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδ. τ. Γ', σελ. 156.—**Migne**, t. 113, σ. 1120.—**Téxier**, σελ. 268. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς σημειοῦται : *Ἀκρασοῦ* [Parthey, σελ. 62. 184]. *Ἀκρασσοῦ* [169], *Ἀκαρασοῦ* [105] — ἤτοι ὁ *Λιπάρων* [205], *Καιρασοῦ* [ἤτοι *Λιπάρων* σελ. 247].

[86]) «*Ἀπόλλωνος Κλαρίου ἱερόν*», ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ «συλλογῇ τῶν ἐν ἐπιτομῇ τοῖς πάλαι γεωγραφηθέντων», ἔκδ. ἀδελφ. Ζωσιμαδῶν. Βιέννη. 1807, τόμ. Α', σελ. 79. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτοῦ σημειοῦται : *Ἀπόλλωνος ἱεροῦ* [Parthey, σελ. 62. 105. 169. 184] ἤτοι *Ἀετοῦ*, σελ. 205, ἐν δὲ σελίδι 245 διακρίνονται δύο ἐπίσκοποι : ὁ *Ἀπόλλωνος* καὶ ὁ *Ἱεροῦ* ἤτοι ὁ *Ἀετοῦ*.

[87]) Ὀρθότερον *Γάβαλα*, πόλις κειμένη παρὰ τὸν Ἕρμον (**Migne** t. 113 σ. 1120.—**Téxier**, σ. 277]. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς σημειοῦται : *Γαβάλων* [Parthey, σ, 63. 106. 169. 184. 205. 267].

[88]) Ὅρα σημείωσιν 61.

[89]) Ἴσως *Κεράση*. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς σημειοῦται : *Κερασέων* [Parthey, σ. 63. 106. 169. 184. 205] καὶ *Καιρασείων*, σελ. 247. Ὅρα καὶ **Migne**, t. 113 σ. 1121 *(Κερασῶν* ἢ *Κερασσῶν* ἢ *Κερασέων)*.

[90]) Μᾶλλον *Μεσοτίμωλος*. **Migne** t. 113 σ. 1121.—**Téxier**, σελ. 246. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς *Μεσοτυμόλου* [Parthey, σελ. 63. 106. 189. 184. 205. 247]. Ὅρα καὶ σημ. 100.

[91]) Ἡ *Ἀπολλωνίς*, ἐκ τῆς Ἀπολλωνίδος, γυναικὸς τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου. Ὁ Πλίνιος [V, 29] μνημονεύει αὐτῆς μετ' ἄλλων ἀσημάντων πόλεων. Κατὰ τὸν Στράβωνα [ΙΓ', 625] : « Προϊόντι δ' ἀπὸ τοῦ πεδίου καὶ τῆς πόλεως (=Περγάμου) ἐπὶ μὲν τὰ πρὸς ἕω μέρη ἐστὶν Ἀπολλωνία, μετεώροις ἐπικειμένη τόποις.....» *[Στ. Βουτυρᾶ* κλπ. Α' 551. — **Dictionn. Ainé**, ὡς ἀνωτέρω Ι' p. 243 *(ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀπολλωνία).*—Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδ., τόμ. Ε', σελ. 186. — *Ν. Δωρέντη*, ἔνθα ἀνωτ., σ. 35.—*Στ. Βυζαντίου*, ὡς ἀνωτέρω σελ. 149.— **Téxier**, σ. 266). —Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς : ὁ *Ἀπολλωνιάδος* [Parthey, σ. 62. 105. 169. 184. 205. 247].

Ἱεροκαστέλλεια [92]), *Μυστήνη* [93]), *Σαταλέων* [94]), *Γόρδος* [95]). Ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ τοῦ ζητήματος τούτου λύσις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ζ' αἰῶνος διὰ τῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀναφανεισῶν ***ἐκθέσεων*** καὶ ***ἀναγραφῶν*** [96]), ἀναβιβαζουσῶν τὰς ἐπισκοπὰς ταύτας πότε εἰς 24, πότε εἰς 25 καὶ πότε εἰς 26, μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς τῶν Σάρδεων.

Καὶ πρώτη ἡ ***ἔκθεσις*** τοῦ ζ' αἰῶνος ἀναφέρει τὴν μητρόπολιν Σάρδεων ἔχουσαν ὑπ' αὐτὴν 26 ἐπισκόπους. Ὁ Parthey ἀπαριθμῶν μόνον πέντε : τὸν *Φιλαδέλφιν*, τὸν *Τριπόλεως*, τὸν *Θυατείρων*, τὸν *Σετῶν* καὶ τὸν *Αὐρηλιουπόλεως* διακόπτει ἀποτόμως τὴν ἀπαρίθμησιν ἐπιφέρων, πάντως κατὰ παραδρομήν, 22 ὀνόματα ἐπισκόπων, ὑπαγομένων τῇ ἐπαρχίᾳ *Φρυγίας Σαλουταρίας* [τῇ μητροπόλει *Συνάδων*] [97]).

Τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων, πλὴν τοῦ Σάρδεων, ἀναφέρουσι καὶ

---

[92]) Ὅρα σημ. 66.

[93]) Ὅρα σημείωσιν 74 καὶ 78.

[94]) Ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν πόλιν *Ἄταλα*, ἀναφερομένη πάντοτε μεταξὺ τῶν τελευταίων κατὰ τὴν σειρὰν ἐπισκοπῶν τῆς Λυδίας. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς : *Σατάλων* (Parthey, σ. 63. 105], *Ἀτγαίων* [169] καὶ *Ἀτάλλων* [184]. Δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὴν πόλιν καὶ ἐπισκοπὴν τῆς Λυδίας *Σάλων* (62. 105. 168. 246) ἢ *Σάλλων* (205) ἢ καὶ *Σατάλων* (184) ἀναφερομένων πάντοτε μεταξὺ τῶν πρώτων ἐπισκοπῶν τῆς Λυδίας.

[95]) Ἐπισκοπὴ (Σωκρ. ἐκκλησ. ἱστορία VII 36) ταυτιζομένη ὑπό τινων πρὸς τὴν *Ἠλιούπολιν* ἢ *Ἰλιούπολιν*, ἀπαντῶσαν ὅμως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Γαλατίας. (**Migne**, 113. σ. 1121.—**Téxier**, σ. 384. 468).—Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς *Γόρδου* (Parthey, σ. 105, 205). *Γορδων* 62. 168 , *Γέρδων* 184, ὁ *Γάρδου* 246).

[96]) Τὰ κατ' αὐτὰς ὅρα λεπτομερέστερον ἐν τῇ § 5.

[97]) **Parthey**, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 156. —Ἀρχιμ. Χρ. Παπαδ., ἔνθα ἀνωτ. σελ. 4. — Ὁ **Gelzer** ἔσχε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἐπανεύρῃ εἰς χειρόγραφον ἑλληνικὸν τῆς Κων/πόλεως τὸ πλῆρες κείμενον τῆς *ἐκθέσεως* ταύτης, ἥτις περιεχομένη ἀτελῶς εἰς ἓν μόνον χειρόγραφον τῆς Λειψίας τοῦ Ι' καὶ ΙΑ' αἰῶνος εἶχε κεκολοβωμένον καὶ τὸ μέρος περὶ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Λυδίας. (**Dictionn. de Théol. Cathol. t. III. 1. p. 1348** ἄρθρον **S. Vailhé** : «Eglise de Constantinople».— *Β. Στεφανίδου*, ἔνθα ἀνωτ., σ. 48 σημ. 3). —Ὁ **Le Quien** (t. I. τ. 867-896) ἀριθμεῖ 25 ἐπισκοπὰς τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων, τὰς ἑξῆς κατὰ σειράν : Φιλαδελφείας, Θυατείρων, Τριπόλεως, Σεττῶν, Γόρδων, Τραλλέων, Σιλάνδου, Μαιωνίας, Ἀπόλλωνος ἱεροῦ, Μοστηνης, Ἀπολλωνίδος, Ἀτταλείας, Ὑρκανίδος, Βίης, Βαλάνδου, Ἑρμοκαπηλείας, Ἱεροκαισαρείας, Ἀκρασοῦ, Ἀάλδης, Στρατονικείας, Κερασοῦ, Γαβάλων, Σατάλων, Αὐρηλιουπόλεως (Περικώμης) καὶ Ἑλενοπόλεως. Ποῦ εὗρε τὴν τελευταίαν ταύτην, τῆς ὁποίας μάλιστα ἀναφέρει καὶ ἐπίσκοπον Νουμένιον παραστάντα κατὰ τὴν ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (**Numenios episcopus Helonopolis Lydiae**) ; Ὑπῆρχε πόλις Λυδικὴ ἢ πρόκειται περὶ τῆς ὁμωνύμου πόλεως καὶ ἐπισκοπῆς ἐν Βιθυνίᾳ (Νικομηδείας), κατὰ λάθος δὲ ἡ παραδρομὴ ἀντὶ **Bithyniae** ἐσημειώθη Lydiae ;

SISMANOGLIO MEGARO

αἱ ἀκολουθοῦσαι χρονικῶς τῇ ὡς ἄνω ***ἐκθέσει*** ἄλλαι τέσσαρες [98]) καὶ δὴ κατὰ μὲν τὴν γ΄ ἐξ αὐτῶν, τὴν συνταχθεῖσαν ἐπὶ Νικηφόρου Πατριάρχου Κων/πόλεως [806—815] ἀναφέρονται :

ὁ *Σάρδης*, ὁ *Φιλαδελφείας*, ὁ *Τριπόλεως*, ὁ *Θυατείρων*, ὁ *Σέττων*, ὁ *Αὐρηλιουπόλεως*, ὁ *Γέρδων*, ὁ *Τράλλων*, ὁ *Σατάλων*, ὁ *Σιλάνδρου*, ὁ *Μαιονίας*, ὁ *Ἀπόλλωνος ἱεροῦ*, ὁ *Ὀρκανίδος*, ὁ *Μουστάνης*, ὁ *Ἀκρασοῦ*, ὁ *Ἀπολλωνιάδος*, ὁ *Ἀτταλίας*, ὁ *Βάγης*, ὁ *Βαλάνδου* [99]), ὁ *Μεσοτυμόλου*, ὁ *Ἱεροκαισαρείας*, ὁ *Λάλδης* [100]), ὁ *Στρατονικείας* [101]), ὁ *Κερασέων*, ὁ *Ἀτάλλων* [102]), ὁ *Γαβάλων* [103]) καὶ ὁ *Ἑρμοκαπηλείας*,

κατὰ δὲ τὴν δ΄, δηλ. τὴν ἔκθεσιν τοῦ 9ου αἰῶνος, οἱ ἑξῆς :

ὁ *Σάρδεων*, ὁ *Φιλαδελφείας*, ὁ *Τριπόλεως*, ὁ *Θυατείρων*, ὁ *Σέττων*, ὁ *Αὐρηλιουπόλεως*, ὁ *Γόρδων*, ὁ *Τραλλων*, ὁ *Σάλων* [104]), ὁ *Σιλάνδου*, ὁ *Μαιονίας*, ὁ *Ἀπόλλωνος ἱεροῦ*, ὁ *Ὀρκανίδος*, ὁ *Μουστάνης*, ὁ *Ἀκρασοῦ*, ὁ *Ἀπολλωνιάδος*, ὁ *Ἀτταλείας*, ὁ *Βάγης*, ὁ *Βαλάνδου*, ὁ *Μεσοτυμόλου*, ὁ *Ἱεροκαισαρείας*, ὁ *Λάλλης*, ὁ *Στρατονικαίας*, ὁ *Κερασέων*, ὁ *Σατάλων*, ὁ *Γαβάλων*, καὶ ὁ *Ἑρμοκαπηλίας*.

Αἱ ***ἀναγραφαί :*** α΄) ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ [886—911], β΄) ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου [912—959] καὶ γ΄) ἐπὶ Ἰωάννου Τσιμικτσῆ [969—976] γενόμεναι παρασιωπῶσαι τὸν ***Μεσοτυμόλου*** ὑποβιβάζουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπισκόπων εἰς εἴκοσι πέντε, ὀνομάζουσαι αὐτούς, κατὰ τὴν β΄ ἐξ αὐτῶν, ὡς ἑξῆς [105]) :

Φιλαδελφείας, Τριπόλεως, Θυατείρων, Σετῶν, Αὐρηλιουπόλεως, Γόρδου, Τράλων, Σάλων, Σιλανδοῦ, Μαιονίας, Ἀπόλλωνος ἱεροῦ, Ὑρκανίδος, Μουστάνης, Ἀκρασοῦ, Ἀπολλωνιάδος, Ἀτταλείας, Βάγης, Βιάνδεων, Ἱεροκαισαρείας, Λάλδεων, Στρατονικείας, Κερασέων, Σατάλων, Γαβάλων καὶ *Ἑρμοκαπηλείας*.

---

98) Parthey, ἔνθα ἀνωτ., σ. 62 63. 184. Migne t. 107 σ. 361.—Σύνταγμ. Κανόνων Ρ. καὶ Π., τόμ. Ε΄ σ. 458-9.—Ἀρχιμ. *Χρ. Παπαδ.*, ἔνθα ἀνωτέρω, σε[3]. 6.

99) Ὅρα σημ. 69.— Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς σημειοῦται : *Βαλάνδου* (Parthey σ. 63. 169. 184), *Βιάδεων* (106), *Φλαύδεων* (γράφεται καὶ *Μεσοτυμόλου*, 24).

100) Σχετικὰ πρὸς αὐτὸ ὅρα σημ. 82 καὶ τέλος 60. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς σημειοῦται *Λάλλης* (Parthey σ. 63), *Λάλδης* (184), *Λάλδεων* (106)—ἤτοι *Ὑαλέων* (205. 247).

101) Ἄγνωστον τὰ κατ' αὐτήν, ἄσχετον πάντοτε πρὸς τὴν ὁμώνυμον πόλιν καὶ ἐπισκοπὴν Καρίας. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς σημειοῦται : *Στρατονικείας* (Parthey, σ. 106. 184)—ἤτοι ὁ *Καλάνδου* (205) καὶ *Στρατονικαίας* 63.

102) Ὅρα σημ. 94.

103) Ὅρα σημ. 87.

104) Ὅρα σημ. 94.

105) Georgii Cyprii Descriptio κλπ. ἐd. H. Gelzer, σελ. 64-65. — Ἀρχιμ. *Χρ. Παπαδ.*, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 8. 10.

Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ [1081—1118] γενομένη ***διατύπωσις*** ἐπαναγράφουσα τὴν ἐπισκοπὴν ***Μεσοτυμόλου*** ἀριθμεῖ 26 καὶ αὖθις ἐπισκόπους μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι ἀντὶ ***Τράλλων*** σημειοῖ ***Τράλλεων*** καὶ ἀντὶ ***Βλάνδεων, Βαλάνδου*** [106]). Τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τηρεῖ καὶ ἡ ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ [1143—1180] ἀναγραφὴ μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι ἀντὶ ***Τράλλεων*** σημειοῖ ***Τράλλων*** καὶ ἀντὶ ***Βαλάνδου, Βλάδεων*** [107]). Ἡ δὲ ἐπὶ Ἰσαὰκ Ἀγγέλου [1186—1196] γενομένη ἀναθεώρησις, ἰσχύσασα καὶ ἐπὶ Λατινοκρατίας, ἀφαιροῦσα τὰς ἐπισκοπὰς ***Στρατονικείας*** καὶ ***Σαταλέων*** (ἢ *Ἀτάλλων*) ἀπαριθμεῖ 24 ἐπισκόπους, τοὺς ἑξῆς [108]),

Φιλαδελφείας, ἥτις εἰς μητρόπολιν ἐτιμήθη, *Τριπόλεως, Θυατείρων Σετῶν*, [ἤτοι Μαγιδίας], *Μαιηουπόλεως* [ἤτοι Περικώπης], *Γάρδου, Τράλων, Σάλων, Σιλάνδου, Μαιονίας* [ἤτοι Ὀψικίου], *Ἀπόλλωνος ἱεροῦ* [ἤτοι Ἀετοῦ], *Σερκανίδος* [ἤτοι τοῦ Μύρωνος], *Μουστάνης* [ἤτοι Ὑρτακώμεως], *Καιρασοῦ* [ἤτοι Λιπάρων], *Ἀπολλωνιάδος, Λαλδέων* [ἤτοι Ὑαλέων], *Ἀτταλίας, Βάγης, Γαυδίας* [109]) [ἤτοι Τρακούλεων], *Φλαύδεων*, [γράφεται καὶ *Μεσοτυμόλου*], *Ἱεροκαισαρείας, Καιρασέων, Γαβάλων* καὶ *Ἑρμοκαπηλείας*.

Κατ' ἄλλην δὲ ἀναγραφὴν σύγχρονον ἢ καὶ ὀλίγον προγενεστέραν τῆς ἀνωτέρω οἱ ἐπίσκοποι τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων ἀριθμούμενοι εἰς 26 εἶνε οἱ ἑξῆς : [110])

Φιλαδελφείας, Τριπόλεως, Θυατείρων, Σετῶν [Μαγιδίας], *Αὐρηλιουπόλεως* [Περικώμης], *Γόρδου, Τράλλων, Σάλλων, Σιλάνδου, Μαιονίας* [Ὀψικίου], *Ἀπόλλωνος ἱεροῦ* [Ἀετοῦ], *Ὑρκανίδος* [τοῦ Μύρωνος], *Μουστήνης* [Ὑρτακώμης], *Ἀκρασοῦ* [Λιπάρων], *Ἀπολλωνιάδος, Λάλδεων* [Ὑαλέων], *Ἀτταλείας, Βάγης, Γανδείας* [ἤτοι.....], *Μεσοτυμόλου, Ἱεροκαισαρείας, Κερασέων, Στρατονικείας* [Καλάνδου], ..., [ἤτοι Κερασέων—Σημ. μήπως *Σαταλέων;*], *Γαβάλων* καὶ *Ἑρμοκαπηλείας*.

Πῶς δὲ καὶ διατί ἀνήχθη ἡ ἐπισκοπὴ Φιλαδελφείας εἰς μητρόπολιν καὶ ποία ἡ σχέσις ἔκτοτε αὐτῆς πρὸς τὴν μητρόπολιν Σάρδεων ;

Σημείωμα Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081—1118) καθορίζει «μὴ ἄλλως ἐπισκοπὴν εἰς πρωτοβαθμιώτερον θρόνον ἀνάγεσθαι, ἀρχιεπισκοπῆς δηλονότι καὶ μητροπόλεως, εἰ μὴ ὁ κατὰ καιροὺς βασιλεὺς οἴκοθεν ὁρμη-

---

106) Σύνταγμα Κανόνων Ρ. καὶ Π., τόμ. Ε΄ σ. 477.— Ὁ Parthey (σελ. 95-101) δὲν ἀναφέρει ἐπισκόπους.

107) Parthey, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 105-106.

108) Parthey, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 246-47. Ἀρχιμ. *Χρυσ. Παπαδ.*, ὡς ἀνωτέρω. σελ. 15.

109) Ἄγνωστον τὰ κατ' αὐτήν. Ἀπαντᾷ εἰς τακτικὰ τοῦ ιβ' αἰῶνος.

110) Parthey, σελ. 205.

θείς..... βουληθείη ταύτῃ τὸ ἐπαναβεβηκὸς ἀξίωμα παρασχεῖν..... (ἀλλ') οἷς ἵνα μὴ περιπέσῃ πολλάκις ὁ βασιλεύς, ἐφίησι καὶ τοῦτο τῷ κατὰ καιροὺς ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ· μὴ ἄλλως καταστρωννύειν τὸ παρ' οἱουδήτινος προσκομιζόμενον πιττάκιον χάριν προεδρίας τῆς οἰασοῦν ἐκκλησίας, μηδὲ τὸν προεστῶτα αὐτοῖς τοῖς ἀρχιεπισκόποις ἢ τοῖς μητροπολίταις συγκαταλέγεσθαι, εἰ μὴ ὁ πατριάρχης.... μάθοι..... ***τότε γὰρ καὶ προσδέξεται τοῦτο καὶ τῇ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρχιερέων ὁμηγύρει συγκαταλέξει τὸν εἰληχότα ἐκ βασιλέως τιμήν***». Τὰ αὐτὰ διαλαμβάνει καὶ χρυσόβουλον Ἰσαὰκ τοῦ Ἀγγέλου (1186—96) ὁρίζον ἅμα «***τὰς ψήφους ἐνταῦθα προβαίνειν κατὰ τὸν ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ παρακολουθηκότα κανονικὸν τύπον,*** τῶν μητροπολιτῶν συνιόντων καὶ ἀρχιεπισκόπους καὶ μητροπολίτας ψηφιζομένων» καὶ ὅπως «ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος τῷ διατάγματι ἕψηται τούτῳ, ὡς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παραφυλαττομένῳ ἀκρίβειαν καὶ τῆς κανονικῆς εὐθύτητος μὴ ἐκπίπτοντι». Κατὰ ταῦτα Ἰσαὰκ ὁ Ἄγγελος «τιμῇ τῆς πόλεως, ἣ πίστει τῇ πρὸς τὴν εὐαγῆ ἐκκλησίαν ἣ τοῦ προεστῶτος αὐτῆς τὴν ἀρετὴν σεβασθείς, κἀντεῦθεν αὐθόρμητος γεγονὼς πρὸς τὸ χαρίσασθαι τὴν τιμὴν» ἀνήγαγε καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων Φιλαδέλφειαν εἰς μητρόπολιν, γενομένην ἔκτοτε ἀνεξάρτητον παντελῶς ἐκείνης, καταλαβοῦσαν δὲ καὶ ὡρισμένην σειρὰν μεταξὺ τῶν μητροπόλεων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως [111].

Κατὰ τὴν ἐπισκοπὴν—μητρόπολιν Φιλαδελφείας ἠλαττωμέναι αἱ κα-

---

111) Σύνταγμα Καν. Ρ. καὶ Π. τόμ. Β' σ. 247-249. 392-394. — Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαὰκ Ἀγγέλου ἡ μητρόπολις αὕτη ἀνεγράφη 86η τὴν σειρὰν ἐπὶ 93 μητροπόλεων τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως, ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Κομνηνοῦ 87η ἐπὶ 100 τοιούτων, ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ γέροντος προήχθη εἰς 10ην, παραμείνασα τοιαύτη καὶ ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ἀφοῦ προηγουμένως «κατέβη ἀπὸ θρόνου στ'», ὅπερ δηλοῖ ὅτι πρὸς στιγμὴν κατέλαβε τὴν μήπω εἰσέτι ἐπισήμως ἐκ τῶν τακτικῶν διαγραφεῖσαν μητρόπολιν Σάρδεων, τῆς ὁποίας ὅμως τὴν θέσιν ὁριστικῶς εἶτα κατέλαβεν ἐν αὐτοῖς ἀναγραφεῖσα 6η· Τὴν θέσιν ταύτην τηρήσασα διὰ τῶν ἑφεξῆς αἰώνων μόλις μετὰ τὸν ιζ' αἰῶνα ὑπεχώρησεν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ κατάλογος τοῦ 1715 νὰ ἀναγράφῃ αὐτὴν 34ην, τὸ δὲ Συνταγμάτιον τοῦ 1855 ὡς 33ην μητρόπολιν. (**Parthey** σελ. 132. 226. 236.—Ἀρχιμ. ***Χρυσ. Παπαδ.***, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 15. 17-18. 22. —***Χρυσάνθου Ἱεροσολύμων*** Συνταγμάτιον 1715.—Σύνταγμα Κανόν. Ρ. καὶ Π. τόμ. Ε' 491. 499. 517.—*Β. **Στεφ.*** κλπ. σ. 46. 47. 53. 54.—Dictionn. de Théol. Cathol. t. III σ. 2 1404. 1438. 1451. – Liste des Métropolitains et évêques grecs du Patriarcat de Con/ple ver 1725 par H. Omont ἐν Revue de l'Orient Latin t. I. 1893 σ. 313 καὶ ἑξ.—Τακτικὸν τῶν Ὀρθ. Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς κλπ. ὑπὸ ***Α. Παπ. Κεραμέως*** ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογ. ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος», τόμ. 3, Αὔγ. 1891, σελ. 468. — Κατάλογος τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως κατὰ τὸν ιζ' αἰῶνα ὑπὸ ***Μ. Σάρδεων*** Γερμανοῦ ἐν τῇ «***Ὀρθοδοξίᾳ***», ἔτος Γ', (1928)

τόπιν ***ἀναγραφαὶ*** (ἡ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου 1251—1282, ἡ ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος 1282—1328, ἡ ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' 1328 — 1341 καὶ ἡ θεωρουμένη ὡς συνέχεια τῆς τελευταίας ταύτης) οὐδὲν τὸ ὡρισμένον ἀναφέρουσι περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ὀνομασίας τῶν λοιπῶν ἐπισκοπῶν Λυδίας [112]), πλὴν παρὰ τοῦτο ὑπῆρχον καὶ τοιαῦται ὑπαχθεῖσαι ἀργότερον ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Φιλαδελφείας [113]). Ἡ τύχη αὐτῶν καὶ ἱστορία, παλίντροπος ἐν πολλοῖς ὑπάρξασα, ἔφθασεν ἐν τέλει εἰς τὸ αὐτὸ καὶ ἡ μητρόπολις αὐτῶν θλιβερὸν κατάντημα, εἰς τρόπον μάλιστα ὥστε σήμερον μόνον ὀνόματα, καὶ πάλιν δι' ὀλιγίστας ἐξ αὐτῶν, νὰ περισωθῶσι διὰ τῶν αἰώνων ὡς τίτλοι διαλαμψασῶν ποτε ἁγιωτάτων ἐπισκοπῶν [114]) διδόμενοι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Κων/πόλεως εἰς κληρικοὺς ἐπὶ ἀρετῇ καὶ μορφώσει διακριθέντας [115]), ἐξαιρουμένης μόνον τῆς ἐκκλησίας ***Φιλαδελφείας***, ἐσχάτως δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας ***Θυατείρων*** [116]).

σελ. 233. Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς μητροπόλεως Φιλαδελφείας ὅρα προχείρως καὶ *Γ. Λαμπάκη*, σελ. 233 καὶ ἑξῆς.—*Ι. Βελούδου*, ἡ ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικὴ ἀποικία.—*Διδυμ. Φιλαρέτου* Ἐκκλ. ἱστ. Γ., α', σελ. 40 42. — Μελέτην μου «οἱ ἐν Βενετίᾳ ἀρχιερατεύσαντες μητροπολῖται Φιλαδελφείας τῆς ἐν Λυδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1517-1790» Κων/πολις 1912.

112) **Parthey**, σελ. 132. 225. 236.—Σύντ. Καν. Ρ. καὶ Π., τόμ. Ε', σελ. 491. 499.

113) Ὅρα σημ. 27 καὶ 28.—**Parthey**, σελ. 132.

114) Περὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως πολλῶν ἐκ τῶν ἐπισκοπῶν τούτων συμβουλευτέον τὸ ἔργον **Dr W. Ruge und Dr E. Friedrich, Archäologische Karte von Kleinasien. Halle, 1899.**

115) Ὅρα «***Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν***» ἔτος ΚΑ', 1901, σελ. 32. 52. 67. –Καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀπονέμει ὀνόματα ἐπισκοπῶν τῆς ἐπαρχίας Λυδίας εἰς τιτουλαρίους ἐπισκόπους αὐτῆς. Εἰς τὸ **Annuaire Pontifical Catholique** τοῦ ἔτους 1920 συναντῶμεν τιτουλαρίους ἐπισκόπους : *Αὐρηλιουπόλεως* (σ. 347), *Βάγις* (σ. 348) *Γόρδου* (σ. 363), *Ἱεροκαισαρείας* (σ. 365), *Φιλαδελφείας* (σ. 379), *Σάρδεων* (σ. 383), *Σιλάνδου* (σ. 386) καὶ *Θυατείρων* (σ. 392).

116) Τὸ ὄνομα τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας λησμονηθὲν καὶ μόνον κατὰ πλάνην ἐπί τι διάστημα συγχεόμενον τῇ ἐπισκοπῇ Ἡλιουπόλεως—τῶν *Θείρων* ἐκλαμβανομένων ἀντὶ τῶν *Θυατείρων*—ἀνέζησε καὶ πάλιν ἐσχάτως. Τὸ Πατριαρχεῖον Κων/πόλεως ὀφειλετικῶς μεριμνῶν περὶ τῶν κατὰ τὴν Δυτικὴν καὶ Κεντρῴαν Εὐρώπην, ἔξω τῶν ὁρίων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθ. Ἐκκλησιῶν εὑρισκομένων πολυπληθῶν ὀρθ. παροικιῶν προέβη κατὰ Μάρτιον 1922 εἰς τὴν ἵδρυσιν ἐξ αὐτῶν μιᾶς ἐνιαίας ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἀρχιερατικῆς περιοχῆς ἀποτελούσης ἰδίαν Μητρόπολιν αὐτοῦ καὶ τιμητικῶς πρὸς τὴν πάλαι διαλάμψασαν ἐκκλησίαν τῶν Θυατείρων ἐπονομασθεῖσαν : «*ἱερὰν Μητρόπολιν Θυατείρων καὶ Ἐξαρχίαν Εὐρώπης Δυτικῆς καὶ Κεντρῴας*» καὶ ἀριθμουμένην 20ὴν ἐν τῇ τάξει τῶν Μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμ. Θρόνου. («*Ἐκκλ. Ἀλήθεια*» ἔτος ΜΒ' (1922) σελ. 182.1 93-195). Διὰ τῆς ἱδρύσεως ἀργότερον *Ἱ. Μ/πόλεως Κεντρῴας Εὐρώπης*, ἡ ἀνωτέρω ἐξαρχία περιέλαβε τὴν Δ. καὶ Β. Εὐρώπην.

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΑΡΔΕΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὁ ἐπισκοπικὸς κατάλογος τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων.

Μελετῶντες τὰ κατὰ τοὺς Ἱεράρχας τῆς Ἐκκλησίας Σάρδεων διακρίνομεν τρεῖς περιόδους: α') **τὴν διήκουσαν ἀπὸ τῆς** ἱδρύσεως μέχρις τῆς παντελοῦς ἐρημώσεως αὐτῆς καὶ ὑπαγωγῆς τῇ μητροπόλει Φιλαδελφείας (1369), περιλαμβάνουσαν δὲ 32 ἐν ὅλῳ γνωστοὺς ἡμῖν ***ἐν ἐνεργείᾳ*** ἐπισκόπους καὶ μητροπολίτας Σάρδεων· β') τὴν ἀπό τοῦ 1369 μέχρις ἐσχάτων (Μάρτιος 1924) κατερχομένην καὶ περιλαμβάνουσαν 14 ἐν ὅλῳ Ἱεράρχας, καὶ δὴ 10 ***ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι*** ἐπισκόπους καὶ μητροπολίτας Σάρδεων καὶ 4 ***τὸν τόπον ἐπέχοντας*** αὐτοῦ καὶ γ') τὴν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1924 καὶ ἐφεξῆς νέαν περίοδον, ἀναφερομένην εἰς τὴν ἀνασύστασιν τῆς μητροπόλεως ταύτης καὶ ἀναγράφουσαν τὸν πρῶτον καὶ αὖθις ***ἐν ἐνεργείᾳ*** θεωρούμενον ποιμένα αὐτῆς, τὸν καὶ συντάκτην τῆς παρούσης διατριβῆς [117]).

117) Ἡ ἀκριβὴς κατ' ὄνομα, χρονολογίαν καὶ διαδοχὴν ἀπαρίθμησις τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας Σάρδεων προσκρούει εἰς πλείστας δυσχερείας, γνωστὰς μόνον τῷ ἐνδιατρίβοντι περὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡ γενομένη παρ' ἡμῶν ἰδιαιτέρα διέρευνα τοῦ ζητήματος συνεπλήρωσε μὲν τὸν μέχρι τοῦδε γνωστὸν κατάλογον τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ἀφῆκεν ὅμως καὶ πολὺ μέρος εἰς τὴν μελέτην καὶ ἄλλων ἀσχολουμένων περὶ τὰς ἀποστολικὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀποκαλύψεως, πρὸς κάλυψιν τῶν παρατηρουμένων πλείστων ὅσων κενῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης. Συμβολὴν πολύτιμον εἰς τὸ ἔργον ἡμῶν τοῦτο εἴχομεν τὸν πολὺν Le Quien (Oriens Christianus t. I p. 859-896) καὶ τὴν δυστυχῶς μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτον παραμένουσαν πολυσέλιδον ἐργασίαν τοῦ ἀοιδίμου Μ. Λογοθέτου τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ***Σταυράκη βέη Ἀριστάρχη***. Πρὸς τὸν εὐγενέστατον υἱὸν αὐτοῦ κ. Ἀθανάσιον Λογοθέτην, πάνυ προθύμως θέντα εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν τὸ σχετικὸν κεφάλαιον τῆς ἐργασίας ταύτης, ὡς καὶ πρὸς τοὺς ὑποβοηθήσαντας ἡμῖν πρὸς καταρτισμὸν πληρεστέρου ἐπισκοπικοῦ καταλόγου τῆς μητροπόλεως Σάρδεων, Σεβασμιώτατον Γέροντα

§ 8. *Οἱ ἐν ἐνεργείᾳ ἐπίσκοποι καὶ μητροπολῖται Σάρδεων* [α'—ιδ' αἰών].

Ποῖος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ποιμὴν τῆν ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας ἀγνοοῦμεν. Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου γράφων περὶ τοῦ ἀποστολικοῦ ἔργου τῶν πρωτοκορυφαίων Πέτρου καὶ Παύλου προστίθησιν: «***ὅσοι δὲ τούτων καὶ τίνες γνήσιοι ζηλωταὶ γεγονότες τὰς πρὸς αὐτῶν ἱδρυθείσας ἱκανοὶ ποιμαίνειν ἐδοκιμάσθησαν ἐκκλησίας οὐ ῥάδιον εἰπεῖν, μὴ ὅτι γε ὅσους ἄν τις ἐκ τῶν Παύλου φωνῶν ἀναλέξοιτο· τούτου γὰρ οὖν μυρίοι συνεργοὶ καὶ ὡς αὐτὸς ὠνόμασε συστρατιῶται γεγόνασι, ὧν οἱ πλείους ἀλήστου πρὸς αὐτοῦ μνήμης ἠξίωνται, διηνεκῆ τὴν περὶ αὐτῶν μαρτυρίαν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐγκαταλέξαντος***» [118]).

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ Εὐσεβίου δὲν ἀποκλείεται ἡ ὑπόθεσις, ὅτι εἷς τῶν ἀμέσων ἢ ἐμμέσων συνεργῶν καὶ συναθλητῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀνέλαβε αὐτὸς πρῶτος τὴν τελικὴν διοργάνωσιν καὶ ποιμαντορίαν καὶ διακυβέρνησιν τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας, ἐὰν δὲ τὸ ὄνομα τοῦ συνεργοῦ τούτου καὶ συναθλητοῦ τοῦ Παύλου δὲν μνημονεύηται οὐδὲν τὸ ἄπορον, δεδομένου ὅτι οὐχὶ ***πάντων*** ἀλλὰ τῶν ***πλειόνων*** τὰ ὀνόματα ἠξιώθησαν τῆς μνήμης καὶ μαρτυρίας ἐκείνου. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ Le Quien—καὶ κατ' αὐτὸν καὶ ὁ Λαμπάκης, καίτοι ἀορίστως πως—παραδέχεται ὡς πρῶτον ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον Σάρδεων τὸν ***Κλήμεντα***, μαθητὴν καὶ συνεργὸν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τὸν κατόπιν ἐπίσκοπον Ρώμης [119]. Ἀνάγκη ὅμως νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι οἱ περὶ τοῦ ἱ. Κλήμεντος ὡς ἐπισκόπου Ρώμης ποιούμενοι λόγον Πατέρες καὶ Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουσιν ἁπλῶς καὶ μόνον ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐπιμαρτυρούμενος ὡς εἷς τῶν συναθλητῶν καὶ συνεργῶν αὐτοῦ, ἄνευ ἄλλης οἱασδήποτε σημειώσεως περὶ ἄλλης ἄλλοτε ἰδιότητος ἐκείνου, περὶ ἐπισκοπικῆς αὐτοῦ ἐπιστασίας καὶ ποιμαντορικῆς μερίμνης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Σάρδεων, πρᾶγμα ὅπερ ὑπάρχον ἀναμφιβόλως δὲν θὰ ἀπεσιωπᾶτο [120]. Πιθανὸν· βεβαίως καὶ ὁ ἱ.

ἅγιον Δέρκων κ. Φώτιον, τὸν ἐμβριθῆ παρ' ἡμῖν ἱστοριοδίφην καὶ σεβαστὸν φίλον κ. Ξ. Σιδερίδην καὶ τὸν ἐλλόγιμον κ. Δ. Ροῦσον, καθηγητὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Βουκουρεστίου ἐκφράζομεν θερμὰς εὐχαριστίας.

118) ***Εὐσεβίου*** ἐκκλησ. ἱστορία, ἔκδ. Λειψίας 1871, κεφ. III. 4.

119) **Le Quien,** κλπ. t. I. σελ. 859. «Menologium Graecorum vetus, (quod Henricus Canifius to 2, antiq. lect. edidit), ad diem Aprilis 22, ex falso Dorotheo Clementem Apostoli Pauli discipulum et socium, Sardium primus fuisse fert episcopum, quem, ut alii, à Clemente Romano Papa non secernunt». — ***Γ. Λαμπάκη,*** ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 341.

120) Φιλιπησ. δ', 3. — ***Εὐσεβίου*** ἐκκλ. ἱστορία κεφ. γ', 4. 15. 16. 21. 38. δ' 23.

Κλήμης—κατὰ τὸ παράδειγμα καὶ ἄλλων συνεργῶν τοῦ μακαρίου ἀποστόλου Παύλου—νὰ εἶχεν ἐγκαίρως περιβληθῇ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ πρὶν ἢ ἀκόμη καταστῇ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ρώμῃ ἐκκλησίας [121]· πλὴν ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τῆς παραδοχῆς αὐτοῦ ὡς ἐπισκόπου Σάρδεων τὸ πρῶτον καὶ κατόπιν Ρώμης, περὶ μεταθέσεως δηλ. αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας Σάρδεων εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ρώμης, ὑπάρχει μεγίστη διαφορά.

Τὸ ζήτημα τῆς πρώτης διακυβερνήσεως τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας δὲν μένει ἴσως ὅλως ἄσχετον καὶ πρὸς τὴν ἐν Ἀσίᾳ ἀποστολικὴν δρᾶσιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὅστις ἦτο δυνατὸν νὰ ἐργάζηται πρὸ τῆς εἰς Πάτμον ἐξορίας αὐτοῦ καθ' ὃν τρόπον εἰργάζετο καὶ μετὰ τὴν ἐξ αὐτῆς εἰς Ἔφεσον ἐπάνοδον, μεταβαίνων δηλ. «***παρακαλούμενος καὶ ἐπὶ τὰ πλησιόχωρα τῶν ἐθνῶν, ὅπου μὲν ἐπισκόπους καταστήσων, ὅπου δὲ ὅλας ἐκκλησίας ἁρμόσων, ὅπου δὲ κλήρῳ ἕνα γέ τινα κληρώσων τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος σημαινομένων...***» Δύναται μετὰ θετικότητος νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ ἐκκλησία τῶν Σάρδεων μιᾶς τοιαύτης πλουσίας εἰς ἐκδηλώσεις καὶ ἔργα ποιμαντορικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου; 1.2).

α΄) *Ὁ ἐν Σάρδεσιν ἄγγελος τῆς Ἀποκαλύψεως.*

Παρὰ πάσας ὅμως τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας σκέψεις καὶ ὑποθέσεις ὡς πρῶτον μεταξὺ τῶν εἰς ἡμᾶς περιελθόντων γνωστῶν ἐπισκόπων Σάρδεων ἀναγράφομεν τὸν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ***ἄγγελον τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας*** [123]. Ποῖος ὑπῆρξεν οὗτος τυγχάνει παντελῶς ἄγνωστον. Ὁ Λαμπάκης ἀναφερόμενος εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἐφέσου Πολυκράτους μνημονευόμενον «***Παπείριον τὸν μακάριον***» σημειοῖ ὅτι «πιθανῶς ὁ Παπείριος οὗτος ἦν ὁ πρὸ τοῦ Μελίτωνος δεύτερος Σάρδεων ἐπίσκοπος» ταὐτίζων αὐτὸν πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Le Quien ὡς δεύτερον σημειούμενον ἄγνωστον ἄγγελον τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἀλλ' ἐν πρώτοις παρατηρητέον ὅτι ὁ

ε΄. 6. στ΄. 25.—***Ἐπιφανίου*** αἱρ. κζ΄. 6.—***Ἱερωνύμου*** catal. script. eccles. cap. 15.—***Φωτίου*** Μυριοβ. 112-113.—Geschichte der altkirchlichen Litteratnr von Otto Bardenhewer 1902. 1 band. σελ. 98-101.

121) Κλήμεντος ἐπισκόπου Ρώμης αἱ δύο πρὸς Κορινθίους ἐπιστολαὶ ἐκδιδόμεναι ὑπὸ ***Φιλοθέου Βρυεννίου*** Μ/του Σερρῶν. Κων/πολις 1875, σελ. ριʹ-ριβ΄.—πρβλ. καὶ La papauté schismatique par l'abbé Guettée. Paris 1863 σελ. 27-30.

122) Βʹ. Ἰωαν. αʹ 12.—Γʹ. Ἰωαν. αʹ 13. 14.—***Ἱερωνύμου*** de vir. ill. c. 9.—***Κλήμ. Ἀλεξανδρ.***: «τίς ὁ σῳζόμενος πλούσιος», κεφ. 42. — ***Εὐσεβίου*** ἐκκλησ. ἱστορία γ΄. 23.—***Ε. Ζολώτα***, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 52. 73.

123) Ἀποκαλ. γ΄. 1-6.—Τὸ κείμενον ἐν τῷ ***παραρτήματι.***

Ἐφέσου Πολυκράτης, γράφων περὶ τοῦ Παπειρίου, ἀφίνει μὲν νὰ ὑπονοηθῇ ἡ ἐπισκοπικὴ αὐτοῦ ἰδιότης, δὲν ὁρίζει ὅμως καὶ τίνος πόλεως ὑπῆρξεν οὗτος ἐπίσκοπος, ἁπλῶς μόνον ἀποκαλῶν αὐτὸν «***μακάριον***»· ἐξ ἄλλου δὲ ἔχομεν τὴν ρητὴν μαρτυρίαν Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ θεωροῦντος τὸν Παπείριον διάδοχον τοῦ Σμύρνης Πολυκάρπου. Μὴ δυνάμενοι ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ τὴν παρατηρουμένην περὶ τὸ ὄνομα μικρὰν ὀρθογραφικὴν διαφορὰν (Παπείριος, Παπύριος, Παπήριος) νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ταὐτότητα τοῦ προσώπου καὶ συνεπῶς θεωροῦντες καὶ ἡμεῖς τὸν Παπείριον ὡς ἕνα τῶν πρώτων ἐπισκόπων Σμύρνης ἀρκούμεθα εἰς τὴν ἀνώνυμον ἀναγραφὴν τοῦ πρώτου ἐπισκόπου Σάρδεων [124].

Πότε ἀνέλαβεν οὗτος τὴν ἐπισκοπὴν Σάρδεων, ἐπίσης ἄγνωστον. Δεδομένου ὅμως ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου συνεγράφη ἐν Πάτμῳ τῷ 96 μ. Χ. καὶ ὅτι ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης τῆς πρὸς τὸν ἄγγελον τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας ἀπευθυνομένης ἐπιστολῆς καταφαίνεται ὅτι ἀπὸ πολλοῦ οὗτος διετέλει ἐπίσκοπος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἔπεται ὅτι οὗτος ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη τῆς τελευταίας ἢ καὶ προτελευταίας δεκαετηρίδος τοῦ αʹ αἰῶνος ἐπεσκόπει τῆς ἐκκλησίας Σάρδεων ὑποκρύπτων μίαν τοιαύτην λυπηρὰν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν, ὥστε νὰ φαίνηται μόνον ὄχι δὲ καὶ νὰ εἶνε καλὸς ἐργάτης τοῦ ἀμπελῶνος Χριστοῦ.

β΄.) *Μελίτων.*

Κατήγετο ἐξ Ἀσίας, χωρὶς νὰ εἶνε γνωστὸν τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας ἢ τῆς πόλεως ἐν ᾗ ἐγεννήθη. Ἀποκλείονται ἀρά γε αἱ Σάρδεις; Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ πόλις αὕτη συνοδεύουσα τὸ ὄνομα τοῦ ἱ. ἀνδρὸς σημαίνει πάντοτε τὴν ἐπισκοπὴν οὐχὶ δὲ καὶ τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ἤκμασε κατὰ τὸ βʹ ἥμισυ τοῦ βʹ αἰῶνος ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου (161—180)· δὲν γνωρίζομεν δὲ ἀπολύτως οὔτε ποῖον διεδέχθη ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Σάρδεων οὔτε ποῖον ἀφῆκε διάδοχον αὐτοῦ, περιελθὼν δὲ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐπισκεφθεὶς τὴν Παλαιστίνην ἐπέστρεψε καὶ πάλιν εἰς Σάρδεις, ἔνθα καὶ ἀπέθανε θάνατον φυσικὸν ὡς συνάγεται ἐκ τῆς μαρτυρίας Πολυκράτους τοῦ Ἐφέσου. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζετο τῇ 1ῃ Ἀπριλίου.

Ἀπολογητὴς διασημότατος, θεολόγος βαθὺς καὶ φιλοσοφικὴν μόρ-

---

124) ***Εὐσεβίου*** ἐκκλ. ἱστορία, εʹ 24 «καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοίμηται..... ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννης... καὶ Πολύκαρπος ὁ ἐν Σμύρνῃ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς καὶ Θρασέας ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς... τί δὲ δεῖ λέγειν Σάγαριν ἐπίσκοπον καὶ μάρτυρα..... ἔτι δὲ καὶ Παπίριον τὸν μακάριον καὶ Μελίτωνα....»—Le Quien I. σελ. 859.—***Γ. Λαμπάκη***, σελ. 135. 341. 342.— Migne t. V. σελ. 1359. 1360. — Forschungen zur geschichte des neutestamentlichen Kanons und der altkirchlichen Litteraturs von Theod. Zahn, Leipzig 1900. IVtheil σελ. 265.

φωσιν κεκτημένος, συγγραφεὺς πολλῶν συγγραμμάτων ἐπὶ διαφόρων τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπασχολούντων τὴν ἐκκλησίαν ζητημάτων, ὁ πρῶτος ἐκ τῶν χριστιανῶν παραδοὺς κατάλογον τῶν παρ' Ἑβραίοις κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας κανονικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης, κατὰ τὸν λοιπὸν δὲ βίον διακριθεὶς ἐπὶ ὁσιότητι καὶ ἐγκρατείᾳ καὶ ἀπολαύων μεγάλου σεβασμοῦ καὶ κύρους πολλοῦ. Πολυκράτης ὁ Ἐφέσου μεταξὺ «τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν κεκοιμημένων μεγάλων στοιχείων» καταλέγει: ***«καὶ Μελίτωνα τὸν εὐνοῦχον τὸν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον, ὃς κεῖται ἐν Σάρδεσι περιμένων τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπισκοπήν, ἐν ᾗ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται»***. Ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος συγκαταριθμεῖ αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων «ὧν καὶ εἰς ἡμᾶς τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως ἢ τῆς ὑγιοῦς πίστεως ἔγγραφος κατῆλθεν ὀρθοδοξία». Ὁ Τερτυλλιανὸς — κατὰ τὸν Ἱερώνυμον— «huyus (Melitonis) elegans et declamatorium ingenium in septem libris, quos scripsit adversus ecclesiam pro Montano, dicit eum a plerisque *nostrum prophetam* putari». Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης ἀποκαλεῖ αὐτὸν ***«θεῖον καὶ πάνσοφον ἐν διδασκάλοις καὶ θεόσοφον»*** [125].

γ') Ἀρτεμίδωρος.

Περὶ τοῦ ἱεράρχου τούτου γινώσκομεν ἁπλῶς ὅτι παρέστη μετ' ἄλ-

125) Ὁ ***Ἱερώνυμος*** (de virilus illustribus c. 24) καὶ τὸ ***Χρονικὸν Πασχάλιον*** (ἔκδ. Βόννης 1832 σελ. 482. 484) καλοῦσιν αὐτὸν ***Ἀσιανόν***. Σημειοῦται δὲ ***«Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος»*** (Εὐσεβίου ἐκκλ. ἱστορία δ'. 13) ἢ ***Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσι παροικίας ἐπίσκοπος»*** (δ' 26 ε' 24. 28), ἢ ***Σαρδιανῶν ἐπίσκοπος τῆς Λυδίας*** (Χρον. Πασχάλιον) ἢ «Sardensis antistes Ecclesiae ἢ episcopus Ecclesiae Sardensis (Ρουφίνου ἐκκλ. ἱστορία δ' 25). Ὁμοίως καὶ ὁ Ἱερώνυμος, ἔνθα ἀνωτ., ***Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος*** (ἐκκλ. ἱστορ. δ' 10. 19. 37. 40) ἐν Migne t. 145.— Ὅρα καὶ ***Αὐγουστίν***. de haeresibus c. 76.86-de genesi ad litteram X, 25-***Ἀναστασίου Σιναΐτου*** ἐν Ὁδηγῷ κεφ. 13. Migne t. 89.—La Grande Encyclopédie française t 23 p. 607.—Πατρολογία Ἀρχιμ. ***Ἀπ. Χριστοδούλου***. Κων/πολις 1894. τόμ. Α', σελ. 105.— Χριστιανικὴ Γραμματολογία ὑπὸ ***Γ. Ζερβοῦ***, τόμ. Β', σελ. 147 καὶ ἑξ.—Ἐκκλ. ἱστορία ***Φ. Βαφείδου***, τ. Α', σελ. 151.—Ἐκκλ. ἱστορ. ***Α. Δ. Κυριακοῦ***, τόμ. Α', σελ. 162.—A critical History of Christian Literature and Doctrine by James Dowaldson. London 1866. vol III p. 221-239.—Theod. Zahn, ἔνθα ἀνωτ, V. theil σελ. 78 καὶ VI theil σελ. 170.— ***Σ. Βουτυρᾶ***, Λεξικὸν κλπ. τόμ. Ζ', σελ. 288 καὶ ἑξ.—Geschichte der altkirchlichen litteratur von Otto Bardenheve, 1 band 1902 σ. 547 557.—***Τοῦ αὐτοῦ***. Patrologie 3 ἔκδ. 1910 σελ. 105.—Le Quien t. I σ. 859.—***Γ. Λαμπάκη***, σελ. 341. 342. 350.— C. Thomas, Melito von Sardes, Eine Kirchengeschichtliche Stidie. Osnabrück. 1893. —***Κρουμβάχερ*** Ἱστορία Βυζαντ. Λογοτεχνίας Α' σ. 176. 415.—St. Méliton de Sardes par E. Amann, ἄρθρον ἐν Diction. de Théol. Cathol. t. X. 1 σ. 540-547. — I. A. Fabricii Bibliotheca Gracea t. VII σ. 149. 500. VIII σ. 339.—Migne t. V. σ. 1145-1250.

λων ἐπισκόπων Λυδίας κατὰ τὴν α' Οἰκουμ. Σύνοδον ἐν Νικαίᾳ (325) ὑπογράψας καὶ τὸ ἱ. τῆς πίστεως Σύμβολον, καίτοι ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐπισκόπων τῶν ὑπογραφόντων ***«τὴν ἔκθεσιν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως ἐκτεθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου»*** δὲν σημειοῦται καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Τοῦτο ὅμως ἐξηγεῖται εὐκόλως λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει πρόκειται μᾶλλον περὶ ἀποφάσεως ἐγκρινούσης τὴν κοινοποίησιν τῶν ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ ἀποφασισθέντων «ταῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ», ὅτε καὶ ἀνετέθη τῷ Κυζίκου Θεωνᾶ ὅπως διαπέμψηται τὴν ὡς ἄνω ἔκθεσιν τῆς πίστεως σὺν ἄλλαις καὶ τῇ κατὰ Λυδίαν ἐκκλησίᾳ [126].

δ') Λεόντιος.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 359 συνῆλθεν ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας σύνοδος τῶν Ἀνατολικῶν, (150 τὸν ἀριθμόν, ἐν οἷς πολλοὶ ἡμιαρειανοί), μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἀναφέρονται καὶ ἐπίσκοποι Λυδίας οἱ ἑξῆς: «Βασίλειος ἐπίσκοπος Καυνίων τῆς Λυδίας, ***Λεόντιος ἐπίσκοπος Λυδίας,*** Θεοδόσιος ἐπίσκοπος Φιλαδελφείας τῆς Λυδίας, Φοῖβος ἐπίσκοπος Πολυχαλάνδου τῆς Λυδίας». Καθ' ἡμᾶς ὁ ἐπίσκοπος Λεόντιος εἶνε ὁ τῆς πόλεως Σάρδεων. Ἐὰν οὗτος ἀναφέρηται ἁπλῶς ὡς ***«ἐπίσκοπος Λυδίας»*** ἄνευ τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ Σάρδεων καὶ δὴ καὶ ἀνάρθρως ***(ὁ*** ἐπίσκοπος Λυδίας), τοῦτο δὲν σημαίνει καὶ πολὺ δεδομένου ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς ἐπίσκοποι, καίπερ σημειούμενοι μετὰ τοῦ ὀνόματος τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῶν, παρατάσσονται ἀνάρθρως (ὄχι: ***ὁ*** ἐπίσκοπος ἀλλ' ἁπλῶς: ἐπίσκοπος Καυνίων, Φιλαδελφείας, Πολυχαλάνδου) καὶ ὅτι ἀνάλογόν τι παρατηρεῖται προκειμένου καὶ περὶ τοῦ Σάρδεων Φλωρεντίου, ἀναφερομένου πολλάκις ἐν τοῖς συνοδικοῖς πρακτικοῖς ἁπλῶς ὡς ἐπισκόπου Λυδῶν. Προσθετέον καὶ τοῦτο ὅτι ὁ Λεόντιος ἀναφέρεται πρὸ τοῦ ἐπισκόπου Φιλαδελφείας, ἐρχομένου πάντοτε μετὰ τὸν Σάρδεων, ἐὰν δὲ ἐπιτάσσηται τοῦ ἐπισκόπου

126) Patrum Nicaenorum Nomina ed. H. Gelzer, H. Hilgenferd, O. Cuntz. Lipsiae 1898, σελ. 34. 66. 91. 109. 132. 151. 203 καὶ LXII. — Ὅρα καὶ σημ. 60. — πρβλ. καὶ ***Ι. Φοροπούλου***. Οἱ ἀρειανοὶ ὡς ἀλλαχοῦ σελ. 227-229.—Le Quien t. I. 859. —***Λαμπάκη***, σελ. 343. — Hefele, Histoire des Conciles t. I. 2. σελ. 446. 447.—Mansi, t. II. σελ. 695. 881. «Θεωνᾶς Κυζίκου ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Ἑλλήσποντον ***Λυδίαν*** τε καὶ Καρίαν διὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων Εὐτυχίου Σμύρνης καὶ Μάρκου Τρφάδος». Ἡ τοιαύτη διὰ τοῦ ἐπισκόπου Κυζίκου καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἐφέσου κοινοποίησις ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος εἶχε προσχωρήσει εἰς τὴν ἀρειανὴν κακοδοξίαν, μετ' αὐτὸν δὲ ἤρχετο ὁ Κυζίκου. πρβλ. καὶ Le Quien I. σελ. 748.—***Β. Στεφανίδου***, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 53.—Ὁ Λογοθέτης πρὸς τῷ ***Ἀρτεμιδώρῳ*** ἀναφέρει καί τινα ***Εὐάγριον***, ὡς παραστάντα ἐν τῇ Α' Οἰκουμ. Συνόδῳ, χωρὶς ὅμως νὰ παραπέμπῃ ἐπακριβῶς.

Βασιλείου, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Καυνίων ἀνήκει τῇ ἐπαρχίᾳ Λυκίας, ἐσφαλμένως δὲ ἀνεγράφη ὡς ἀνήκουσα τῇ ἐπαρχίᾳ Λυδίας. Σχετικῶς πρὸς τὰ φρονήματα τοῦ ἐπισκόπου Λεοντίου, εἰκάζομεν αὐτὸν μᾶλλον ἡμιαρειανόν, ἐὰν θεωρήσαμεν αὐτὸν ὁμόφρονα τῷ Φιλαδελφείας Θεοδοσίῳ, τιθεμένῳ ὑπὸ τοῦ ἱ. Ἐπιφανίου μεταξὺ τῶν ἡμιαρειανῶν [127].

ε') *Ἑορτάσιος.*

Μακεδόνιος ὁ Κων/πόλεως (342-348 τὸ α΄ καὶ 350-360 τὸ β΄), ἡμιαρειανός, χάριν ἰδίου σκοποῦ προέβη εἰς καθαιρέσεις ἐπισκόπων ἐκ τῶν γειτνιαζουσῶν τῇ Κων/πόλει ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ οἱ περὶ τὸν Καισαρείας Ἀκάκιον ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἐναντίον τοῦ Μακεδονίου ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος καθῄρεσαν αὐτόν τε καὶ πολλοὺς ὁμόφρονας αὐτῷ ἐπισκόπους, ἐν οἷς καὶ τὸν ***Σάρδεων Ἑορτάσιον*** (τῷ 360), προβάλλοντες μὲν ὡς αἰτίαν κοινὴν ὅτι οὗτοι ἐτάραξαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐξήμαρτον τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς νόμοις, ἐπαγόμενοι δὲ ἰδιαιτέραν κατηγορίαν δι' ἕνα ἕκαστον καὶ δὴ διὰ τὸν Ἑορτάσιον ***«ὡς ἐπίσκοπον Σάρδεων γενόμενον μὴ συναινεσάντων τῶν ἐν Λυδίᾳ ἐπισκόπων»***. Μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Μακεδονίου οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ (ἡμιαρειανοὶ) συνελθόντες ἐν Λαμψάκῳ (365) κατεδίκασαν τὸν ***ὅμοιον*** τύπον τῆς Συνόδου τοῦ Ἀριμίνου (359), ἀργότερον ὅμως φοβηθέντες τὴν ἐναντίον αὐτῶν ἐνέργειαν τῶν ἀντιθέτων ὑπέγραψαν τὴν ὁμολογίαν πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ἀποστείλαντες αὐτὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης Λιβέριον, διὰ πρεσβείας ἐκ τριῶν ἐπισκόπων (366). Ὁ Λιβέριος δεχθεὶς τοὺς πρέσβεις ἀπήντησε ***«πρὸς τοὺς Μακεδονιανοὺς ἐπισκόπους»*** ἀπαριθμῶν αὐτοὺς κατ' ὄνομα καὶ μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρων καὶ τὸ ὄνομα ***Ἑορτάσιος,*** ὑφ' ὃν πάντες πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸν Σάρδεων Ἑορτάσιον. Ποία ὑπῆρξεν ἡ περαιτέρω στάσις καὶ τύχη αὐτοῦ ἄγνωστον. Ὅ,τι γινώσκομεν γενικῶς εἶνε ὅτι πολλοὶ τῶν ὡς ἄνω Μακεδονιανῶν ἐπισκόπων καὶ ἰδίως οἱ ἐξοχώτεροι αὐτῶν ἐπανῆλθον εἰς τὰς προτέρας αὐτῶν ἀπόψεις «φαίνοντες μᾶλλον τὴν ἀρειανὴν αἱρεῖσθαι ὁμολογεῖν δόξαν ἢ τῷ ὁμοουσίῳ συντίθεσθαι» [128].

---

127) ***Σωκρ.*** ἐκκλ. ἱστορ. II. 40.—***Ἐπιφ.*** αἱρ. 73.—***Φιλοστοργ.*** ἐκκλ. ἱστορ. VIII, γ', δ'.—Mansi, t. III σ. 321.—***Φορσπούλου*** οἱ Ἀρειανοὶ σελ. 304-306.—Ch. Hefele Histoire des Conciles ὡς ἀνωτέρω t. I. 2 partie, σελ. 991-992. —Ὅρα καὶ σημ. 68.

128) ***Σωζομ.*** IV. 7. 24 — ***Σωκρ.*** II. 38 42. IV. 12. V. 8. —***Νικηφ. Καλλίστου*** βιβλ. θ', κεφ. με' (Migne, 146).—***Μ. Γεδεών*** Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 121.—***Ἰ. Φορσπούλου*** οἱ ἀρειανοὶ σελ. 333. 334. 343. — Mansi III, σελ. 213. 214. 377. — Κατὰ τὸν Le Quien (I. σελ. 863) ὁ Ἑορτάσιος εἶνε ὁ αὐτὸς τῷ ***Ἑορτικῷ*** ὁ ὑπὸ τοῦ ἱ. Ἐπιφανίου ἀναφερόμενος (αἱρ. 73). —***Λαμπάκη***, σελ. 343.

* * *

Ἐν τῇ συλλογῇ τῶν πρακτικῶν Mansi ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς: «Σύνοδος Καισαρείας Καππαδοκίας Βασιλείου. Ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Συνοδικοῦ. Μετὰ ταῦτα τοῦ Εὐσεβίου τοῦ Καισαρείας Καππαδοκίας τελειωθέντος, ὁ μέγας Βασίλειος ὑπὸ πάντων εἰς τὸν θρόνον ψηφίζεται καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐξορίας ἀνακληθέντας προσκαλεσάμενος, τὸν Σαμοσατέα Εὐσέβιον καὶ τὸν ***Σάρδεων Λουκίφερτον*** καὶ τὴν σὺν αὐτοῖς ὀρθόδοξον σύνοδον, ἀρχιερεὺς ὑπ' αὐτῶν προχειρίζεται καὶ ἀναθεματίζει Διάνιον τὸν αὐτῆς πρὸ Εὐσεβίου ἐπίσκοπον, Ἀστέριον, Εὐνόμιον καὶ Θεοφρόνιον, τοὺς Καππαδόκας». Πάντως πρόκειται οὐχὶ περὶ πραγματικοῦ ἐπισκόπου Σάρδεων, ἀλλὰ περὶ τοῦ γνωστοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ***Λουκιφέρου ἐπισκόπου Καλάρεως ἐν Σαρδοῖ*** (Σαρδηνίᾳ). Οὗτος φίλος τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου, ἐξορισθεὶς εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀνεκλήθη ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου διατρίψας καὶ μετὰ τὴν ἀνάκλησιν χρόνον τινὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀπέθανε τῷ 371. Ἐξ αὐτοῦ προῆλθε τὸ σχίσμα τῶν Λουκιφερανῶν [128 β΄].

ς') *Μεώνιος.*

Προκειμένου ἵνα συνέλθῃ ἡ ἐν Ἐφέσῳ Γ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (431) πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων, ἐν οἷς καὶ ὁ ***Σάρδεων Μεώνιος*** ἠξίωσαν παρὰ τοῦ Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου, ὅπως ἀναμείνῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἀντιοχείας Ἰωάννου καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ αὐτὸς ἐπίσκοπος ὑπογράφεται καὶ ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον («epistola Nestorii et qui cum ipso ad Imp. Theodosium de his quae hum in Epheso gesta sunt») ὡς ἑξῆς: «*Maeonius episcopus Sardeorum metropolitanus subscripsi*». Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῶν συνοδικῶν πρακτικῶν εὕρηται ὑπογράφων οὗτος: ***«Μεώνιος ἐπίσκοπος τῆς Λυδίας πόλεως Σάρδεων ὑπέγραψα καὶ τὰ ἑξῆς».—****Meonius episcopus ecclesiae quae est Sardibus Lydiae subscripsi»* καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ πράξει τῆς καθαιρέσεως τοῦ Νεστορίου [129]).

ζ') *Φλωρέντιος.*

Φλαβιανὸς ὁ Κων/πόλεως [447-449] ἔχων ὑπ' ὄψει ἀναφορὰν ὑποβληθεῖσαν αὐτῷ ***«παρὰ Φλωρεντίου τοῦ θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου τῆς Σαρδιακῆς μητροπόλεως τῆς ἐπαρχίας Λυδῶν*** καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν

---

128 β΄) Mansi, III σ. 453. *Φ. Βαφείδου,* ἐκκλ. ἱστορ. Α΄, σ. 222. 355. — Ἀρχιμ. *Α. Χριστοδούλου,* Πατρολογία Α΄, σελ. 359.—Ὅρα καὶ Migne t. 13).

129) Mansi, t. IV. σ. 1223. 1224. 1361. — V. σ. 612. 711. 766.770. — VII. 701.— Le Quien I. σ. 860. —***Λαμπάκη*** σ. 57. 343.

διατελούντων θεοσεβεστάτων ἐπισκόπων Ἰωάννου καὶ Κοσινίου, παρόντων καὶ τῶν τὰς ἀναφορὰς κομισάντων κληρικῶν» συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει (τῇ 8 Νοεμβρίου 448) τοὺς ἐνδημοῦντας τότε ἐν αὐτῇ ἐπισκόπους εἰς σύνοδον πρὸς ἐξέτασιν τῆς ὑποβληθείσης διαφορᾶς. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην δὲν παρέστη ὁ Σάρδεων Φλωρέντιος, ἀλλὰ μόνον οἱ ἐκ τῶν Λυδῶν ἐπισκόπων Ὑρκάνων Ἰωάννης, Μοστίνης Ἰουλιανὸς καὶ Ἱεροκαισαρείας Κοσίνιος, οἵτινες καὶ ὑπέγραψαν τὴν εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν διεκπεραίωσιν τῆς ὡς ἄνω ὑποθέσεως ἀποφασισθεῖσαν καθαίρεσιν τοῦ ἀρχιμανδρίτου Εὐτυχοῦς. Τὸ ἑπόμενον ἔτος παρέστη εἰς τὴν ἐν Ἐφέσῳ ληστρικὴν σύνοδον (8 Αὐγ. 449) ἀναφερόμενος ἐν τοῖς πρακτικοῖς ἁπλῶς «***Φλωρέντιος Λυδῶν***» ἄνευ προσθήκης τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Σάρδεων. Τυγχάνων γνώστης τῆς λατινικῆς γλώσσης μεθηρμήνευεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν τοὺς λόγους τῶν παρακαθημένων ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ἀπεσταλμένων τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Κατὰ τὰς συζητήσεις ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἀλεξανδρείας Διοσκόρου συναποφανθεὶς ὑπὲρ τῆς ἀθωώσεως τοῦ ἀρχιμ. Εὐτυχοῦς καὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Κων/πόλεως Φλαβιανοῦ καὶ τοῦ Δορυλαίου Εὐσεβίου. Παρέστη ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι Δ΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον [451] ἀναφερόμενος ὡς «***Φλωρέντιος Σάρδεων***» (ἢ : ***Φλωρέντιος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Σάρδεων Λυδίας***). Παρουσιάζεται ἱεράρχης ἐπιθυμῶν νὰ δίδηται τέρμα εἰς τὰς μακρὰς συζητήσεις, τῶν ὁποίων ὅμως μετεῖχε, ἀπετέλεσε δὲ καὶ μέλος τῆς συνταξάσης τὸν ὅρον τῆς συνόδου ἐπιτροπῆς ὑπογράψας ἅμα αὐτόν (***Φλωρέντιος ἐπίσκοπος Σάρδεων ὁρίσας ὑπέγραψα***) ὡς καὶ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀλεξανδρείας Διοσκόρου, τὴν ἀθώωσιν τοῦ ἐπισκόπου Ἴβα καὶ τὸν κη΄ κανόνα τῆς Συνόδου (***Φλωρέντιος ἐπίσκοπος Λυδῶν μητροπόλεως ὁρίσας ὑπέγραψα***). Ἐν τῷ λατινικῷ κειμένῳ τῆς πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Λέοντα ἐπιστολῆς τῆς Δ΄ Οἰκουμ. Συνόδου, κοινοποιούσης αὐτῷ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, ἀναφέρεται καὶ ὁ Φλωρέντιος (*«Florentius episcopus Sardensium civitatis metropolis Lydiae, valere me ora, Deo amantissime pater»*). [130])

η΄) Αἰθέριος.

Λέων ὁ Θρᾴξ [457-474] ἐξέδωκε γράμματα πρὸς τοὺς Μητροπολί-

---

130) Mansi t. VI σ. 152. 565. 608. 613. 621. 641. 648. 649. 652. 653. 739. 749. 752. 840. 905. 906. 913. 928. 941. 977. 1036. 1054. 1083. 1170 καὶ t. VII σ. 445.—Le Quien I. σ. 862.—Ch. Hefele, Histoire des Conciles κλπ. t. II, 2 σ. 519. 521.—Τὰ πρακτικὰ τῆς ἐπὶ Φλαβιανοῦ συνόδου εὑρηνται ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐν Ἐφέσῳ ληστρικῆς τοιαύτης καὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ΄ Οἰκουμ. Συνόδου. —***Λαμπάκη*** σ. 343. —***Εὐαγρίου*** ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. Β΄ κεφ. 18 καὶ βιβλ. ΙΕ΄ κεφ. 30.

τας καὶ τοὺς προέχοντας ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς καλῶν αὐτοὺς ὅπως διὰ τῶν ἐπαρχιακῶν αὐτῶν συνόδων διακηρύξωσι τὴν περὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Τιμοθέου καὶ καθόλου περὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου γνώμην αὐτῶν. Μεταξὺ δ' ἄλλων ἐτέστειλε καὶ *Eutherio reverendissimo episcopo Sardensi*, ἀπαντήσαντι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα μετὰ τῆς συνόδου αὐτοῦ *(Aetherius episcopus Sardianorum Lydiae cum suis)* [131]).

θ΄) Ἰουλιανός.

Παρέστη εἰς τὴν Ε΄ Οἰκουμ. Σύνοδον [553] καὶ ὑπογράψας τὸν ὅρον αὐτῆς ἀνεγνώρισε τὰς 4 προηγουμένας Οἰκουμ. Συνόδους καὶ ἀνεθεμάτισε «πρὸς τοῖς ἄλλοις αἱρετικοῖς καὶ τοῖς ἀσεβέσιν αὐτῶν συγγράμμασι Θεόδωρον τὸν ἀσεβῆ, τὸν Μοψουεστίας γενόμενον ἐπίσκοπον, μετὰ τῶν ἀσεβῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων καὶ πάντα τὰ ἀσεβῶς γραφέντα Θεοδωρήτῳ καὶ τὴν ἐπιστολὴν τὴν λεγομένην Ἴβα. . . » *(Julianus misericordia Dei episcopus Sardianorum metropoleos Lidiae provinciae, similiter)* [132]).

ι΄) Μαρῖνος.

Παρέστη εἰς τὴν ἐν Κων/πόλει ΣΤ΄ Οἰκουμεν. Σύνοδον [680] καὶ δὴ ἀπὸ τῆς θ΄ μέχρι τῆς ιη΄ τῆς καὶ τελευταίας συνεδρίας αὐτῆς ὑπογράψας τὸν «ὅρον τῆς πίστεως» (***Μαρῖνος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σάρδεων μητροπόλεως τῆς Λυδῶν ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα***), τὸν «προσφωνητικὸν» πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Πωγωνάτον (***Μαρῖνος ἐλέῳ Θεοῦ τῆς Σάρδεων μητροπόλεως τῆς Λυδῶν ἐπαρχίας τῷδε τῷ προσφωνητικῷ δεηθεὶς ὑπέγραψα***) καὶ τὸ πρὸς τὸν Ρώμης Ἀγάθωνα [678-681] «συνοδικὸν γράμμα» (***Μαρῖνος ἐλέῳ Θεοῦ τῆς Σάρδεων μητροπόλεως τῆς Λυδῶν ἐπαρχίας ὑπὲρ ἐμαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημηνάμην***) [133]).

ια΄) Εὐθύμιος.

Ἐγεννήθη ἐν τῇ περιφερείᾳ Οὐζαρά, πλησίον τῶν ὁρίων τῆς Λυκαονίας, ἐκ γονέων χριστιανῶν, ἀρκετὰ εὐπόρων. Κατ' ἀρχὰς ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῶν ἱερῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἠθέλησεν ἀργότερον νὰ τελειοποιήσῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ καὶ πρὸς τοῦτο

---

131) Le Quien I. σ. 862.—Mansi VII σ. 523. 571. 789.—Ὅρα καὶ σημ. 35.

132) Mansi IX, σ. 174. 192. 211. 232. 230. 297. 345. 367. 393. — Le Quien I, σ. 862.—*Λαμπάκη* σ. 343.

133) Mansi XI σ. 380. 389. 457. 520. 552. 584. 604. 613. 623. 625. 641. 669. 689. —Le Quien I, σελ. 862. — *Λαμπάκη* σ. 343.

SISMANOGLIO MEGARO

315

ἀπεστάλη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐπιδοθεὶς ἐκεῖ καὶ ἐκπαιδευθεὶς ἄριστα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων. Ἐπιστρέψας οἴκαδε ἐγένετο μοναχὸς περιβληθεὶς τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα καὶ κατόπιν ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ ἱερεύς. Ἡ φήμη αὐτοῦ διαδοθεῖσα ἔφθασε καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν Σάρδεων, διὸ καὶ ἅμα τῇ χηρείᾳ τοῦ θρόνου αὐτῆς ἐξελέγη οὗτος ποιμὴν τῆς μητροπόλεως ταύτης, (ἴσως ὀλίγον πρὸ τοῦ 787) καταναλίσκων ἑαυτὸν ἐν τῇ διακονίᾳ ταύτῃ καὶ ἄλλως καὶ διὰ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, κηρύττων ἅμα τακτικῶς καὶ τὸν θεῖον λόγον.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ συνετάρασσεν ἡ εἰκονομαχία, πρὸς καταπολέμησιν δὲ αὐτῆς καὶ ἀναστήλωσιν τῶν ἱερῶν εἰκόνων συνεκλήθη ἡ Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδος [787], εἰς ἣν παρέστη καὶ ὁ Σάρδεων Εὐθύμιος μετασχὼν ἐνεργῶς τῶν συζητήσεων καὶ συμβαλὼν εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ περὶ τῶν ἱ. εἰκόνων ὅρου, ὃν ὡς καὶ τὰ σχετικὰ πρακτικὰ ὑπέγραψε ***(Εὐθύμιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Σάρδεων ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος ὑπέγραψα*** καὶ ***: Εὐθύμιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Σάρδεων τοῖς πατρικοῖς δόγμασιν ἑξακολουθῶν καὶ τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὁρίσας ὑπέγραψα»)***. [134]).

Ἡ στάσις αὐτοῦ ὑπερμαχήσαντος ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ ἡ καθόλου ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀφοσίωσις δὲν διέφυγε τὴν προ-

134) Ἐκ τῆς συζητήσεως τοῦ ἱ. πατρός. «Κἀγὼ τοῖς προαναγνωσθεῖσι γράμμασι τοῦ μακαριωτάτου Πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης καὶ τῇ ἐκθέσει τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Ταρασίου εἰλικρινῶς καὶ ἀδιστάκτως ἑπόμενος συντίθημι καὶ καθομολογῶ οὕτω φρονήσας περί τε τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ περὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων· οὐχ ὡς τι νέον δόγμα παραδεξάμενος ἢ καινὸν ἐφεύρεμα, ἀλλ' ὡς ἀκριβῶς ἐπιστάμενος τὴν περὶ αὐτῶν παράδοσιν ἔκ τε τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ θείων διδασκάλων τῶν ταύτας καταλελοιπότων ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ ὑπάρχουσαν Διὸ ὁλοψύχως ἀποδεχόμενος τὰς τοιαύτας σεπτὰς εἰκόνας μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς καὶ ἀσπαστικῆς προσκυνήσεως, τοὺς δὲ ἑτέρως ἢ ἐναντίως φρονοῦντας ἢ δογματίζοντας κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἀλλοτρίους τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἡγούμενος ἀποκηρύσσω καὶ αἱρετικῶς καταγγέλλω». (Mansi t. XII, σελ. 1087—1088). «Ὡς ἐν πάσῃ τῇ ἀληθείᾳ ἑξακολουθῶν καὶ ταῖς παραδόσεσι τῶν θείων ἀποστόλων καὶ πατέρων ἐντεθραμμένος, συναινῶ καὶ τοῖς ἀρτίως ἀναγνωσθεῖσι χαράγμασι Ταρασίου τοῦ ἁγιωτάτου καὶ τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τοῖς ἀναπεμφθεῖσι παρὰ τῶν τῆς Ἀνατολῆς πατριαρχῶν· καὶ τὸ αὐτῶν καὶ ἐμὸν φρόνημα περί τε τῶν ἱερῶν δογμάτων καὶ περὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἓν καὶ ἀπαράλλακτον ἡγοῦμαι· τοὺς δὲ παρὰ ταῦτα κενολογοῦντας ἢ φλυαροῦντας κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ μὴ στοιχοῦντας τοῖς ἁγιωτάτοις πατριάρχαις, αἱρετικοὺς καὶ διεστραμμένους γνώσεων καὶ τῆς αὐτῶν κοινωνίας μακρὰν ἑαυτὸν τίθημι» σελ. 1157. Ὅρα καὶ σ. 994. 1011. 1015. 1039. 1051. 1114. tom. XIII σ. 1. 37. 129. 136. 157. 172 204. 365. 381. 413. 497. 507. 509. 521. 540. 562. 582. 625. 639. 722. 731.

316

σοχὴν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Εἰρήνης, οἵτινες καὶ ἐχρησιμοποίησαν αὐτὸν εἰς διαφόρους πρεσβείας καὶ ἀποστολάς, μετὰ δὲ τὴν ἐπιτυχῆ αὐτῶν διεκπεραίωσιν ἐπέστρεψε καὶ πάλιν ὁ ἱ. πατὴρ παρὰ τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἀφοσιωθεὶς καὶ αὖθις ἐκ τοῦ σύνεγγυς εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν αὐτοῦ ἔργον πανταχοῦ καὶ πάντοτε δεικνὺς ἁγιότητα βίου καὶ εὐστάθειαν χαρακτῆρος, ἀδιαφόρων τελείως διὰ πᾶσαν κατ' αὐτοῦ δυσμένειαν τῆς πολιτείας καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἐξορίαν, τὴν ὁποίαν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ. Ἐπὶ Νικηφόρου Α΄ [802-811] δηλ. ἀνώτερος πολιτικὸς ὑπάλληλος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σάρδεων ἐζήτησεν ἵνα βίᾳ νυμφευθῇ νεάνιδά τινα, ἀποστέργουσαν αὐτὸν καὶ ἀναγκασθεῖσαν ἐν τέλει ἵνα προστρέξῃ παρὰ τῷ ἱ. Εὐθυμίῳ, ὅστις, πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλου, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς μονήν τινα. Τοῦτο μαθὼν ὁ ὑπάλληλος καὶ ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ ἱ. πατρὸς διέβαλεν αὐτὸν ἁρμοδίως παρὰ τῷ βασιλεῖ εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τοῦ κράτους, τὴν νῆσον Παταλαραίαν. Πότε ἀκριβῶς ἐξωρίσθη τότε τὸ πρῶτον, ἄγνωστον. Τὸ βέβαιον μόνον εἶνε, ὅτι ἐπὶ μακρὸν χρόνον διατρίψας ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἐδοκίμασεν ἀμετρήτους θλίψεις καὶ στενοχωρίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 814 εὑρίσκομεν αὐτὸν ἐν Κων/πόλει συμμετέχοντα τῆς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου [806-815] συγκληθείσης συνόδου διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἱ. εἰκόνων, κατόπιν δὲ καὶ τῆς ἐνώπιον Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου [813-820] γενομένης συζητήσεως ἀπειλήσας μάλιστα τοὺς ἀντιλέγοντας διὰ τοῦ πυρὸς τῆς κολάσεως.

Ἡ ἐμμονὴ τοῦ ἱ. Εὐθυμίου ἐν τῇ ἰδέᾳ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἐπήνεγκε τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐξορίαν εἰς Ἄσσον, πλησίον τοῦ Ἀδραμυτίου, ἐπισυμβᾶσαν πάντως μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν Θεοδότου τοῦ Κασσιτηρᾶ γενομένην μετὰ τὸ Πάσχα [815] σύνοδον. Διαμείνας καὶ πάλιν ἐπὶ χρόνον πολὺν ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἀνεκλήθη μετ' ἄλλων καὶ οὗτος κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ [Δεκ. 820-29], πάντοτε ἐμμένων εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων πεποιθήσεις αὐτοῦ, τὰς ὁποίας καὶ ὑπεστήριζεν ἐνθέρμως κατὰ τὰς μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εἰκονομάχων σχετικὰς συζητήσεις. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐξοργισθεὶς καὶ «νῦν μὲν τοὺς μοναχοὺς διαπτύων καὶ παντοίοις περιβάλλων δεινοῖς καὶ ποιναῖς, νῦν δὲ τοὺς ἄλλους πιστοὺς ἐγκλείων φρουραῖς καὶ ὑπεροπίους τιθείς, ἐντεῦθεν καὶ Μεθόδιον τὸν μετὰ βραχὺ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀξιωθέντα καὶ ***Εὐθύμιον τὸν τηνικαῦτα τῶν Σάρδεων προεδρεύοντα*** τῷ αὐτοῦ θελήματι μὴ ὑπείκοντας μηδὲ τὴν τῶν θείων εἰκόνων ἐξαρνουμένους τιμήν, τῆς πόλεως ἐξωθεῖ καὶ τὸν μὲν θεῖον Μεθόδιον φυλακῇ παραδίδωσι κατὰ τὴν νῆσον τοῦ Ἀκρίτου, ***τὸν δὲ μακαρίτην Εὐθύμιον διὰ Θεοφίλου τοῦ οἰκείου υἱοῦ θανάτῳ παραδίδωσι βουνεύροις τυ-***

πτόμενον ἀφειδῶς». Καὶ οὕτως ὁ ἱ. πατὴρ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως θανατωθεὶς — κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 824, πάντως δὲ πρὸ τοῦ θανάτου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου [11 Νοεμβρίου 826]—ἐγένετο ὁμολογητὴς «***σύνδεσμος τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Ἀθανασίῳ σύναθλος***», τὸ δὲ ἱερὸν αὐτοῦ καὶ πολύαθλον σκῆνος, ἄγνωστον ἐπακριβῶς πότε, πῶς, πόθεν καὶ ὑπὸ τίνος μετενεχθὲν εἰς Χιλὴν τῆς Μαύρης Θαλάσσης διέμεινεν ἐκεῖ μέχρις ἐσχάτων εἰς προσκύνησιν τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν. Ἡ Ἐκκλησία τελεῖ τὴν ἐπέτειον μνήμην τοῦ ἱ. πατρὸς τὴν 26 Δεκεμβρίου [135]).

ιβ΄) Ἰωάννης [Α΄.]

Διάδοχος τοῦ ἱ. Εὐθυμίου ὑπῆρξεν ὁ ***Ἰωάννης***, ἄγνωστος ἡμῖν κατὰ τὸ παρελθόν, ὡς ἐπίσκοπος δὲ Σάρδεων ἀναδειχθεὶς ὡσαύτως σθεναρὸς ὑποστηρικτὴς τῶν ἱ. εἰκόνων, πολλὰ παθὼν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ δὴ καὶ «***ἐξόριστος καὶ φρουροδέσμιος***» γενόμενος κατὰ Θεόδωρον τὸν Στουδίτην. Ἀνέλαβε δὲ τὴν ποιμαντορίαν τῆς ἐκκλησίας Σάρδεων εὐθὺς μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ προκατόχου αὐτοῦ. Συνεπῶς δὲν συμμεριζόμεθα τὴν γνώμην τοῦ J. Pargoire, καθ' ἣν ὁ Ἰωάννης ἀνεδείχθη ποιμὴν Σάρδεων τῷ 805, ὅτε—κατ' αὐτὸν πάντοτε—ἐπαύθη κανονικῶς τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ ὁ ἱ. Εὐθύμιος, ὅστις ἐπανελθὼν ἐκ τῆς νήσου Παταλαραίας εὗρεν ἀντικαταστάτην αὐτοῦ ἐν ἐνεργείᾳ τὸν Ἰωάννην. Εἰς ἐνίσχυσιν δὲ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ γνώμης ὁ J. Pargoire ἐπιφέρει: α΄) ὅτι ὁ βίος τοῦ ἱ. πατρὸς φανεροῖ ὅτι ἐξορισθεὶς οὗτος δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, ἡ ὁποία ὅμως, λόγῳ μάλιστα τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἄνευ ποιμένος· β΄) ὅτι ἐπιστολὴ πρὸς αὐτὸν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου παρουσιάζει τὸν ἱ. Εὐθύμιον μὴ κατέχοντα ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου [813-820] οἵαν ἐπὶ Νικηφόρου Α΄ [802-811] κατεῖχε θέσιν, τοῦτο δὲ δεικνύει ὅτι ἕτερος ἐπίσκοπος ἐποίμαινε τὴν ἐκκλησίαν Σάρδεων· γ΄) ὅτι Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἀναφέρων φήμην φθάσασαν μέχρι τοῦ τόπου τῆς

[135]) **J. Pargoire**: «Saint Euthyme et Jean de Sardes» ἐν τῷ περιοδικῷ Echos d'Orient t. V (1901-1902) σελ. 157-161.—***Τοῦ αὐτοῦ***: L'église Byzantine de 527 à 847, 3 edit, Paris 1923, σελ. 303. 322 364.—Fabricii, ἔνθα ἀνωτέρω, t. VII σελ. 479. 688. X. 440. 441, XI. 624.—Le Quien I΄, 862-63.—***Λαμπάκη***, σελ. 343.—Ἀκολουθίαν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου ἐπισκόπου Σάρδεων τοῦ Ὁμολογητοῦ ὑπὸ ***Ἰακώβου Ἱεροδιακόνου***. Ἀθῆναι. 1852 σ. 19-32. — ***Κρουμβάχερ***, ἱστορία τῆς Βυζαντ. Λογοτεχνίας τόμ. Α΄, σελ. 389. 395. — ***Γ. Κεδρηνός***, ἔκδ. Βόννης, τόμ. Β΄, σελ. 72-73.—***Κ. Παπαρρηγοπούλου*** ἱστορία τοῦ ἑλλην. ἔθνους ἔκδ. δ΄, τόμ. Γ΄, σελ. 661-663. 689.—***Φ. Βαφείδου***, ἐκκλ. ἱστορία Β΄, σ. 45. — ***Μ. Γεδεών*** Πατριαρχ. Πίνακες σ. 272. — ***Τοῦ αὐτοῦ*** «ἡ γυνὴ ἐπὶ τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων», ἄρθρον ἐν ***Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ***, ἔτος Γ΄ (1883) σ. 563.—Τὰς ἐπιστολὰς πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου ὅρα ἐν ***παραρτήματι***.

ἐξορίας αὐτοῦ διηρωτᾶτο: «ὁ Σάρδης, ποῖος, οὐχ ὡρισμένως ἐκαρατομήθη;» τί σημαίνει τοῦτο ἢ τὴν ὕπαρξιν δύο ἐπισκόπων Σάρδεων; καὶ δ΄) ὅτι Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ὑπὸ τὸ «Καϊαφαϊκὸν συνέδριον», ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἐνεφανίσθη ὁ Ἰωάννης, ὑπονοεῖ τὴν ἐπὶ Θεοδότου Κασσιτηρᾶ γενομένην σύνοδον κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 815. Ἄρα ὁ Ἰωάννης διετέλει τότε ἐπίσκοπος Σάρδεων.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι οὐδαμοῦ ἀναφέρεται περὶ παύσεως τοῦ ἱ. Εὐθυμίου καὶ ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ διὰ τοῦ Ἰωάννου καὶ μάλιστα τῷ 805, οἱ ὡς ἄνω προβαλλόμενοι ἰσχυρισμοὶ δὲν ἴστανται, διότι α΄) ἠδύνατο ἡ ἐκκλησία Σάρδεων νὰ διοικηθῇ ἐπιτροπικῶς ὑπό τινος τῶν ἐπισκόπων Λυδίας, β΄) ἡ ὑπονοουμένη β΄ ἐπιστολὴ τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου πρὸς τὸν ἱ. Εὐθύμιον κατ' οὐδὲν ὑστερεῖ τῆς α΄ τοιαύτης εἰς φρασεολογίαν καὶ νοήματα, ὥστε νὰ εὐοδῶται τὸ ἐξαγόμενον ὑπὸ τοῦ J. Pargoire συμπέρασμα, γ΄) ἦτο δυνατὸν ἐν ἐξορίᾳ εὑρισκόμενος, μάλιστα καθ' ὃν χρόνον ἐθανατοῦτο ὁ ἱ. Εὐθύμιος, καὶ μανθάνων περὶ τῆς θανατώσεως ἐκείνου, νὰ διηρωτᾶτο, ὡς φέρεται διερωτώμενος, καὶ δ΄) δὲν ἀποκλείεται ὑπὸ τὸ «Καϊφαϊκὸν συνέδριον» νὰ ἐννοῆται μία τῶν πολλῶν συνόδων, αἱ ὁποῖαι καὶ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ [820-29] συνεκροτοῦντο ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τοῖς ἀνωτέρω προσάγομεν καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κεδρηνοῦ θεωροῦντος τὸν ἱ. Εὐθύμιον κατὰ τὸν μαρτυρικὸν αὐτοῦ θάνατον: «***τηνικαῦτα τῶν Σάρδεων προεδρεύοντα***», κανονικὸν δηλ. ἐπίσκοπον καὶ πρόεδρον τῆς ἐκκλησίας Σάρδεων, πρᾶγμα ὅπερ ἀποκλείει τὴν παρουσίαν καὶ ἑτέρου κανονικοῦ ποιμένος αὐτῆς [136]).

ιγ΄) Πέτρος [Α΄.]

Διατελῶν κατ' ἀρχὰς ἐπίσκοπος Μιλήτου καθῃρέθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου [842-46], χωρὶς καὶ πάλιν νὰ παύσῃ ἀναμιγνυόμενος εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ταχθεὶς τῇ ἐναντίον τοῦ Ἰγνατίου μερίδι [846-857 τὸ α΄]. Διαδεχθεὶς τὸν τελευταῖον τοῦτον ὁ ἱ. Φώτιος [Δ/βριος 857] ὄχι μόνον ἐδικαίωσε τὸν καθαιρεθέντα Πέτρον, ἀλλὰ καὶ προήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν Μητρόπολιν Σάρδεων, ἴσως κατὰ Δ/βριον τοῦ 858. Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ ἱ. Φωτίου ἐπανελθὼν τὸ δεύτερον εἰς τὸν θρόνον ὁ ἱ. Ἰγνάτιος [Ν/βρ. 867] καὶ εἰς ἀργίαν ὑποβαλὼν πλείστους ἐκ τῶν προσκειμένων τῷ ἱ. Φωτίῳ ἀρχιερέων δὲν ἐφείσθη καὶ τοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων Πέτρου. Οὕτω δὲ καὶ ἐξηγεῖται τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἱ. Φώτιος,

[136]) **J. Pargoire**, St. Euthyme et Jean de Sardes, ἔνθα ἀνωτ. σελ. 157-161. — **Le Quien** I. σ. 863. — Fabricii, ὡς ἀνωτέρω, X. 441. 442. XI. 655.—Τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὰς Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου ὅρα ἐν τῷ ***παραρτήματι***.

SISMANOGLIO MEGARO

πληροφορηθεὶς τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ ἱ. Ἰγνατίου ἀποστολὴν πρεσβείας πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Ἀδριανὸν τὸν Β' [867-872], προσκαλούμενον ὅπως παραστῇ εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συγκληθῇ ἐν Κων/πόλει σύνοδον, ἀπέστειλε καὶ οὗτος πρὸς τὸν αὐτὸν Πάπαν [κατὰ Δ/βριον τοῦ 868] καὶ δι' ἄλλου πλοίου ἰδίαν πρεσβείαν ἐκ τοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων Πέτρου καὶ τοῦ μοναχοῦ Μεθοδίου, μετὰ γραμμάτων ὑπεραπολογούμενος. Δὲν ηὐτύχησεν ὅμως ὁ Πέτρος νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν πνιγεὶς—κατὰ Φεβρουάριον 869—ἐν ναυαγίῳ, ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Δαλματίας, διασωθέντος μόνον τοῦ Μεθοδίου [137].

ιδ') Θεοφύλακτος.

«Ἐπὶ ἑνώσει τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας», τῆς ὁποίας ἡ εἰρήνη εἶχε διαταραχθῇ, συνῆλθε κατὰ Ν/βριον 879 ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἱ. Φωτίου μεγάλη σύνοδος ἐκ 383 πατέρων, κατὰ τὴν α' δὲ συνεδρίαν αὐτῆς ἀναφέρεται παραστὰς καὶ «***Θεοφύλακτος ὁ Σάρδεων***» [138].

ιε') Πέτρος [Β'.]

Ὁ ἱ. Φώτιος ἀνελθὼν τὸ δεύτερον τὸν πατριαρχικὸν θρόνον [26 8/βρίου 878—φθινοπώρου 886] ἀπέστειλε —κατὰ Νικήταν τὸν Παφλαγόνα—«πρὸς Ἰωάννην τὸν Πάπαν [872-882] ἀποκρισιάριον γράψας ὅτι βίᾳ πολλῇ τῆς ἐκκλησίας ὅλης καὶ τῆς πολιτείας ἀναγκασθείς, ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνῆλθε καὶ μὴ βουλόμενος· ἵνα δὲ βεβαιώσηται τὸ ψεῦδος τῶν

137) ***Μ. Λογοθέτου Σταυράκη Ἀριστάρχου*** : Λόγοι καὶ Ὁμιλίαι τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Φωτίου Πατριάρχου Κων/πόλεως. Κων/πολις 1900. Τόμ. Α', σ. ι'. σημ. 10. ιη', ξστ', ξζ' Β', σ. 397.—***Ι. Βαλέττα*** Φωτίου ἐπιστολαί. Λονδῖνον 1867 σ. 567.—**Hergenrœther**, Photius Patriarch von Constantinople. Regensburg τόμ. Α', σ. 359. 383. 403. τόμ. Β' σ. 23. 30. 570. 658.—**Anastasii Bibliothecari, Santa Synodis octava generalis interpr., Præfatio. Patr. Latin. t. CXXIX** σ. 15 καὶ ἐν **Conciliorum generalium ecclesiae catholicae t. tertius**, ἐν Ρώμῃ 1612 σ. 182.—**Histoire ecclesiastique par l'abbé Fleury.** Paris 1833, t. III σ. 442.—**Ch. Hefele Histoire des concils** ὡς ἀνωτέρω t. IV. 1. σ. 260. 452. 454. — **Mansi XII.** σ. 232. 426.—**Histoire de Photius Patriarche de Con/ple. Paris 1845. II. édit par l'abbé Jager** σ. 176. 177. — ***Α. Δημητρακοπούλου.*** Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ὀρθ. ἑλληνικῆς. Ἐν Λειψίᾳ 1867, σελ. 8 [ἔνθα ὅμως παρουσιάζει τὸν Σάρδεων Πέτρον ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου]. — ***Νικήτα Παφλαγόνος,*** τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰγνατίου ἀρχιεπισκόπου Κων/πόλεως βίος ἤτοι ἄθλησις ἐν **Migne t. 105** σ. 511, (ἔνθα σημειοῦται ὅτι μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰγνατίου ἦτο καὶ «***Πέτρος ὁ Σαρδέων ὁ λεγόμενος Δείλαιος***»—et Petrus quidam Sardorum episcopus cognomento Miser) καὶ σελ. 532 (ἔνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ ναυαγίου τοῦ Πέτρου).—**Le Quien** I. σ. 863.

138) **Mansi t. 17ª - 18ª** σ. 373.—**Le Quien** I. σ. 863.

ἐπιστολῶν ***διὰ τοῦ μυστογράφου Πέτρου, ὃς καὶ τὰς Σάρδεις ὕστερον ἔπαθλον τῶν πλασμάτων ἠνέγκατο,*** δι' αὐτοῦ κλέπτει μὲν τὰς σφραγῖδας τῶν βουλωτηρίων τῶν ὅλων μητροπολιτῶν.....». Παραλείποντες τὴν ἄλλην τοῦ Νικήτα ἐχθρικὴν πρὸς τὸν ἱ. Φώτιον στάσιν, περιοριζόμεθα εἰς τὴν πληροφορίαν αὐτοῦ περὶ Πέτρου, τοῦ κατόπιν καὶ ἴσως μετὰ τὸν Θεοφύλακτον γενομένου μητροπολίτου Σάρδεων, πιθανῶς δὲ ταυτιζομένου καὶ πρὸς τὸν ἐν τῇ α' συνεδρίᾳ τῆς ἐπὶ τοῦ ἱ. Φωτίου συνόδου [Ν/βριος 879] παρουσιάζοντα ***θεοφιλέστατον διάκονον*** καὶ ***πρωτονοτάριον Πέτρον*** [139].

ις') Ἰωάννης [Β'.]

Μεταξὺ τῶν συναξαριστῶν τοῦ τέλους τοῦ θ' αἰῶνος ἀναφέρεται καὶ ὁ ***Σάρδεων Ἰωάννης***, διασώσας α') μαρτυρολόγιον τοῦ μάρτυρος Νικηφόρου, β') ρητορικὴν διασκευὴν τῶν προγενεστέρων μαρτυρίων τοῦ αὐτοῦ ἁγίου καὶ γ') ἀνέκδοτον βίον τῶν ἁγίων Βαρβάρας καὶ Ἰουλιανῆς [140].

ιζ') Πέτρος [Γ'.]

Νικόλαος ὁ Α' ὁ Μυστικός, ἀποκατασταθεὶς εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κων/πόλεως [τὸ 6' 912-925] διέταξε καὶ ὡδήγησαν πρὸς αὐτὸν τέσσαρας τοὺς ἐν τοῖς ὑπερῴοις τῆς Μ. Ἐκκλησίας διαμένοντας μητροπολίτας, ὄχι ὅμως καὶ τὸν ***Σάρδεων Πέτρον,*** διότι οὗτος «ἀποδρὰς οὐχ εὑρέθη, καίπερ πλεῖον πάντων ἐπιζητούμενος». Τούτους πάντας, πάντως δὲ καὶ τὸν Πέτρον, καθήρεσεν ὡς χειροτονήσαντας τὸν προκάτοχον αὐτοῦ

139) **Mansi t. XVII** σ. 377.—***Νικήτα Παφλαγόνος.*** Βίος Ἰγνατίου Κ/λεως κλπ. **Migne t.105** σ.544.—Οὐχὶ ὀρθῶς ὁ ἀοίδιμος Α.Παπ. Κεραμεὺς παρουσιάζει τὸν Ψευδονικήταν—ὡς τὸν ἀποκαλεῖ—μὴ ἀληθεύοντα ἀπέναντι ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἱστορίας καὶ ὡς συγχέοντα ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν δύο ὁμωνύμων προσώπων (Πέτρος Α' καὶ Πέτρος Β') ἀποδεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ δύο διαφόρων προσώπων καὶ οὐχὶ περὶ ἑνός, ὡς φρονεῖ ὁ Κεραμεύς. — Ἡ ψευδωνυμία καὶ ἡ νοθεία τοῦ φερομένου ἐπ' ὀνόματι Νικήτα τοῦ Παφλαγόνος βίου τοῦ Η/χου Ἰγνατίου ὑπὸ ***Α. Παπαδ. Κεραμέως,*** ἐν Τεργέστῃ 1899, σ. 32-33.—Ὁ ***Λογοθέτης*** θεωρεῖ αὐτὸν γραμματέα, γενόμενον Σάρδεων μετὰ τὸ 879 ὑπὸ Φωτίου. —**Jager** ἔνθα ἀνωτέρω σ. 289.—Ὅρα καὶ ***παράρτημα.***

140) ***Κρουμβάχερ,*** Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας (μετάφρασις ***Γ. Σωτηριάδου***), Ἀθῆναι 1897, τόμ. Α' σ. 401.—Ὁ **Le Quien** (I. σελ. 863) καίτοι θεωρεῖ ***Ἰωάννην τὸν Α'*** (σελ. 863) ὡς γράψαντα τὸ μαρτυρολόγιον τοῦ ἁγίου Νικηφόρου, ἐπιφέρει ὅμως ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ὁρίσῃ ἂν συντάκτης τοῦ μαρτυρολογίου τούτου ὑπῆρξεν Ἰωάννης ὁ Α' ἢ ἕτερός τις.—Ὁ ***Λογοθέτης*** θέτει ***Ἰωάννην τὸν Β'*** περὶ τὸ 895.

SISMANOGLIO

359-360

Εὐθύμιον Α΄ [907-912] καὶ συγκοινωνήσαντας καὶ συλλειτουργήσαντας αὐτῷ [141].

ιη΄) Ἀντώνιος.

Πιθανῶς Πέτρον τὸν Γ΄ καθαιρεθέντα διεδέχθη ὁ ***Ἀντώνιος,*** ἱεράρχης ἀπολαύων τῆς ἰδιαιτέρας φιλίας καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ Πατριάρχου Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ σώζεται φιλικὴ πρὸς ἐκεῖνον ἐπιστολή, ἀποσταλεῖσα κατὰ τὴν β^αν^ αὐτοῦ πατριαρχείαν [912-925] [142].

ιθ΄) Λέων.

Σισίνιος ὁ Β΄, Πατριάρχης Κων/πόλεως [996-998] συγκαλέσας σύνοδον ἐκ 30 μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων ἐξέδωκε Τόμον «περὶ τοῦ μὴ λαμβάνειν δύο ἀδελφοὺς ἐξαδέλφας δύο». Εἰς ταύτην παρέστη ὑπογράψας ἅμα καὶ τὸν Τόμον καὶ ὁ ***Σάρδεων Λέων*** [143].

κ΄) Ἰωάννης [Γ΄].

Ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ συνῆλθεν [26 Φεβρ. 1114] ἐν τῷ Παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν σύνοδος 32 μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων καθαιρέσασα τὸν Πατριάρχην Κων/πόλεως Κοσμᾶν Β΄ τὸν Ἀττικὸν ὡς ὁμόφρονα τῷ Βογομίλῳ Νήφωνι. Μεταξὺ τῶν ὑπογραψάντων τὴν καθαίρεσιν ἀναφέρεται καὶ ὁ Σάρδεων Ἰωάννης ὑπογραφόμενος : «***Ἰωάννης παραχωρήσει Θεοῦ μητροπολίτης τῶν Σαρδῶν ὁρίσας ὑπέγραψα***» [144].

κα΄) Νικήτας.

Ἐξ ἀφορμῆς δογματικῆς τινος συζητήσεως εἰς τὸ γραφικὸν [Ἰωαν. ιδ΄ 28] «ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστι», συνεκροτήθη ἐν Κων/πόλει τῷ 1166 ἐνδημοῦσα Σύνοδος ἐπὶ Πατριάρχου Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργη, εἰς ἣν παρέστη καὶ ὁ ***Σάρδεων Νικήτας*** [145].

---

141) Vita Euthymii. Ein anekdoton zur geschichte Leo's des veisen A. 886-912. herausg. von C. De Boor. Berlin 1888 σ. 62. —Ὅρα καὶ *παράρτημα.*

142) Migne, t. 111 σ. 369.—Ὅρα ἐπιστολὴν ἐν τῷ *παραρτήματι.*

143) Σύνταγμα Κανόνων P. καὶ II. τόμ. Ε΄, σελ. 11-19.— Le Quien I. σ. 863.—Ὅρα καὶ *παράρτημα.*

144) Mansi t. XXI σ. 705. — Σύνταγμα Κανόνων P. καὶ II. τόμ. Ε΄ σ. 307.—Ὁ *Ἀλλάτιος* ἐν τῇ Diatriba de Georgiorum Scriptis σ. 321 μεταξὺ τῶν συγγραφάντων περὶ ρητορικῆς ἀναφέρει καὶ τὸν *Μητροπολίτην Σάρδεων Ἰωάννην Δοξαπατρῆν* ἐπιλέγων : «ἕτερος μητροπολίτης Σάρδεων κῦρος Ἰωάννης Δοξαπάτρης». — Ὁ Le Quien (I. 864) ἀναφέρων ταῦτα σημειοῖ ὅτι φαίνεται αὐτῷ σκοτεινὸν ἂν ὁ Ἰωάννης οὗτος Δοξαπατρῆς εἶνε ὁ αὐτὸς τῷ ἀναφερομένῳ Ἰωάννῃ τῷ Γ΄, τὸν ὁποῖον ὅμως οὗτος ἀριθμεῖ ὡς Β΄.—Ὅρα καὶ *παράρτημα.*

145) Le Quien Γ. 864.— Allatius libr. 2 de cons. c. 12. — Ἐν τῷ συγγράμματι

 360-361

κβ΄) Ἀνώνυμος.

Κατὰ τὴν ἐπὶ Ἰσαακίου [κατ' Αὔγουστον, πιθανῶς τοῦ 1192] γενομένην ἐν Κων/πόλει σύνοδον ἀποφασίσασαν τὴν ἀποκατάστασιν καὶ αὐθις εἰς τὸν θρόνον Ἱεροσολύμων τοῦ Κων/πόλεως Δοσιθέου παρέστη καὶ «***ὁ Σάρδεων***», ἄνευ μνείας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ [146].

κγ΄) Νικηφόρος ὁ Χρυσοβέργης.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 167 κώδικι βατικαν. ὀττοβιν. τοῦ ιε΄ αἰῶνος πρὸ τοῦ φύλλου 161 εὑρίσκονται κατακεχωρημένοι «***στίχοι Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργει μητροπολίτου Σαρδαίων***». Εἶνε ἄρα γε ὁ αὐτὸς πρὸς ἕτερον Νικηφόρον Χρυσοβέργην, ὅστις συγγραφεὺς ἄγνωστος ἐπὶ πολὺν χρόνον παραμείνας ἀπεδείχθη ἔπειτα ὅτι ἐγεννήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ ιβ΄ αἰῶνος καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1203 ; Ὁ Κρουμβάχερ σημειοῖ ὅτι εἶνε «ἄγνωστον ἂν δύναται νὰ τ ιτισθῇ». Λαμβάνοντες ὅμως ὑπ' ὄψιν τὸ ἐπίθετον καὶ τὴν συγγραφικὴν ἰδιότητα ἀμφοτέρων, τείνομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀντιπροσωπεύουσιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ μάλιστα νὰ ταυτίσωμεν αὐτὸ πρὸς τὸν «***Σάρδεων Νικηφόρον***», ὑπογραφόμενον ἐν πατριαρχικῷ καὶ συνοδικῷ γράμματι, φέροντι χρονολογίαν : «μηνὶ Ὀκτωβρίῳ Ἰνδικτιῶνος β΄, ἔτος στ΄ψκβ», καὶ ἐκδοθέντι ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ Δ΄ [1207-1213], ὅστις γράφων πρὸς τὸν Ρήγαν τῆς Ἀρμενίας, Κιλικίας καὶ Ἰσαυρίας, ἐβεβαίου ὅτι ὁ γάμος τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Α΄ τοῦ Λασκάρεως θέλει τελεσθῇ κατὰ τὰ θέσμια τῆς Ἐκκλησίας [147].

κδ΄) Ἀλέξιος.

Θεόδωρος Α΄ ὁ Λάσκαρις ἐν ἐκστρατείᾳ εὑρισκόμενος καὶ θέλων νὰ

τοῦ A. Maïo : «Scriptorum Veterum Nova Collectio» (t. IV.), ἀπὸ σελ. 1-96 δημοσιεύονται τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ταύτης χωρὶς ὅμως μεταξὺ τῶν παρισταμένων καὶ ὑπογραφομένων μητροπολιτῶν νὰ ἀναφέρηται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σάρδεων Νικήτα. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐν Mansi t. XXII σ. 1 καὶ 11.

146) *Α. Παπαδ. Κεραμέως,* Ἀνάλεκτα Ἱεροσολ. Σταχυολογίας. Ἐν Πετρουπόλει 1894. Τόμ. Β΄, σ. 364.

147) Codices Manuscripti Graeci Ottoboniani Bibliothecae Vaticanae. E. Feron et F. Battaglini. Romae. 1893 σελ. 95. —CXXVII Programm des Königl. Friedrichs-Gymnasiums zu Breslau. 1892. Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres edidit Maximilianus Treu — *Κρουμβάχερ.* Ἱστορ. Βυζαντ. Λογοτεχνίας (μετάφρ. Σωτηριάδου) τόμ. Β΄, Ἀθῆναι 1900 σελ. 127.—*Ἀντ. Μηλιαράκη:* Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Ἀθῆναι 1898 σ. 99-100. Βυζαντινὰ Χρονικὰ τόμ. Δ΄ σελ. 164. — *Γ. Λαμπάκη* σελ. 343.—Σχετικὰ περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ὅρα ἐν τῷ *παραρτήματι.*

361-362

προβῆ ἀμέσως εἰς ἐκλογὴν διαδόχου τοῦ ἀποθανόντος Πατριάρχου Θεοδώρου τοῦ Εἰρηνικοῦ, μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ διενεργήσῃ τὴν ἐκλογὴν ἐν Νικαίᾳ, ἠρώτησε τοὺς ἀρχιερεῖς ἂν ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο κανονικὸν κώλυμα. Συνελθόντες τότε οἱ ἀρχιερεῖς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἐφέσου Νικολάου Μεσαρίτου [9 Μαΐου 1216] ἀπεφάνθησαν ὅτι οὐδὲν κώλυμα ὑφίσταται, ἐκδόντες ἅμα καὶ συνοδικὸν γράμμα. Τοῦτο ὡς καὶ ἕτερα δύο ἀφορῶντα τὸ μὲν ἡγούμενόν τινα, τὸ δὲ τὸν Μητροπολίτην Μιτυλήνης, ὑπέγραψαν 38 ἀρχιερεῖς, μεταξὺ δὲ αὐτῶν δεύτερος μετὰ τὸν Ἐφέσου ὑπογράφεται καὶ ὁ ***Σάρδεων Ἀλέξιος*** [148].

κε΄) Ἀνδρόνικος [τὸ α΄]

Κατήγετο ἐκ Παφλαγονίας. Ἄγνωστον πότε ἐκλεγεὶς μητροπολίτης Σάρδεων ἀναφέρεται παραστὰς εἰς τὴν ἐπὶ Πατριάρχου Μανουὴλ τοῦ Β΄ —κατὰ Ἰούλιον 1250— συγκληθεῖσαν σύνοδον ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ Ἱ. μονῇ τῆς Θεομήτορος τῆς Γοργοεπηκόου, ἐπικεκλημένης τῶν Σάνδρων, καὶ ἀσχοληθεῖσαν περὶ ἄλλων τε καὶ περὶ τοῦ ζητήματος «περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων». Ὑπογράφεται : «***ὁ Σάρδεων καὶ ἔξαρχος πάσης Λυδίας Ἀνδρόνικος***». Ἀργότερον, τῷ 1255, Ἰωάννης ὁ Δούκας Βατάτσης, ἀπέστειλεν εἰς Ρώμην πρεσβείαν ἐκ τῶν μητροπολιτῶν Κυζίκου Γεωργίου καὶ Σάρδεων Ἀνδρονίκου ἀποπειρώμενος τὴν ἕνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἄνευ ὅμως ἐπιτυχίας τοῦ πράγματος διὰ τὸν ἐπισυμβάντα κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος θάνατον τοῦ τε αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πάπα. Ἡ συμμετοχὴ αὕτη τοῦ Σάρδεων Ἀνδρονίκου εἰς μίαν τοιαύτην σοβαρὰν ἀποστολὴν δικαιολογεῖται ἔκ τε τῆς βαθείας αὐτοῦ φιλοσοφικῆς, θεολογικῆς καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ μορφώσεως καὶ ἐξ ἧς ἀπήλαυε παρὰ τῇ Αὐλῇ ἐκτιμήσεως, ὡς

148) ***Νέα Σιών***, περιοδ. ἐν Ἱεροσολύμοις τόμ. Ε΄ (1909) σ. 182-183.—***Βυζαντινὰ Χρονικὰ*** τόμ. ΙΒ΄, σ. 103. — ***Γ. Λαμπάκη***, σ. 61. 343.

—Ἐν τῷ Codex Coislinianus 278 [φύλλ. 59β-62β] ὑπάρχει Γερμανοῦ τοῦ Β΄ Πατριάρχου ΚΠόλεως «***ὁμιλία ἀναγνωσθεῖσα μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Λυδίας ἐπάνοδον καὶ τὴν καθαίρεσιν τοῦ αἱρετικοῦ Λεοντίου***», ἀπαγγελθεῖσα ἐν Νικαίᾳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγ. Ἀποστόλων τῷ 1223. Καίτοι δὲν γνωρίζομεν ποῖος ἀκριβῶς ὑπῆρξεν ὁ αἱρετικὸς οὗτος Λεόντιος, «***ὁ θηριώνυμος ἀνὴρ, ἀδικίαν εἰς ὕψος λαλήσας καὶ τὰ ἅγια βεβηλώσας καὶ πολλοῖς ἀναγνωρισθεὶς κακοῖς ὑπεύθυνος***», ὅμως συμμεριζόμεθα τὴν γνώμην τοῦ ***Σπ. Νικ. Λαγοπάτη***, καθ' ἣν «ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Γερμανὸς ἐπεχείρησε περιοδείαν πρὸς καταπολέμησιν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ καθαίρεσιν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ***ὁ Λεόντιος θὰ ἦτο ἐπίσκοπος***». Ὑπερθεματίζοντες μᾶλιστα διερωτῶμεθα ἐὰν οὗτος ὑπῆρξεν ἁπλῶς ἐπίσκοπός τις τῆς ἐπαρχίας Λυδίας ἢ ὡρισμένως αὐτὸς οὗτος ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλεξίου ἐν τῇ μητροπόλει Σάρδεων, ὅτε καὶ θὰ ἐδικαιολογεῖτο καλύτερον ἡ εἰς Λυδίαν μετάβασις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. (***Σπ. Ν. Λαγοπάτη*** Γερμανὸς ὁ Β΄ Πατριάρχης ΚΠόλεως—Νικαίας (1221-1240). Τρίπολις 1913. σ. 27-29. 132. 135. 144. 174. 260-266).

 362-363

τεκμαίρεταί τις τοῦτο καὶ ἐξ ἧς περιεσώθη ἐπιστολογραφίας πρὸς αὐτὸν Θεοδώρου Δούκα τοῦ Λασκάρεως [149].

Ὅτε Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος παρὰ τὸν δοθέντα ὑπ' αὐτοῦ ὅρκον ἐπέμενεν ὅπως στεφθῇ βασιλεύς, παραγκωνίζων οὕτω τὸν νόμιμον κληρονόμον τοῦ θρόνου Ἰωάννην Β΄ Λάσκαριν, ὁ Πατριάρχης Ἀρσένιος, εἷς τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ἀνηλίκου βασιλόπαιδος καὶ σὺν αὐτῷ καὶ οἱ μητροπολῖται Θεσσαλονίκης Μανουὴλ καὶ Σάρδεων Ἀνδρόνικος ἀνθίσταντο, κατόπιν ὅμως ὁ Σάρδεων «***ἅμα τῷ τὸν πατριάρχην πεισθῆναι καὶ αὐτὸς συνεπείθετο***», συμβαλόντος εἰς τοῦτο πολὺ καὶ τοῦ Ἀδριανουπόλεως Γερμανοῦ. Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος στεφθεὶς βασιλεὺς ἐξηκολούθει φερόμενος περιφρονητικῶς πρὸς τὸν βασιλόπαιδα, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατριάρχης Ἀρσένιος ἤλεγχεν αὐτὸν διὰ τὴν ἐπιορκείαν αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ νομίμου βασιλέως, ἐπὶ τέλους δ' ἀπεχώρησε τοῦ θρόνου στήσας τὸ ἡσυχαστήριον αὐτοῦ εἰς τὴν λεγομένην μονὴν τοῦ Πασχανίου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σάρδεων Ἀνδρόνικος ἤσχαλλε σφόδρα ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τοῦ βασιλέως παρασπονδήσει, ὁμοῦ δὲ μετὰ τοῦ Θεσσαλονίκης Μανουὴλ ἀπέστεργε καὶ τὸν διάδοχον τοῦ Ἀρσενίου Νικηφόρον τὸν ἀπὸ Ἐφέσου, ἕως οὗ μὴ δυνάμενος νὰ πράξῃ ἄλλο τι ἠναγκάσθη νὰ καρῇ μοναχός [150].

Τοῦ τελευταίου τούτου σημείου ἡ ἱστορία ἔχει ὧδε : Συνεχῶς διενοχλῶν τὸν βασιλέα ὅπως μεταβῇ εἰς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ Παφλαγονίαν, ἐπὶ τῷ ἰδιαιτέρῳ σκοπῷ «***τὰ τῶν Παφλαγόνων πάντα διαταράξαι τῇ πρὸς τὸν βασιλέα διανοίᾳ***» καὶ μὴ τυχὼν τῆς ἀδείας ἐκείνου εἰπόντος αὐτῷ «***ὡς μητροπολίτης κεχειροτόνησαι Σάρδεων οὐκέτι γε μὴν Παφλαγονίας καὶ δεῖ σε τοῖς τῶν Σάρδεων ἐμφιλοχωρεῖν μέρεσι κἀκεῖσε καὶ διατρίβειν καί σου ποιμαίνειν τὸ ποίμνιον***», ὁ Ἀνδρόνικος κατανοήσας τὸ ἀμετάπειστον τοῦ βασιλέως καὶ «***μὴ ἔχων ὅ,τι καὶ δράσειε, τὸν μονήρη βίον προείλετο***». Ἐλθὼν δὲ εἰς Σηλύβριαν, ἔνθα ἀφίκετο καὶ ὁ

149) ***Γ. Ἀκροπολίτου.*** Χρονικὴ συγγραφή, ἔκδ. Βόννης σ. 189.—***Ἀντ. Μηλιαράκη***, Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας κλπ σ. 108. Λελανθασμένως οὗτος θεωρεῖ τὴν σύνοδον γενομένην τῷ 1220 ἐπὶ Πατριάρχου Μανουὴλ τοῦ Α΄. — Le Quien I. σ. 864. — Dictionnaire d'Histoire et de Geographie ecclesiastique t. II. Paris, édit. Letouzey et Ané. 1914. σελ. 1774.—***Γ. Λαμπάκη*** σ. 343. 344.— ***Μ. Γεδεών***, Πατριαρχ. πίνακες σ. 388.—Acta Patriarchatus Miklosich καὶ Müller Ι΄ σ. 118.—Σύνταγμα Κανόνων Ρ. καὶ Π. τόμ. Ε΄, σ. 114. 116.—Mansi t. XXII σ. 1137. 1141.—***Φ. Βαφείδου***, ἐκκλ. ἱστορία Β΄ σ. 210. — ***Γ. Παχυμέρης***, ἔκδ. Βόννης Α΄, σ. 367.—Theodori Ducae Lascari Epistolae CCXVII ed. Nicolaus Festa, Firenze 1898. —Ὅρα καὶ ***παράρτημα***. —Théodore II. Lascaris empereur de Nicée par Jean B. Papadopoulos, Paris 1908, σ. 29. 30-31. 47. 52-53. 162. 163.

150) ***Γ. Παχυμέρης***, Α΄ 102. 112. — ***Μ. Γεδεών***. Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 390. — ***Ἀντ. Μηλιαράκη***, ἔνθα ἀνωτέρω σ. 542. 557.

SISMANOGLIO MEGARO

363-364

βασιλεύς, καὶ ἐπωφεληθεὶς τῆς ἐν τῇ ἱ. μονῇ τοῦ Σωτῆρος ἱερουργίας τοῦ μητροπολίτου Φιλαδελφείας Ἰωαννικίου, προσῆλθε τῷ βασιλεῖ, παρόντι κατὰ τὴν ἱερουργίαν, καὶ ὑπέβαλε τὴν παράκλησιν ὅπως καρῇ μοναχὸς ὑπὸ τοῦ ἐν λόγῳ ἀρχιερέως. Ὁ βασιλεὺς γνωρίζων τὸν χαρακτῆρα τοῦ Σάρδεων, θέλοντος νὰ προβάλλῃ τὴν πρόφασιν ὅτι οὐχὶ ἐκ προαιρέσεως ἀλλὰ βίᾳ βασιλικῇ ἔλαβε τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἠρώτησε «***τί παθὼν μετασχηματίζεσθαι βούλοιτο καὶ εἰς τί βλέπων τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀπράγμονα βίον αἱροῖτο· πλὴν οὐδείς,*** προσέθετε, ***ὁ κωλύσων, εἰ οὕτω βούλεται***», ὁ δὲ Ἀνδρόνικος προσεπάθει παντοιοτρόπως νὰ δικαιολογηθῇ, ἐν τέλει δὲ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῇ λήξει τῆς θείας λειτουργίας ἐξελθόντος τῆς ἐκκλησίας, προσελθὼν οὗτος παρὰ τῷ ἱερουργήσαντι ἀρχιερεῖ ἐκάρη μοναχὸς μετονομασθεὶς Ἀθανάσιος [151].

κς΄) Ἰάκωβος Χαλαζᾶς.

Τὸν Ἀνδρόνικον περιβληθέντα οὕτω τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος [1260-61], συναινέσει βασιλικῇ, ἀντικατέστησε διὰ τοῦ ***Ἰακώβου Χαλαζᾶ,*** ἐκ τῶν κληρικῶν τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Τῷ Ἱεράρχῃ τούτῳ, μεταβαίνοντι εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, ἀνετέθη βασιλικὴ ἐντολὴ ὅπως, εἴτε αὐτοπροσώπως ἐντυγχάνων τῷ νεοεκλεγέντι Πατριάρχῃ Γερμανῷ τῷ Γ΄ [Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1867] εἴτε καὶ ἐπιστέλλων αὐτῷ ἐκ Χαλκηδόνος, καθ' ὃν χρόνον ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς Ἀνατολήν, συστήσῃ αὐτῷ τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησιν. Ὁ Σάρδεων προετίμησε τὸ δεύτερον. Καὶ ὁ μὲν Πατριάρχης Γερμανὸς λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Σάρδεων ἀπέστειλε τῷ βασιλεῖ ἵνα, ἀναλόγως τῆς ἐκείνου ἀπαντήσεως διενεργήσῃ τὸ δέον· ὁ βασιλεὺς ὅμως ἐπιδείξας ἀδιαφορίαν διεμήνυσε τὰ ἑξῆς : «***ἐν χερσὶν αὐτὸς ἔχεις τὸν ἄνδρα, οὕτω τῶν κανόνων διδόντων καὶ οἱ περὶ σὲ πολλοὶ τῶν τοιούτων κριταί, καί σοι τὸ περὶ τούτων ζητεῖν ἐφειμένον ποίει ὡς βούλει***». Ὁ Πατριάρχης κατόπιν καὶ τῆς τοιαύτης βασιλικῆς ἀπαντήσεως παρεσκευάζετο εἰς παραίτησιν [152].

Δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς ἐπὶ πόσον χρόνον ἐπεσκόπευσε τῆς Ἐκκλη-

---

151) ***Γ. Ἀκροπολίτου*** ἔνθα ἀνωτ. σ. 188-189. — ***Γ. Παχυμέρη,*** Α΄ σ. 118-120. 126. — Ὁ σύγχρονος τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου ἀνώνυμος χρονογράφος, ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ, ὡς ἀπελαθέντος τοῦ θρόνου, προστίθησιν ὅτι «***σὺν αὐτῷ καὶ ὁ Σάρδεων Ἀνδρόνικος καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Μανουὴλ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τὰ αὐτὰ καὶ αὐτοὶ πεπονθότες***» (Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. Ζ΄, σ. 548. — **Migne t. 140** σελ. 940-941 ἔνθα ἡ διαθήκη τοῦ Ἀρσενίου). — **Fabricii**, ὡς ἀνωτέρω **t. VII** σ. 771).

152) ***Γ. Παχυμέρη*** Α' 126. 296. Β' 298. 299. — Ἐκ παρεξηγήσεως πάντως τὸ Diction. d'Histoire et de Geographie κλπ. ὡς ἀνωτέρω ἐν σελ. 1776, στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ ***Γ. Παχυμέρη*** Β' σελ. 51 ἀποδίδει τῷ Ἀνδρονίκῳ τὸ ἐπίθετον ***Χαλαζᾶς.***— ***Αντ. Μηλιαράκη*** ἔνθα ἀνωτέρω σ. 569. —**Le Quien** Ι΄. σ. 865.

364-365

σίας Σάρδεων ὁ Ἰάκωβος καὶ ἐὰν διάδοχος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐνωρίτερον ἄλλος τις ἢ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1283 ὁ τὸ β΄ ἀρχιερατεύσας Ἀνδρόνικος. Τὸ βέβαιον μόνον εἶνε ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα Γρηγορίου Ι΄ [τῷ 1274], ἡ ἀπευθυνομένη πρὸς 42 μητροπολίτας μεταξὺ δ' αὐτῶν ἀνωνύμως καὶ πρὸς τὸν «***Σάρδεων τῆς Λυδίας***», δὲν ἔχει ὑπ' ὄψει τὸν Ἀνδρόνικον, ὡς φρονεῖ ὁ *Le Quien* καὶ ὁ R. Aigrain (ἐν τῷ *Dictionnaire d'Histoire* et de *Geographie*), ὡς μήπω εἰσέτι ἀποκατασταθέντα εἰς τὸν θρόνον τῆς Σαρδηνιακῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' εἴτε τὸν Ἰάκωβον Χαλαζᾶν ἢ ἄλλον τινὰ διάδοχον ἐκείνου [153].

κε΄) Ἀνδρόνικος [τὸ β΄].

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου ἀνῆλθε τὸν θρόνον τὸ β΄ ὁ Ἀρσένιος [1261-67], ὅστις γνωρίζων ὅτι χάριν αὐτοῦ ὁ Ἀνδρόνικος ἐγένετο μοναχός, ἐπεθύμει ὅπως ἀποκαταστήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ μητροπόλει Σάρδεων, πρᾶγμα ὅμως ὅπερ ἡ περὶ αὐτὸν σύνοδος ἀπέκρουεν. Ἡμέραν τινὰ συνεδριαζούσης τῆς τελευταίας ταύτης, ὁ Ἀνδρόνικος, ἐν γνώσει τοῦ Πατριάρχου, περιβληθεὶς ἀρχιερατικὸν μανδύαν καὶ φέρων ἐπὶ κεφαλῆς τὴν ἱερὰν κίδαριν, προσῆλθε ζητῶν ὅπως ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς ἱ. Συνόδου. Ἀλλ' αὕτη ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελε νὰ δεχθῇ αὐτὸν μετὰ τὴν διαπίστωσιν μάλιστα ὅτι ὑπεγράφετο ἐν τῷ σχετικῷ αὐτοῦ γράμματι «Ἀθανάσιος». Καὶ οὕτω τὸ μὲν πατριαρχικὸν ἐνδιαφέρον κατ' οὐδὲν ἴσχυσεν, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος ἀποτυχὼν ἐξηναγκάσθη νὰ διάγῃ καὶ τοῦ λοιποῦ τὸν ἀπράγμονα τοῦ μοναχοῦ βίον. Πλὴν καὶ οὕτως ἔχων δὲν ἔπαυε θεωρούμενος πάντοτε ὡς εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς μερίδος τῶν Ἀρσενιατῶν, ἐνεργῶν συχνάκις ἐξ ὀνόματος αὐτῶν παρὰ τῷ Ἀνδρονίκῳ Παλαιολόγῳ καὶ πολλῆς ἀπολαύων παρ' αὐτῷ ἐκτιμήσεως, θεωρούμενος καὶ πνευματικὸς αὐτοῦ πατήρ, εἰς βαθμὸν μάλιστα ὥστε ὁ βασιλεὺς νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ προκειμένου περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Β΄ [1283-1289], ἀφοῦ αἱ ἴδιαι τοῦ μοναχοῦ Ἀθανασίου (Ἀνδρονίκου) προσπάθειαι πρὸς ἐπιτυχίαν ἑαυτοῦ ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἐκλογῇ ἀπέβησαν μάταιαι.

Τὴν δευτέραν ὅμως ἑβδομάδα [κατ' Ἀπρίλιον, ἐπὶ Πατριάρχου Γρηγορίου Β΄, τῷ 1283], μετὰ τὴν ἀναστάσιμον «***ἣν καὶ διακινήσιμον λέγουσι***», κατόπιν βασιλικοῦ διατάγματος ὁ μοναχὸς Ἀθανάσιος ἐπαναφέρεται καὶ αὖθις εἰς τὸν τέως ἀρχιερατικὸν αὐτοῦ βαθμὸν ἀναλαβὼν τὸ ὄνομα «Ἀνδρόνικος» καὶ ἀποκαθίσταται τὸ β΄ εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῶν Σάρδεων [1283-4], χωρὶς νὰ παύσῃ θεωρούμενος καὶ ὑπάρχων

---

153) **Mansi t. XXIV** σ. 79

365·366

καὶ ἐφεξῆς πνευματικὸς πατὴρ τοῦ βασιλέως. Ἰσχυρὸς δὲ ὢν πολλὴν ἐξήσκησεν ἐπιρροὴν καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν [1284] γενομένην σύνοδον, ἧς μετέσχε κηρυχθεὶς ἐναντίον τῆς λατινόφρονος μερίδος. Ἐν τέλει κατηγορηθεὶς ὡς ***«χείριστα καὶ φρονῶν καὶ λέγων κατὰ βασιλέως»***, ἤχθη εἰς δίκην ἐπὶ ἐγκλήματι καθοσιώσεως. ***«Τὸ δ' ἐντεῦθεν ἁπάσαις τε λοιδορίαις περιβληθεὶς καὶ ἐλεγμοῖς τοῖς εἰκόσιν, ὅτι καὶ μοναχὸς ὢν οὐκ ἔφριξεν ἀθετήσας τὸ σχῆμα καὶ πρὸς τὸν τῶν ἀρχιερέων μεταπηδήσας βαθμὸν καὶ τὰ δεινὰ παθὼν ἐκ πολλῶν, τέλος πυγμαῖς τε καὶ ὠθισμοῖς ἀνάρπαστος γεγονὼς ἔξω που τοῦ κοινοῦ συνεδρίου παρέρριπται»***. Ὁ δὲ Λαρίσσης Νίκανδρος, ὀπαδὸς τοῦ Πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Βέκκου, παρὼν ἐν τῇ δίκῃ καὶ βλέπων τὸν Ἀνδρόνικον ἐκριπτόμενον, ὡς ἀνωτέρω, ***«λαβὼν μοναχικὸν ἐπιτύμβιον, μεθ' ὅσου μυκτῆρος καὶ χλευασμοῦ ἐπιτίθησιν· ὁ δὲ πρὸς τοῦτο μόνον ἐν ἑαυτῷ γεγονὼς (τὰ γὰρ πλεῖστα ἔξω νοὸς ἦν) ἐρρίπτει τε παρευθὺς ἐπισχὼν τὴν καλύπτραν ἐκ σφενδονῶν καὶ ταῖς ὀξείαις βολαῖς τοῦ ἡλίου γυμνὴν ἐδίδου καθυπακούειν τὴν κεφαλήν· ὁ δὲ καὶ αὖθις ἀναλαμβάνων ἐπετίθει καὶ αὖθις ἐκεῖνος ἀπέρριπτε· καὶ τοῦτο πολλάκις γεγονός, γέλως ἦρτο παρὰ τῶν παρόντων καὶ χλεύη καὶ ἐπιτίμησις οὐ μικρά· οἱ δέ γε προσεκτικώτεροι ἀνάγοντες τὸν νοῦν πρὸς ἅπερ ἐκεῖνος ἐποίει τοῖς ἀρχιερεῦσι πρότερον, ὁμοίαις δίκαις ὑποβάλλουσαν ἐκεῖνον κατενόουν τὴν πρόνοιαν»***. Οὕτωσὶ ἐκδιωχθεὶς τοῦ θρόνου τῶν Σάρδεων, ἔπαυσεν ἀπασχολῶν τὴν Ἐκκλησίαν. Τὶ ἀπέγεινεν, ἄγνωστον [154].

κζ') Γεράσιμος ὁ Κερκύρας.

Τὸν Ἀνδρόνικον φαίνεται εὐθὺς ἀμέσως ἀντικαταστήσας προεδρικῶς ὁ Μητροπολίτης Κερκύρας Γεράσιμος. Ἡ ἐν Βλαχέρναις ἐπὶ Γρηγορίου Β' τοῦ Κυπρίου [1284 ἢ ἀρχὰς 1285] συγκροτηθεῖσα σύνοδος, καταδικάσασα τὴν μετὰ τῶν Λατίνων ἕνωσιν, καθῄρεσε τὸν παυθέντα λατινόφρονα Πατριάρχην Ἰωάννην ΙΑ' τὸν Βέκκον καὶ ἐξέδωκε τὸν «κατὰ τῶν Λατίνων συνοδικὸν Τόμον» συνταχθέντα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου. Τὸν Τόμον τοῦτον ὑπέγραψεν Ἀνδρόνικος ὁ Β' [1282-1328], ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος, 38 Μητροπολῖται, 3 Ἀρχιεπίσκοποι καὶ 30 ἐκκλ/στικοὶ ὀφφικιάλοι, μεταξὺ δὲ τῶν Μητροπολιτῶν τέταρτος, μετὰ τοὺς Ἐφέσου, Ἡρακλείας καὶ Κυζίκου, ὑπογράφεται καὶ

154) ***Γ. Παχυμέρη*** Α', σ. 272-273. Β', σ. 37. 38. 43. 50. 52. 65-66.—**Dictionn. d'Histoire** κλπ. ὡς ἀνωτ., Β' σελ. 1776.— ***Α. Κεραμέως Παπαδοπούλου***, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμ. Σταχυολογίας τόμ. Α'. Πετρούπολις 1891, σελ. 274. 275.—**Le Quien I'**, σελ. 865.

366·367

«ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κερκύρας, ***πρόεδρος Σάρδεων, ἔξαρχος πάσης Λυδίας καὶ ὑπέρτιμος*** Γεράσιμος, ὁρίσας ὑπέγραψα» [155].

κη') Κλήμης.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 274 κώδικι μεμβρ. τῆς μονῆς Κοσινίτσης ἀναγινώσκεται : «Ἐτελειώθη τὸ παρὸν νομοκάνωνον (σημ. πρόκειται περὶ τοῦ νομοκάνονος Βαλσαμῶνος) ὀρδίνω τοῦ πανιερωτάτου ἐπισκόπου ἐπ(αρχίας) Σάρδ[ε]ου καὶ αὐθέντου μου κυροῦ Κλήμεντος, διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ πρεσβυτέρου ἀπὸ χωρίου Ἀνεουκόμεως Θεοφυλάκτου τοῦ Οὐρβηνοῦ (?), μηνὶ Σεπτεμβρίῳ κθ', ἡμέρᾳ πέμπτῃ, Ἰνδικτ. ιε', ἔτους ϛψε'». — Καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τῶν M. Vogel καὶ V. Gardthausen σημειοῦται : «Θεοφύλακτος ὁ Οὐρβηνὸς (?) ἁμαρτωλὸς πρεσβύτερος ἀπὸ χωρίου Ἀνεουκόμεως 1286, 29/9 ὀρδίνω τοῦ πανιερωτάτου ἐπισκόπου ἐπ[αρχίας] Σαρδέου (Σάρδεων ?) κυροῦ Κλήμεντος».—Εἶνε λίαν πιθανὸν τὸν ὑπὸ τύπον προσωρινότητος προεδρικῶς καταλαβόντα τὴν μητρόπολιν Σάρδεων μητροπολίτην Κερκύρας Γεράσιμον νὰ διεδέχθη ὁ ***Κλήμης***, ἐντολῇ τοῦ ὁποίου ὁ ἐξ Ἀνέων τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας (Ἐφέσου) καταγόμενος πρεσβύτερος Θεφύλακτος ἀντέγραψε τὸν νομοκάνονα τοῦ Βαλσαμῶνος [156].

κθ') Ἀνώνυμος.

Ὁ Πατριάρχης Ἀθανάσιος Α' [τὸ β' 1304-1310] συγκαλέσας σύνοδον κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1304, ἐξέδωκεν ἀπόφασιν ἀποβλέπουσαν κυρίως εἰς τὴν τῶν ἠθῶν διόρθωσιν. Μεταξὺ τῶν παρευρεθέντων καὶ ἀνωνύμως ἀναφερομένων 21 ἀρχιερέων συναριθμεῖται τρίτος μετὰ τοὺς Ἡρακλείας καὶ Ἀγκύρας καὶ «***ὁ Σάρδεων***». Ὁ αὐτὸς Πατριάρχης ἐστηλίτευσε συνοδικῶς «Ἰωάννην τινὰ Δριμὺν τὸ ἐπίθετον, προσεταιρισάμενον συμμορίαν ἐπάρατον κατά τε τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ, κατά τε τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ θεοστεφοῦς αὐτοκράτορος». Ἐν τῷ ἐκδοθέντι πατριαρχ. καὶ συνοδικῷ γράμματι γίνεται μνεία καὶ «***τοῦ Σάρδεων καὶ ὑπερτίμου***» [ἀνωνύμως], τὸν ὁποῖον ὁ Le Quien τείνει νὰ θεωρήσῃ

155) ***Μ. Γεδεὼν*** Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 395.—***Φ. Βαφείδου***, ἐκκλησ. ἱστορ. Β', 215. 282.—Les signataires du second synode des Blakhernes par **V. Laurent**, ἐν **Echos d'Orient** ἔτος 30 σ. 129-149. Μελέτη ἀξιόλογος, διαπραγματευομένη περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγκλήσεως τῆς συνόδου ταύτης, περὶ τῶν ἐν τῷ ἐκδοθέντι τόμῳ ὑπογραφῶν καὶ περὶ τοῦ ἑλλην. κειμένου τοῦ τόμου.— Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως ***πρόεδρος*** ὅρα μελέτην ***Ἠλ. Ἀλεξανδρίδου*** : «Πρόεδρος· τὸν τόπον ἐπέχων», ἐν ***Ὀρθοδοξίᾳ*** ἔτος Β' (1927-28) σελ. 198. 254. 284. 341. 478.

156) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλογος. Παράρτημα τοῦ ις' τόμου [1886] σελ. 25. 33-34.—Die Griechischen Schreiber des Mittelalters und des Renaissance von M. Vogel und V. Gardthauser. Leipzig 1909, σελ. 148.

367-368

διάδοχον τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη δὲν εὐοδοῦται, κατόπιν τῶν περὶ Γερασίμου καὶ Κλήμεντος ἀνωτέρω σημειωθέντων [157].

λ΄) Θεόδωρος Γαληνός.

Ἐγεννήθη ἐν Κων/πόλει. Διακριθεὶς ἐπὶ μορφώσει καὶ σεμνότητι βίου προεκρίθη ἄλλων κληρικῶν καὶ ἐξελέγη μητροπολίτης Σάρδεων, ποιμάνας τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ ἀναδείξας ἑαυτὸν δόκιμον ἱεράρχην. Πότε ἀκριβῶς ἐξελέγη καὶ ἐὰν διεδέχθη τὸν προηγούμενον ἀνώνυμον ἢ εἶνε αὐτὸς οὗτος ὁ ἀνώνυμος, ἀγνοοῦμεν. Τάσσομεν αὐτὸν εἰς τὸν ιδ΄ αἰῶνα, εἰκάζοντες τοῦτο ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος ὅπερ, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Νικηφόρου, εὕρηται κατακεχωρημένον ἐν κώδικι τοῦ ιδ΄ αἰῶνος, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπιτάξωμεν αὐτὸν τοῦ κατόπιν Γρηγορίου, ὡς πράττει ὁ Λογοθέτης [158].

λα΄) Νικηφόρος [Β΄].

Τὸν Θεόδωρον θανόντα διεδέχθη ὁ ***Νικηφόρος***, ὡσαύτως λόγιος καὶ ρήτωρ, ἴσως δὲ καὶ μαθητὴς ἐκείνου [159].

λβ΄) Γρηγόριος.

Τὸ πρῶτον ἀναφέρεται ὑπογράφων συνοδικὴν πρᾶξιν [Ἰούλιος 1315, «† ***ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σάρδεων Γρηγόριος καὶ αὐτὸς ὑπέγραψα***»], ἄλλην δέ τινα συνοδικὴν πρᾶξιν [Σεπτέμβριος ἰδ. ἔτους] ὑπογράφει ἁπλῶς : «***ὁ Σάρδεων Γρηγόριος***», εἰς ἑτέρας δὲ συνοδικὰς πράξεις ἐπὶ Πατριάρχου Ἰωάννου ΙΓ΄ [1316-1320] ὑπογράφει ὅλως ἀνωνύμως. Ἀναμφιβόλως πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ἀφοῦ εὐθὺς ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἡσαΐου [1323-1334] ἀναφέρεται : «***ὁ Σάρδεων Γρηγόριος, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Λυδίας***», εἰς πρᾶξιν κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1327 ἀναφέρεται ἀνωνύμως, ἵνα εἰς ἄλλην συνοδικὴν πρᾶξιν [Ἀπρίλιος 1329] σημειωθῇ καὶ πάλιν ὡρισμένως, δηλ. «***ὁ Σάρδεων Γρηγόριος, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Λυδίας***», μετὰ καὶ τοῦ τίτλου «***προέδρου Μιτυλήνης***», ὅπερ ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς ἑτέραν πρᾶξιν τοῦ 1331. Φαίνεται ὅτι μετὰ τὴν οὕτως ἢ ἄλλως χηρείαν αὐτῆς ἐδόθη ἡ μητρόπολις Μιτυλήνης κατὰ λόγον ἐπιδόσεως τῷ Σάρδεων Γρη-

157) Σύνταγμα Καν. Ρ. καὶ Π. τόμ. Ε΄ σελ. 122.—***Μ. Γεδεών*** Πατρ. Πίνακες σ. 406. 409. —**Le Quien** Ι΄, σ. 865.—**Migne**, τόμ. 142 σ. 489 καὶ ἑξῆς.— **Imperium Orientale Ans. Banduri.** Βενετία 1729, t. ΙΙ΄, σ. 673.

158) Νέος Ἑλληνομνήμων, ***Σπ. Π. Λάμπρου*** τόμ. Δ΄, σ. 229. 375-376.—Ὅρα καὶ ***παράρτημα***.

159) Ἔνθα ἀνωτέρω.—Ὅρα καὶ ***παράρτημα***.

368-369

γορίῳ, ἀδυνατοῦντι, ὡς φαίνεται, νὰ διατηρηθῇ ἐκ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, εὑρισκομένης τότε ὑπὸ ἰδιαιτέρας πολιτικὰς συνθήκας, δι' ἃς πάντως καὶ ἠναγκάζετο νὰ διαμένῃ συνεχῶς ἐν Κων/πόλει καὶ νὰ μετέχῃ συνεπῶς καὶ τῶν ἐνδημουσῶν συνόδων. Ἐπὶ Πατριάρχου Ἰωάννου ΙΔ΄ τοῦ Καλέκα [1334 1347] ἀναφέρεται ἀνωνύμως ὁ Σάρδεων μετέχων δέκα συνοδικῶν συνεδριάσεων, ὧν ἡ α΄ τῷ 1337 καὶ ἡ ι΄ τῷ 1343. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν ἀνωνυμίαν ταύτην πρέπει νὰ νοηθῇ ὁ Γρηγόριος, ὅστις ἀναφαίνεται καὶ αὖθις ὑπογράφων τὸν κατὰ Βαρλαὰμ συνοδικὸν τόμον ἐν ἔτει 1341 «κατὰ μῆνα Αὔγουστον τῆς ἑνάτης Ἰνδικτιῶνος» (***«ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σάρδεων, ἔξαρχος πάσης Λυδίας καὶ ὑπέρτιμος Γρηγόριος»***). Μετὰ τὸ 1343 οὐδαμοῦ πλέον συναντῶμεν τὸν Γρηγόριον [160].

* * *

Ἐὰν καὶ τὶς ὑπῆρξε διάδοχος τοῦ Γρηγορίου, ἀγνοοῦμεν. Οὐχ ἧττον θέλομεν νὰ σημειώσωμεν μᾶλλον ὡς βέβαιον, ὅτι καὶ δὲν ὑπῆρξε τοιοῦτος, δεδομένου ὅτι ἤδη πολὺ ἐνωρίτερον τῆς περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης γνωστῆς πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς πράξεως [Αὔγ. 1369] ἀνεγνωρίσθη ἐκκλησιαστικῶς, ὅπως ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας κατέχῃ τὴν σειρὰν τοῦ Σάρδεων ἐν ταῖς συνοδικαῖς πράξεσι φέρων ἅμα καὶ τὸν τίτλον τοῦ ***ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας*** [1350] ἢ ***τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Σάρδεων καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας*** [1365] [161].

§ 9. *Οἱ τιτουλάριοι Σάρδεων καὶ οἱ τὸν τόπον αὐτοῦ ἐπέχοντες* [ιε΄-κ΄ αἰών].

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν καθορίσασαν ὅπως ἡ μητρόπολις Φιλαδελφείας ἔχῃ τοῦ λοιποῦ τὸν ***τόπον*** καὶ τὴν ***τιμὴν*** καὶ τὸν ***θρόνον*** τῆς ἐρημωθείσης μητροπόλεως Σάρδεων, ὅμως ὁ ψιλὸς ἀλλ' καὶ πάντοτε περίσεμνος τίτλος τοῦ ἐπισκόπου Σάρδεων δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀπονεμόμενος εἰς κληρικοὺς ἐπ' ἀρετῇ καὶ μορφώσει διακρινομένους. Ἐπὶ πλέον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ τίτλος τοῦ «***τὸν***

160) **Miklosich** καὶ **Müller** Acta Patriarchatus Constantini t. I. σ. 5. 8. 14. 15. 18. 19. 30. 33. 34. 36. 41. 44. 45. 49. 51. 53. 55. 61. 80. 82. 93. 98. 102. 104. 109. 111. 132. 140. 143. 146. 164. 171. 178. 179. 196. 198. 202. 219. 224. 227. 230. 237. 243. — Lambros Mss Mount Athos 2 p. 120. Χειρόγραφον 386 μονῆς Ἰβήρων. — **Le Quien** Ι΄, 865.—***Λαμπάκη*** σ. 344.

161) Ὅρα σημ. 53.—Περὶ τῆς σημασίας τῆς φράσεως «***τὸν τόπον ἐπέχων***» ὅρα σχετικὴν μελέτην ***Ἠλ. Ἀλεξανδρίδου*** ἐν τῇ «***Ὀρθοδοξίᾳ***» ἔτος Γ΄ [1928] σελ. 226 καὶ ἑξῆς.

τόπον ἐπέχοντος τοῦ Σάρδεων», ὅσονδήποτε τιμητικὸν ἁπλῶς χαρακτῆρα φέρων, ἀπεδίδετο εἰς μητροπολίτας ἄλλων ἐπαρχιῶν, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν μητροπολίτην Φιλαδελφείας, τὸν νόμῳ καὶ θέσει ἀντικαταστήσαντα τὸν Σάρδεων καὶ συνεπῶς καὶ τὸν τόπον ἐκείνου ἐπέχοντα.

λγ΄) Διονύσιος.

Προκειμένου ἵνα ἡ Ὀρθ. Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία μετάσχῃ τῆς ἐν Φερράρᾳ μελλούσης νὰ συνέλθῃ συνόδου ἐνεκρίθη ἐν Κων/πόλει ἡ χειροτονία πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι καὶ ἄλλων ἀρχιερέων, «ἵν' ὡς πρόκριτοι παρῶσι τῇ συνόδῳ» καὶ σὺν ἄλλοις καὶ τοῦ Θεσσαλονικέως ἱερομονάχου Διονυσίου, ὑπὸ τὸν τίτλον μητροπολίτου Σάρδεων. Ἦτο πράγματι ἐκ τῶν ἐγκρίτων κληρικῶν ὁ Διονύσιος, ὁ ***«ἄγαν χρηστὸς»*** κατὰ τὸν Φραντζῆν. Τοῦτο μαρτυρεῖ πρωτίστως αὐτὴ αὕτη ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ὡς τιτλούχου ἐξεχόντως διαλαμψάσης ποτὲ μητροπόλεως, τῆς μητροπόλεως τῶν Σάρδεων, παρὰ τὸν Ἐφέσου Μάρκον τὸν Εὐγενικὸν καὶ τὸν Νικαίας Βησσαρίωνα τὸν Καππαδοκέα, δύο ὀνομαστοὺς καὶ ἐγκρίτους ὄντως ἀρχιερεῖς, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ ἐπιδειχθεῖσα πρὸς αὐτὸν ἰδιαιτέρα ἐκτίμησις τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων διορίσαντος δύο τοποτηρητὰς αὐτοῦ, τὸν Σάρδεων Διονύσιον καὶ τὸν Ρωσσίας Ἰσίδωρον, εἶτα ἀντὶ τοῦ δευτέρου τὸν Ἐφέσου Μάρκον καὶ ἐν τέλει ἀφήσαντος μόνον τὸν Σάρδεων Διονύσιον. Πλὴν τούτου τὴν ἐκτίμησιν ἧς ἀπήλαυεν ὁ Διονύσιος καὶ ἐν τῇ Αὐλῇ ἐπιμαρτυρεῖ πληροφορία Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, ὅστις ἐπιστέλλων ποτὲ (πάντως ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Γρηγορίου τοῦ Γ΄ 1443-50) «τῷ φρονιμωτάτῳ καὶ εὐσεβεῖ ἄρχοντι κυρῷ Μανουὴλ Ραοὺλ τῷ Οἰσῇ» περὶ τοῦ «καταπτύστου ἐκείνου καὶ δαιμονιώδους Ἰουβεναλίου», διαταράξαντος διὰ τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πράξεων τὰς συνειδήσεις τῶν χριστιανῶν μετὰ τὴν Αἶνον καὶ τῆς Κων/πόλεως ἐπιφέρει ὅτι ***«τοῦτο μαθὼν ὁ Κορώνης ἐκεῖνος κὺρ Μακάριος καὶ ὁ Σάρδεων Διονύσιος, ἐμοὶ πρὸς τοῦτο συνεργῷ κεχρημένοι, τῷ βασιλεῖ προσελθόντες, τὸν ἐναγῆ τῆς πόλεως ἐξελαύνουσι»***.

Συνεπείᾳ σοβαρᾶς ἐπιδημικῆς νόσου, ἐπενεγκούσης ἐν Φερράρᾳ μεγάλας καταστροφὰς καὶ εἰς τὰ μέλη τῆς Συνόδου, ἰδίως παρὰ τοῖς Λατίνοις, ***«νόσῳ τρυχωθεὶς καὶ λαύρῳ πυρετῷ κατασχεθεὶς ὁ Σάρδεων ἐκεῖνος κῦρις Διονύσιος, τοποτηρητὴς ὢν τοῦ Ἱεροσολύμων, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη»***, ἀναθεὶς προηγουμένως τὴν τοποτηρητείαν τῷ Μονεμβασίας Δοσιθέῳ. Ἀπέθανε δὲ τὴν 13ην Ἀπριλίου 1438, ταφεὶς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰουλιανοῦ παρὰ τὸν τοῖχον, ἐπὶ τοῦ τάφου δὲ ἐσημειώθη

κατάλληλον ἐπιτύμβιον συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Νικαίας Βησσαρίωνος [162].

λδ΄) Βησσαρίων [ὁ Νικαίας].

Τὰ «ἑλληνικὰ πρακτικὰ» τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου ἀναγράφουσι τὸν Νικαίας Βησσαρίωνα ὡς ἐπέχοντα τὸν τόπον τοῦ ***μήπω εἰσέτι θανόντος*** Σάρδεων Διονυσίου. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Βησσαρίων, γράψας τὸ ἐπὶ τοῦ τάφου ἐκείνου ἐπιτύμβιον καὶ ἔχων πάντα λόγον νὰ συνδέσῃ περισσότερον ἑαυτὸν πρὸς τὴν μνήμην ἐκείνου, οὕτινος ἀνέλαβε νὰ ἐπέχῃ τὸν τόπον, ὡρισμένως θὰ προσέθετε ἐπὶ τοῦ τύμβου κάτι σχετικόν, πρᾶγμα ὅπερ δὲν πράττει τιτλοφορούμενος ἁπλῶς «ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας». Μόνον ἀργότερον εἴτε πρὸς τιμὴν τοῦ θανόντος Διονυσίου εἴτε καὶ ἐξ ὑστεροβουλίας πρὸς παραπλάνησιν τῆς τότε δημοσίας γνώμης περὶ τῶν λατινοφρόνων δῆθεν φρονημάτων τοῦ νεκροῦ ἤδη Σάρδεων ἐθεωρήθη παρὰ τῶν ἁρμοδίων ἐνδειδειγμένον, ὅπως εἷς τῶν ἀρχιερέων—καὶ ὡς τοιοῦτος ὡρίσθη ὁ γνωστὸς διὰ τὰ ἑνωτικὰ αὐτοῦ φρονήματα Νικαίας Βησσαρίων — ***ἐπέχῃ καὶ τὸν τόπον τοῦ Σάρδεων***. Ἐν τῇ ἰδιότητι δὲ αὐτοῦ ταύτῃ συναντῶμεν τὸν Βησσαρίωνα ὑπογράφοντα τὸν ὅρον τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου : «Βησσαρίων, ἐλέῳ Θεοῦ, Ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας καὶ ***τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σάρδεων*** ἀρκετὸς ὑπέγραψα» (καὶ λατινιστί : «Bessarion, miseratione divina, archiepiscopus Nicaenus, *et locum supplens metropolitae Sardium*, contentus subscripsi»). [163].

λε΄) Νικόλαος.

Μετὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδένωσιν συνῆλθεν ἐν Κων/πόλει καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Πατριάρχου Ἀθανασίου Β΄ σύνοδος [1450] ὁρίσασα :

---

162) *Γ. Φραντζῆ* Χρονικὸν ἔκδ. Βόννης 1828, βιβλ. Β΄ κεφ. 12. 17.—Ἱστορία τῆς Φλωρεντινῆς Συνόδου ὑπὸ Μ. Ἐκκλησιάρχου ***Σιλβέστρου Συροπούλου*** Γ΄ 2. 3. 15. 20. Δ΄. 29. Ε΄ 1.— ***Δημητρακοπούλου*** ἱστορία τοῦ σχίσματος. Λειψία 1867, σελ. 111. —Mansi t. XXXI σ. 475. 491.-1016.—Ch. Hefele Histoire des Conciles κλπ. VII΄ σ. 965. 986. — Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακὰ ὑπὸ ***Σ. Π. Λάμπρου*** τόμ. Β΄, Ἀθῆναι-Λειψία 1912 σ. 250 καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ***Ι. Κ. Βογιατζίδου*** σελ. κθ΄ καὶ λ΄-λα΄.—Δύο Κώδικες τῆς Βιβλιοθήκης Ν. Καρατζᾶ ὑπὸ ***Α. Π. Κεραμέως*** (ἀνατύπ ἐκ τῆς ἐπετηρίδος Παρνασσοῦ Η΄ ἔτους) Ἀθῆναι 1904 σελ. 19.— Ν. Ἑλληνομνήμων ***Σ. Λάμπρου*** τόμ. Ζ΄ [1910] σ. 157 Θ΄ [1912] σ. 201.—Allatii de consens. libr. III. cap. 2 σελ. 910.—Le Quien I΄, σ. 866.—*Γ. Λαμπάκη*, σ. 345.—Ὅρα καὶ ***παράρτημα.*** — ***Ἀδ. Διαμαντοπούλου***, Μάρκος ὁ Εὐγενικὸς καὶ ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδος. Ἀθῆναι 1898. σ. 59 62.

163) Mansi t. XXXI σ. 475. 1035.— ***Α. Διαμαντοπούλου***, Σίλβ. Συρόπουλος καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα αὐτοῦ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου ἐν ***Ν. Σιὼν*** τόμ. ιη΄ [1923] σελ. 252.

«ἄκυροι ἔστωσαν καὶ αἱ ὑπογραφαὶ καὶ ἡ καινὴ ἐκείνη συνέλευσις τῶν συνόδων ἔστω ἀλλοτριουμένη, ὡς βίας καὶ ἁπάτης γέμουσα· τὰς μὲν γὰρ οἰκουμενικὰς συνόδους ἐπεκύρουν οἱ πατριάρχαι καὶ ἡ οἰκουμένη· ταύτην δὲ οἱ πατριάρχαι ὡς θεομισῆ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἠθέτησαν». Τὸν συνοδικὸν τοῦτον ὁρισμὸν ὑπέγραψαν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ : «***Νικόλαος ἐπίσκοπος Σάρδεων***» καὶ μετ' αὐτόν : «***Σταυράκιος ἐπίσκοπος Νικαίας***». Δῆλον ὅτι ἡ Ἐκκλησία Κων/πόλεως παύσασα τὸν Νικαίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντα τοῦ Σάρδεων ὡς «ἄλλα μὲν κεύθοντα ἐν φρεσίν, ἄλλα δὲ ἐξαγγέλλοντα τῷ στόματι», ἀντικατέστησεν αὐτὸν δι' ἄλλων κληρικῶν εἰς τοὺς θρόνους Σάρδεων καὶ Νικαίας [164].

λς΄) Γεράσιμος [ὁ Μελενίκου].

Κατὰ Ἰούλιον Ἰνδικτιῶνος στ΄ τοῦ ἔτους 6996, ἐκλήθη τὸ β΄ εἰς τὸν θρόνον Κων/πόλεως Διονύσιος ὁ Α΄ [1489-91], τὸ δὲ σχετικὸν τῆς συνόδου ὑπόμνημα ὑπέγραψε καὶ «ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μελενίκου ***καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σάρδεων*** Γεράσιμος» [165].

λζ΄) Ἀνώνυμος.

Τῇ προσκλήσει τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Νιάγκο (Neagoe) ἀφίκετο εἰς Βλαχίαν καὶ προέστη τῶν ἐγκαινίων τοῦ ἱ. ναοῦ τῆς Curte d' Arges ὁ Πατριάρχης Θεόληπτος Α΄ μετὰ τῶν μητροπολιτῶν Σερρῶν, ***Σάρδεων,*** Μηδείας καὶ Μελενίκου [17 Αὐγ. 1517] [166].

λη΄) Γεννάδιος [ὁ Σερρῶν].

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 6 κώδικι τῆς μονῆς Κοσινίτζης, περιελθόντι εἰς τὴν κατοχὴν αὐτῆς τῷ 1533, κατόπιν ἀφιερώσεως αὐτοῦ τῷ ἐν Σέρραις μετοχίῳ αὐτῆς, ἤτοι «εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας Θεοτόκου, τὴν Ἡλιόκαλον», παρὰ τῆς κατὰ κόσμον Κομνηνῆς ὠνομασμένης, θυγατρὸς Γεωργίου Λογοθέτου», σημειοῦται ἐν τέλει τὰ ἑξῆς : (ἀναγραφόμενα ὡς εὑρηνται ὀρθογραφικῶς) : «Ἐπροσήλωσα γοῦν αὐτῷ τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον αὐτῷ ἐν κερῷ ἀρχιερατέβοντος μητροπολίτου καὶ ὑπερτίμου Σερρῶν ***καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος Σάρδεον,*** ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου κυροῦ Γεν-

164) Mansi t. XXXII σ. 105. — Ὅρα καὶ Allatius addend. ad lib. 3 de consens. col. 1387.—Le Quien I. σ. 866.

165) Ἐκκλησιαστικὰ Σύλλεκτα ὑπὸ ***Ἐπαμειν. Ι. Σταματιάδου***. Σάμος 1891 σελ. 31-34.

166) Viata şi traiul sf. Nifon Patriarhul Tarigradului, ed. Josif Naniescu. Bucuresti, 1888, σ. 115. — N. Jorga, Istoria Bisericii Românesti şi a vietii Religioase a Românilor vol. I. Valenii de Munte, 1908, σ. 131. — Πρβλ. ***Μ. Γεδεὼν*** Πατριαρχ. πίνακες σελ. 500.

ναδίου, ἐν μηνὶ σεπτεβρίου η΄, ἰνδικτιῶνος ζης, ἔτους ζ΄μβ΄, ἀφεντεύοντος..... Σουλτὰν Σουλεημάνη, ἡμέρα δευτέρα» [167].

λθ΄) Ὁ Οὐγγροβλαχίας [ἀνωνύμως].

Ἐν ***τακτικῷ*** τῶν μέσων τοῦ ιζ΄ αἰῶνος ἀναφέρεται ὅτι «ὕστερον ἐγένοντο ἐν τῇ Οὐγγροβλαχίᾳ καὶ Μολδοβλαχίᾳ οἱ δύο μητροπολῖται καὶ ὁ μὲν εἷς ἔχει ***τὸν τόπον τοῦ Σάρδεων***..... ὁ δὲ ἕτερος λέγεται μητροπολίτης Μολδοβλαχίας.... » [168].

μ΄) Ἐφραίμ.

Ἐν ἑτέρῳ ***τακτικῷ*** τοῦ ιζ΄ αἰῶνος μεταξὺ τῶν [ἀπὸ τοῦ ἀρ. 63-71] τιτουλαρίων ἀρχιερέων ἀναφέρεται [66ος] καὶ ὁ ***Σάρδεων Ἐφραίμ***, ὁ Κρής. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ τακτικῷ ἀναφέρεται καὶ «ὁ Φιλαδελφείας πάσης Λυδίας Μελέτιος», οὗτος δὲ εἶνε ὁ ἀρχιερατεύσας ἐν Βενετίᾳ τῷ 1657-77, ἕπεται ὅτι ἤδη τῷ 1677 διετέλει Σάρδεων ὁ Ἐφραίμ. Ἦτο ἱεράρχης μεμορφωμένος, ἐνεργητικός, συστήσας ἐν Βλαχίᾳ εἶδος ἱερατικῆς σχολῆς πρὸς ἀνάδειξιν ἱεροκηρύκων. Σώζεται σὺν ἄλλοις καὶ ἰδιόχειρος παραμυθητικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐν Κων/πόλει Μ. Λογοθέτην Ἰωάννην Καρυοφύλλην [1692] [169].

μα΄) Νικόδημος.

Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1749 ἐξελέγη ἐν Κων/πόλει ἐπὶ Πατριάρχου Κυρίλλου Ε΄ τοῦ Καρακάλου Μητροπολίτης Σάρδεων ὁ ἱερομόναχος ***Νικόδημος.*** Οὗτος φέρεται μετ' ἄλλων ὑπογράφων τὸ ἔγγραφον τῆς παραιτήσεως τοῦ ἐπισκόπου Ριμνίκου Γρηγορίου καὶ τὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Παρθενίου [21 Μαΐου 7272=1764],—ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ἔγγραφον τῆς παραιτήσεως τοῦ Ραφαὴλ ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς Μπουζέου καὶ τὸ τῆς ἐκλογῆς ὡς διαδόχου αὐτοῦ τοῦ Κοσμᾶ [4 Σεπτεμβρίου ἰδ. ἔτους] [170].

μβ΄) Τιμόθεος.

Πιθανῶς διαδεχθεὶς κατὰ τὸν τίτλον τὸν προηγούμενον. Φέρεται ὑπο-

167) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλογος. Παράρτημα τοῦ ΙΖ΄ τόμου [1886] σελ. 29.

168) Κατάλογος τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως κατὰ τὸν ιζ΄ αἰῶνα, ἐκδοθεὶς ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ ***Ὀρθοδοξίᾳ*** ἔτος Γ΄ [1928] σελ. 234.

169) Τακτικὸν τῶν Ὀρθ. Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς κλπ. ἐκδ. ὑπὸ ***Α. Παπαδ. Κεραμέως*** ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ ἐθνολ. ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος τόμ. 3ος [1891] σ. 471.— Ν. Ἑλληνομνήμων, ***Σπ. Λάμπρου*** τόμ. Δ΄ [1907] σελ. 210. — Ὅρα καὶ ***παράρτημα.***

170) Τὸ σχετικὸν ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς ἐν τῷ ***παραρτήματι.***— Mitropolia Ungrovlahiei. Condica sfânta, ed. Ghenadie Enăceanu. Bucuresti 1886, σελ. 174. 181. 190.—***Ἐκκλ. Ἀλήθεια*** ἔτος 21 [1901] σελ. 31.

γράφων μετ' ἄλλων τὸ ἔγγραφον τῆς ἐκλογῆς τοῦ μητροπολίτου Μυρέων Φιλαρέτου εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον Ριμνίκου [Μάρτιος 1780] — τοῦ Ἰωσὴφ ὡς ἐπισκόπου Ἀρτζεσίου [13 Δεκεμβρίου 1793]— καὶ τοῦ Καλλινίκου εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Βιδύνης [27 Μαρτίου 1803] [171].

μγ') Νεκτάριος Θωμαΐδης.

Ἐγεννήθη ἐν Πάτμῳ τῷ 1745 κατὰ τὸν Ἐπαμ. Σταματιάδην, τῷ 1756, ὡς ἔγγιστα, κατὰ τὰς δοθείσας μοι πληροφορίας ὑπὸ τῆς ἱ. μονῆς Πάτμου, ἐκ πατρὸς Σαμίου (Ἀνδρέου Μοσχονᾶ) καὶ μητρὸς Πατμίας (Θεοδούλας Θωμαΐδου) ὀνομασθεὶς κατὰ κόσμον Νικόλαος. Διακούσας τὰ πρῶτα αὐτοῦ μαθήματα ἐν Πάτμῳ καὶ ἀκολούθως ἱερωθεὶς καὶ διατελέσας ἐφημέριος ἐν τῇ ἐνοριακῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης μετεκλήθη ἀργότερον εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαυΐας ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Εἰρηνουπόλεως Σωφρονίου Ἀγαθοῦ, τοῦ Πατμίου († 25 Φεβρ. 1789), ἡγουμένου τῆς ἐν Ἰασίῳ ἱερᾶς Σταυροπηγιακῆς καὶ Αὐθεντικῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, χρησιμευούσης καὶ ὡς νοσοκομείου, ἀναλαβὼν ἐν αὐτῇ ἱερατικὰ καθήκοντα ἐφημερίου. Προτάσει τοῦ ἡγεμόνος Μολδαυΐας Σκαρλάτου Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχη, ἐκτιμῶντος τὸν ἱεροπρεπῆ χαρακτῆρα καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα αὐτοῦ, πνευματικοῦ πατρὸς τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας διατελέσαντος, ἐξελέγη ὁ Νικόδημος καὶ προεχειρίσθη μητροπολίτης Σάρδεων, ἀδείᾳ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, πρὸ τοῦ 1800 ὡς πληροφορεῖ ἡ ἱερὰ Μονὴ Πάτμου, μετὰ τὸ 1803 καθ' ἡμᾶς, ἵνα συμβιβάσωμεν καὶ τὴν περὶ Τιμοθέου ἀνωτέρω σημειωθεῖσαν σχετικὴν χρονολογίαν. Ἐξιασκῶν τὰ ἀρχιερατικὰ αὐτοῦ καθήκοντα ἐν τῇ ρηθείσῃ ἱ. μονῇ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος δὲν φαίνεται ἀπέχων καὶ πάσης ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς κινήσεως γενικωτέρας φύσεως. Οὕτω παρέστη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς ἐκκλησιαστικοεθνικῆς συνελεύσεως τῆς Μολδαυΐας, τῆς ἀπορριψάσης τὴν αἴτησιν ἱδρύσεως ἐπισκοπῆς καθολικῆς, ὑπογράψας καὶ οὗτος τὴν σχετικὴν πρᾶξιν (κατ' Αὔγουστον 1820). Ἀπέθανε δὲ καὶ ἐτάφη ἐν τῇ αὐτῇ ἱ. μονῇ τῇ 12 Ἰουνίου 1831.

Τὴν 30 Σεπτεμβρ. 1807 συνέταξε τὴν πρώτην διαθήκην αὐτοῦ καταλιπὼν ἐκτελεστὰς «τὴν ἐκλαμπροτάτην Δομνίτσαν τοῦ ἀοιδίμου Αὐθέντου Κωνσταντίνου Μουρούζη κ Κατίγκω καὶ τὸν πανευγενέστατον σύζυγον αὐτῆς Ἄρχοντα Χάτμανον κ. Σμνδουλάκην», λίαν εὐεργετικὸς καὶ τότε καὶ κατόπιν φανεὶς καὶ πολλαχῶς εὐεργετήσας τὴν ἐν Πάτμῳ ἱ. μονὴν τοῦ

171) Ghenadie Enâceanu, Mitropolia κλπ. ὡς ἀνωτέρω σελ. 232. 290. 327.—Ὁ *Λογοθέτης* ἀναφέρει ἀνώνυμον Ἱεράρχην Σάρδεων κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1787. Πάντως εἶνε ὁ αὐτὸς τῷ Τιμοθέῳ.

Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τὴν Πατμιάδα σχολὴν καὶ καθόλου τὴν γενέτειραν αὐτοῦ μεριμνήσας ἰδιαιτέρως καὶ περὶ τῶν πτωχῶν αὐτῆς [172].

μδ') Βαρλαάμ.

Ὁ Μητροπολίτης Μολδαυΐας Βενιαμὶν ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Ρώμαν ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ λέγων ὅτι δὲν δικαιοῦται νὰ ἀναμιγνύηται εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τοῦ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου Πρέτσιστα τοῦ Ρώμαν καὶ συνιστῶν αὐτῷ, ὅπως φέρηται καὶ πρὸς τὸν νῦν ***Σάρδεων Βαρλαάμ***, καθ' ὃν τρόπον ἐφέρετο καὶ πρὸς τὸν Σάρδεων Νεκτάριον. Τὸ ἔγγραφον, ρουμανιστὶ γεγραμμένον, φέρει ἡμερομηνίαν 4 Αὐγούστου 1826, ἐνῷ ὁ Νεκτάριος φέρεται ἀποθανὼν τῇ 12ῃ Ἰουνίου 1831. Θὰ συμβιβάσωμέν πως τὴν ταὐτόχρονον ὕπαρξιν δύο Σάρδεων, ἐὰν θεωρήσωμεν τὸν Νεκτάριον ἐφησυχάζοντα λόγῳ τῆς προβεβηκυίας ἡλικίας καὶ τῆς ἐκ ταύτης προελθούσης ἀποχωρήσεως αὐτοῦ ἀπὸ πάσης καθόλου ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας [173].

με') Μελέτιος.

Ἀναφέρει αὐτὸν ὁ κατάλογος τοῦ Λογοθέτου σημειοῦντος καὶ περὶ δύο ἐπιστολῶν ἐκείνου πρὸς τὸν Ν. Ἀριστάρχην τῷ 1836 καὶ τῷ 1840. —Ὁ Μητροπολίτης Μολδαβίας Σωφρόνιος ἐξέδωκεν ἐν Ἰασίῳ ἔγγραφον (12 Μαΐου 1859) ἐπαινετικὸν τῆς διαγωγῆς καὶ τοῦ ζήλου τοῦ ἡγουμένου τοῦ ἐν Μολδαβίᾳ Σιναϊτικοῦ Μετοχίου Φιστιδζὶ ἀρχιμ. Κυρίλλου, μεταβαίνοντος εἰς Αἴγυπτον πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς μετανοίας αὐτοῦ. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὑπογράφει καὶ ὁ ***Σάρδεων Μελέτιος*** [174].

μς') Μιχαὴλ Κλεόβουλος.

Ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ 1848· ἐν ταύτῃ τυχὼν κατ' ἀρχὰς τῆς πρώτης παιδεύσεως, τὴν δὲ ἐγκύκλιον αὐτοῦ μόρφωσιν λαβὼν εἶτα ἐν τῇ περιωνύμῳ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ τῶν Ἰωαννίνων εἰσήχθη ἀργότερον (1867) εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ ἱ. Θεολογικὴν Σχολὴν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ πρ. Σταγῶν Θεοφίλου καταταχθεὶς εἰς τὴν δ' τάξιν. Τελειόφοιτος ὢν ἐχειροτονήθη

172) Ἡ Πατμιὰς Σχολὴ ὑπὸ ***Μ. Η. Μαλανδράκη***. Ἀθῆναι 1911, σελ. 36. 37. 39. 40. 111. 118. 130.—Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου θαλάσσης ***Πειρικλέους Γ. Ζερλέντου*** τομ. Α' (1922) σελ. 187. 215. — Σαμιακά, ἤτοι ἱστορία τῆς νήσου Σάμου, ὑπὸ ***Ἐπαμ. Σταματιάδου*** τομ. Δ', σελ. 526-528.– ***Λαμπάκη***, σ. 8. 346. 347.—Constantin Erbiceanu, Istoria Mitropoliei Moldaviei şi Sucevei. Bucuresti. 1888 σελ. 91-94.—Ὅρα καὶ ***παράρτημα***.

173) Constantin Erbiceanu. Istoria κλπ. ὡς ἀνωτέρω σελ. 422.

174) Ἀναπλήρωμα τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐκδόσεως τῶν περὶ τῆς ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ ἐπισήμων ἐγγράφων. Κων/πολις, 1860, σελ. 74.

διάκονος (29 Ἰουνίου 1871), ἀποφοιτήσας δὲ τῆς Σχολῆς ἀριστοῦχος ἐδίδαξεν ἐν Κίῳ τὸ πρῶτον καὶ εἶτα ἐν τῇ Ἐμπορικῇ Σχολῇ Χάλκης, διευθυνομένῃ τότε ὑπὸ τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ Χρήστου Παπαδοπούλου. Διὰ λόγους ὅμως ἀφορῶντας τὴν Ἐφορείαν τῆς Σχολῆς παραιτηθεὶς μετ' ἄλλων καθηγητῶν μετέβη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γερμανίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ. Ἐπανακάμψας διωρίσθη ἀμέσως καθηγητὴς ἐν τῇ Ἱ. Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης [διδάξας Εἰσαγωγὴν εἰς τὰς Ἁγίας Γραφάς, Ἑρμηνευτικὴν καὶ Χριστιανικὴν Ἠθικήν), μέχρις οὗ (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1888) ἐκλήθη ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Φαναρίῳ Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ παραιτηθέντος Ἀρχιμ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, διατηρήσας αὐτὴν καὶ ἀφιερωθεὶς εἰς τὰ κατ' αὐτὴν μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ, ἐπιφανῆ καταλαβὼν σελίδα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν διευθυντῶν καὶ καθηγητῶν τῆς Σχολῆς. Μόνον κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1898, κατόπιν τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ ἀρχιμ. Γερμανοῦ Γρηγορᾶ, ἀνέλαβε προσωρινῶς (μέχρις Ἰουλίου 1899) καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς.

Κληρικὸς ἱεροπρεπὴς καὶ σεμνός, θεολόγος ἄριστα κατηρτισμένος, διδάσκαλος καὶ Σχολάρχης σπάνιος, μελετητὴς καὶ ὑποστηρικτὴς τῶν γραμμάτων, δαπανῶν πολλάκις καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτοῦ πρὸς ἐκπαίδευσιν ἐνταῦθα καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Εὐρώπῃ χρηστῶν τὰ ἤθη καὶ φιλομαθῶν τῆς Ἱ. Θεολ. Σχολῆς καὶ τῆς Μ. τοῦ Γένους μαθητῶν, εὐεργετικὸς καὶ μεταδοτικὸς τοῖς πᾶσιν ὧν εἶχε, τύπος καθόλου ἀπαράμιλλος τοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Γένος καθήκοντος ἐνωρὶς λίαν διακριθείς, ἔτυχε τῆς ἰδιαιτέρας πρὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐκτιμήσεως τῆς Διοικούσης Ἐκκλησίας καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐνταῦθα κοινωνίας, διατελέσας διαφόρων σωματείων πρόεδρος ***(τῆς Ἐφορειας τῆς Ἐκκλ. Μουσικῆς Σχολῆς*** καὶ ***τῆς ἐπιτροπῆς περὶ ἱδρύσεως Ἐμπορικῆς καὶ Γλωσσικῆς Σχολῆς)*** καὶ μέλος ***(τῶν ἐπιτροπῶν : περὶ βελτιώσεως τῆς Ἐκκλ. Ἀληθείας, περὶ ἐκδόσεως τῆς Κ. Διαθήκης, περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ κανονισμοῦ τῆς Ἱ. Θεολ. Σχολῆς,*** καὶ ἰδίως μέλος ***τῆς Π. Κ. Ἐκκλ. Ἐπιτροπῆς*** καὶ ***τῆς Π. Κ. Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς)***, μετασχὼν τῆς ἀντιπροσωπευσάσης τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον κατὰ τὴν στέψιν τοῦ Τσάρου Νικολάου τοῦ Β' (1896) ἀποστολῆς καὶ ἀντιπροσωπεύσας τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς Σχολάς : Ἱ. Θεολογικὴν καὶ Μ. τοῦ Γένους κατὰ τὰς ἐπὶ τῇ 75τηρίδι τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθν. Πανεπιστημίου ἑορτάς (1912). Ἡ Διοικ. Ἐκκλησία ἐπιβραβεύουσα τὴν μόρφωσιν, τὴν σύνεσιν, τὴν ἀρετὴν καὶ τὰς καθόλου πολυτίμους αὐτοῦ ὑπηρεσίας πρὸς αὐτὴν καὶ τὸ Γένος, εἰσηγουμένου τοῦ ἀοιδίμου Οἰκουμ. Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ', προήγαγεν αὐτὸν (12 Ἰουλίου 1901) τιμῆς ἕνεκεν εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα, λαβόντα τὸν τίτλον ***Μητροπολίτου τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης Μητροπόλεως Σάρδεων***,

καὶ χειροτονηθέντα εἰς ἐπίσκοπον τῇ 15 ἰδίου μηνὸς ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῷ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Πρωθιεράρχου συλλειτουργοὺς ἔχοντος τοὺς σεβ. μητροπολίτας Ἀμασείας Ἄνθιμον, Ἰωαννίνων Γρηγόριον, Προύσης Ναθαναήλ, Βερροίας Κωνστάντιον, Βάρνης Πολύκαρπον, Μηθύμνης Στέφανον, Μεσημβρίας Χαρίτωνα, Χίου Κωνσταντῖνον καὶ Γρεβενῶν Δωρόθεον.

Ὁ Σάρδεων Μιχαὴλ Κλεόβουλος ἄγων τὸ 70ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον τῇ 23ῃ Φεβρουαρίου 1918, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ, προσβληθεὶς ὑπὸ συγκοπῆς καρδίας. Ἡ κηδεία αὐτοῦ ἐγένετο δημοτελής, τῇ 25 ἰδ. μηνός, ἡμέρᾳ Κυριακῇ ἐν μέσῳ βαθυτάτης συγκινήσεως τῶν ἀπειραρίθμων αὐτοῦ μαθητῶν, συναδέλφων, φίλων, γνωρίμων καὶ θαυμαστῶν, τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας ψαλείσης ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῷ, προεξαρχόντων τῶν σεβ. μητροπολιτῶν Προύσης Δωροθέου (προέδρου τότε τῆς Ἐφορείας τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς), Φιλιππουπόλεως Βενιαμὶν καὶ Σηλυβρίας Εὐγενίου. Ὁ νεκρὸς μετενεχθεὶς εἰς Χάλκην ἐτάφη ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναΐδριου τῆς Ἱ. Θεολ. Σχολῆς, τὰ δὲ ὀστᾶ ἀργότερον ἐπιβλητικῶς ἀνακομισθέντα (5 Αὐγ. 1923) κατετέθησαν ἐν ὑπὸ τύμβον κενοταφίῳ, ὅπερ ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν μαθητῶν καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἐκτίμησις τῶν συναδέλφων καὶ φίλων αὐτοῦ ἀνήγειραν ὄπισθεν τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω Ἱ. ναΐδριου. [175].

§ 10. *Οἱ ἀπὸ τῆς ἀνασυστάσεως τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων Ἱεράρχαι αὐτῆς* [Μάρτιος 1924—]

Ἡ Διοικοῦσα Ἐκκλησία θεωρήσασα δεδικαιολογημένην τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνασυστάσεως καὶ τῆς ἐν τῇ τάξει τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Θρόνου ἐπαναγραφῆς τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης Μητροπόλεως Σάρδεων ὥρισεν ὅπως τοῦ λοιποῦ οἱ τὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν καὶ ποιμαντορικὴν ῥάβδον ταύτης ἀναδεξόμενοι θεωρῶνται τιτλοῦχοι τῆς Ἐκκλησίας Σάρδεων μετὰ ἐνεργῶν μητροπολιτικῶν δικαιωμάτων, ὡς τοιοῦτος δὲ πρῶτος ἐξελέγη ὁ :

---

175) ***Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια***, τόμ. Θ' (1889) σ. 113. 114. ΙΣΤ' (1896) σ. 74. 82. ΙΗ' (1898) σ. 22. ΙΘ' (1899) σ. 441. ΚΑ' (1901) σ. 279. 287. ΚΓ' (1903) σ. 18. 241. ΛΗ' (1918) σ. 23-24.—***Διδυμοτείχου Φιλ. Φαφείδου***, Ἐκκλ. Ἱστορία τόμ. Γ' 2. Ἀλεξάνδρεια 1928 σ. 371. 415. 419.—Προσφώνημα ***Π. Παπακωνσταντίνου***, καθηγητοῦ ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῇ «εἰς Σάρδεων Μιχαὴλ Κλεόβουλον ἐπὶ τῇ ἀνακομιδῇ τῶν λειψάνων αὐτοῦ» καὶ «ἐπιτάφιον» τοιοῦτον τοῦ ἰατροῦ ***Κλ. Κοκολάτου***, εἰς τεῦχος. Ἐν Κων/πόλει, 1928.

μζ') Γερμανὸς Ἀθανασιάδης.

Ἐγεννήθη ἐν Ἀρβανιτοχωρίῳ τῆς ἐπαρχίας Χαλκηδόνος τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1885 (ἐκ τῶν : Δημητρίου Ἀθ. Ἀθανασιάδου, διδασκάλου καὶ εἶτα ἱερέως ἐν τῇ ὡς ἄνω κοινότητι καὶ τῆς Μαρίας Βασιλ. Ραϊκοπούλου) ὀνομασθεὶς κατὰ κόσμον Ἀχιλλεύς. Κατὰ Σ/βριον τοῦ 1900 εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Ἱ. Θεολ. Σχολὴν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ τότε Μ/του Χαλκηδόνος (καὶ εἶτα Οἰκουμεν. Πατριάρχου) Γερμανοῦ ἀπεφοίτησεν ἀριστοῦχος ἐξ αὐτῆς (1907), χειροτονηθεὶς ἅμα ἐγκαίρως (8 Νοεμβρίου 1906) διάκονος ὑπὸ τοῦ Σχολάρχου σεβασμ. Μητροπολίτου πρ. Μελενίκου (καὶ νῦν Μητροπολίτου Κασσανδρείας) κ. Εἰρηναίου. Προσληφθεὶς κατ' ἀρχὰς ἱεροδιδάσκαλος καὶ ἱεροκῆρυξ ἐν τῇ φιλοτίμῳ κοινότητι Σουφλίου, διωρίσθη μετ' οὐ πολὺ ἐκεῖ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Διδυμοτείχου (καὶ νῦν Ἡρακλείας) κ. Φιλαρέτου Βαφείδου, διαμείνας ἐν τῇ ὡς ἄνω κοινότητι ἐν ὅλῳ τρία ἔτη. Τὸν Σεπτέμβριον 1910 κληθεὶς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα καθηγητοῦ τῶν θρησκευτικῶν ἐν τῷ Γυμνασίῳ καὶ τῷ Ζαππείῳ Παρθεναγωγείῳ Ἀδριανουπόλεως, ὡς καὶ τὰ τοῦ τακτικοῦ ἱεροκήρυκος τῆς ἐργαζομένης τότε ἐκεῖ θρησκευτικῆς ἀδελφότητος «Ὀρθοδοξίας» (1910—1912). Κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1912 διωρίσθη γραμματεὺς καὶ λογιστὴς τοῦ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τότε λειτουργοῦντος «Ταμείου τῆς Ἱεραρχίας», ἀκολούθως γραμματεὺς τοῦ Α' Πατριαρχικοῦ Γραφείου (1913) καὶ εἶτα Τριτεύων τῶν Πατριαρχικῶν Διακόνων (κατ' Ἀπρίλιον 1914) ὡς τοιοῦτος διατελέσας καὶ γραμματεῦον μέλος τῆς Π. Κεντρ. Ἐκκλ. Ἐπιτροπῆς.

Κατὰ Ὀκτώβριον 1918 ὠνομάσθη Ὑπογραμματεὺς τῆς Ἁγ. καὶ Ἱ. Συνόδου συνοδεύσας ἀργότερον ἐν τῇ ἰδιότητι ταύτῃ τὸν ἀοίδιμον Τοποτηρητὴν τοῦ Οἰκ. Θρόνου Μ/την Προύσης Δωρόθεον κατὰ τὴν εἰς Λονδῖνον μετάβασιν αὐτοῦ (Φεβρ.-Μάρτιος 1921) καὶ τὸν σεβ. Μ/την Ἀμασείας (νῦν δὲ καὶ: ἔξαρχον Κεντρώας Εὐρώπης) κατὰ τὴν εἰς Βελιγράδιον ἀποστολὴν αὐτοῦ πρὸς ἐπίδοσιν τοῦ Τόμου σχετικοῦ πρὸς τὴν προσάρτησιν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Σερβίας ὡρισμένων ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμ. Θρόνου καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς εἰς Πατριαρχικὴν τιμὴν ἀνυψώσεως αὐτῆς (Μάρτιος-Ἀπρίλιος 1922). Κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1922 προήχθη εἰς Ἀρχιγραμματέα τῆς Ἁγ. καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, χειροτονηθεὶς ἱερεὺς καὶ προχειρισθεὶς Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Οἰκουμ. Θρόνου ὑπὸ τοῦ Οἰκουμεν. Πατριάρχου Μελετίου Δ' (30 Νοεμβρίου 1922). Ἀρχιγραμματεὺς διατελῶν διηύθυνε τὸ Γραφεῖον τοῦ συγκληθέντος ἐν Κων/πόλει Πανορθοδόξου Συνεδρίου (Μάϊος-Ἰούνιος 1923), μετὰ δὲ τὴν ἐκ Κων/πόλεως ἀναχώρησιν Μελετίου Δ' ἀνέλαβε προσωρινῶς (Ἰούλιος-Ὀκτώβριος 1923) καὶ τὰ

Μελετίου Δ' ἀνέλαβε προσωρινῶς (Ἰούλιος-Ὀκτώβριος 1923) καὶ τὰ καθήκοντα Μ. Πρωτοσυγκέλλου ὡς καὶ τὰ τοῦ Προέδρου τῆς Π. Κεντρ. Ἐκκλ. Ἐπιτροπῆς.

Εἰσηγουμένου τοῦ ἀοιδίμου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ζ' ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος ἐπαναγράψασα πρότερον ἐν τῷ Συνταγματίῳ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Θρόνου τὴν παλαίφατον καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Σάρδεων ἐξελέξατο εἶτα διὰ κανονικῶν ψήφων Μητροπολίτην μετ' ἐνεργῶν δικαιωμάτων τῆς τελευταίας ταύτης τὸν Ἀρχιγραμματέα Γερμανὸν (13 Μαρτίου 1924), χειροτονηθέντα εἰς ἐπίσκοπον τῇ 15 ἰδίου μηνός, Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ ναῷ, ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Πρωθιεράρχου, συλλειτουργοὺς ἔχοντος τοὺς σεβ. μητροπολίτας Νικαίας Βασίλειον, Προύσης Κωνσταντῖνον, Νεοκαισαρείας Ἀγαθάγγελον, Σηλυβρίας Εὐγένιον καὶ Ἀνέων Θωμᾶν. Κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 18ης ἰδίου μηνὸς ἡ Ἁγία καὶ Ἱ. Σύνοδος προσανέθηκεν αὐτῷ κατ' ἐπίδοσιν καὶ τὴν τακτικὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν καὶ διακυβέρνησιν τῆς χηρευούσης μητροπόλεως Πισιδίας, ὁρίσασα ἅμα ὅπως ὁ ἐκλεγεὶς μητροπολίτης Σάρδεων Γερμανὸς φέρῃ ὀν τίτλον τοῦ «***Μητροπολίτου Σάρδεων καὶ Πισιδίας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Λυκίας***» καὶ ἔχῃ πάντα καὶ τὰ τῷ μητροπολίτῃ Πισιδίας ἀνέκαθεν ἀνήκοντα δικαιώματα καὶ καθήκοντα ὡς καὶ τὴν ὡρισμένην αὐτῷ ἐν τῷ Συνταγματίῳ θέσιν. Ἀργότερον (Λῦγ. 1928) συνεπείᾳ τῆς ἐν τῷ Συνταγματίῳ ἐπαναγραφῆς καὶ τῆς Μητροπόλεως Μύρων καὶ τῆς ἀποδόσεως αὐτῇ τῆς «ἐξαρχίας Λυκίας» ὡρίσθη συνοδικῶς, ὅπως ἡ τῶν Σάρδεων μητρόπολις ἐπανακτήσηται τὴν ***ἐξαρχίαν πάσης Λυδίας,*** τῆς μητροπόλεως Φιλαδελφείας περιοριζομένης ἁπλῶς εἰς τὴν «ἐξαρχίαν Λυδίας».

Μητροπολίτης Σάρδεων γενόμενος καὶ κατόπιν ἀναλόγου διοργανώσεως τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου ὠνομάσθη (Ἀπρίλιος 1924) Ἀρχιγραμματεὺς τῶν Πατριαρχείων ἐκπληρῶν ἅμα προσωρινῶς ἐν ταῖς δικαστικαῖς συνοδικαῖς συνεδρίαις καὶ καθήκοντα Νομικοῦ Συμβούλου. Τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1924 ἐκλήθη ὑπὸ Γρηγορίου Ζ' συνοδικὸν μέλος διευθύνων ἅμα καὶ τὴν ἀρχιγραμματείαν τῶν Πατριαρχείων, ἀφ' ἧς καὶ παρητήθη τῇ 15 Ἰουλίου 1925, καταργηθείσης ἔκτοτε. Συνοδικὸς ὢν ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βασιλείου Γ' (Σ/βριος-8/βριος 1925) ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀοιδίμου Χαλκηδόνος Ἰωακείμ, κατ' ἀρχὰς εἰς Βαρσοβίαν πρὸς ἐπίδοσιν τοῦ Τόμου τῆς εὐλογίας καὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς ἐν Πολωνίᾳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ εἶτα εἰς Βουκουρέστιον πρὸς ἐπίδοσιν Πατριαρχικῶν Γραμμάτων ἐπὶ τῇ ἀναγνωρίσει τῆς εἰς Πατριαρχικὴν τιμὴν καὶ ἀξίαν ἀνυψώσεως τῆς ἐν Ρουμανίᾳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλη-

σίας, μετ' οὗ πολὺ δὲ καὶ εἰς δευτέραν ἀποστολὴν εἰς Ρουμανίαν (Ὀκτώβριος—Νοέμβριος ἰδ. ἔτους) ὁμοῦ μετ ἐκείνου τε καὶ τοῦ σεβ. μητροπολίτου Δέρκων κ. Φωτίου, ὅτε; ἀντιπροσωπεύοντι τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον κατὰ τὰς ἐν Βουκουρεστίῳ τελετὰς τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ εἰς Πατριαρχικὸν ἀξίωμα προαχθέντος Πριμάτου τῆς ἐν Ρουμανίᾳ Ὀρθοδ. Ἐκκλησίας σεβ. Μύρωνος. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνοδικότητος αὐτοῦ—τῆς ὁποίας παρητήθη διὰ λόγους ὑγείας (ἀρχὰς Σ/βρίου 1928) —διετέλεσε πλεῖστον ὅσων διαρκῶν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Ἐπιτροπῶν πρόεδρος καὶ μέλος, σὺν ἄλλοις δὲ (ἀπὸ Φεβρ. 1927) καὶ Ἐφοροταμίας τῆς ἐν Χάλκῃ ἱερᾶς Θεολ. Σχολῆς [176].

* * *

Συγκριτικαὶ Σημειώσεις.

α') ὁ κατάλογος τοῦ ***Le Quien*** ἀριθμεῖ 23 ἐν ὅλῳ ἱεράρχας Σάρδεων, ἐρχομένους κατὰ σειρὰν ὡς ἑξῆς: 1) *Κλήμης*, 2) ὁ *ἄγνωστος τῆς Ἀποκαλύψεως*, 3) *Μελίτων*, 4) *Ἀρτεμίδωρος*, 5) *Εὐρτάσιος*, 6) *Μεώνιος*, 7) *Φλωρέντιος*, 8) *Αἰθέριος*, 9) *Ἰουλιανός*, 10) *Μαρῖνος*, 11) *Εὐθύμιος*, 12) *Ἰωάννης Α'*, 13) *Πέτρος*, 14) *Θεοφύλακτος*, 15) *Λέων*, 16) *Ἰωάννης Β'*, 17) *Νικήτας*, 18) *Ἀνδρόνικος τὸ α'*, 19) *Ἰάκωβος*, 18) *Ἀνδρόνικος τὸ β'*, 20) *ἄγνωστος*, 21) *Γρηγόριος*, 22) *Διονύσιος* καὶ 23) *Νικόλαος*. Ἐξ αὐτῶν 21 εἶνε ἐν ἐνεργείᾳ καὶ 2 *(Διονύσιος καὶ Νικόλαος)* τιτουλάριοι Σάρδεων.

β') ὁ κατάλογος τοῦ *Γ. Λαμπάκη*, ἔχοντος ὑπ' ὄψει τὸν τοῦ ***Le Quien*** καὶ προστιθέντος 4 εἰσέτι ἱεραρχας, ἐξ ὧν 2 ἐν ἐνεργείᾳ *(Νικηφόρον* τῷ 1213 καὶ *Ἀλέξιον* τῷ 1216*)* καὶ 2 τιτουλαρίους *(Νεκτάριον* καὶ *Μιχ. Κλεόβουλον)*, ἀριθμεῖ ἐν συνόλῳ 27 ἐπισκόπους καὶ μητροπολίτας Σάρδεων (23 ἐν ἐνεργείᾳ καὶ 4 τιτουλαρίους).

γ') ὁ κατάλογος τοῦ *Μ. Λογοθέτου Σταυράκη βέη Ἀριστάρχου* ἀριθμεῖ 30 ἐν ὅλῳ ἱεράρχας, οἵτινες εἶνε οἱ ἑξῆς: 1) *Μελίτων*, 2) *Εὐάγριος*, 3) *Ἀρτεμίδωρος*, 4) *Μαιόνιος*, 5) *Φλωρέντιος*, 6) *Μαρῖνος*, 7) *Εὐθύμιος*, 8) *Ἰωάννης Α'*, 9) *Πέτρος Α'*, 10) *Θεοφύλακτος*, 11) *Πέτρος Β'*. 12) *Ἰωάννης Β'*, 13) *Ἀντώνιος*, 14) *Λέων*, 15) *Ἰωάννης Γ'*, 16) *Νικηφόρος*, 17) *Ἀνδρόνικος Α'*, 18) *Ἰάκωβος*, 19) *Ἀνδρόνικος Β'*, 20) *Ἀνώνυμος*, 21) *Γρηγόριος*, 22) *Θεόδωρος*, 23) *Ἀνώνυμος (Νικηφόρος ;)*, 24) *Διονύσιος*, 25) *Ἀνώνυμος*, 26) *Νικόδημος*, 27) *Ἀνώνυμος*, 28) *Νεκτάριος*, 29) *Μελέτιος*, 30) *Μιχ. Κλεόβουλος*. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ *Ἀνδρόνικος Β'*, εἶνε ὁ αὐτὸς τῷ Α', οἱ ἐπίσκοποι καὶ μητροπολῖται Σάρδεων ἀνέρχονται εἰς 29, ἐξ ὧν 22 ἐν ἐνεργείᾳ καὶ 7 τιτουλάριοι (οἱ ἀπὸ τοῦ *Διονυσίου* καὶ ἐφεξῆς).

δ') Ὁ ὑφ' ἡμῶν καταρτισθεὶς κατάλογος περιλαμβάνει 47 ἐν ὅλῳ τιτλούχους Σάρδεων, ἐξ ὧν 32 ἐν ἐνεργείᾳ ἐπίσκοποι καὶ μητροπολῖται, 10 ἁπλοῖ τιτουλάριοι τοιοῦτοι, 1 προεδρικῶς διευθύνας τὴν ἐκκλησίαν Σάρδεων (ὁ *Κερκύρας* Γεράσιμος) καὶ 4 τιμητικῶς ἐπέχοντες τὸν τόπον τοῦ Σάρδεων (ὁ *Νικαίας* Βησσαρίων, ὁ *Μελενίκου* Γεράσιμος, ὁ *Σερρῶν* Γεννάδιος καὶ ὁ *Οὐγγροβλαχίας)*.

---

176) *Ἐκκλ. Ἀλήθεια*, ἔτος ΛΓ' (1914) σ. 163. 177. 184. ΜΑ' (1921) σ. 23. 71. 75. 131. ΜΒ' (1922) σ. 126. 127. 153. 174. 175. 181 419. 460. ΜΓ' (1923) σ. 141. 177. 190. 222. 285. 314 — *Ἀναγέννησις*, περιοδικὸν ἐκκλησιαστικόν, ἐν Κων/πόλει ἔτος Β' (1921) σ. 233. — *Ὀρθοδοξία*, περιοδικὸν θεολογικὸν καὶ ἠθικοθρησκευτικόν, ἐν Κων/πόλει, ἔτος Α' (1926) σ. 15. 43. 45. 85. 127. 129. 478.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Οἱ ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων. [177]

Ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ περιοριζόμεθα εἰς ἁπλῆν ἀναγραφὴν τῶν ἀρχιερατικῶν προσώπων, ὅσα ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρομεν ὅτι ἐποίμανον τὰς ὑποκειμένας τῇ ἀνωτέρω Μητροπόλει ἐπισκοπάς, ἐπαφιέντες τὴν συμπλήρωσιν τοῦ καταλόγου τῶν ἱεραρχῶν τούτων καὶ πᾶσαν ἄλλην περὶ αὐτῶν ἐξέτασιν εἰς κληρικοὺς ἢ καὶ λαϊκοὺς ἐνδιαφερομένους τυχὸν ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἱστορικὴν μελέτην μιᾶς ἑκάστης τῶν ἐν λόγῳ ἐπισκοπῶν.

---

177) Ὁ ἐν Γαλλίᾳ τὰς διατριβὰς ποιούμενος καὶ ἰδίως περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν ὀπὸ πολλοῦ λίαν ἀξιοζήλως ἀσχολούμενος διὰ τῆς διερεύνης πλείστων ὅσων Κωδίκων Σεβασμιώτατος ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς ἅγ. πρ. Λεοντοπόλεως κ. Σωφρόνιος, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐν ταῖς §§ 5 καὶ 7, εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην—δι' ἣν καὶ ἐκφράζομεν αὐτῷ θερμὰς εὐχαριστίας—ὅπως γνωρίσῃ ἡμῖν ***ἔκθεσιν*** εὑρισκομένην ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. *1555Α* Κώδ. τῆς Ἐθνικῆς τῶν Παρισίων Βιβλιοθήκης ἐν φ 23β αἰῶνος ιδ'. Ἡ ***ἔκθεσις*** αὕτη περιλαμβάνουσα ***ἐπαρχίας*** 49, ***μητροπόλεις «αὐτοκεφάλους»*** 40 καὶ ***ἐπισκοπὰς*** παραλλήλως οὔσας κατ' ἀριθμὸν καὶ ὀνόματα τῶν ἐν ταῖς γνωσταῖς ἡμῖν ἐκθέσεσι, παρουσιάζει τὴν ***ἐπαρχίαν Λυδίας*** (=μητροπόλιν Σάρδεων) κατέχουσαν τὴν ἑβδόμην σειρὰν, ὡς ἑξῆς: 1) ἐπαρχία Κιττικίας—ὁ ***Καισαρείας***, 2) ἐπαρχία Ἀσίας—ὁ ***Ἐφέσου***, 3) ἐπαρχία Κύπρου—ὁ ***Κωνσταντίας***, 4) ἐπαρχία Εὐρώπης—ὁ ***Ἡρακλείας Θρᾴκης***, 5) ἐπαρχία Γαλατίας—ὁ ***Ἀγκύρας***, 6) ἐπαρχία Ἑλλησπόντου—

ὁ ***Κυζίκου***, 7) ἐπαρχία Λυδίας—ὁ ***Σάρδης***.....καὶ περιλαμβάνουσαν 26 ἐπισκοπὰς (σὺν τῇ τῶν Σάρδεων) ἐχούσας κατὰ τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν σειρὰν τοῦ ὡς ἄνω κώδικος ὡς ἑξῆς : Α) ***Σάρδη*** μητρόπολις – β) ὁ ***Φιλαδελφίας*** – γ) ὁ ***Τριπόλεως***—δ) ὁ ***Λάμπης***— ε) ὁ ***Σέττων***— στ) ὁ ***Αὐριλλιουπόλεως***— ζ) ὁ ***Γόρδων***— η) ὁ ***Τράλλεως*** — θ) ὁ ***Σάλων***—ι) ὁ ***Σιλάνδου***— ια) ὁ ***Μεονείας***—ιβ) ὁ ***Ἀπολλώνιος ἱεροῦ***—ιγ) ὁ ***Ὀρκανίδος***— ιδ) ὁ ***Μουστίνης***—ιε) ὁ ***Κράσου***—ιστ) ὁ ***Ἀπολλωνιάδος***—ιζ) ὁ ***Ἀτταλίας***—ιη) ὁ ***Βέγις***—ιθ) ὁ ***Βλάνδου***—κ)—ὁ ***Μεσοτυμόλου***—κα) ὁ ***Ἱεροκαισαρείας***—κβ) ὁ ***Κλάδης***— κγ) ὁ ***Κρασέων***—κδ) ὁ ***Σατταλαίων***—κε) ὁ ***Γαβάτλων*** —κστ) ὁ ***Ἑρμοκαπηλείας***.

Τοῦ ζητήματος τούτου ἐπιδεχομένου ἰδιαιτέραν ἀναλυτικὴν μελέτην καὶ ἐξέτασιν, σημειοῦμεν δι' ὀλίγων τὰ ἑξῆς : Ἡ Κυπριακὴ Ἐκκλησία διὰ μὲν τοῦ η' κανόνος τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου [431] κατασφαλίσασα τὸ ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον αὐτῆς ἔναντι τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας, ***μόνης*** ἐξ ὅλων τῶν ἐν Ἀνατολῇ Ἐκκλησιῶν διεκδικησάσης πουέν τινα ἐπ' ἐκείνης κανονικὴν προνομίαν, διὰ δὲ τοῦ λθ' κανόνος τῆς Πενθέκτης [691] τυχοῦσα τῆς ἐπικυρώσεως τῶν δικαίων αὐτῆς, οὐδέποτε ἀναφέρεται ὡς διατελέσασα ποτὲ μία τῶν μητροπόλεων τοῦ Πατριαρχείου ΚΠόλεως. Ἡ μόνη πληροφορία τοῦ Κεδρηνοῦ, ὅτι ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐν Κύπρῳ εὑρέσεως τῶν λειψάνων τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα ***«ἔκτοτε γέγονε μητρόπολις ἡ Κύπρος καὶ τοῦ μὴ τελεῖν ὑπὸ Ἀντιόχειαν ἀλλ' ὑπὸ Κωνσταντινούπολιν»***, οὐδεμίαν ἀλλοθεν εὑρίσκουσα ἱστορικὴν ὑποστήριξιν ἀντιμετωπίζει τοὐναντίον ἀντίθετον πληροφορίαν, καθ' ἣν ἐξ ἀφορμῆς νεωτέρας διεκδικήσεως κανονικῶν δικαιωμάτων ὑπὸ τοῦ Ἀντιοχείας ἐπὶ τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ τοῦ ὡς ἄνω γεγονότος, ὁ Πατριάρχης ΚΠολεως Ἀκάκιος συνοδικῶς διασκεψάμενος ἀπεφάνθη [τῷ 478, ἐπὶ Ζήνωνος] ἐναντίον ἐκείνου καὶ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐν Κύπρῳ Ἐκκλησίας. Τούτων οὕτως ἐχόντων παραδεχόμεθα ὅτι ἡ ἐπαρχία Λυδίας (μητρόπολις Σάρδεων) εἶχεν ἀνέκαθεν καὶ διετήρησεν ἐπὶ αἰῶνας τὴν ***ἕκτην θέσιν***, τὴν ὁποίαν καταλιποῦσα μόνον ἐπί τι διάστημα [ιγ'—ιδ' αἰών] ἐπανεκτήσατο καὶ αὖθις. Τοῦτο βεβαίως δὲν ἀποκλείει ἀπολύτως καὶ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι δυνατὸν —κατὰ τὸν Κεδρηνὸν πάντοτε— νὰ ἀπεφασίσθη πρὸς στιγμὴν ἡ τῇ Ἐκκλησίᾳ ΚΠόλεως ὑπαγωγὴ τῆς ἐν Κύπρῳ τοιαύτης, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ἀπόφασις αὕτη.

Πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν δύναται κατ' ἀναλογίαν νὰ προσαρμοσθῇ καὶ ἡ περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Θυατείρων παρατηρουμένη διαφορά. Εἶνε δηλ. γνωστόν, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Θυατείρων συγκαταριθμεῖται μεταξὺ τῶν ἐν τῇ Α' καὶ Γ' Οἰκουμεν. Συνόδῳ παραστάντων Λυδῶν ἐπισκόπων, συνυπογραψάντων μετ' αὐτῶν καὶ τὴν πρὸς Λέοντα τὸν αὐτοκράτορα (457—474) συνοδικὴν ἐπιστολὴν τῆς ἐπαρχίας Λυδίας τοῦτο ὅμως κατ' οὐδὲν κωλύει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ ληφθῇ ἀπόφασις, ὅπως ἡ μέχρι τοῦ 474 ὑποκειμένη τῇ μητροπόλει Σάρδεων ἐπισκοπὴ Θυατείρων ὑπαχθῇ τῇ μητροπόλει Ἐφέσου ὡς 39 μεταξὺ τῶν 40 ἐπισκοπῶν αὐτῆς (κατὰ τὴν ***ἔκθεσιν*** τοῦ Παρ. κώδικος) ἀντικαθισταμένη διὰ τῆς ***Λάμπης***—ταυτιζομένης ἴσως πρὸς τὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καρίας ἐπισκοπὴν ***Ἡρακλείας—Λάτμου***, τὴν ὁποίαν διάφοροι λατιν. κώδικες γνωρίζουσιν ὡς Λαμπης, Lampis ἢ Lappi ἢ Latmi. (Le Qnien I. 905. πρβλ. καὶ ***Μ. Γεδεών*** Π. Πίνακες σ. 361)—χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις, γνωρίζομεν δὲ ὅτι ἡ ἐπὶ Ἡρακλείου ***ἔκθεσις*** κατατάσσει τὴν ἐπισκοπὴν Θυατείρων μεταξὺ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς μητροπόλεως Σάρδεων.—Ἡ ἐπισκοπὴ ***Κλάδης*** εἶνε ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τῆς ***Δάλδης***. (Σύνταγμα Κανόνων Ρ. καὶ Π. τόμ. Β' σελ. 203. 395. ΣΤ' 258.—***Ν. Μιλὰς*** Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον σελ. 118. 181. 426. 428.

§ 11. *Οἱ κατ' ἐπισκοπὰς ἐν ἐνεργείᾳ καὶ τιτουλάριοι ἐπίσκοποι.*

α') Ἀγκύρας σιδηρᾶς. [178]

1) *Φλωρέντιος*, παρασὰς ἐν τῇ Α' Οἰκουμ. Συνόδῳ. α']

β') Ἀκρασοῦ. [178] β')

1) *Πατρίκιος*, παραστὰς ἐν τῇ Δ' Οἰκουμ. Συνόδῳ. α']
2) *Κωνσταντῖνος* Α', παραστὰς ἐν τῇ Ζ' Οἰκουμ. Συνόδῳ. β']
3) *Κωνσταντῖνος* Β', παραστὰς ἐν τῇ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἱ. Φωτίου συνελθούσῃ Συνόδῳ (879). γ']

γ') Ἀπολλωνιάδος. [179]

1) *Μάρκος*, ὁ γνωστὸς συνεργὸς τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα, κατὰ τὸν Le Quien. α]
2) *Κυριακός*, ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα τὸν αὐτοκράτορα ἐπιστολὴν τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου Λυδίας καὶ παραστὰς ἐν ᾗ ἐπὶ Γενναδίου ΚΠλεως συνόδῳ (459). β']
3) *Ἰωνᾶς*,
4) *Λέων*, ἀμφότεροι ἐπισκοπεύσαντες κατὰ τὸν ι' αἰῶνα. γ']

δ') Ἀπόλλωνος ἱεροῦ. [180]

1. *Λεύκιος*, παραστὰς ἐν τῇ Δ' Οἰκουμ. Συνόδῳ καὶ ὑπογράψας τὴν πρὸ. Λέοντα τὸν αὐτοκράτορα συνοδικὴν ἐπιστολή . α']

---

430. — ***Κεδρηνὸς*** τόμ. Α. 618—19. — Ἐκδόσεις ἱστορικαὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου ὑπὸ ***Φιλίππου Γεωργίου***. Ἀθῆναι, 1875 σ. 18—37. — ***Μ. Γεδεών***, Πατρ. Πίνακες σελ. 203—4. — A. Palmieri ἐν Diction. de Theol. Catholique II 2 σελ. 2428—2432).

[178]) Ὅρα καὶ σημ. 60 καὶ 63. Mansi II σελ. 695. Πλὴν τοῦ ***Φλωρεντίου*** οὐδεὶς ἄλλος ἐπίσκοπος αὐτῆς ἀναφέρεται. Ὁ Le Quien καὶ ὁ ***Λογοθέτης*** σιωπῶσι.

[178] β') α'.] Mansi VI σ. 573. 948. 980. 1070. 1087. VII σ. 37. 124. 153. 406. 725. Migne CXIII σ. 1120. — β'] Mansi XIII, σ. 143. 369. — γ'] Mansi τόμ. 17α 18α σ. 376.—Ὁ L. O. ἀναφέρει αὐτοὺς (I σ. 891-2), ὁ δὲ ***Λ***. ἀποσιωπᾷ τὸν δεύτερον.

[179]) α'] L.Q. I. 885. Πράξ. Ἀποστ. ιε' 37. 39.– β'] Mansi VII, 573.—Migne 113 σ. 1121. Σύνταγμ. Κανόνων Ρ. καὶ Π. τόμ. Δ' σελ. 372.—γ'] L. Q. I. σ. 886.—Ὁ L. Q. ἀναφέει τοὺς τέσσαρας, ὁ Λ. οὐδένα.

[180]) α'] Mansi VI σελ. 573. 948. (Ἐλευσίνιος). 1075. 1089. VII σ. 45. 124. 153. 406. 713. 726. VIII σ. 300.—Ὁ L. Q. (I. σελ. 883) ἀναφέρει αὐτόν, ὁ δὲ Λ. θέλει νὰ διακρίνῃ αὐτὸν τοῦ ***Ἐλευσινίου***, ἐνῷ ἀμφότεροι εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

ε') Ἀτταλείας. [181]

1) *Θεόδωρος*, παραστὰς ἐν τῇ Γ' Οἰκουμ. Συνόδῳ.
2) *Σύμμαχος*, παραστὰς ἐν τῇ λεγομένῃ λῃστρικῇ συνόδῳ.
3) *Διονύσιος*, διάδοχος τοῦ προηγουμένου, παραστὰς ἐν τῇ Δ' Οἰκ. Συνόδῳ καὶ ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. α']
4) *Ἰωάννης*, συνυπογράψας τὴν πρὸς τὸν Πάπαν Ὁρμίσδαν ἐπιστολὴν τοῦ ΚΠόλεως Ἐπιφανίου.
5) *Ἰωσήφ*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ' Οἰκουμ. Συνόδῳ. β']
6) *Συμεών*, παραστὰς ἐν τῇ ὑπὲρ τοῦ ἱ. Φωτίου συνόδῳ (879).
7) *Νικόλαος*, ἀναφερόμενος ἐν τῇ ἐπὶ Πατριάρχου Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργη συνόδῳ (1156).

ς') Αὐρηλιουπόλεως. [182]

1) *Ἀντίοχος*, παραστὰς ἐν τῇ Α' Οἰκουμ. Συνόδῳ. α']
2) *Ἰωάννης*, παραστὰς ἐν τῇ Γ' Οἰκουμ. Συνόδῳ. β']
3) *Ρουφῖνος*, ὑπογράφων τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. γ']
4) *Εὐτρόπιος*, παραστὰς ἐν τῇ ἐπὶ Γενναδίου ΚΠόλεως Συνόδῳ. δ']
5) *Θεόδοτος*, παραστὰς ἐν τῇ Πενθέκτῃ Οἰκουμ. Συνόδῳ. ε']
6) *Νικόλαος*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ' Οἰκουμ. Συνόδῳ. στ']
7) *Γαβριήλ*, τιτουλάριος, βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας Ἰακώβου, ψηφισθεὶς κατὰ Ἰούνιον 1789 ἐπὶ Νεφύτου Ζ'. ζ']
8) *Ἰωαννίκιος*, τιτουλάριος, βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ Μ. Φιλαδελφείας Γαβριήλ, ψηφισθεὶς κατὰ Ὀκτώβριον 1815 ἐπὶ Κυρίλλου στ'. η']
9) *Καλλίνικος*, τιτουλάριος ἐπίσκοπος, ψηφισθεὶς κατὰ Ἰανουάριον 1832 ἐπὶ Κωνσταντίου Α'. θ']

ζ') Βάγης. [183]

1) *Πολλίων*, παραστὰς ἐν τῇ Α' Οἰκ. Συνόδῳ, ὑπὸ τὸν τίτλον ἐπισκόπου *Βάρεως* α']

---

[180]) α') Mansi VI. σ. 573. 948. 980. 1070. 1038. VII. σελ. 37. 124. 153. 406. 437. 572. 713. 725. 742. VIII. σ. 303. Migne t. 113 σ. 1120. — β'] Mansi XIII σ. 143. 369. 389. XII σ. 1102. — Ὁ L. Q. (I. σ. 887. 888) ἀναφέρει ἅπαντας, ὁ δὲ Λ μόνον δύο : τὸν ***Διονύσιον*** καὶ τὸν ***Ἰωσήφ***.

[181]) α'] Ὅρα σημ. 60. Mansi II. σ. 695. β'] Mansi IV σ. 1225. 1366 V σελ. 589. 615. 713. 767.— γ') Mansi VII. σ. 573. —δ'] Σύνταγμα Κανόνων P καὶ II. τόμ. Δ' σ. 372. ε'] Migne t. 113. σ. 1120. Mansi XI σ. 996 —στ') Mansi XIII σελ. 143. 369. (τοῦ ***Περικόμματος***) 389. —ζ'] ***Ἐκκλ. Ἀλήθεια*** ἔτος ΚΑ'. 1901. σελ. 32. η'] Αὐτόθι, σ. 52—θ') Αὐτόθι σ. 67.—Ὁ L. Q. ἀναφέρει : ***Ἀντίοχον***, ***Ἰωάννην***, ***Εὐτρόπιον***, ***Θεόδοτον*** καὶ ***Νικόλαον*** (I σ. 895. 896), ὁ δὲ Λ. ἐπίσης τοὺς αὐτούς.

[182]) α'] Ὅρα σημ. 60. Mansi II σ. 695. Σχετικῶς πρὸς τὸ ὄνομα ***Βάγεις***, ***Βάγις***, ***Βάγης***, ***Βάης***, ***Βάρις-Βάρεις***, ὅρα σημ. 61 καὶ ***Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπ.*** τόμ. στ'. σ. 446 —β'] Mansi VII σ. 573. (Beanae ἀντὶ ***Βάης***). — Ὁ L. Q. ἀναφέρει ἅπαντας (I. σ. 889. 893), ὁ δὲ Λ. ἀποσιωπᾷ τὸν δεύτερον.

[183]) α'] Mansi III σ. 321. —ὅρα καὶ σημ. 69. Κατὰ τὸν Le Quien ἡ λέξις ***Πολυχαλάνδου*** ἀναγνωστέα : ***πόλεως Βαλάνδου***.—β'] Mansi VI σ. 573. 948. 984. 1075. 1089. VII σ. 40. 124. 153. 405. VIII σ. 299.—γ'] Mansi VII σ. 573. — Ὁ L. Q. ἀναφέρει ἅπαντας (σ. 889. 890), ὁ δὲ Λ. μόνον τὸν ***Ἠλίαν***.

2) *Λεωνίδας*, ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. β']
3) *Βασίλειος*, παραστὰς ἐν τῇ ἐπὶ ἱ. Φωτίου Συνόδῳ (879).

η') Βαλάνδου. [184]

1) *Φοῖβος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ Σελευκείας τῆς Ἰσαυρίας. α']
2) *Ἠλίας*, παραστὰς ἐν τῇ Δ' Οἰκουμ. Συνόδῳ. β']
3) *Ὀνησιφόρος*, ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν, γ']

θ') Γαβάλων. [185]

1) *Πολύκαρπος*, παραστὰς ἐν τῇ Δ' Οἰκ. Συνόδῳ καὶ ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. α']
2) *Ἰωάννης*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ' Οἰκ. Συνόδῳ. β']

ι') Γόρδου. [186]

1) *Ἰωάννης*, γενόμενος εἶτα Προικοννήσου καὶ ὡς τοιοῦτος παραστὰς ἐν τῇ ἐν Ἐφέσῳ Συνόδῳ. α']
2) *Θεόδοτος* (ἢ *Θεόδωρος*), ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. β']
3) *Θεόδωρος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ ἐπὶ Μηνᾶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.
4) *Γρηγόριος*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ' Οἰκ. Συνόδῳ. γ']
5) *Λέων*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ ἐπὶ ἱ. Φωτίου (879).

ια') Δάλδης. [187]

1) *Παῦλος*, παραστὰς ἐν τῇ Γ' Οἰκ. Συνόδῳ καὶ ὑπογράφων ὧδε :

---

[184]) α'] Mansi III σ. 321. —ὅρα καὶ σημ. 69. Κατὰ τὸν Le Quien ἡ λέξις ***Πολυχαλάνδου*** ἀναγνωστέα : ***πόλεως Βαλάνδου***.—β'] Mansi VI σ. 573. 948. 984. 1075. 1089. VII σ. 40. 124. 153. 405. VIII σ. 299.—γ'] Mansi VII σ. 573. — Ὁ L. Q. ἀναφέρει ἅπαντας (σ. 889. 890), ὁ δὲ Λ. μόνον τὸν ***Ἠλίαν***.

[185]) α'] Mansi VI σ. 573. 948. 1074. 1089. VII σ. 124. 153. 406. 572. 713. 726. Migne t. 113 σ. 1120.— β'] Mansi XII σ. 995. 1102. XIII σελ. 143. 184. 370. 389. Migne 113 σ. 1120. ***Κρουμβάχερ*** Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας (μεταφρ. Σωτηριάδου) τόμ. Α' σ. 95.— Ὁ L. Q. ἀναφέρει ἀμφοτέρους (σ. 893. 896), ὁ δὲ Λ. διακρίνει δύο ***Πολυκάρπους***, οὐχὶ ὀρθῶς, μετ' ἀμφιβολίας δὲ προστίθησι καὶ δύο ἄλλους. : ***Ἰλάριον*** καὶ ***Γερμανόν***.

[186]) α'] Σωκρ. ἐκκλ. Ἱστορία 7, 36.—β'] Mansi VII σ. 573. Φαβρικίου I. σ. 516. —γ'] Mansi XII. σ. 995. 1102. XIII σ. 143. 369. 389. Migne 113 σ. 1121.—Ὁ L. Q. ἀναφέρει ἅπαντας (881. 883) καὶ ὁ Λ. ἐπίσης.

[187]) α'] Mansi IV σελ. 1225. V σελ. 712. 767. VII σ. 572. ὅρα καὶ σημ. 60.—β']

«Παῦλος ἐλάχιστος ἐπίσκοπος τῆς Λυδίας Δαρδάνης ὑπέγραψα ἀποφηνάμενος ἅμα τῇ ἁγίᾳ Συνόδῳ, χρησάμενος χειρὶ κατ' ἐντολὰς ἐγγράφους παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ Φώσκου διὰ τὸ ἐν ἀρρωστίᾳ με κατακεῖσθαι» —Ἡ Δαρδάνη ὅμως εἶνε ἡ Δαλδη, ὡς φαίνεται ἀλλαχοῦ. Ὁ Π. οὗτος, ἐὰν μὴ ἕτερος ὁμώνυμος, ὑπέγραψε καὶ τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. α΄]

2) *Θεόδοτος (ἢ Θεόδωρος)*, παραστὰς ἐν τῇ στ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. β΄]
3) *Ἰωάννης*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. γ΄]
4) *Ἐπιφάνιος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ ἐπὶ Ἰ. Φωτίου (879).

ιβ΄) Ἑρμοκαπηλείας. [188]

1) *Θεόπιστος*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. α΄]
2) *Νικηφόρος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 879. β΄]

ιγ΄) Θυατείρων. [189]

1) *ὁ ἄγνωστος ἄγγελος τῆς Ἀποκαλύψεως*, πρὸς ὃν ἐπέστειλεν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. α΄]
2) *Κάρπος* ὁ ἱερομάρτυς. (Ἡ μνήμη αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τῇ 13 Ὀκτωβρίου) β΄].
3) *Σέρας*, παραστὰς ἐν τῇ Α΄ Οἰκ. Συνόδῳ. γ΄]
4) *Φῶσκος*, παραστὰς ἐν τῇ Γ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. δ΄]
5) *Διαμόνιος*, ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν ε΄)
6) *Ἀνώνυμος*, ἀντιπροσωπευθεὶς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ διὰ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰσώη. στ΄]
7) *Βασίλειος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ 879. ζ΄]

Mansi XI σ. 628. 648. 677.—γ΄] Mansi XII σελ. 995. 1102. XIII σελ. 143. 369. 389 Migne 113 σ. 1119 ἐν τῇ σημειώσει περὶ ***Τράλλης*** καὶ ***Δάλδης***. —Ὁ L. Q. ἀναφέρει ἅπαντας (σ. 891. 892), ὁ δὲ Λ. ἀποσιωπᾷ τὸν ***Παῦλον***.

[188]) α΄] Mansi XII σ. 1102. XIII σελ. 143. 369. 389. Migne 113 σελ. 1120.— β΄] Mansi 17α 18α σ. 376.—Ὁ L. Q. (σ. 889) καὶ ὁ Λ. ἀναφέρουσιν ἀμφοτέρους.

[189]) α΄] Ἀποκάλ. κεφ Α΄ 11. Β΄ 18-29. ὅρα καὶ σημ. 58.—β΄] ὅρα σημ. 19. ***Λαμπάκη*** σελ. 255-258. 311 342.—γ΄] ὅρα σημ. 60. Mansi II σ. 695.— δ΄] Mansi IV σ. 1224. V σ. 589. 712. 767. —ε΄] Mansi VII σ. 573.—στ΄] Mansi XIII σ. 143 369.— ζ΄] Mansi 17α 18α σ. 376 —Ὁ L. Q. (σελ. 875. 877. 878) καὶ ὁ Λαμπάκης (σελ. 312) ἀναφέρουσιν ἅπαντας, ὁ δὲ Λ. ἀποσιωπᾷ τὸν ***Διαμόνιον***. — Κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας οἱ κατὰ καιροὺς ἐκλεγόμενοι ἐπίσκοποι ***Ἡλιουπόλεως***, ἐθεωροῦντο ἅμα, ὅλως ἐσφαλμένως, καὶ ***Θυατείρων*** (ἀντὶ ***Θείρων***), ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως δὲ τῆς ἐν Λονδίνῳ τὴν ἕδραν αὐτῆς ἐχούσης Ἱ. Μητροπόλεως Θυατείρων καὶ ἐξαρχίας Β. καὶ Δ. Εὐρώπης ***μητροπολίτης Θυατείρων*** ἐξελέγη τῷ 1922 ὁ Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱ. Θεολ. Σχολῆς σεβ. μητροπολίτης Σελευκείας κ. ***Γερμανὸς Στρηνόπουλος***.

ιδ΄) Ἱεροκαισαρείας. [190]

1) *Ἀντίοχος*, παραστὰς ἐν τῇ Α΄ Οἰκ. Συνόδῳ. α΄[
2) *Κοσσίνιος*, παραστὰς κατὰ τὴν ἐπὶ Φλαβιανοῦ ΚΠόλεως Σύνοδον καὶ τὴν Δ΄ ἐν Χαλκηδόνι. β΄]
3) *Ζαχαρίας*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. γ΄]
4) *Θεόδωρος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ 879. δ΄]

ιε΄) Κερασέων. [191]

1) *Μενεκράτης*, παραστὰς ἐν τῇ Δ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. α΄]
2) *Ἰωάννης*, παραστὰς ἐν τῇ Ε΄ Οἰκ. Συνόδῳ. β΄]
3) *Μιχαήλ*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. γ΄]
4) *Ἀγάθων*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 879.

ις΄) Μαιονίας. [192]

1) *Ἰωάννης*, ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα τὸν αὐτοκράτορα συνοδικὴν ἐπιστολήν. α΄]
2) *Ἀναστάσιος*, παραστὰς ἐν τῇ Πενθέκτῃ Συνόδῳ. β΄]
3) *Θεοφάνης*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. γ΄]
4) *Γεώργιος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 879. δ΄]
5) *Σεραφείμ*, τιτουλάριος, βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου Μακαρίου, ἐκλεγεὶς τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1796. δ΄]

---

[190]) α΄] Ὅρα σημ. 60 καὶ 66.—β΄ Mansi XII σ. 1102. XIII σ. 143. 369. 389.—γ΄] Mansi VI 573. 696. 948. 980. 1070. 1086. VII 37. 124. 152. 406. 713. 725. 742 749. Migne 113 σ. 1121.—Ὁ L. Q. (σελ. 891. 892) καὶ ὁ Λ. ἀποσιωπῶσι τὸν ***Ἀντίοχον***.

[191]) α΄] Mansi VI σ. 537. 948. 980. 996. 1070. 1080. VII σ. 124. 152. 406. 440. VIII 299. Migne 113. σελ. 1121. Ὁ σεβ. Κυζίκου κ. ***Καλλίνικος*** γράφων ἐν τῇ «***Ὀρθοδοξίᾳ***» καὶ περὶ τῶν παραστάντων ἐν τῇ α΄ ἐν Νικαίᾳ Οἰκ. Συνόδῳ Πατέρων ἐκ Π. τοῦ Πολεμονιακοῦ (ἔτος Β΄, 1927-28, σελ. 206) σημειοῖ ὅτι «κατὰ τὴν Δ΄ Οἰκ. Σύνοδον ὁ ***Κερασοῦντος*** ἀναγράφεται μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων Λυδίας». Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη φαίνεται λελανθασμένη δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν ἐν λόγῳ σύνοδον μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων Λυδίας προβάλλει ὁ ***Μενεκράτης*** ἐπίσκοπος ***Καιράσσων*** ἢ ***Κερασσῶν***, ἐὰν δὲ ἅπαξ ὀνομάζεται καὶ ***Κερασοῦντος*** (Mansi VI 996), τοῦτο προελθὸν πάντως ἐκ παραδρομῆς τοῦ ἀντιγραφέως οὐδὲν σημαίνει, ἀφοῦ παραλλήλως πρὸς τοῦτον ἀναφέρεται ὁ πραγματικὸς ἐπίσκοπος ***Κερασοῦντος Γρατιανὸς*** ἢ ***Γρατιδιανός*** (Mansi VI σ. 1084. 1089) — β΄] Mansi IX 394.—γ΄] Mansi XIII σελ. 143. 369. Migne 113 σ. 1121.—Ὁ L. Q. (σελ. 893. 894) ἀναφέρει ἅπαντας, ὁ δὲ Λ. ἀποσιωπᾷ τὸν ***Ἰωάννην***.

[192]) α΄] Mansi VII 573.—β΄] Mansi XI σ. 996. (Μαιονιτοπόλεως). ***Φαβρικίου*** Ι΄ σ. 609.—γ΄] Mansi XII 995. 1102. XIII 369. 389. — Ὁ L. Q. (σ. 883. 884) ἀναφέρει ἅπαντας, ὁ Λ. ἀναφέρει μόνον τὸν ***Ἀναστάσιον*** καὶ τὸν ***Σεραφείμ***.

ιζ΄) Μεσοτιμόλου.

Ὁ *Le Quien* καὶ ὁ *Λογοθέτης* σιωπῶσι μηδενὸς ἱεράρχου τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης μνημονεύοντες. Καὶ ἡμεῖς οὐδένα εὕρομεν.

ιη΄) Μοστήνης. [193]

1) *Ἰουλιανός*, ὑπογράψας τὴν καθαίρεσιν τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τὴν πρὸς Λέοντα τὸν αὐτοκράτορα συνοδικὴν ἐπιστολήν. α΄]
2) *Εὐθύμιος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 869.

ιθ΄) Σάλων. [194]

1) *Στέφανος*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. α΄]

κ΄) Σατάλων. [195]

1) *Θεόδωρος*, παραστὰς ἐν τῇ Γ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. α΄]
2) *Ἀνδρέας*, ἀντιπροσωπευθεὶς κατ᾽ ἀρχὰς ἐν τῇ Δ΄ Οἰκ. Συνόδῳ ὑπὸ τοῦ *Ἱεροκαισαρείας Κοσμίου* καὶ εἶτα παραστὰς αὐτοπροσώπως. β΄]
3) *Ἰουλιανός*, ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. γ΄]
4) *Μιχαήλ*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. δ΄]
5) *Φίλιππος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 879. ε΄]

κα΄) Σιλάνδου. [196]

1) *Μάρκος*, παραστὰς ἐν τῇ Α΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. α΄]
2) *Ἀλκιμήδης*, παραστὰς ἐν τῇ Δ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. β΄]
3) *Ἀνατόλιος*, ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. γ΄]
4) *Ἀνδρέας*, παραστὰς ἐν τῇ ΣΤ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. δ΄]
5) *Στέφανος*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. ε΄]
6) *Εὐστάθιος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 879.
7) *Ἀνώνυμος*, παραστὰς ἐν τῇ ἐπὶ Καλλίστου ΚΠόλεως Συνόδῳ τοῦ 1351 κατὰ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνον.

---

[193]) α΄] Mansi XI σ. 749. VII σ. 573 Migne 113. σελ. 1121.— Ὁ L. Q. (σ. 885. 886) ἀναφέρει ἀμφοτέρους, ὁ δὲ Λ. μόνον τὸν πρῶτον.

[194]) α΄] Mansi XII 995. 1102. XIII σ. 143. 370

[195]) α΄] Mansi IV σελ. 1225. V. 589.— β΄] Mansi VI σ. 1078. VII σ. 124. 152. 406. 437. 725. 742. VIII 300. Migne 113. σελ. 1121.—γ΄] Mansi VII σ. 573. — δ΄] Le Quien I σ. 896.—ε΄] Mansi 17α 18α σελ. 376 — Ὁ L. Q. ἀποσιωπᾷ τὸν ***Θεόδωρον*** (σ. 895. 896), ὁ δὲ Λ. καὶ τὸν ***Ἰουλιανὸν*** καὶ ***Μιχαήλ***.

[196]) α΄] ὅρα σημ. 60. — β΄] Mansi VI σ. 573. 948. 984. 1074. 1089. VII σελ. 124. 153. 406. 441. 713. 742. VIII 300.—γ΄] Mansi VII σελ. 573. ἀντὶ **Hellenorum** ἀναγνωστέον **Silandorum**, κατὰ τὸν Le Quien (σ. 883).—δ΄] Mansi XI σ. 628. 648.—ε΄] Mansi XII 995. 1102. — Ὁ L. Q. ἀναφέρει ἅπαντας (Ι΄ σ. 881. 883. 884), ὁ δὲ Λ. μόνον τὸν ***Μάρκον***.

κβ΄) Σέττων. [197]

1) *Λιμένιος*, παραστὰς ἐν τῇ Γ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. α΄]
2) *Ἀμάχιος*, παραστὰς ἐν τῇ Δ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. β΄]
3) *Ἡρακλειδιανός*, ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδ. ἐπιστολήν. γ΄]
4) *Ἰωάννης Α΄*, παραστὰς ἐν τῇ ΣΤ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. δ΄]
5) *Ἰωάννης Β΄*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. ε΄]

κγ΄) Στρατονικείας. [198]

1) *Εὐθήριος (ἢ Εὐθέριος)*, παραστὰς ἐν τῇ Γ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ α΄]
2) *Γέμελλος*, παραστὰς ἐν τῇ Δ΄ Οἰκ. Συνόδῳ καὶ ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. β΄]
3) *Σαββάτιος*, ὑπογράψας μετ᾽ ἄλλων τὴν πρὸς τὸν Πάπαν Ὁρμίσδαν [514-523] ἐπιστολὴν ἐπὶ ΚΠόλεως Ἐπιφανίου [520-535].
4) *Μιχαήλ*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. δ΄]

κδ΄) Τρακούλεων ἢ Γαυδίας. [199]

1) *Λέων*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. α΄]
2) *Κωνσταντῖνος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 879. β΄]

κε΄) Τράλλων. [200]

1) *Οὐράνιος*, παραστὰς ἐν τῇ Ε΄ Οἰκ. Συνόδῳ. α΄]
2) *Μιχαήλ*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. β΄]
3) *Θεόπιστος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 879. γ΄]

---

[197]) α΄] Mansi IV σ. 1225. V σ. 589.—β΄] Mansi VI σ. 573. 948. 984. 1074. 1089. VII σ. 124. 153. 406. 441. 713. 742.— γ΄] Mansi VII σ. 573. Ἀναφέρεται **Senus** ἀντὶ **Settus** ἢ **Settenus**.—δ΄] Mansi XI σ. 628. 648. 996.—ε΄] Mansi XII σελ. 995. 1102. XIII σ. 143. 369. 389. — Ὁ L. Q. (σ. 879. 880. 881. 882) ἀναφέρει ἅπαντας, ὁ δὲ Λ. ἀποσιωπᾷ τὸν ***Λιμένιον*** σημειῶν αὐτὸν ***Σάλλων*** ἐκ τῆς γραφῆς ***Σέλλας***, ἐνῷ ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις εἶνε ***Σέττας***, ὡς καὶ τὸν ***Ἡρακλειδιανόν***.

[198]) α΄] Mansi IV σ. 1224. 1366. V σ. 589. 615. 713. 767.—β΄] Mansi VI σ. 573. 948. 980. 1071. 1089. VII 45. 124. 153. 406. 436. 573. 713. 726.—γ΄] Mansi VIII 493. —δ΄] Mansi XII σ. 1102. XIII σ. 143. 369.

[199]) Ὅρα καὶ σημ. 109. Ὁ ἐπίσκοπος τιτλοφορεῖται : ***Γανδείας*** ἤτοι ὁ ..... (**Parthey** σελ. 205), καὶ ***Γανδίας*** ἢ ***Τρακούλεων*** (αὐτόθι σ. 247). — α΄] Mansi XII σ. 995. 1102. XIII σ. 143. 369. 389.—β΄] Mansi 17α 18α σ. 376.—Ὁ L. Q. ἀποσιωπᾷ ἀμφοτέρους, τοὺς ὁποίους ὁ Λ. ἀναφέρει.

[200]) α΄] Mansi IX σ. 394. Migne 113 σ. 1119.— β΄] Mansi XII σ. 995. 1102. XIII σ. 373. 389. Migne 113 σ. 1119. — γ΄] Mansi 17α 18α σ. 376.— Ὁ L. Q. (σ. 881) ἀποσιωπᾷ τὸν ***Θεόπιστον***, ὁ δὲ Λ. ἀποσιωπᾷ τὸν ***Οὐράνιον*** καὶ προστίθησι τὸν ***Ἀσκληπιάδην*** (Φαβρικ. ΙΑ΄ σ. 583).

SISMANOGLIO ARCHIVIO

κς') *Τριπόλεως.* [201]

1) *Ἀγώγιος*, παραστὰς ἐν τῇ Α΄ Οἰκ. Συνόδῳ. α΄]
2) *Κόμμοδος*, παραστὰς ἐν τῇ Γ΄ Οἰκ. Συνόδῳ, ἀποτελέσας μέλος τῆς πρὸς τὸν ἐν Ἐφέσῳ διατρίβοντα Ἀντιοχείας Ἰωάννην ἀποσταλείσης ὑπὸ τῆς Συνόδου τριμελοῦς ἐξ ἐπισκόπων Ἐπιτροπῆς, καλούμενον τὸ τρίτον ὅπως ἐμφανισθῇ ἐνώπιον αὐτῆς. β΄]
3) *Παῦλος*, παραστὰς ἐν τῇ Δ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. γ΄]
4) *Ἰωάννης*, ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. δ΄]
5) *Ἀναστάσιος*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ, Συνόδῳ. ε΄]
6) *Σισίνιος*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 879 ὀτ].
7) *Θεοφύλακτος*, κατὰ τὸν ια΄ ἢ ιβ΄ αἰῶνα ζ΄].
8) *Ἀγαθάγγελος*, τιτουλάριος, ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος Σταυροδρομίου τῷ 1808 ἐπὶ Καλλινίκου Ε΄ (τὸ β΄ 1808-1809) η΄).
9) *Νεκτάριος*, βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ Μολδαβίας Μελετίου κατὰ Μάϊον τοῦ 1845, ἐπὶ Μελετίου τοῦ Γ΄ (1845) θ΄].

κζ') *Ὑρκανίδος.* [202]

1) *Ἀσύγκριτος*, κατὰ τὸν Le Quien, εἶνε ὁ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου μνημονευόμενος (Ρωμ. ιστ΄ 14).
2) *Ἰωάννης*, παραστὰς ἐν τῇ ἐπὶ Φλαβιανοῦ ΚΠόλεως Συνόδῳ καὶ ὑπογράψας καὶ τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. α΄]
3) *Εὐστάθιος*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. β΄]
4) *Διονύσιος*, παραστὰς ἐν Συνόδῳ τοῦ 1157 ἐπὶ Πατριάρχου Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργη.

κη') *Φιλαδελφείας.* [203]

1) *Λούκιος*.
2) *Δημήτριος*. Κατὰ τὰς ἀποστολικὰς διαταγὰς (VII΄ 46) ὁ Δημήτριος

---

[201]) α΄] ὅρα σημ. 60. Mansi II σ. 695.—β΄] Mansi IV 1224. 1320. 1321. 1472. V. σ. 584. 585. 589. 712. 767.—γ΄] Mansi VI σ. 573. 948. 980. 1070.—VII σελ. 124. 153. 406. 441.—δ΄] Mansi VII σελ. 573.—ε΄] Mansi XII 995. 1102. XIII 143. 369. 389.—στ΄] Mansi 17α 18α σ. 376.—ζ΄] Ὁ Gustave Schlumberger σημειοῖ ὅτι εὗρεν σφραγῖδα τοῦ *Θεοφυλάκτου*, φέρουσαν τὴν ἐπιγραφήν : † ΚΕ Β' Θ' ΤΩ CΩ ΔΟΥΛ' (ω) ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΩ ΕΠΙCΚΟΠ' (ω) ΤΡΙΠΟΛΕΟC (ἀντὶ : ΤΡΙΠΟΛ(Ε)ως). (Sigillographie de l' empire byzantin. Paris 1884 σελ. 256).—η΄] *Ἐκκλ. Ἀλήθεια* ἔτος 21 (1901) σελ. 52. — θ΄] αὐτόθι σ.....—Ὁ L. Q. ἀναφέρει τὸν *Λεόντιον* (Σωκρ. β΄ 32. Ἐπιφ. αἱρ. 73. Φιλοσοργ. 7, 6) ὁ δὲ Λ. οὐδένα.

[202]) α΄) Mansi VIσ. 696. 749. VII 573.—β΄] Mansi XII σ. 995. 1102. XIII σ. 143. 369. 389.—Ὁ L. Q. ἀναφέρει ἅπαντας (σ. 887. 888), ὁ δὲ Λ. ἀποσιωπᾷ τὸν *Ἀσύγκριτον*.

[203]) α΄] Le Quien I σ. 867.—β΄] *Ἀποκάλ.* α΄ 11 γ. 7-13.—γ΄] ὅρα σημ. 60. Mansi II 695. —δ΄] Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορία II 33. Ἐπιφ. αἱρ. 73 ὅρα καὶ σημ. 127.—ε΄] Mansi

φέρεται γενόμενος ἐπίσκοπος Φιλαδελφείας ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου (ἴσως ὁ ἐν Γ΄ Ἰωαν. στίχ. 12 ἀναφερόμενος)' ὁ δὲ Λούκιος ἴσως κατέστη τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατὰ τὸν Le Quien. α΄]
3) *ὁ ἄγγελος* τῆς ἐν Φιλαδελφείᾳ ἐκκλησίας, κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν. β΄]
4) *Ἑτοιμάσιος*, παραστὰς ἐν τῇ Α΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ. γ΄]
5) *Θεοδόσιος*, παραστὰς ἐν τῇ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας Συνόδῳ [τῷ 359]. δ΄]
6) *Θεοφάνης*, παραστὰς ἐν τῇ Γ΄ Οἰκουμ. Συνόδῳ, κηρυξάσῃ σὺν ἄλλοις καὶ αὐτὸν ἔξω πάσης ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ὡς ὄντα πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἀντιοχείας Ἰωάννου. ε΄]
7) *Μέτελος*, παραστὰς ἐν τῇ Δ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. στ΄]
8) *Ἀσιανός*, ὑπογράψας τὴν πρὸς Λέοντα συνοδικὴν ἐπιστολήν. ζ΄]
9) *Εὐστάθιος*, μετασχὼν τῆς ἐπὶ Πατριάρχου Ἰωάννου Β΄ ἐνδημούσης Συνόδου (τῷ 518). η΄]
10) *Ἰωάννης*, παραστὰς ἐν τῇ ΣΤ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. θ΄]
11) *Λύκαστος*, παραστὰς ἐν τῇ Ζ΄ Οἰκ. Συνόδῳ. ι΄]
12) *Μιχαήλ*, παραστὰς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 879. ια΄]
13) *Ἀγαπητός*, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν. ιβ΄]

* * *

Σημείωσις.

Ἡ γενομένη παρ' ἡμῶν ὡς ἄνω διέρευνα, ὑπ' ὄψει ἔχουσα καὶ τὴν σχετικὴν ἐργασίαν τοῦ πολλοῦ Le Quien καὶ τοῦ ἀοιδίμου Μ. Λογοθέτου

IV 1224. 1324. 1426. V 589. 767. —στ΄] Mansi VI 569. 944. 1090. VII 144. ζ΄] Mansi VII 572.—η΄] Mansi VIII σελ..... θ΄] Mansi XI σ. 460. 521. 552. 616. 628. 648. 677.—ι΄] Mansi XII 995. 1102. XIII σ. 143. 373. 388. —ια΄] Mansi 17α 18α σ. 377.—ιβ΄] Ὁ G. Schlumberger κατεῖχε σφραγῖδα αὐτοῦ φέρουσαν τὴν ἐπιγραφήν : ΚΕ ΒΩΗΘΕΙ (sic) ΑΓΑΠΗΤΩ ΕΠΙCΚΟΠΩ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑC· (Sigillographie de l'empire Byzantin. Paris 1884 σ. 255).—Ἐπὶ Ἰσαὰκ Ἀγγέλου ὁ ἐπίσκοπος Φιλαδελφείας προήχθη εἰς μητροπολίτην, καταλαβόντα θέσιν μεταξὺ τῶν ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐξαρτωμένων μητροπολιτῶν (ὅρα καὶ σημ. 111). — Ὁ L. Q. (σ. 867-870) κατὰ τὸ μέχρι τοῦ Ι. Ἀγγέλου διάστημα ἀριθμεῖ 12 ἐπισκόπους *(Λούκιος Δημήτριος, ὁ ἄγνωστος τῆς Ἀποκαλύψεως, Ἑτοιμάσιος, Κυριακός, Θεοδόσιος, Θεοφάνης, Ἀσιανός, Εὐστάθιος*, Ἰωάννης *Α΄, Στέφανος* καὶ *Μιχαήλ)*, ἰσαρίθμους δὲ καὶ ὁ *Λογοθέτης (Δημήτριος Ἑτοιμάσιος, Κρίνων, Θεοδόσιος, Θεοφάνης, Εὐστάθιος, Ἰωάννης Α΄, Ἰωάννης Β΄, Λύκαστος, Στέφανος, Μιχαὴλ Α΄, Μιχαὴλ Β΄.)*—Ὁ ἀοίδιμος Ἀμασείας *Ἄνθιμος Ἀλεξούδης* ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτοῦ τῷ δημοσιευθέντι ἐν τῷ *Νεολόγῳ* ἀριθμεῖ 10 *(Δημήτριος, Ζαχαρίας, Θεοδόσιος, Κρίνων, Θεοφάνης, Μέτελος, Εὐστάθιος, Ἰωάννης, Λύκαστος, Μιχαὴλ)* — ὅρα καὶ *Λαμπάκη* σελ. 368.

SISMANOGLIO MEGARAKOS

ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν γνωστῶν ἡμῖν ἱεραρχῶν τούτων εἰς 119 τοιούτους ἔναντι 28 ἐπισκοπῶν, ἐξ ὧν **τρεῖς** *('Αγκύρας σιδηρᾶς, 'Απόλλωνος ἱεροῦ, Σάλων)* διέσωσαν ἀνὰ 1 ἱεράρχην, **τέσσαρες** *(Γαβάλων, 'Ερμοκαπηλείας, Μοστήνης, Τρακούλων)* ἀνὰ 2 ἱεράρχας, **τέσσαρες** *('Ακρασοῦ, Βάγης, Βαλάνδου, Τράλλων)* ἀνὰ 3, **ἕξ** *('Απολλωνιάδος, Βάλδης, 'Ιεροκαισαρείας, Κερασέων, Στρατονικείας, 'Υρκανίδος)* ἀνὰ 4, **τέσσαρες** *(Τύρδου, Μαιορίας, Σατάλων, Σέττων)* ἀνὰ 5, **τρεῖς** *('Ατταλείας, Θνατείρων, Σιλάνδου)* ἀνὰ 7, **δύο** *(Αὐρηλιουπόλεως, Τριπόλεως)* ἀνὰ 9, **μία** ἡ τῆς *Φιλαδελφείας* 13 καὶ **μία** ἡ τῆς *Μεσοτυμόλου* οὐδένα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εἶνε λυπηρὸν ὅτι ἐκλιπὸν διὰ τῶν αἰώνων ὀλίγιστον περιεσώθη τὸ γραπτὸν μνημεῖον τὸ ἀναφερόμενον ἰδιαιτέρως μὲν εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς ἱεράρχας Σάρδεων, καθόλου δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχον ἱκανὴν τὴν συμβολὴν προσφέρει πρὸς συμπλήρωσιν ἔν τισι σημείοις τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Αὐτὸς δὲ εἶνε καὶ ὁ κύριος λόγος δι' ὃν περισυλλεγέντα πάντα τὰ σχετικὰ ἔγγραφα, εἴτε ὡς πατριαρχικαὶ καὶ συνοδικαὶ πράξεις προβάλλοντα, εἴτε ὡς συγγραφαὶ καὶ πονήματα, εἴτε ὡς ἐπιστολογραφία καὶ ἱ. ἀκολουθία καὶ ἁσματολογία, καταχωροῦνται ἐν ταῖς ἑφεξῆς:

* * *

I.

Ἐπιστολὴ τοῦ 'Αποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ 'Ιωάννου τοῦ Θεολόγου τῷ ἐν Σάρδεσιν ἐπισκόπῳ, κατὰ τὴν 'Αποκάλυψιν. [201])

«Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἔχων τὰ ἑπτὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας· οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι ὄνομα ἔχεις ὅτι ζῇς, καὶ νεκρὸς εἶ. γίνου γρηγορῶν, καὶ στήρισον τὰ λοιπὰ ἃ ἔμελλον ἀποθνήσκειν· οὐ γὰρ εὕρηκά σου τὰ ἔργα πεπληρωμένα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μου. μνημόνευε οὖν πῶς εἴληφας καὶ ἤκουσας καὶ τήρει καὶ μετανόησον. ἐὰν οὖν μὴ γρηγορήσῃς, ἥξω ἐπὶ σὲ ὡς κλέπτης, καὶ οὐ μὴ γνῶσῃ ποίαν ὥραν ἥξω ἐπὶ σέ. ἀλλὰ ἔχεις ὀλίγα ὀνόματα ἐν Σάρδεσιν, ἃ οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ περιπατήσουσι μετ' ἐμοῦ ἐν λευκοῖς, ὅτι ἄξιοί εἰσιν. Ὁ νικῶν οὕτως περιβαλεῖ-

---

[201]) Ὅρα σημ. 14. 123. 124. — 'Αποκάλ. κεφ. Γ' 1-6. Σχετικῶς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἐπιστολῆς ὅρα προχείρως «'Ερμηνείαν εἰς τὴν 'Αποκάλυψιν τοῦ 'Αγίου 'Αποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ 'Ιωάννου τοῦ Θεολόγου» ὑπὸ ***'Ανδρέου 'Αρχιεπισκόπου Καισαρείας-Καπαδοκίας*** καὶ ἑτέραν ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ ***'Αρέτα*** (Migne τόμ. 106. σελ. 244-45 καὶ 548-553). — **J. A. Pétit,** La Saint Bible avec commentaire τόμ. XVII σ 277-278.—L' Apocalypse, explication par **Antoine Reymond** τόμ. I' σελ. 39-41. 82-84. — Kritisch Exegetishes Handbuch über die Offenbarung Johannis von Dr H. Mayer 1859. Göttingen σ. 170-179. — La Sainte Bible commenttée par **L. CL. Fillion.** 9 édit. t. VIII Paris 1928 σελ. 807-3 καὶ τὰς ἐν αὐτῷ (σελ. 793) παραπομπάς.

ται ἐν ἱματίοις λευκοῖς, καὶ οὐ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, καὶ ὁμολογήσω τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ πατρός μου καὶ ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις».

II.

Πατριαρχικαὶ καὶ Συνοδικαὶ Πράξεις περὶ ὑπαγωγῆς τῆς ἐρημωθείσης μητροπόλεως Σάρδεων ὑπὸ τὴν τῆς Φιλαδελφείας

Α΄) ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Φιλοθέου [τὸ β΄ — κατ' Αὔγουστον 1369]. [203])

«Ὁ δὲ πάντα μεταποιῶν χρόνος καὶ ἀμείβων καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν χωρεῖν παρασκευάζων τὰ καλῶς ἔχοντα μέχρι τοῦδε τὰ ἑαυτοῦ ποιεῖν καὶ τῆς ἰδίας φυσικῆς ἀκολουθίας ἐχόμενος καὶ τὴν τῶν Σάρδεων μεγάλην μητρόπολιν, ἐφ' οὕτω δόξης προσήκουσαν καὶ τοσαύτην περιφάνειαν σχοῦσαν ἀπό τε χρόνου καὶ τῆς τῶν ἐν αὐτῇ καλλίστης εὐταξίας τε καὶ παιδεύσεως, ὡς καὶ ταῖς μεγίσταις καὶ πρώταις συναριθμηθῆναι τῶν μητροπόλεων, καὶ τὸ πρωτεῖον πλὴν ὀλίγων τινῶν κατὰ πασῶν ἐπιφέρεσθαι καὶ τὸ κράτος, κἂν ταῖς ἁπάντων ἐγκειμένων γλώσσαις, ὡς ἥδισμά τι τερπνὸν καὶ καλλώπισμα τῶν ὅσαι τῆς Ἀσίας προκάθηνται πόλεων, εἰς τοσοῦτο νῦν ἀμορφίας προήνεγκε ταύτην καὶ οὕτω τὸ κατ' αὐτήν, Θεοῦ δηλαδὴ συγχωροῦντος, διέθετο, ὡς μηδὲ σχῆμα γοῦν πόλεως ἀποσώζειν καὶ μικρόν τινα χαρακτῆρα ἀντὶ παραδείσου τρυφῆς, ἀφανισμοῦ καὶ ἀπωλείας κενδίον γεγενημένην. Καὶ ταῦτα μὲν τῷ χρόνῳ ποιεῖν καὶ τὰ πολλῷ τούτων ἔτι χείρω τοῖς πᾶσι προσαπειλεῖν ἔθος, ὕλην εὑρίσκοντι τὴν καθ' ἡμῶν ἀγανάκτησιν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν πλῆθος, μάλα δικαίως ἡμῖν ἐπιγιγνομένην. Τοῖς δέ γε τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν καὶ τῆς εἰς τὸ κρεῖττον ἐπανορθώσεως ἀνάγκην ἔχουσι κήδεσθαι τῶν ἀπολωλότων τὰ καταλειφθέντα μέρη συνάγειν προσήκει καὶ τούτοις φυλακὴν εἰς τὸ ἑξῆς χορηγεῖν, ὡς ἂν τῆς χρονικῆς ἐπιβουλῆς ἀνώτερα τὰ τῆς ῥηθείσης ἐκκλησίας περιλειφθέντα ἐκ πολλῶν μικρὰ λείψανα πνευματικῆς ἐπικέψεως ἀξιῶσαι τῶν προσηκόντων ἂν εἴη, τὸν καλὸν ἐκεῖνον μιμουμένους ποιμένα, ὃς τὰ πολλὰ τῶν προβάτων κατολιπών, καλῶς ἔχοντα, ἐπὶ τὴν τοῦ ἀπολωλότος ἑνὸς ζήτησιν καθῆκεν. Ἔνθεν τοι καὶ τὴν ἁγιωτάτην Φιλαδελφείας μητρόπολιν, πολλὰ φιλουμένην Θεῷ καὶ διὰ τοῦτο καὶ μέχρι τέλους ἀνάλωτον τηρουμένην καὶ μηδενὶ ποτ' ἂν τῶν ἐθνῶν αὐχένα κλῖναι προστεταγμένην, ποιμένα τε πλουτοῦσαν τὸν Ἀαρὼν τὸν τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτὸν καὶ ταῖς αὐτοῦ σὺν τοῖς λόγοις τε καὶ διδάγμασιν εὐχαῖς κατε-

[203]) Σημ. 27. 50.—Acta Patriarchatus Constantinopolitani ἐdid. Fr. Miklosich καὶ J. Müller τόμ. Α΄ σελ. 509-10. — *Γ. Δαμπάκη* ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 344.

στηριγμένην, μητέρα τούτων δὴ τῶν καταλειφθέντων καὶ μητρόπολιν καλὸν ἔδοξεν ἡμῖν καταστῆσαι, οὐ δόξαν μᾶλλον αὐτῇ παρεχομένην, ὅσον αὐτοῖς τὴν ἀπ' αὐτῆς σωτηρίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν. Συνδιασκεψαμένη τοίνυν τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ περὶ αὐτὴν ὁμηγύρει τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῷ Ἐφέσου, τῷ Κυζίκου, τῷ Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Βρύσεως, τῷ Περιθεωρίου καὶ τῷ Μιλήτου, πέπραχε τὴν μὲν ἐνορίαν πᾶσαν τῶν Σάρδεων, ὅση τίς ἐστιν, εἶναι ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην ταύτην μητρόπολιν, ταύτην δ' ὡσαύτως τὴν τῶν Σάρδεων κεκτημένην τόπον καὶ θρόνον, τοῦτο εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον εἶναι, ὅπερ αἱ Σάρδεις ἦσαν, καλῶς ἔχουσαι καὶ μήπω τῇ τῶν ἐθνῶν φθορᾷ, Θεοῦ περιχωρήσαντος, ἐκδοθεῖσαι. Ἐξέσται τοίνυν τὸ ἀπὸ τοῦδε τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Λυδίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, γνησίῳ ὄντι ἀρχιερεῖ καὶ τῆς περιλειφθείσης ἐνορίας τῶν Σάρδεων, μετέχειν πάντων τῶν ἀνηκόντων τῷ τοιούτῳ θρόνῳ, ἤγουν τοῦ τε τόπου καὶ τῆς ἐν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι στάσεως καὶ καθέδρας, τοῦ τε διακόνους καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν, ἐπισκόπους ἐν ταῖς ὑπ' αὐτὰς ἐκκλησίαις ἐγκαθιστᾶν καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πάντα ποιεῖν καὶ πράττειν ὅσα πᾶσι τοῖς γνησίοις ἀρχιερεῦσιν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησίαις ἀνήκει ποιεῖν, τῶν καταλειφθέντων μερῶν ἐκείνης ὑποκειμένων τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Φιλαδελφείας, ὀφειλούσῃ καὶ τὸν τόπον ἔχειν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὸν θρόνον ἐκείνης, ὡς εἴρηται, ὀφειλόντων πάντων τῶν ἐν αὐταῖς εὑρισκομένων χριστιανῶν ὑποκεῖσθαι αὐτῷ δὴ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας καὶ πειθαρχεῖν, ὡς γνησίῳ ἀρχιερεῖ καὶ διαλλακτῇ καὶ μεσίτῃ αὐτῶν τὰ πρὸς τὸν Θεόν, μηδενὸς ὄντος τοῦ πλεονεκτικῷ τινι τρόπῳ παρεισαχθέντος καὶ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τούτων ἱερατικόν τι βουλευθησομένου ποτὲ διαπράξασθαι. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις τῆς ἡμῶν μετριότητος».

Β΄) ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Νείλου [κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1382] ἐπιβεβαιωτικὴ τῆς ἀνωτέρω, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς μεταθέσεως τοῦ μητροπολίτου Κοτυαίου εἰς τὴν χηρεύουσαν ἁγιωτάτην μητρόπολιν τῆς Φιλαδελφείας, [204])

«ταὐτὸν δ' εἰπεῖν εἰς τὴν Σάρδεων· ἐπεὶ γὰρ τῇ τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίᾳ αἱ Σάρδεις ἠφανίσθησαν, ὡς μηδὲ σχῆμα πόλεως περισώζειν καὶ ἀποκατέστη διὰ συνοδικῆς πράξεως ἀντὶ τῆς Σάρδεων μητροπόλεως ἡ Φιλαδέλφεια, ὥστε καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὸν τόπον ἔχειν ἐκείνης καὶ τὰς ἐκείνης ἐπισκοπὰς ὑφ' ἑαυτὴν κεκτῆσθαι, ἀκολούθως καὶ

[204]) Σημ. 28. — Acta Patriarchatus κτλ. ὡς ἀνωτέρω τόμ. Β΄ σελ. 45-47.

'63-64

ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ συνοδικῇ διακελεύεται πράξει, στέργουσα καὶ ἐπικυροῦσα ταύτην ὡς καλῶς γεγονυῖαν. Ὀφείλει τοίνυν ὁ ρηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Φιλαδελφείας, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Λυδίας... ἐπιλαβέσθαι τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας ταύτης.... ἔχειν ἄδειαν ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ, ἀναγνώστας σφραγίζειν, ὑποδιακόνους καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν, ναὶ μὴν καὶ ἐπισκόπους ἐν ταῖς ὑποτεταγμέναις ἐπισκοπαῖς τῇ Σάρδεων μητροπόλει, καθὼς δεδήλωται..... ὀφειλὴν ἐγκαθιδρυθῆναι καὶ τῷ ἱερῷ συνθρόνῳ τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας ταύτης ὡς γνήσιος μητροπολίτης Φιλαδελφείας καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος..... »

III.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Σάρδεσι συνελθούσης ἐπαρχιακῆς συνόδου Λυδίας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα *Λέοντα* [457—476], κατ' ἐλευθέραν μετάφρασιν ἐκ τοῦ λατινικοῦ. [207])

Τῷ εὐσεβεστάτῳ δεσπότῃ καὶ χριστοφιλεστάτῳ αὐτοκράτορι ἡμῶν Λέοντι, ἀεὶ σεβαστῷ, ἡ μικρὰ καὶ ταπεινὴ Σύνοδος, ἡ συνελθοῦσα ἐν τῇ μητροπόλει τῶν Σαρδιανῶν τῆς ὑμετέρας Λυδίας.

Αἱ ἐν Λυδίᾳ καθιδρυμέναι ἁγιώταται τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι θεωροῦσιν ἐν πρώτοις τὴν ὑπὸ τῆς Ὑμετέρας Εὐσεβείας πρὸ ὀλίγου ἀναληφθεῖσαν ἀρχὴν ὡς αὔξησιν τῆς μεγάλης προστασίας καὶ τοῦ ζήλου περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τῆς Ὑμετέρας Γαληνότητος. Ἐφ' ᾧ καὶ προσφέρομεν τῷ Θεῷ διηνεκεῖς εὐχὰς ὑπὲρ τῆς ἐξουσίας τῆς Ὑμετέρας Εὐσεβείας δεόμενοι, ὅπως ἡ ζωὴ Αὐτῆς διατηρῆται μακραίων καὶ εἰρηνική, ἠρεμώτερον ἅμα τὸν βίον καὶ ἑαυτοῖς καὶ τῷ κλήρῳ καὶ παντὶ τῷ λαῷ προοιωνιζόμενοι. Τίνος δ' ἕνεκεν ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ταπεινότητος διατυποῦνται τὰ κάτωθι διὰ βραχέων ἐροῦμεν. Κατόπιν δηλ. ἐπινεύσεως, μεταδοθείσης τῷ εὐλαβεστάτῳ μητροπολίτῃ ἡμῶν Αἰθερίῳ διὰ τοῦ Εὐδοξίου, ἀνδρὸς εὐσεβοῦς, καὶ κατόπιν γραμμάτων αὐτοῦ ἀπευθυνθέντων ἐκείνῳ, συνήλθομεν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Σαρδιανῶν καὶ ἀκροασάμενοι τῶν γραμμάτων τῆς Ὑμετέρας Εὐσεβείας καὶ εὐχῶν τινων καὶ ἱκεσιῶν ἐπί τινων ζητημάτων ὑποβάλλομεν Αὐτῇ τάδε ἐν δυσὶ κεφαλαίοις. Καὶ προκειμένου μὲν περὶ τοῦ κυριωτάτου ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἀφορῶντος εἰς αὐτὴν τὴν Ἁγίαν Οἰκουμενικὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον, τῆς ὁποίας κανονικῶς προήδρευσαν ὅ τε τῆς μείστης Ρώμης ἁγιώτατος καὶ μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος Λέων διὰ σεβασμίων ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν καὶ ὁ τῆς βασιλίδος Κωνσταντινουπόλεως ἁγιώτατος καὶ σεβασμιώτατος ἀρχιεπίσκοπος Ἀνατόλιος καὶ σεβάσμιος κλῆρικοὶ ὁμογνώμονες αὐτῷ, ὁμολογοῦμεν τάδε:

207) Σημ. 35.— Mansi VII σ. 571-573.

64-65

Ἐπὶ τοῖς ἴχνεσιν ἐκείνων βαίνοντες καὶ τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ τὸν σεβασμὸν αὐτοῖς ἀπονέμοντες, εἴμεθα ὁμογνώμονες πρὸς ὅσα θεοσεβῆ ἐκεῖνοι, θείᾳ ἐμπνεύσει, ἐθέσπισαν καὶ πρὸς ὅσα ἐν τῇ Ἁγίᾳ ἐκείνῃ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ἔγκυρα ἐκρίθησαν, ἅτε οὐδαμῶς ἀντιπίπτοντα πρὸς τὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῶν τριακοσίων δέκα ὀκτὼ ἁγίων Πατέρων. Διότι ὁ Θεός, ὁ δι' ἐκείνων ποτὲ τὴν πίστιν κανονικῶς διατυπώσας, ὁ αὐτὸς διὰ τούτων καὶ αὖθις αὐτὴν κατειργάσατο. Διότι «ὁ Θεὸς εἷς ἐστι», κατὰ τὸν μακάριον Ἀπόστολον.—Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ Τιμοθέου, τοῦ βίᾳ, ὡς ἔχομεν μαθόντες, καὶ παρὰ τοὺς κανόνας ἐπιβάντος τοῦ θρόνου τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας καὶ ἐναντιωθέντος τῇ ἐπιβληθείσῃ ἐκκλησιαστικῇ ποινῇ, δηλοῦμεν ὅτι ἀναγνόντες τὰς ὑποβληθείσας τῇ Ὑμετέρᾳ Εὐσεβείᾳ εὐχὰς τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τῆς Αἰγυπτιακῆς Διοικήσεως καὶ τῶν σεβασμίων κληρικῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς πόλεως ἀνεγνωρίσαμεν, ὅτι δικαίως ἡ Ἁγία ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδος προέβη εἰς ἀναθεματισμὸν διὰ παρανομίας τε ἄλλας καὶ διὰ φόνον, ταραχθέντες βαθύτατα ψυχικῶς καὶ ὀδυρόμενοι ὅτι τοιαῦται ἐναντιότητες πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐγείρονται. Ἀναγνόντες δὲ καὶ τὰς δεήσεις τὰς παρά τινων ὁμοφρονούντων τῷ Τιμοθέῳ προσενεχθείσας τῇ πραότητι τῆς Ὑμετέρας Εὐσεβείας ἔτι μᾶλλον ἐθρηνήσαμεν καὶ τῶν φρενῶν ἡμῶν ἐξέστημεν ἀπέναντι τηλικαύτης θρασύτητος. Διότι ἐπὶ πᾶσιν, ἅπερ διέπραξαν, δὲν ᾐσχύνθησαν καὶ αὐτὴν τὴν προρρηθεῖσαν Μεγάλην καὶ Ἁγίαν Σύνοδον νὰ καθυβρίσωσι παντελῶς αὐτὴν ἀπορρίψαντες. — Ἐκ τούτων ὁρμώμενοι ἐξαιτούμεθα, ὅπως ἡ Ὑμετέρα Εὐσέβεια καταστήσῃ ἀσφαλῆ τὸν βίον πάντων τῶν ἁγιωτάτων τῆς Οἰκουμένης ἐπισκόπων ἐπιδαψιλεύουσα ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις τὴν εἰρήνην. Διότι γινώσκομεν, ὅτι Κύριος ὁ Θεός, ὁ δωρησάμετος Ὑμῖν διαρκῆ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, θέλει παράσχῃ, κατὰ τὸν μακάριον Σολομῶντα, «τοῖς αἰτοῦσι σοφίαν καὶ σύνεσιν» καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ὑποθέσει, ἐφ' ὅσον ἐν πᾶσι δεικνύετε τὴν βασιλικὴν ὑμῶν εὐμένειαν. Εὐσεβάστως.

Αἰθέριος ἐπίσκοπος Σαρδιανῶν τῆς Λυδίας. Χριστὸς ὁ Θεὸς εὐδοκήσαι πρεσβείαις τῶν ἁγίων διασῴζειν χριστιανικωτάτην καὶ ἀήττητον τὴν ἐξουσίαν τῆς Ὑμετέρας Εὐσεβείας ἐν αὐξούσῃ πίστει καὶ εἰρηνικῇ ζωῇ, εὐσεβέστατε καὶ θρησκευτικώτατε καὶ φιλόχριστε αὐτοκράτορ.

Παῦλος	ἐπίσκοπος	Δάλδης	ὡσαύτως
Ἀσιανὸς	»	Φιλαδελφείας	»
Ἰωάννης	»	Ὑρκανίδος	»
Πολύκαρπος	»	Γαβάλων	»
Ἰουλιανὸς	»	Μοστήνης	»
Ἰωάννης	»	Μαιονίας	»

65-66

Ρουφῖνος	ἐπίσκοπος	Αὐρηλιουπόλεως	ὡσαύτως
Λεύκιος	»	Ἀπόλλωνος ἱεροῦ	»
Γέμελλος	»	Στρατονικείας	»
Διονύσιος	»	Ἀτταλείας	»
Κυριακὸς	»	Ἀπολλωνιάδος	»
Θεόδωρος	»	Γόρδου	»
Ἀνατόλιος	»	Σιλάνδου	»
Λεωνίδας	»	Βάγης	»
Ἡρακλειδιανὸς	»	Σέττων	»
Διαμόνιος	»	Θυατείρων	»
Ὀνησιφόρος	»	Βαλάνδου	»
Ἰουλιανὸς	»	Σατάλων	»
Ἰωάννης	»	Τριπόλεως	»

IV.

Πατριαρχικαὶ καὶ Συνοδικαὶ ἀποφάσεις περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς μητροπόλεως Σάρδεων.

Α') ***ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ζ'***, ἡ Ἱερὰ Σύναρος προέβη (συνεδρ. 13 Μαρτίου 1924) [208])

«εἰς τὴν ἐν τῷ Συνταγματίῳ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐπαναγραφὴν καὶ εἰς τὴν ἐν τῇ τάξει αὐτῶν ἀποκατάστασιν τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ Ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Σάρδεων, ὁρίσασα ὅπως ὁ Μητροπολίτης Σάρδεων θεωρῆται εἷς τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολιτῶν τοῦ Θρόνου, ἔχων ἅμα καὶ ὡρισμένην ἐν τῷ Συνταγματίῳ θέσιν καὶ στάσιν».

Β') ***ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βασιλείου Γ' περὶ ἀποδόσεως αὐτῇ τῆς «ἐξαρχίας πάσης Λυδίας».*** [209])

Ἱερώτατε Μητροπολῖτα Σάρδεων καὶ Πισιδίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Λυδίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύριε Γερμανέ, χάρις εἴη τῇ ὑμετέρᾳ Ἱερότητι καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Διὰ τὸν προελθόντα τῇ τῶν καιρῶν φορᾷ ἀφανισμὸν τῆς Ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Σάρδεων ἡ Ἐκκλησία, ἑνώσασα πάλαι τὰ ἐκ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ὑπολειφθέντα ἐλάχιστα τῆς παλαιφάτου ἐκείνης καὶ ἀφνειοῦ Ἁγιωτάτης Μητροπόλεως λείψανα πρὸς τὴν τέως ὑπ' αὐτὴν τελοῦσαν Ἁγιωτάτην Μητρόπολιν Φιλαδελφείας, ἀπένειμε ταύτῃ καὶ ἅπερ

[208]) Πρακτικὸν τῆς Ἱ. Συνόδου 13 Μαρτίου 1924.—Ὅρα καὶ σημ. 30.

[209]) Ὅρα σημ. 54.—*Ὀρθοδοξία* ἔτος Γ' [1928] σελ. 249.

66-67

ἐκείνη εἶχε τέως τιμῆς καὶ πρωτοκαθεδρίας προνόμια, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Λυδίας τὸν ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντα μεγαλύνεσθαι ὁρίσασα. Ἐπειδὴ δὲ νῦν εἵμαρτο τῇ αὐτῇ τοῦ ἀφανισμοῦ συμφορᾷ καὶ τὴν Ἁγιωτάτην Μητρόπολιν Φιλαδελφείας καταπεσεῖν ἐκλιποῦσαν τῷ πράγματι, ὥσπερ δὴ ἄλλαι τε πολλαὶ καὶ πᾶσαι αἱ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἐκκλησίαι, ἡ Μετριότης ἡμῶν, τὴν ἐπελθοῦσαν ἀλλοίωσιν ὑπ' ὄψει ἔχοντες καὶ εἰς τὸ γεγονὸς ἅμα ἀποβλέποντες ὅτι ἡ Ἁγιωτάτη Μητρόπολις Σάρδεων, κατὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς ὑμετέρας Ἱερότητος ὡς τιτλούχου αὐτῆς, ἐτιμήθη ἤδη διὰ τῆς εἰς τὸ Συνταγμάτιον καὶ αὖθις τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Θρόνου ἀναγραφῆς καὶ ἀποκαταστάσεως αὐτῆς, ἔγνωμεν καὶ ὡρίσαμεν συνοδικῶς ὅπως ἀποδοθῇ καὶ αὖθις αὐτῇ, ὡς πρώτῃ ἀπ' ἀρχῆς τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λυδίας ἐπισκοπῶν, ἡ ἀνήκουσα ὡς ἄνω προνομία τῆς τιμῆς καὶ τῆς πρώτης καθέδρας, τιτλοφορουμένου καὶ πάλιν τοῦ τῷ ὀνόματι ταύτης τετιμημένου ἀρχιερέως «ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας», τοῦ δὲ τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Φιλαδελφείας μητροπολίτου περιοριζομένου ἐφεξῆς εἰς τὸν τίτλον τοῦ «ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Λυδίας». Ἐφ' ᾧ καὶ ἀσμένως ἀνακοινοῦται τῇ ὑμετέρᾳ Ἱερότητι ἡ συνοδικὴ αὕτη ἀπόφασις περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ πάλαι τίτλου τῆς Ἁγιωτάτης Μητροπόλεως αὐτῆς. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ τῆς ὑμετέρας Ἱερότητος.

Ἐν τῇ ἁγίᾳ Πόλει τῇ ιδ' Ὀκτωβρίου ιζ'.

† *Ὁ Κωνσταντινουπόλεως* ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός.

V.

Συγγράμματα ἱεροῦ Μελίτωνος. [210])

Πλούσιος καὶ ποικίλος ἀπὸ ἀπόψεως συγγραφικῆς ὑπῆρξεν ὁ ἱερὸς Μελίτων, συγγράψας ἐν ὅλῳ 22 ἔργα, ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου (τὰ 20) καὶ Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου (τὰ δύο τελευταῖα). Εἶνε δὲ ταῦτα:

α') *Ἀπολογία ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως,* [211]) σύντομος (*«βιβλίδιον»*), ἐξ ἧς διέσωσεν ὁ Εὐσέβιος τὰ ἑξῆς τρία ἀποσπάσματα:

[210]) Ὅρα σχετικὰς παραπομπὰς ἐν σημ. 125.— ***Εὐσεβίου*** ἐκκλ. ἱστορία βιβλ. Δ', 13, 8. 26, 1-15.—***Ἀναστασίου Σιναΐτου*** Ὁδηγὸς κεφ. 12. 13. Migne τόμ. 89.—Ἐκτὸς τῶν ἀναφερομένων 22 συγγραμμάτων τοῦ ἱ. Μελίτωνος ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τινὰ εὑρεθέντα καὶ δὴ καὶ ἐν συριακῇ, ἀρμενικῇ καὶ λατινικῇ μεταφράσει, φέροντα τὸ ὄνομα ἐκείνου, ἀπορριπτόμενα ὅμως ὑπὸ τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης ὡς μὴ γνήσια. (Προχείρως ὅρα **Patrologie von Dr Otto Bardenhewer,** γ' ἔκδ. 1910. σ. 105-6.—**τοῦ αὐτοῦ Geschichte der altkirchlichen Litteratur** τόμ. Δ', 1902 σ. 548-557).

[211]) Συνεγράφη πιθανῶς τῷ 172 καὶ ἀπηυθύνθη Μάρκῳ τῷ Αὐρηλίῳ.—Ὁ Ἄγγλος **W. Cureton** νομίσας ὅτι ἀνεῦρε συριακὴν μετάφρασιν τῆς ***ἀπολογίας*** τοῦ Μελί-

«Τὸ γὰρ οὐδεπώποτε γενόμενον, νῦν διώκεται τὸ τῶν θεοσεβῶν γένος, καινοῖς ἐλαυνόμενον δόγμασι κατὰ τὴν Ἀσίαν. Οἱ γὰρ ἀναιδεῖς συκοφάνται καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐρασταὶ τὴν ἐκ τῶν διαταγμάτων ἔχοντες ἀφορμήν, φανερῶς λῃστεύουσι, νύκτωρ καὶ μεθημέραν διαρπάζοντες τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας».

«Καὶ εἰ μὲν σοῦ κελεύσαντος ταῦτα πράττεται, ἔστω καλῶς γινόμενον. Δίκαιος γὰρ βασιλεὺς οὐκ ἂν ἀδίκως βουλεύσαιτο πώποτε· καὶ ἡμεῖς ἡδέως φέρομεν τοῦ τοιούτου θανάτου τὸ γέρας. Ταύτην δέ σοι μόνην προσφέρομεν δέησιν, ἵνα αὐτὸς πρότερον ἐπιγνοὺς τοὺς τῆς φιλονικείας ἐργάτας δικαίως κρίνειας, εἰ ἄξιοι θανάτου καὶ τιμωρίας, ἢ σωτηρίας καὶ ἡσυχίας εἰσίν. Εἰ δὲ καὶ παρὰ σοῦ μὴ εἴη ἡ βουλὴ αὕτη καὶ τὸ καινὸν τοῦτο διάταγμα, ὃ μηδὲ κατὰ βαρβάρων, πρέπει πολεμίων, πολὺ μᾶλλον δεόμεθά σου μὴ περιΐδεῖν ἡμᾶς ἐν τοιαύτῃ δημώδει λεηλασίᾳ».

«Ἡ γὰρ καθ' ἡμᾶς φιλοσοφία πρότερον μὲν ἐν βαρβάροις ἤκμασεν, ἐπανθήσασα δὲ τοῖς σοῖς ἔθνεσι κατὰ τὴν Αὔγουστον, τοῦ σοῦ προγόνου, μεγάλην ἀρχήν, ἐγενήθη μάλιστα τῇ σῇ βασιλείᾳ αἴσιόν ἀγαθόν· Ἔκτοτε γὰρ εἰς μέγα καὶ λαμπρὸν τὸ Ρωμαίων ηὐξήθη κράτος, οὗ σὺ διάδοχος εὐκταῖος γέγονάς τε καὶ ἔσῃ μετὰ τοῦ παιδός, φυλάσσων τῆς βασιλείας τὴν σύντροφον καὶ συναρξαμένην Αὐγούστῳ φιλοσοφίαν, ἣν καὶ οἱ πρόγονοί σου πρὸς ταῖς ἄλλαις θρησκείαις ἐτίμησαν. Καὶ τοῦτο μέγιστον τεκμήριον τοῦ πρὸς ἀγαθοῦ τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον συναχμάσαι τῇ καλῶς ἀρξαμένῃ βασιλείᾳ, ἐκ τοῦ μηδὲν φαῦλον ἀπὸ τῆς Αὐγούστου ἀρχῆς ἀπαντῆσαι, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαντα λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα κατὰ τὰς πάντων εὐχάς. Μόνοι πάντων ἀναπεισθέντες ὑπό τινων βασκάνων ἀνθρώπων, τὸν καθ' ἡμᾶς ἐν διαβολῇ καταστῆσαι λόγον ἠθέλησαν Νέρων καὶ Δομετιανός. Ἀφ' ὧν καὶ τὸ τῆς συκοφαντίας ἀλόγῳ συνηθείᾳ περὶ τοὺς τοιούτους ρυῆναι συμβέβηκε ψεῦδος. Ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἄγνοιαν οἱ σοὶ εὐσεβεῖς πατέρες ἐπηνωρθώσαντο, πολλάκις πολλοῖς ἐπιπλήξαντες ἐγγράφως ὅσοι περὶ τούτων νεωτερίσαι ἐτόλμησαν. Ἐν οἷς ὁ μὲν πάππος σου Ἀδριανός, πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις καὶ Φουνδάνῳ δὲ τῷ ἀνθυπάτῳ ἡγουμένῳ τῆς Ἀσίας γράφων φαίνεται. Ὁ δὲ πατήρ σου, καὶ σοῦ τὰ σύμπαντα διοικοῦντος αὐτῷ, ταῖς πόλεσι περὶ τοῦ μηδὲν νεωτερίζειν

τωνος ἐξέδωκεν αὐτὴν τῷ 1855 συριστὶ ἐν τῷ **Spicilegium Syriacum** μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως. Μὴ συμφωνοῦσα ὅμως αὕτη πρὸς τὰ παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ γνήσια ἀποσπάσματα τῆς ἀπολογίας ἐθεωρήθη μὴ γνησία. [πλὴν τοῦ **Bardenhewer** ὅρα καὶ *Γ. Ι. Δέρβου* Χριστιανικὴν Γραμματολογίαν τόμ. Β' σελ. 148 καὶ ἑξῆς. —*Ἀρχιμ. Ἀπ. Χριστοδούλου* Πατρολογίαν τόμ. Α' Κων/πολις, 1894 σελ. 105-6. — Ἐγχειρίδιον Πατρολογίας *Α. Δ. Κυριακοῦ*, Ἀθῆναι, 1898 σελ. 44. —Τοῦ αὐτοῦ Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τόμ. Α' σελ. 162. — **La grande Encyclopédie française** τόμ. 23 ἐν τῇ λέξει **Méliton**).

περὶ ἡμῶν ἔγραψεν· ἐν οἷς καὶ πρὸς Λαρισσαίους καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καὶ Ἀθηναίους καὶ πρὸς πάντας Ἕλληνας. Σὲ δὲ μᾶλλον, περὶ τούτων τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἔχοντα γνώμην, καὶ πολύ γε φιλανθρωποτέραν καὶ φιλοσοφωτέραν, πεπείσμεθα πάντα πράσσειν, ὅσα σου δεόμεθα».

β') *τὰ περὶ τοῦ Πάσχα δύο* (βιβλία), [2.2]) ἐξ ὧν ὁ Εὐσέβιος διέσωσεν ὀλίγα τινὰ σημειῶν ὡς ἑξῆς: ἐν μὲν οὖν τοῖς περὶ τοῦ Πάσχα τὸν χρόνον, καθ' ὃν συνέττατεν, ἀρχόμενος (=ὁ Μελίτων) σημαίνει ἐν τούτοις:

«ἐπὶ Σερουιλίου Παύλου ἀνθυπάτου τῆς Ἀσίας, ᾧ Σάγαρις καιρῷ ἐμαρτύρησεν, ἐγένετο ζήτησις πολλὴ ἐν Λαοδικείᾳ περὶ τοῦ πάσχα, ἐμπεσόντος κατὰ καιρὸν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, καὶ ἐγράφη ταῦτα».

γ') *τὰ περὶ πολιτείας καὶ προφητῶν·* [2.3])—δ') *ὁ περὶ Ἐκκλησίας*—ε') *ὁ περὶ Κυριακῆς λόγος*·—στ') *ὁ περὶ φύσεως ἀνθρώπου·* [2.4])—ζ') *ὁ περὶ πλάσεως*—η') *ὁ περὶ ὑπακοῆς πίστεως*·—θ') *ὁ περὶ αἰσθητηρίων·* [2.5])—ι') *ὁ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος ἢ νοός*·—ια') *ὁ περὶ λουτροῦ·* [2.6])— ιβ') *ὁ περὶ*

[2.2]) Τοῦ συγγράμματος τούτου—κατὰ τὸν Εὐσέβιον [Δ', 26. 4]—καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς «μέμνηται ἐν ἰδίῳ περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ, ὃν ὡς ἐξ αἰτίας τῆς τοῦ Μελίτωνος γραφῆς φησὶν ἑαυτὸν συνταξαι». Ἐγράφη δὲ πιθανῶς τῷ 166/67, ἐπὶ ἀνθυπάτου τῆς Ἀσίας οὐχὶ ***Σερουιλίου Παύλου***, ἀγνώστου τῇ ἱστορίᾳ, ἀλλὰ [ὡς σημειοῖ ὁ Ρουΐνος] ***Σεργίου Παύλου***, διότι πράγματι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρεται ὑπάρξας ἀνθύπατος Ἀσίας κατὰ τὸ β' ἥμισυ τῆς β' ἑκατονταετηρίδος [ἴσως τῷ 165-67]. (ὅρα **Bardenhewer**, **geschichte** κλπ. ὡς ἀνωτέρω σελ. 549.— **Héfele**, Histoire des consiles, τόμ. Δ' μέρ. 1 σελ. 137-139.—*Ε. Ζολώτα*, ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον. Ἀθῆναι 1906 σελ. 116).

[2.3]) Ὁ Ἱερώνυμος ἀναγνούς, ὡς φαίνεται, : ***περὶ πολιτείας προφητῶν***, μετέφρασε : de vita prophetarum. [de vir. illust. c. 24.]— Τὸ ἔργον διαλαμβάνει πιθανῶς περὶ Μοντανισμοῦ.

[2.4]) Πλεῖστοι κώδικες ἔχουσι : ***περὶ πίστεως ἀνθρώπου.*** [ὅρα **Bardenhewer** καὶ *Γ. Δέρβου* ὡς ἀνωτέρω].

[2.5]) Οἱ ἑλλ. κώδικες ἐναφέρουσι : ***περὶ ὑπακοῆς πίστεως αἰσθητηρίων.*** Ὁ Ρουΐνος σημειοῖ : «**de obedientia fidei**», «**de sensibus**». Ὁ Ἱερώνυμος : «**de sensibus librum unum**». Ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος: «***ὁ περὶ ὑπακοῆς πίστεως καὶ ὁ περὶ αἰσθητηρίων***». Σήμερον ἐπικρατεῖ ἡ ἰδέα τῆς διακρίσεως εἰς δύο ἰδιαίτερα βιβλία [ὅρα *Γ. Δέρβου* ἔνθα ἀνωτ. σ. 152-153.—Ἀρχιμ. ***Ἀπ. Χριστόδουλου***, ἔνθα ἀνωτ. σελ. 105].

[2.6]) Ὁ καρδινάλιος Pitra ἀνεῦρεν ἐξέδωκε ἐνδιαφέρον ἀπόσπασμα. [**Analecta Sacra Spicilegio Solesmensi** τόμ. Β' σ. 3-5]. Ὁ τίτλος αὐτοῦ «***περὶ λουτροῦ***» συμπίπτει πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον ἀναφερόμενον ἔργον τοῦ ἱ. Μελίτωνος, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δυνάμεθα μετὰ θετικότητος νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ εἶνε αὐτὸ τοῦτο γνήσιον ἔργον ἐκείνου. [**Bardenhewer**, ἔνθα ἀνωτέρω]. Ἐν πάσῃ περιπτώσει καταχωροῦμεν τὸ κείμενον ἔχον ὡς ἑξῆς:

«Ποῖος δὲ χρυσός, ἢ ἄργυρος, ἢ χαλκός, ἢ σίδηρος πυρωθεὶς οὐ βαπτίζεται ὕδατι; ὁ μὲν αὐτῶν ἵνα φαιδρυνθῇ διὰ τῆς χρόας, ὁ δὲ ἵνα τονωθῇ διὰ τῆς βαφῆς.

ἀληθείας· [217])—ιγ΄) *ὁ περὶ κτίσεως καὶ γενέσεως Χριστοῦ·* [218])—ιδ΄) *ὁ περὶ προφητείας·* [219])—ιε΄) *ὁ περὶ φιλοξενίας·*—ιστ΄) *ἡ κλείς·* [220]—ιζ΄) *τὰ περὶ τοῦ*

Ἡ δὲ σύμπασα γῆ ὄμβροις καὶ ποταμοῖς λούεται, καὶ λουσαμένη καλῶς γεωργεῖται· ὁμοίως καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ γῆ λουσαμένη ποταμῷ πληθύνοντι αὔξει μὲν τὸ λήϊον, πληροῖ δὲ τὸν στάχυν, ἑκατονταίχοα δὲ γεωργεῖ διὰ καλοῦ λουτροῦ.

Ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ ἀὴρ λούεται ταῖς τῶν ψεκάδων καταπομπαῖς.

Λούεται καὶ ἡ τῶν ὄμβρων μήτηρ πολυανθὴς ἶρις, ὁπόταν κατὰ ρευμάτων κυρτώσῃ ποταμούς, ὑδραγωγῷ πνεύματι προσκαλουμένη.

Εἰ δὲ βούλῃ τὰ οὐράνια θεάσασθαι βαπτιζόμενα, ἐπάχθητι νῦν ἐπὶ τὸν ὠκεανόν, κἀκεῖ σοι δείξω θαῦμα καινόν· πέλαγος ἀναπεπταμένον καὶ θάλασσαν ἀόριστον καὶ ἀπείρητον βυθὸν καὶ ἀμέτρητον ὠκεανὸν καὶ ὕδωρ καθαρόν, τὸ τοῦ ἡλίου βαπτιστήριον καὶ τὸ τῶν ἄστρων λαμπτήριον καὶ τὸ τῆς σελήνης λουτρόν· τὸ δὲ πῶς λούονται μυστικῶς παρ' ἐμοῦ μάθε πιστῶς.

Ἥλιος μὲν διανύσας τὸν τῆς ἡμέρας δρόμον πυρίνοις ἱππεύμασι, τῇ περιδινήσει τοῦ δρόμου πυροειδὴς γενόμενος, καὶ ὡς λαμπὰς ἐξαφθείς, δμσκαύσας δὲ τὴν μέσην τοῦ δρόμου ζώνην, ὡς ἂν πλησίον ὀφθῇ, δέκα ἀκτινοβολοις ἀστραπαῖς καταφλέξαι τὴν γῆν, δυσωπούμενος κάτεισιν εἰς τὸν ὠκεανόν· καθάπερ σφαῖρα χαλκῆ πυρὸς ἔνδοθεν γέμουσα, πολὺ φῶς ἀπαστράπτουσα, λούεται ἐν ὕδατι ψυχρῷ, μέγα ἰχοῦσα, λαμπρυνομένη δὲ ἀπ' αὐγῆς· τὸ δὲ πῦρ ἔνδοθεν οὐ σβέννυται, ἀλλὰ πάλιν ἀπαστράπτει ἀνακαυθέν· οὕτω δὴ καὶ ὁ ἥλιος, πεπυρωμένος ὡς ἀστραπή, ὅλως οὐ τελευτῶν λούεται ἐν ὕδατι ψυχρῷ ἀκοίμητον ἔχων τὸ πῦρ. λουσάμενος δὲ βαπτίσματι μυστικῷ, σφόδρα εὐφραίνεται, τὸ ὕδωρ ἔχων τροφήν. εἷς δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ὤν, ὡς καινὸς τοῖς ἀνθρώποις ἀνατέλλει ἥλιος, τετονωμένος ἐκ βυθοῦ, κεκαθαρμένος ἐκ λουτροῦ· τὸ δὲ νυκτερινὸν ἐξελάσας σκότος, λαμπρὰν ἐγέννησεν ἡμέραν.

Κατὰ δὲ τὸν τούτου δρόμον καὶ ἡ τῶν ἄστρων κίνησις καὶ ἡ τῆς σελήνης φύσει ἐνεργεῖ· λούονται γὰρ εἰς τὸ τοῦ ἡλίου βαπτιστήριον, ὡς καλοὶ μαθηταί· οἱ γὰρ ἀστέρες μετὰ τῆς σελήνης κατ' ἴχνος τοῦ ἡλίου διώκουσιν, καθαρὰν ἔχοντες αὐγήν.

Εἰ δὲ ὁ ἥλιος σὺν ἄστροις καὶ σελήνῃ λούεται ἐν ὠκεανῷ, διατί καὶ ὁ Χριστὸς ἐν Ἰορδάνῃ οὐ λούεται; βασιλεὺς οὐρανῶν, καὶ κτίσεως ἡγεμών, ἥλιος ἀνατολῆς, ὃς καὶ τοῖς ἐν ᾅδου νεκροῖς ἐφάνη καὶ τοῖς ἐν κόσμῳ βροτοῖς, καὶ μόνος ἥλιος οὗτος ἀνέτειλεν ἀπ' οὐρανοῦ».

[217]) Τινὲς φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἐν τῷ Νιτριακῷ κώδικι τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἀνευρεθεῖσα σχριστὶ ἀπολογία ὑπὸ τοῦ W. Cureton [καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα [ὅρα σημ. 211] δύναται νὰ ταὐτισθῇ πρὸς τὸ ***περὶ ἀληθείας*** γνήσιον ἔργον τοῦ ἱ. Μελίτωνος. Ἡ γνώμη αὕτη ἀποτελεῖ ἁπλῆν εἰκασίαν. [ὅρα *Γ. **Δέρβου*** ἔνθα ἀνωτέρω. — Ἐκκλησ. ἱστορία *Φ. **Βαφείδου*** Α΄, σ. 151]

[218]) Ὁ Ἀρχιμ. Ἀπόστ. Χριστοδούλου [ἔνθα ἀνωτ. σ. 105] σημειοῖ: «***περὶ κτίσεως καὶ γεννήσεως Χριστοῦ*** [ἢ κατ' ἄλλους, ***περὶ πίστεως καὶ γεννήσεως Χριστοῦ***]».

[219]) Τὰ ἑλλην. κείμενα ἔχουσι: «***λόγος αὐτοῦ περὶ προφητείας***» ὁ Ρουφῖνος μετέφρασε: «de prophetia ejus», ὁ δὲ Ἱερώνυμος: «de prophetia sua».—Κατὰ τὸ περιεχόμενον συμπίπτει ἴσως πρὸς τὸ: «***περὶ πολιτείας καὶ προφητῶν***» [ὅρα Bardenhewer geschichte κλπ. ὡς ἀνωτέρω].

[220]) Ἀπετέλει δοκίμιον καὶ ὁδηγὸν εἰς κατανόησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς.—Ὁ Καρδινάλιος Pitra ἰσχυρίσθη ὅτι ἀνεῦρε τῷ 1855 ἐν λατινικῇ μεταφράσει τὸ σύγγραμμα

διαβόλου·—ιη΄) *περὶ τῆς ἀποκαλύψεως Ἰωάννου·* [221])— ιθ΄) *ὁ περὶ ἐνσωμάτου Θεοῦ·*—κ΄) *ἐκλογαὶ (ἐν ἓξ βιβλίοις),* [222]) ἐξ ὧν διεσώθη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου τὸ προοίμιον φέρον τύπον ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ὀνήσιμον καὶ ἔχον ὧδε:

«*Μελίτων Ὀνησίμῳ τῷ ἀδελφῷ χαίρειν.* Ἐπειδὴ πολλάκις ἠξίωσας, σπουδῇ τῇ πρὸς τὸν λόγον χρώμενος, γενέσθαι σοι ἐκλογὰς ἔκ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ πάσης τῆς πίστεως ἡμῶν, ἔτι δὲ καὶ μαθεῖν τὴν τῶν παλαιῶν βιβλίων ἐβουλήθης ἀκρίβειαν, πόσα τὸν ἀριθμὸν καὶ ὁποῖα τὴν τάξιν εἶεν, ἐσπούδασα τὸ τοιοῦτο πρᾶξαι, ἐπιστάμενός σου τὸ σπουδαῖον περὶ τὴν πίστιν καὶ φιλομαθὲς περὶ τὸν λόγον· ὅτι τε μάλιστα πάντων πόθῳ τῷ πρὸς Θεὸν ταῦτα προκρίνεις περὶ τῆς αἰωνίου σωτηρίας ἀγωνιζόμενος. Ἀνελθὼν οὖν εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ ἕως τοῦ τόπου γενόμενος ἔνθα ἐκηρύχθη καὶ ἐπράχθη καὶ ἀκριβῶς μαθὼν τὰ τῆς Παλαιᾶς διαθήκης βιβλία, ὑποτάξας ἔπεμψά σοι, ὧν ἐστι τὰ ὀνόματα. Μωϋσέως πέντε· Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον· Ἰησοῦς Ναυῆ, Κριταί, Ρούθ, Βασιλειῶν τέσσαρα, Παραλειπομένων δύο, Ψαλμῶν Δαβίδ, Σολομῶντος Παροιμίαι, αἵ καὶ Σοφία, Ἐκκλησιαστής, Ἆσμα Ἀσμάτων, Ἰώβ, Προφητῶν, Ἡσαΐου, Ἱερεμίου· τῶν δώδεκα ἐν μονοβίβλῳ· Δανιήλ, Ἰεζεκιήλ, Ἔσδρας. Ἐξ ὧν καὶ τὰς ἐκλογὰς ἐποιησάμην εἰς ἓξ βιβλία διελών».

τοῦτο· ἡ νεωτέρα ὅμως ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ***ἀπέδωκεν*** αὐτὸ εἰς λατῖνον τοῦ ι΄ ἢ ια΄ ἢ ιβ΄ αἰῶνος ἀνώνυμον συγγραφέα, ὅστις ἐκ διαφόρων λατίνων Πατέρων (καὶ ἰδίως τοῦ Αὐγουστίνου) συνέταξε κείμενον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε clavis, ἔχων ὑπ' ὄψει τὸν Ἱερώνυμον ὀνομάζοντα οὕτω τὴν ***κλεῖδα*** τοῦ Μελίτωνος. Τὸ εὑρεθὲν λατινικὸν κείμενον, διῃρημένον εἰς 17 κεφάλαια, ἑρμηνεύει τὰ δυσνόητα μέρη τῶν Ἁγίων Γραφῶν [ὅρα *Γ. **Δέρβου*** ἔνθα ἀνωτέρω. σ. 153—Ἀρχιμ. *Α. **Χριστοδ.*** ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 106. — Ἐγχειρίδιον Ἑρμηνευτικῆς ὑπὸ ***Βασιλείου Ἀντωνιάδου***. Κων πολις, 1921 σελ. 19. — Clef de St. Meliton, ἄρθρον ἐν τῇ XXX fascicule du Dictionn. d'Archéologie Chrétienne σελ. 1850 καὶ ἑξῆς].

[221]) Τὴν διάκρισιν ποιοῦνται ὁ Ρουφῖνος [de diabolo, de revelatione Johannis] καὶ ὁ Ἱερώνυμος [de diabolo, de apocalypsi Johannis].—[ὅρα Bardenhewer Geschichte κλπ. ἔνθα ἀνωτέρω].

[222]) Ὁ κατάλογος οὗτος τοῦ ἱ. Μελίτωνος ἔχει πολλὴν σπουδαιότητα πρὸς γνῶσιν τῶν κανονικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ σεβαστός μοι καθηγητὴς τῆς Θεολογίας καὶ Φιλοσοφίας ἐν τῇ ἐν Χάλκῃ ἱ. Θεολ. Σχολῇ κ. Β. Ἀντωνιάδης φρονεῖ ὅτι «δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μονονουχὶ βέβαιον καὶ ἀναντίρρητον, ὅτι καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Μελίτωνος ὑπὸ τὸν ***Ἱερεμίαν*** συννοοῦνται οὐ μόνον οἱ ***Θρῆνοι*** αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἡ ***Ἐπιστολὴ*** καὶ ὁ ***Βαρούχ***, ὅπως ὑπὸ τὸν ***Ἔσδραν*** καὶ ὁ ***Νεεμίας***, ἐνῷ τὸ βιβλίον τῆς ***Ἐσθὴρ*** δυσκόλως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνπεριεχόμενον μετ' ἄλλου τινὸς βιβλίου ἢ κατὰ τύχην ἐκπεσὸν τοῦ καταλόγου».

κα') *Λόγος εἰς τὸ Πάθος,* [223]) ἐξ οὗ Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης ἀναφέρει ἓξ μόνον λέξεις, τὰς ἑξῆς:

«ὁ Θεὸς πέπονθεν ὑπὸ δεξιᾶς ἰσραηλίτιδος».

κβ') *Λόγος περὶ σαρκώσεως Χριστοῦ* [224]) ἀποτελούμενος τουλάχιστον ἐκ τριῶν βιβλίων, ἐκ τοῦ τρίτου τῶν ὁποίων ὁ αὐτὸς καὶ ἀνωτέρω διέσωσε μικρὸν ἀπόσπασμα, τὸ ἑξῆς:

«ὡς οὐδὲ μία ἀνάγκη τοῖς νοῦν ἔχουσιν, ἐξ ὧν μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ Χριστὸς ἔπραξε, παριστᾶν τὸ ἀληθὲς καὶ ἀφάνταστον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ σώματος τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνης φύσεως. Τὰ γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα ὑπὸ Χριστοῦ πραχθέντα, καὶ μάλιστα τὰ σημεῖα, τὴν αὐτοῦ κεκρυμμένην ἐν σαρκὶ θεότητα ἐδήλουν καὶ ἐπιστοῦντο τῷ κόσμῳ. Θεὸς γὰρ ὢν ὁμοῦ τε καὶ ἄνθρωπος τέλειος ὁ αὐτός, τὰς δύο αὐτοῦ οὐσίας ἐπιστώσατο ἡμῖν· τὴν μὲν θεότητα αὐτοῦ, διὰ τῶν σημείων ἐν τῇ τριετίᾳ τῇ μετὰ τὸ βάπτισμα· τὴν δὲ ἀνθρωπότητα αὐτοῦ, ἐν τοῖς τριάκοντα χρόνοις τοῖς πρὸ τοῦ βαπτίσματος. Ἐν οἷς διὰ τὸ ἀτελές, τὸ κατὰ σάρκα ἀπέκρυβε τὰ σημεῖα τῆς αὐτοῦ θεότητος, καίπερ Θεὸς ἀληθὴς προαιώνιος ὑπάρχων».

---

[223]) Migne τόμ. 89 σ. 197. — Ὁ Ἀν. Σιναΐτης ἐπεξηγῶν διὰ πολλῶν «τὰς χρήσεις, ἃς προσφέρουσι Θεοδοσιανοὶ καὶ Γαϊανῖται ἀγωνιζόμενοι παθητὸν σὺν τῇ σαρκὶ δεῖξαι καὶ τὸν ἐν αὐτῇ Θεὸν Λόγον», μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ τὴν φρασεολογίαν τοῦ ἱ. Μελίτωνος ἐπιλέγει: «ὁπηνίκα ἀκούσῃς [=τῶν ἐν λόγῳ ἐκφράσεων], μηδαμῶς τῇ τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσει τὰ πάθη καὶ τὸν θάνατον λογίσῃ, ἀλλὰ τῇ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένῃ αὐτῷ σαρκί. Ὥσπερ γὰρ θεολογεῖται ἡ σὰρξ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν Λόγον ἄρρηκτον καὶ ἀδιαίρετον ἕνωσιν, οὕτω πολλάκις ἀνθρωπολογεῖται καὶ παθολογεῖται καὶ θανατολογεῖται καὶ ὁ ἐν αὐτῇ Θεὸς Λόγος οἰκειούμενος τὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ σαρκὸς πάθη οἰκονομικῶς πως καὶ συγκαταβατικῶς, μένων αὐτὸς ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος φυσικῶς καὶ ἀληθῶς ὡς Θεός. Καὶ ὥσπερ ἐὰν λαβὼν ρομφαίαν καὶ εἰσελθὼν ἐν τῇ καμίνῳ τῶν παίδων ἔσφαξας Ἀζαρίαν, οὐδαμῶς τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν ἔβλαπτες ἢ ἐχώριζες ἐκ τοῦ σώματος, οὕτω καὶ τῆς σαρκὸς Χριστοῦ παθούσης, ἀχώριστος καὶ ἀπαθὴς ἦν ὁ Θεὸς Λόγος ἐν αὐτῇ». [σ. 200-201].

[224]) Migne τόμ. 89 σ. 228. 229. — Ὁ Ἀναστ. Σιναΐτης τοῦ ἐν λόγῳ ἀποσπάσματος προτάσσει τὰ ἑξῆς: ὁ θεῖος καὶ πάνσοφος ἐν διδασκάλοις Μελίτων, ἐν τῷ περὶ σαρκώσεως Χριστοῦ λόγῳ τρίτῳ, λίαν ἐπιμέμφεται ἐξηγητὴν τὸν βουλόμενον ἐκ τῶν μετὰ τὸ βάπτισμα ὑπὸ Χριστοῦ πραχθέντων παραστῆσαι ἢ πιστώσασθαι τὸ ἀληθὲς τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἢ τῶν φυσικῶν καὶ ἀναμαρτήτων αὐτοῦ πραγμάτων, λέγω δὲ πείνης, δίψης, ὕπνου, δακρύου, πτύσματος, ἱδρῶτος, ἐκκρίσεως τῆς διὰ ρινὸς καὶ ἐκκρίσεως καὶ ἀποβολῆς τῆς φθειρομένης καὶ πεττομένης βρώσεως καὶ πόσεως φυσικῆς. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ ψυχὴν ὁμοίως ἀδιαβλήτων καὶ φυσικῶν ἡμῖν ὄντων, τοῦτ' ἔστι τῆς λύπης καὶ ἀγωνίας καὶ ἀθυμίας. Φησὶ γὰρ κατὰ Μαρκίωνος συντάττων ὁ θεόσοφος Μελίτων.... Πρὸς ὃν λίαν ἐχεφρόνως ὁ Μελίτων ἀπεκρίνατο φάσκων». [ὅρα καὶ Bardenhewer Geschichte κλπ. ὡς ἀνωτέρω. — *Γ. Δέρβου* ἔνθα ἀνωτέρω σ. 155. — Ἀρχιμ. *Ἀπ. Χριστοδούλου* ἔνθα ἀνωτ. σ. 106).

VI.

Α') ***Τρεῖς ἐπιστολαὶ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου πρὸς τὸν ἱερὸν Εὐθύμιον.*** [225])

α') *Εὐθυμίῳ Σάρδης.*

«Ἐμακρύνθη σου ἡ ὁσιότης ὑπὸ ἐξουσίας, διὰ τὴν ἁπάντων ἐξουσίαν, ἀφ' ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν· ἀλλ' οὐ τῷ πνεύματι, ᾧ μᾶλλον ἑνοῦσθαι φίλον Θεῷ· ἐπεὶ πολλοὶ τῶν σωματικῶς ἡνωμένων, οὐ σὺν ἀλλήλοις διὰ τὴν τοῦ πνεύματος στέρησιν· ὥστε οὐδ' ἂν εἰς αὐτὰ τὰ τέρματα τῆς οἰκουμένης φιλονεικήσοι διάραι ἡμᾶς ὁ κρατῶν, χωρήσειεν ἀπ' ἀλλήλων καὶ μάλιστα, εὐδοκοῦντος Θεοῦ, γράμμασιν ὁρᾶν ἡμᾶς καὶ ὁμιλεῖν ἀλλήλοις· οὗτος δή μοι ὁ πρῶτος λόγος· δεύτερος, ἡ ἐσχατιὰ εἰς ἣν περιωρίσθης, μέριμναν ἐμποιοῦσα τῆς διαφυλάξεώς σου διὰ τὴν ἐγγύθεν βαρβαρικὴν χώραν· πλὴν ἐν χειρὶ Κυρίου τὰ σά, ὅς σε περιέπων διαφυλάξειεν ἀπὸ παντὸς κακοῦ· τάχα καὶ βουλόμενος ὁ Θεὸς διάττειν ὥσπερ τινὰς ἀστέρας τοὺς ἑαυτοῦ ἐκλεκτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τῆς πίστεως, ἄλλον ἀλλαχοῦ τῶν ὡς σὺ ἀνδρικῶν ἀνδρῶν διεπέμψατο· ὡς ἂν μὴ περὶ ἕνα χῶρον ἡ τῆς ὀρθοδοξίας λαμπηδὼν διαβαίνῃ, πολλοὺς δὲ φωτίζῃ τῶν ἀμυήτων· τοιγαροῦν ἀνάτειλον ὡς ὁ λαμπρὸς ἑωσφόρος τὰς ἡλιακάς σου διδασκαλίας καὶ δημιούργησον ἡμέραν σωτηρίας τοῖς νυκτομαχοῦσι ἢ καὶ ἐπίρρωσιν τοὺς ἐκ φωτολειψίας ἀσθενοῦντας· γένοιο Παύλῳ σύνδεσμος· εἰ δ' οὖν ἀλλὰ γὰρ Ἀθανασίῳ σύναθλος· ἐκ δύσεως γὰρ αὐτῷ τὸ πολὺ κλέος. Οὕτως ἡμεῖς φιλοπαθοῦντες τῷ καλῷ πατρί, υἱϊκῶς διαλεγόμεθα, τοὺς ἐν τῇ θεοφιλίᾳ σου ἱεροὺς σπινθῆρας ἀνασκαλεύειν πειρώμενοι, ὡς ἂν πλέον ὁ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς πυρσὸς ἀναλάμψειεν· ἐπειδή, ὡς οἶσθα, νὺξ χαλεπὴ καὶ σκότος βαθύ, πολὺ τῆς κατ' Αἴγυπτον ἐννάτης πληγῆς ὀλεθριώτερον· συμφέρουσα καὶ συγχέουσα καὶ ζοφοῦσα οὐ σώματα ἀλλὰ ψυχὰς αὐτὰς τὸ ἐλεεινότατον· βρέμει ὁ κρατῶν, ἀπειλαί, φυλακαί, πληγαί, κακώσεις, δοκιμασίαι, ἐξελεγχήσεις, κολάσεις, ἐξορίαι, πᾶν ὁτιοῦν εἶδος φόβου καὶ ἀπάτης· διαλάμπουσι ἢ καὶ κεκραταίωνται τινὲς ἄλλοι ἢ οἱ καθ' ἡμᾶς ναζηραῖοι, τὰ νεῦρα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ἀκροθίνια τῆς ὁσιότητος, ὧν οὐκ ἄξιος ὁ κόσμος, σὺν πολλοῖς τοῖς ἀριθμουμένοις καὶ ὁ εὐλαβέστατος ἡγούμενος τῶν Κεραμέων· οὕτω γὰρ κλητέον τὴν ἧτταν ἀναμαχησάμενον· καὶ εὐλογητὸς Κύριος ὁ πολλοὺς ἔχων μάρτυρας ἐν τῷ νῦν διωγμῷ εἰς στηριγμὸν τῆς πίστεως τῆς ἀμωμήτου· μὴ οὖν παρασιωπησάτω σου ἡ ἁγία ψυχὴ δεομένη ὑπὲρ τοῦ

---

[225]) Ὅρα σημ. 135.—Novae Patrum Bibliothecae ad Angelo Card. Maio edit. tom. VIII σελ. 3-4. 33-35. 234-36.—Migne tom. 99 σελ. 1301. 1636. 1669. 1671.

λωφῆσαι τὰ κακά, ἐπιλάμψει θείας προμηθείας· ἀλλά γε καὶ περὶ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ, ἵνα κατ' ἴχνος ὑμῶν τῶν ἁγίων πατέρων πορεύσωμαι».

β') *Εὐθυμίῳ Σάρδης.*

«Σὺ μέν, ὦ μακάριε, τῇ συνήθει ταπεινοφροσύνῃ χρώμενος οὐ διαλιμπάνεις ἀποσεμνύνειν ἡμᾶς τοὺς ἀγεράστους· ἡμεῖς δέ σε ἴσμεν, ὡς ἀληθῶς, καὶ κρηπῖδα τοῦ λόγου, καὶ ἔρεισμα τῆς Ἐκκλησίας· καὶ μάλιστά γε ἄρτι, ὁπηνίκα ἀπολελοίπασιν ἡμᾶς ὁ δεῖνα ὁ καὶ δεῖνα, οἱ διαφανεῖς πατέρες, τὸ κλέος τῶν ὀρθοδόξων, καὶ ὡς εἷς σχεδὸν πυρσὸς ὑπερλάμπων τῶν ὑφειμένων διαθέεις τῶν ἐν ἄστει· πολλοὺς μὲν φωτίζων μυωπάζοντας ἐκ φωτολειψίας, πλείους δὲ προσάγων τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἐπικλυζούσης, οἷον ρεύματί τινι, μελισταγοῦς διδαχῆς σου· ἀλλὰ φυλαχθείης ἡμῖν ἔτι, ὦ τριπόθητε· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἰς στηριγμόν τε καὶ θεῖον ἀγαλλίαμα. Περὶ δὲ οὗ πρεσβυτέρου ἐκέλευσας σημᾶναι οὕτως καὶ οὕτως, εἶναί τε καὶ ἐκλελυτρῶσθαι τῆς βαρβαρικῆς αἰχμαλωσίας, σύνισμεν πρὸς αὐτοῦ τούτου ἕκαστα ἐκμεμαθηκότες· ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὐ βούλεται, εἴτ' οὖν οὐκ ἀνέχεται, τῷ καθ' ἡμᾶς τύπῳ κεκανονίσθαι· οἶσθα γάρ, θεοτίμητε, ὅτι κοινῇ ψήφῳ τῶν τε ἔτι ὑπὲρ γῆν ὄντων, καὶ τῶν ἔναγχος ἐκδημησάντων πρὸς Κύριον ὁμολογητῶν, τοὺς ἅπαξ ἑαλωκότας τῇ αἱρετικῇ κοινωνίᾳ ἱερωμένους εἴρχθαι τῆς ἱερουργίας διώρισται, ἕως δηλονότι καιροῦ ἐπισκοπῆς τῆς ἄνωθεν προνοίας· καὶ πῶς ἂν δυνηθείημεν λῦσαι τὸν κανόνα, καὶ διὰ τῆς τοῦ ἑνὸς παραδοχῆς νόμον ἐπὶ ἅπαντας τοὺς προειργμένους ἀποῖσαι, κἂν τούτῳ ὑπεναντία μὲν δρᾶσαι τῷ θείῳ ἡμῶν καὶ πρωτάρχῳ καθηγεμόνι· ὅτι μηδὲ ἁπλῶς αὐτὸς τοὺς τοιούτους εὐλογεῖν κοινὴν βρῶσιν ἀνέχεται· μὴ ὅτι γε πλέον τι ἐνεργεῖν ἱερατικῶς· τούς τε ἄλλους τῶν ὁμολογητῶν σκανδαλῖσαι, καὶ ὑποῖσαι διχόνοιαν τοὺς ἀκριβείας ἀντεχομένους; Κἂν τινες ἴσως ἔφθασαν τῇ κατ' αὐτοὺς διακρίσει διὰ τὸ στενὸν τοῦ χρόνου, καὶ τὸ τῶν ἐπιζητούντων ἀναγκαστικόν, τινὰς τῶν πρεσβυτέρων μετὰ τὴν ἐπιτιμίαν ἀπολελυκέναι· ἡμῖν δὲ οὐδαμῶς τοῦτο κατεργάσασθαι ἄτερ τοῦ προέδρου· ὅτι καὶ νομιστέον εὖ ἔχειν τὸν λόγον τῆς καθείρξεως· ποῦ γὰρ φανείη τὸ διάφορον τῶν προδωσάντων τὴν ἀλήθειαν, καὶ μή; τῶν γενναίως ἐνηθληκότων, καὶ μηδαμῶς ἑλομένων ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τληπαθεῖν; καὶ ποῦ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Βελίαλ, τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, εἴπερ ἀναμὶξ τὰ πάντα, καὶ πρὸ κρίσεως συνοδικῆς, κρίσις· καὶ πρὸ εἰρήνης, εἰρήνη; Ἀπώμοτον τοῦτο, ὦ πατέρων κράτιστε, ὡς ἡμῖν γε δοκεῖ· εἴποιμεν δ' ἂν καὶ τῇ ἀληθείᾳ. Ἀρκετόν γε τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὡς ἂν μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. Οὐ μὴν προακτέον εἰς τὸν ἀφ' οὗ εἴρχθη διὰ τὴν παράβασιν βαθμόν, ἕως τοῦ δέοντος καιροῦ· ἵνα καὶ τὸ τοῦ πλημ-

μεληθέντος εἶδος ἔτι κολάζοιτο παραπληκτικώτερον, καὶ ὁ τῆς ὑγιώσεως τρόπος ὑποφαίνοιτο διὰ τῆς προλήψεως τὸ ἱκανὸν ἔχων. Εἰ καὶ ὅτι ἐξαίρετά τινα κατ' ἀπορίαν, μὴ παρόντος σεσωσμένου, συγκεχώρηται δρᾶν ἱερατικῶς, ἃ καὶ συνεπίσταται ἡ τελειότης σου, ὁ ἤδη εἰργμένος ταύτῃ. Ἀλλ' οἷον ὅδε ὁ πρεσβύτερος καὶ πρὸ τῶν βαρβάρων πεπραγμένα αὐτῷ συννοῶν, καὶ ὡς πολλοὺς τῇδε ἐφώτισε, καὶ δεῖν, φασί, διὰ πάντα ταῦτα λελυμένον εἶναι, οὐκ ἠνέσχετο ὑπελθεῖν ὁμοιοπαθῶς τοῖς ἐνταῦθα εἰρχθεῖσι· διὸ παρακεχωρήκαμεν αὐτῷ τὰ κατ' αὐτόν, ὡς ἂν διακρίνοιτο πρᾶξαι· οὔτε λύσαντες, οὔτε εἴρξαντες. Ἔρρωσο ἐν Κυρίῳ, ὑπερεύφημε, ἡμεῖς τε καὶ οἱ μεθ' ἡμῶν ἀδελφοὶ πλεῖστα προσαγορεύομεν».

γ') *Εὐθυμίῳ Σάρδης.*

«Δὶς ἄρτι ἐπιστέλλω τῇ μακαριότητί σου, ἀλλὰ φεῦ τῆς ἐμῆς ἁμαρτίας, ἐν δάκρυσι γὰρ ὁ λόγος, ὅτι δυὰς τῶν πρὶν ἐπιστοληφόρων ἀφικομένη πρὸς τὴν ἐξορίαν σου ὑποβρύχιος γέγονεν· ὁμοῦ συνέτριψεν οὐ μετρίως τὴν ταπεινὴν ψυχήν· ὅμως ἐπειδὴ υἱοὶ ὑπακοῆς, καὶ τοιαύτης διακονίας ἀπόστολοι καὶ τρίτον ὅτι εἷς μόνος θάνατος οἰκτιστος, ὁ τῆς ἁμαρτίας, κἂν ἐπὶ κλίνης φθάσοι, ἤνεγκα εὐχαρίστως ἀφέμενος τὸ λυπηρόν· τοίνυν καὶ ἐν τοῖς πρώτοις γράμμασι τὸν ὀφείλοντα μακαρισμὸν ἀνῆψα τῇ θεοφιλίᾳ σου· καὶ γάρ ἐστιν ἀξία μακαρίζεσθαι, πρόκριτα πάντων ἀγωνισαμένη καὶ πεπαρρησιασμένη ἐν ἱεράρχαις· καὶ ταῦτα μηδὲ τὸν καιρὸν τοῦ θαρρεῖν ἔχουσα διὰ τὴν σχολὴν τοῦ θρόνου· ὅμως ἐν τῷ τῆς ἀληθείας κράτει τὸν θρόνον ἔχων, τοὺς ὑποθρόνους σχεδὸν πάντας ὑπερῆρας ὁμολογίας στέφανον ἀπενεγκάμενος. Τὰ αὐτὰ καὶ νῦν σου τῇ ἱερᾷ κορυφῇ προσφθέγγομαι στέφων οὐ χρυσοκολλήτῳ διαδήματι, ἐπεὶ μηδὲ κατὰ σάρκα τὸ νῖκος, ἀλλὰ θεοπλόκοις λόγοις, οὐράνιον γὰρ τὸ ἐκνίκημα· χαῖρε τοίνυν καὶ θυμηδία, θαυμάσιε, φέρων ἔτι καὶ διανύων τὸν δίαυλον τῆς ὑπερορίας, ἵνα ἐπὶ σκάμματος τῆς ἐκδημίας, ἐπαναδράμοις ἑστεμμένος εἰς οὐρανούς· καὶ πρό γε ταύτης, εἴη μέ σε θεάσασθαι ἐν καιρῷ εἰρήνης λελαμπρυμμένον ἐπὶ τῆς προεδρίας.

Τὰ γὰρ νῦν ὅπως τετάρακται καὶ ἐμπεπύρισται ἡ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησία πολλοῦ τὸ λέγειν διὰ τὸ πολυειδὲς τῆς ἀσεβείας· θυσιαστήρια θεῖα ἀφανίζονται· αἱρομένων τῶν σεπτῶν εἰκόνων ναοὶ ἱεροὶ τὴν εὐπρέπειαν ἀπώλωλαν· πᾶσα ψυχὴ σχεδὸν ὤκλασε χειρόγραφα τοῖς ἀσεβέσι δώσασα· ὀλίγοι οἱ ἀντεχόμενοι, καὶ οὗτοι ὡς ἐν πυρὶ δοκιμαζόμενοι ταῖς κακώσεσιν· ὠλίσθησεν ὁ Σμυρναῖος ἐν ἐπισκόποις καὶ ὁ Χερσόνος· ἐν ἡγουμένοις ὁ Χρυσοπολίτης, ὁ τῆς Λίου, ὁ τῆς Χώρας καὶ μικροῦ δεῖν πάντες οἱ ἐν ἄστει· ἐνίστανται οἱ τῆς Βιθυνίας, χάριτι Χριστοῦ· προσεύχου, πάτερ, κραταιοῦσθαι αὐτοὺς σὺν ἡμῖν τοῖς ταπεινοῖς ἕως τέλους· οὐδεὶς ἐκ τοῦ λαϊκοῦ τάγματος στήκων, πλὴν τοῦ Πηξιμηνίτου, ὃς καὶ δαρεὶς ἐξώ-

SISMANOGLIO

105-106

ρισταν ἐν κληρικοῖς, ὁ θαυμαστὸς Γρηγόριος, οὗ ἐπίκλην Κεντροκούκουρος· καί γε ἐν ἡγουμέναις μέχρι τῶν ἔξ, ἐν μοναστηρίοις φρουρούμεναι. Ἔλθοιμοι ἐπὶ τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἐντολῆς σου· τί, ὦ πάτερ, ἐπιτέταχας τὰ ὑπὲρ ἐμὲ καὶ κατὰ βαθμὸν καὶ κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην ; κρύβδην πῶς καὶ τὸ εἰς τοὺς γνησίους φίλους προσαγορεύειν με· δέον ἐπὶ πάντας, καί γε μάλιστα ἐπ' ἐμοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ, μήπου τὸ διάδηλον γένοιτο τῷ κρατοῦντι· καὶ γὰρ μετεξωρίσθην ἐν ἀνατολικοῖς καὶ θυμὸς περὶ ἐμὲ τὸν δείλαιον οὐκ ὀλίγος τῷ Καίσαρι, ἐκ δηλωμάτων μᾶλλον ἀναφθείς· τοῦ μέν, σιγᾶν μοι καὶ μὴ διδάσκειν προστάττοντος, κἀμοῦ τοῦ δυστήνου ἀναινομένου καὶ προσαντέστερα ἀντιφωνοῦντος· διὰ ταῦτα πληγαί, κἂν ἔλαθον ταύτας αἰδοῖ καὶ εὐσεβείᾳ τοῦ πλήκτορος· ἁρπαγαὶ τῶν ὑπηρετούντων μοι βιβλιδίων αὐτῶν ὧν εἶχον· πῶς οὖν ἐν τούτοις τὶ τῶν ἐνταλθέντων ἐγχειρίσαι, ἀπορῶ· σύγγνωθι τῇ ταπεινώσει μου εἰ καὶ μακάριον τὸ πρᾶγμα· καὶ οὕπω λέγω ὅτι ἐφ' ἴσον τῶν αὐτόθι κἀνταῦθα ἡ τοῦ λιμοῦ συντριβή· πλὴν ἐφ' ἑνὶ προσώπῳ θαρρήσας, ἐπέστειλα· εἰ ἀνοίσειέν τι τὸ γράμμα, δηλώσει ἡ ἀποστολή· τὸ λοιπὸν προσεύχου ὑπὲρ τοῦ τέκνου σου, κατόπιν βαδίζειν τῆς ἁγιωσύνης σου».

Β΄) ***Ἀκολουθία τοῦ ἱεροῦ Εὐθυμίου.*** [226]

α΄) Ψάλλεται τῇ κστ΄ Δεκεμβρίου· ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀκολουθίας τῆς ἑορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ἐν δὲ τῷ σχετικῷ μηνολογίῳ ἀναγινώσκονται τάδε :

«Θεῷ παραστὰς Εὐθύμιε τρισμάκαρ,
πλήρης ἀλήκτου τυγχάνεις εὐθυμίας».

Σημ. — Ἐν τῇ **ἀκολουθίᾳ** [β΄ ἔκδ.] τυποῦται καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἱεροῦ πατρὸς μετὰ τῶν ἑξῆς :
«Ποιμὴν ἄριστος εὐκλεοῦς Χαλκηδόνος—Σὴν εἰκόνα Ὅσιε εἰς τύπου φάος
Ἱερόθεος δέδωκεν εὐσεβοφρόνως—Χάριν νέμοις ᾧ καὶ λαῷ χριστωνύμῳ».

---

[225]) Ἡ ἀκολουθία αὕτη ἀριθμεῖ τρεῖς ἐκδόσεις. Ἡ α' ἐπιγράφεται οὕτως : «Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου ἐπισκόπου Σάρδεων τοῦ Ὁμολογητοῦ, θεωρηθεῖσα, ἐπιδιορθωθεῖσά τε καὶ ἐπιμελῶς ἐπεξεργασθεῖσα ὑπὸ Ἰακώβου ἱεροδιακόνου τοῦ ἐκ Μηθύμνης· τανῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, προτροπῇ μὲν καὶ ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου, Θειοτάτου καὶ Σοφωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Ἀγαθαγγέλου, φιλοτίμῳ δὲ δαπάνῃ τοῦ σεβασμιωτάτου ἁγίου Γέροντος Χαλκηδόνος κυρίου Ζαχαρίου. Ἐν τῇ κατὰ τὸν Γαλατᾶν τυπογραφίᾳ τοῦ Κάστορος αωκθ'». — Ἡ β΄ ἔκδοσις : «Ἀκολουθία..... κλπ., δεύτερον ἤδη τύποις ἐκδοθεῖσα, φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ τε σεβασμ. ἁγίου Γέροντος Χαλκηδόνος κυρίου κυρίου Ἱεροθέου καὶ τῶν ἐν τῇ Πολιτείᾳ Χιλῇ φιλορθοδόξων εὐσεβῶν χριστιανῶν. Ἐν Ἀθήναις. 1852». — Ἡ γ΄ ἔκδοσις : «Ἀκολουθία..... κλπ. ἐκδίδεται τὸ τρίτον, φιλοτίμῳ δαπάνῃ τῆς κοινότητος Χιλῆς. Ἐν Κων/πόλει, 1897. Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ τυπογραφείου». (ὅρα καὶ : Bibliographie des Acolouthies Grecques par S. G. Mgnr. Louis Petit, Archevêque Latin d'Athènes. Bryxelles. 1926. σελ. 82 83).

106-107

β΄) Ἐκ τῆς μετὰ πολλοὺς κόπους καταρτισθείσης πλουσίας συλλογῆς τῶν κλασικῶν ἔργων τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας ποιητῶν, ὁ σεβ. Μητροπολίτης πρ. Λεοντοπόλεως κ. Σωφρόνιος μοὶ ἀπέστειλε προφρόνως πρὸς δημοσίευσιν τὰ κάτωθι, ὅλως διάφορα τῶν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ «ἀκολουθίᾳ» ὑπαρχόντων. [227]

Στιχηρά. Ἦχος πλ. β΄. Αἱ ἀγγελικαί.

α΄] Ὅσιε ποιμήν, ποιμενάρχα τοῦ Κυρίου, ὤφθης ζηλωτής, τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ποιμνίου προθέμενος, τρισμάκαρ, καὶ γινώσκων τὰ ἴδια, καὶ διαγινώσκῃ ἐξ ἰδίων, καὶ ἐν χαρᾷ τῆς Θεοτόκου, πιστῶς ψάλλομεν· εὐλογημένος ὁ τεχθείς, καὶ σὲ προσλαβόμενος.

β΄] Δόξα ἀθληταῖς, ἱερότητος προσθήκη, κλέος ἀθληταῖς, μαρτυρίου τῶν χαρίτων, Εὐθύμιε τρισμάκαρ, θεοκρίτως ἀνέφηνας, μάρτυς καὶ ποιμὴν καὶ ὑποφήτης, καὶ τῇ χαρᾷ τῆς Θεοτόκου, πιστοὶ ψάλλομεν· εὐλογημένος ὁ τεχθείς, καὶ σὲ προσλαβόμενος.

γ΄] Ἴαμα ἡμῖν, ἡ σορός σου τῶν λειψάνων, χάρισμα πιστοῖς, συνδρομὴ τῆς ἑορτῆς σου, Εὐθύμιε τρισμάκαρ, προσπελάζουσι γένοιτο, καὶ κατὰ τυράννων παρρησία, καὶ τῇ χαρᾷ τῆς Θεοτόκου, πιστῶς ψάλλομεν· εὐλογημένος ὁ τεχθείς, καὶ σὲ προσλαβόμενος.

Καθίσματα. Ἦχος γ΄. Ἡ Παρθένος σήμερον.

α΄] Σὺν ἀγγέλοις ἄνθρωποι, τὸν ἀθλητὴν εὐφημοῦμεν, ἱεράρχαι ὅσιοι, μετ' ἀθλοφόρων τιμῶντες, ἄσαρκος ἀνέφηνεν ἐν καρτερίᾳ βασάνων, μάρτυς ἀναδέδεικται, μυσταγωγὸς ἀσκητής τε, πολυανθέσι τοῖς στεφάνοις, τὸ κῦδος ἔχων παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἦχος πλ. δ΄ Λύλων ποιμενικῶν.

β΄] Σιὼν ἡ νοητή, ἐλευθέρα ἡ ἄνω, τεχνίτην τὸν Χριστόν, πολιοῦχον αὐχοῦσα, δέχου τοῖς ἀπ' αἰῶνος, σὺν πολιτάρχαις τὸν νῦν Εὐθύμιον, ἄνοιγε ταῖς πρεσβείαις, τοῖς ὑμνοπόλοις χαρίτων πύλας σοι, ὡς μήτηρ οὖσα πάντων τῶν πιστῶν, καὶ κλῆρος ἐπάξιος.

Ἐξαποστειλάριον. Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς.

Προσφόρως σήμερον Χριστῷ δορυφόρει, Εὐθύμιε,
ὑπὲρ τοὺς μάγους τὰ δῶρα, δῶρον γενέθλιον τὰ σὰ
καὶ δι' ἐκεῖνον αἵματα, ἔχων νῦν παρρησίαν
τῆς ποίμνης σου πρόστηθι.

---

[227]) Ὁ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς ἀντέγραψε· τὰ μὲν πρῶτα πέντε τροπάρια ἐκ τοῦ Κώδ. 1623 φ. 123α καὶ φ. 133α τῆς Ἐθν. Βιβλ. Παρισίων, τὸ δὲ ***Ἐξαποστειλάριον*** ἐκ τοῦ Κώδ. **H94** φ. 220α τῆς Λαύρας (ἐν Ἁγ. Ὄρει).

Γ') ***Βιογραφία τοῦ ἱεροῦ Εὐθυμίου.*** [228]

Μοναχός τις, Μητροφάνης ὀνόματι, συνέγραψε τὸν βίον τοῦ ἱεροῦ πατρός, δυστυχῶς μὴ περισωθέντα πλήρη. Βιογραφίαν αὐτοῦ ἀναγινώσκομεν καὶ ἐν τῇ «ἀκολουθίᾳ».

VII.

Δύο ἐπιστολαὶ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου πρὸς Ἰωάννην τὸν Σάρδεων [229]

α') *Ἰωάννῃ ἐπισκόπῳ Σάρδης.*

«Οὔπω μοι μέχρι τοῦ δεῦρο ἤκουσται, ποῦ ποτ' ἂν εἴη περιωρισμένη ἡ πατρική σου ἁγιωσύνη· διὸ ὑπέμεινα συνέχων τὴν χεῖρα καὶ οὐχ εὑρίσκων πληρῶσαί μου τὴν ἐπιθυμίαν· ἐλπίδι οὖν πτερωθεὶς ἐπιτεύξασθαι τοῦ ποθουμένου, ἐπέστειλα τὸ παρὸν καὶ οἶδ' ὅτι οὐ διαψευσθήσομαι τῆς ἐλπίδος ἐν Κυρίῳ· ἀλλά γε δεῦρο φράσον, ὦ μεγαλοπάτορ, πῶς ἡ ἔξορία καὶ ποῦ καὶ ὁ ὑποδεξάμενός σε χῶρος, οἵ τε αὐτόχθονες καὶ οἱ πλησιάζοντες; ἆρα δεξιοὶ καὶ τῆς ἐκλεκτῆς μερίδος ἑκάτερα, ἢ ἄμφω τὰ ἐναντία καὶ σκολιάζοντα; πλὴν ὅτι διὰ Χριστὸν καὶ τὰ δυσχερῆ εὐχερῆ, καὶ τὰ λυπηρὰ περιχαρῆ· μακάριος εἶ ὑπὲρ ἀληθείας δεδιωγμένος τῆς οἰκείας ἐκκλησίας καὶ ἐξωρισμένος πορρωτέρω τῆς ἐνεγκαμένης· μακάριος εἶ διὰ Κύριον ἐμπαιχθεὶς καὶ κονδυλισθεὶς ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν ἔμπροσθεν τοῦ Καϊαφαϊκοῦ συνεδρίου· μετὰ Χριστοῦ ἐθεατρίσθης σὺν τοῖς ὁμάθλοις, σὺν Χριστῷ καὶ ἐδικάσθης καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν μὲν οὐκ ἀνῆλθες ὅτι μὴ καιρός, σταυροφορῶν δὲ ἐξῆλθες προπηλακισθεὶς καὶ διασυρθεὶς παρὰ τῶν παρανόμων· ἐξ οὗ καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης σοι στέφανος οὐρανόθεν ἀγγελόπλοκος. Ἄγε δὴ πατέρων κορωνὶς εἰς μέσον τοὺς θείους σου ἀγῶνας· σύναψον αὐτοῖς καὶ τοὺς ἑξῆς, ἔτι γὰρ καιρὸς μαρτυρίου εἰς κόσμον τῇ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ· ἀπαράτρεπτος ἔσο (μετ' αἰδοῦς ὑπομνήσκω, λαβὼν ἔκπαλαι ἐπιτροπὴν τοῦ λέγειν ἐξ ἄκρας σου ταπεινοφροσύνης) τῆς καλῆς ὁμολογίας, ἧς ἔλαβες ὡς ἔπαθλα τὰς ἐντίμους ἀτιμίας, καὶ ἣν ὡμολόγησας ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· διὰ Χριστὸν ἔτι παθεῖν τὸ ὑπὲρ τῆς ἁγίας αὐτοῦ εἰκόνος ἀθλῆσαι· οὔτε γάρ, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, τὸ κράτος ἐπ' ἀμφοῖν σχίζεται οὔτε ἡ δόξα μερίζεται· οἱ δὲ χριστομάχοι οὐ μόνον μερίζουσιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀτίμως καθυβρίζοντες διὰ θατέρου θάτερον ἀπαρνοῦνται· ἰουδαΐζοντες πλαγίως, καὶ τὸ τῆς οἰκονο-

[228]) ***Κρουμβάχερ.*** Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας (μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου). Ἀθῆναι 1897), τόμ. Α', σελ. 395· πρβλ. καὶ σελ. 389. — Κώδ. Bodl. Laud. 69. σελ. —Β' ἔκδ. Ἀκολουθίας ὡς ἐν σημ. 226 σ. 19-32.

[229]) Ὅρα σημ. 136. — **A. Card. Maio** ὡς ἀνωτέρω σελ. 74 καὶ ἑξῆς. — **Migne** τόμ. 99, σελ. 1367. 1673.

μίας μυστήριον ἀνασκευάζοντες· εἰ γὰρ μὴ εἰκονίζεται Χριστὸς καθ' ἡμᾶς, ἔστιν ἀπερίγραπτος ὡς ἔξω σώματος· πᾶν γὰρ τὸ ἐνσώματον περιγραφόμενον· καί που, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο; ἢ πῶς διαγνωσθείη ὁ τῆς σαρκώσεως λόγος, εἰ ὡς πρὶν σωματώσεως, οὕτω καὶ μετὰ σωμάτωσιν ἀπερίγραπτος, ἤτοι ἀνεικόνιστος χαρακτῆρι τῷ καθ' ἡμᾶς μεμένηκεν Χριστός; δεῖ γὰρ διαφορὰν εἶναι δυοῖν πραγμάτων ἑτεροφυῶν, οἷον ὕδατος καὶ πυρός, ὕλης καὶ ἀϋλίας, συνθέσεως καὶ ἁπλότητος, καὶ τῶν ἐξ ἐναντίας ἁπάντων ἀφεστηκότων ἀλλήλοις· οὕτω τοιγαροῦν καὶ ἀσωμάτητος καὶ σωματώσεως, ἥτις ἐστὶ διαφορουμένη πρὸς τὸ περιγραπτὸν καὶ ἀπερίγραπτον, καθ' ἣν Χριστὸς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τοῖν δυοῖν τὰ ἰδιώματα ἐν μιᾷ ὑποστάσει ἀπαράφθαρτα φέρων· καὶ γέγονεν ὁ ἄϋλος, ἔνυλος· ὁ ἁπλοῦς, σύνθετος· ὁ ἄσαρκος, ἔνσαρκος· ὁ ἀνεμφερὴς καὶ ἀνεικόνιστος, ὅμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα· εἰ δὲ οὐκ εἰκονίζεται, οὔπω διαφορά, οὔπω σύνοδος τῶν ἐναντίων ἐκ θείας εὐδοκίας τε καὶ δυνάμεως· διὰ τοῦτο οὐδὲ σάρκωσις· ψεύδεται δὲ καὶ ὁ λέγων, «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ» καὶ ὅτι «παραπλησίως ἡμῖν καὶ αὐτὸς μετέσχε σαρκὸς καὶ αἵματος»· οὕτω συνῆκται τοῖς δόγμασιν ἰουδαΐζειν τοὺς εἰκονομάχους καὶ προδρόμους πεφηνέναι τοῦ ἀντιχρίστου· ὧν φύγοιμεν, ὦ πάτερ, τὴν ἀσέβειαν ἴσα ἰουδαϊσμοῦ, μὴ ἀτονοῦντες πρὸς τὰ πάθη, μηδ' αὖ πρὸς τὸ μακροημερὲς τῆς αἱρέσεως, μιμούμενοι τοὺς ἁγίους τοὺς διὰ μακροθυμίας καὶ πολλῶν παθημάτων κληρονομήσαντας τὰς θείας ἐπαγγελίας· συγγνωμονήσεις δέ μοι πάντως, ὦ ἱερὰ κεφαλή, ἐφ' οἷς διελέχθην τὰ προστεταγμένα ποιοῦντι· ἀλλ' οὖν καὶ ὑπερεύξει ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν καὶ ἀπτωσίᾳ λόγου καὶ ἔργου παρελθεῖν με τὸν τῇδε βίον».

β') *Ἰωάννῃ Σάρδης.*

«Ἀπὸ χρόνου ἠκούσαμεν νοσηλεύεσθαί σου τὴν πατρικὴν ἁγιωσύνην, ἄρτι δὲ μικροῦ δεῖν καὶ ἀπογνωσθεῖσαν· καὶ τοσοῦτον ἐθροήθημεν οἱ ταπεινοί, καὶ συνεκινήθημεν λυπηρῶς, ὡς ὁρμῆσαι καταλαβεῖν ἡμᾶς ἐν τοῖς αὐτόθι, καὶ ὄψει ὑπολαβεῖν τὴν ἀπευκτὴν ἀκοήν· οὐκ ἐξεγένετο δὲ διὰ τὰ παριστάμενα τούτῳ· διὸ ἠναγκάσθημεν οἱονεὶ πετασθῆναι τοῖς γράμμασιν ὡς ἐν σώματι, καὶ ἰδεῖν σε τὸν καλὸν πατέρα, τὸν γνήσιον φίλον, τὸν γενναῖον μάρτυρα τῆς ἀληθείας· εἴπερ ὑπὲρ αὐτῆς σὺ καὶ ἐξόριστος καὶ φρουροδέσμιος· καί γε πρὸ τούτων θέατρον γενόμενος, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, καθ' ἣν ἡμέραν ἔρριπταί σου ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν, κατὰ πρόσωπον τοῦ Καϊαφαϊκοῦ συνεδρίου; εἰς τοὔδαφος ἡ ἱερὰ κορυφή. Ὦ τί γίνεται ἐν ἡμῖν; τί ἀπαίρειν τῶν τῇδε σπεύδει ὁ στύλος τῆς Ἐκκλησίας; Μεῖνον μεθ' ἡμῶν, ἔτι μεῖνον· συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ ὡς καλὸς στρατιώτης· ὁρᾷς ὅπως ἔνεστιν ὁ πόλεμος; ὅπως βαλλόμεθα καὶ βάλλομεν ὑπὲρ τοῦ λόγου; Ναὶ

ἀντιβολοῦμεν, ἐπίμεινον· αἴτησαι ὃν ὡμολόγησας Χριστόν, καὶ ὁμολογεῖς προσκυνεῖν ἀνθρωποπρεπῶς ἐγγραφόμενον· καὶ εἰσακούσει τῆς δεήσεώς σου· εἰ δὲ πάντως ἀπαίρεις, οὕτω τῆς Προνοίας κελευούσης, αὐτὸς μὲν χωρήσεις, εὖ ἴσμεν, ὁμολογίας ἔπαθλον ἀπενεγκάμενος· ἡμῖν δὲ ἵλεω τὸν Θεὸν τὸν ἀγαθὸν καταστήσεις ταῖς πρεσβείαις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ταχύναι ἐπισκέψασθαι τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν».

VIII.

Πόνημα Σάρδεων Πέτρου [τοῦ Β΄] [230]

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 441 κώδικι τῆς ἐν Μόσχᾳ Συνοδικῆς Βιβλιοθήκης (16 αἰῶνος, φ. 113 β—114 β) σημειοῦται τὸ ἑξῆς: «*Πέτρου Μητροπολίου Σάρδεων*: (ἀρχ.) «*Καὶ Σωκράτης ὁ Σωφρονίσκου*» (τέλος).

IX.

Ἔργα Σάρδεων Ἰωάννου [τοῦ Β΄] [231]

Ἀναφέρεται διασώσας: Μαρτύριον τοῦ μάρτυρος Νικηφόρου, ρητορικὴν διασκευὴν τῶν προγενεστέρων μαρτυρίων τοῦ αὐτοῦ ἁγίου καὶ ἀνέκδοτον βίον τῶν ἁγίων Βαρβάρας καὶ Ἰουλιανῆς.

X.

Ἐπιστολὴ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ [τὸ β΄ 912—925] ***πρὸς Ἀντώνιον τὸν Σάρδεων.*** [232]

Ἀντωνίῳ Μητροπολίτῃ Σάρδεων.

«Ἀλγοῦντες οὐ μικρῶς καὶ σπαρασσόμενοι τὴν ψυχὴν ἐπὶ ταῖς καταλαμβανούσαις ὡς ἡμᾶς φήμαις περὶ τῆς ὑμῶν ἁγιωσύνης (κατελάμβανον γὰρ ἀλλεπάλληλοι μηνύουσαι χαλεπῶς ὑπὸ ἀρρωστίας συνέχεσθαι)· ἀλγοῦντες οὖν ἐπὶ τούτοις λίαν ηὐχαριστήσαμεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ κοινοῦ ἡμῶν τέκνου τοῦ Σάβα καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς νόσου ἀναμαθόντες, καὶ τὸ χάριτι Θεοῦ ἐν ὑγείᾳ σε τελειοτάτῃ διατελεῖν· ἣν καὶ ἔτι παράσχοι ὁ ἀγαθὸς ἀμιγῆ πάσης λυπηρᾶς διαθέσεως προσεῖναι τῇ σῇ ἀρχιερωσύνῃ εἰς ὄφελος μὲν τῶν ὑπὸ σοὶ ποιμαίνεσθαι λαχόντων, εἰς εὐφροσύνην δὲ ἡμετέραν, καὶ εἰς θείαν δόξαν, οἷς διὰ τῶν εὐσεβῶς καὶ θεοφιλῶς πολιτεύεσθαι παιδευομένων διὰ τῆς ὑμῶν ὁσιότητος δοξάζεται ὁ Θεός. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ἓν δὲ λοιπὸν ἔτι προσθήσω· μὴ βραδύνῃς, εἰ δυνα-

---

230) Περιγραφὴ τῶν Ἑλλ. χειρογράφων τῆς ἐν Μόσχᾳ Συνοδικῆς Βιβλιοθήκης ὑπὸ ἀρχιμ. Βλαδιμήρου. Μόσχα, 1894, τόμ. Α΄. —Ὅρα καὶ σημ. 53.

231) Ὅρα σημ. 140. — *Κρουμβάχερ* κλπ. Α΄, σελ. 401.—Acta S.S. Februarii 2. σελ. 285-288.—Κώδ. Παρισ. 1458 (11 αἰῶνος) φ. 46-49.

232) Ὅρα σημ. 142.—Migne, τόμ. 111, σελ. 369,

τόν, πρὸς τὴν ἐπανέλευσιν, ὥστε ὀφθῆναι ἡμᾶς ἀλλήλοις, καὶ ἀπολαῦσαι καὶ συνουσίας καὶ ὁμιλίας πρὸ τοῦ τὴν ἡμῶν ταλαίπωρον ζωὴν ὑπὸ τῶν συνεχουσῶν θλίψεών τε καὶ κακώσεων ἀπαγορεῦσαι».

XI.

Ἔργα τοῦ Σάρδεων Λέοντος. [233]

α΄] Ὁ ἀοίδιμος Σπυρίδων Λάμπρος ἀντέγραψεν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν III, A. A. 6 κώδικος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Νεαπόλεως (φ. 112ᵃ) τὰ ἑξῆς: «*Ἐπιστολὴ Λέοντος μητροπολίτου Σάρδεων*».

Ἀρχ. «ἄρτι τῆς ἑῴας διαυγαζούσης, καίτοι μὴ ὂν ἐν ἕθει· τρίτη γὰρ ἦν ἡμέρα· κριτήριον συνεκροτεῖτο· τύποι τῆς ἀγωνίας τὸ ὑπερῴ (sic, μεθ' ὃ κενὸν διὰ γραμμάτων διεξεσμένον) τοῦ θείου ἱλαστηρίου ἐναπεκέκριτο».

τέλ. (φ. 113)ᵃ «συγκέχυνται δὲ νόμοι καὶ θεσμοὶ καὶ χρόνιοι ἐθισμοί· ἀφανιζέσθωσαν λοιπὸν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν γραμμάτων ἃ μόνα λοιπά».

β΄] Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 690 κώδικι τῶν ἑλλ. χειρογράφων νῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων εὕρηται ἐν μιᾷ μόνῃ σελίδι (108ᵛ) τὸ ἑξῆς: «*δίστιχα Λέοντος μητροπολίτου Σάρδεων*».

XII.

Σφραγὶς τοῦ Σάρδεων Ἰωάννου. (τοῦ Γ) [234]

Ὁ γνωστὸς Βυζαντιολόγος Gustave Schlumberger κατεῖχε σφραγῖδα Ἰωάννου τινὸς Μητροπολίτου Σάρδεων φέρουσαν τὴν ἐπιγραφήν:

ΚΕ Β'Θ' ΤΩ CΩ Δ$ [Λ'(ω)] ΙΩ (άννῃ) ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ CΑΡΔ[εων] ἢ CΑΡΔ[ων].

Ἡ ἐπὶ τῆς σφραγῖδος ἀπεικόνισις τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ θέτει, κατὰ τὸν αὐτὸν Βυζαντιολόγον, τὸ μικρὸν τοῦτο μνημεῖον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν. Πάντως πρόκειται καθ' ἡμᾶς περὶ Ἰωάννου τοῦ Γ΄.

—Ἀναφέρεται καὶ ἕτερον μικρὸν μνημεῖον Ἰωάννου Μητροπολίτου

---

233) Ὅρα σημ. 142.—α΄] ***Νέος Ἑλληνομνήμων*** ἐκδοθεὶς ἐπιμελείᾳ Κ. Δυοβουνιώτου τόμ. 18ος Ἀθῆναι (1924) σελ. 221—2.—Ὅρα καὶ τόμ. Α΄ (1904) σελ. 377, ἔνθα ἡ ἐπιστολὴ αὕτη σημειοῦται ὡς ἀποσταλεῖσα ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου «***Λέοντι Μητροπολίτῃ Σάρδεων***». — β΄] H. Omont, inventaire sonmmaire des manuscrits du supplement grec de la Bibliot. Nationale, Paris, 1883 σελ. 80. —Ὅρα καὶ Byzantinische Zeitschrift τόμ. 10ος (1901) σελ. 315 ἔνθα ὁ λόγος περὶ «***δύο μέχρι τοῦδε ἀγνώστων ποιημάτων τοῦ Σάρδεων Λέοντος***».

234) Sigillographie de l'empire byzantin par Gustave Schlumberger, Paris, 1884 σελ. 254.—Βυζαντινὰ Μολυβδόβουλα τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου ὑπὸ ***Κωνστ. Μ. Κωνσταντοπούλου***, Ἀθῆναι 1917 σελ. 39. — Ὅρα καὶ σημ. 144.

Σάρδεων, καλῶς διατηρούμενον, τῆς ια΄ ἑκατονταετηρίδος, (καὶ πάλιν, καθ' ἡμᾶς, Ἰωάννου τοῦ Γ΄), φέρον ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους τὰ στοιχεῖα ΘΥ καὶ τὴν Θεοτόκον ἔχουσαν ἐπὶ τοῦ στήθους τὸ βρέφος ἐν δίσκῳ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τὰ ἑξῆς :

† ΘΚΕΒ, Θ,—ΤΩ CΩ ΔΟΥ—ΙΩ ΜΡΟΠΤΟ CΑΡΔΕ.

(=†Θ(εοτό)κε β(οήθει) τῷ σῷ δού(λῳ)Ἰω(άννῃ) Μ(ητ)ροπο(λίτῃ) Σάρδε(ων).

XIII.

Ποιήματα Σάρδεων Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη. [235])

Α΄] Ἐν τῷ Cod. Ottobon. Gr. 167 (ιε΄ αἰῶνος), μεταξὺ φ. 148—161, σώζονται : «*Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργει μητροπολίτου Σαρδαίων ΣΤΙΧΟΙ*» ἀνέκδοτοι.

Ὁ πλήρης τίτλος ἔχει ὡς ἑξῆς : «*Στίχοι τοῦ λογιωτάτου ρήτορος κῦρ Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη, μητροπολίτου Σάρδεων, εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου*». [236])

Ὅρα θεατὰ τῆς προφητείας τέλος
τὸ δεσποτικὸν ἐμφανές· βλέπει ὄρος,
προκείμενον νῦν ἐσχάταις ἐν ἡμέραις,
ἐν αἷς τελειοῖ χρόνον τὸν ἐνθάδε·
κύκλῳ δὲ τούτου νεφέλας συνηγμένας,
οὐκ ἐκ βάθους γῆς φυσικῶς εἱλκυσμένας,
ἀλλ' ἐξ ἀδήλων ἀτμίδων πηγνυμένας,
ὄμβρῳ βλιττούσας τὴν τεραστίαν χύσιν·
Θεὸς γὰρ αὖθις σάρκας ὡσεὶ χνοῦν βρέχει
καὶ θαυματουργεῖ μητρικαῖς ἐν ἐξόδοις,
ὅμοια τοῖς πρὶν Ἰσραὴλ ἐν Ἐξόδοις·
οὔκουν πετεινοὺς ὄρνιθας βρέχει πάλιν,
ἀλλὰ πτερωτοὺς τοὺς γεηροὺς δεικνύει,
καὶ τοὺς ἁλιεῖς ἁλιεύει πανσόφως

[235]) Ὅρα σημ. 147. Ἐν κώδ. Σιναϊτικῷ 482 (1117) ιδ΄ αἰῶνος σ. 346ᵃ—347ᵃ εὑρηται πρᾶξις ἀνωνύμου Πατριάρχου γενομένη «μηνὶ Μαΐῳ ε΄, ἡμέρα στ΄, Ἰνδικτιῶνος ε΄» καὶ φέρουσα σὺν ἄλλοις καὶ ὑπογραφήν : ***Νικηφόρος διάκονος πατριαρχικὸς νοτάριος ὁ Χρυσοβέργης.*** Ἡ ὡς ἄνω χρονολογία συμπίπτει πρὸς τὰ ἔτη 1173, 1187, 1202. (Ὧρα Μπενέσεβιτς, Ὀπισάνις κλπ. Πετρούπολις. 1911 σ. 290).

[236]) Ὁ πάλαι ποτὲ ἀντιγραφεὺς τῶν στίχων τοῦ Νικηφόρου παρουσιάζεται ἀνορθόγραφος εἰς ἄκρον. Ἀλλ' ὁ σεβαστὸς φίλος κ. Ξ. Σιδερίδης ἀντιγράψας αὐτοὺς ἐκφωτοτυπώματος, ἀποσταλέντος αὐτῷ, ἐπέφερε τὰς ἀναγκαίας ὀρθογραφικὰς διορθώσεις εἰς τὸ κείμενον, ὅπερ καὶ δημοσιεύομεν ὡς ἀνέκδοτον κατ' εὐγενῆ αὐτοῦ συγκατάθεσιν. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι πολλὴ ἀσάφεια παρατηρεῖται ἐν τοῖς στίχοις τούτοις

ὡς ἐν γαλήνῃ τῶν νεφῶν τῇ συστάσει·
καὶ νήχεται γοῦν χύσις ὑγρὰ ὀφρύων,
ἀνὴρ θαλασσόβιος ἐκ τεραστίου.
Πῶς ἂν τὸ θαῦμα ποικιλότερον φράσεις ;
Πόκον Γεδεὼν ἐννοῶ τὴν Παρθένον,
εἰς ἣν κατῆλθε καὶ προτοῦ θεία δρόσος·
καὶ νῦν νεφῶν πύκνωσιν εἰς ταῦτα βλέπω·
ἀποστολικὰ κατάγουσαν σώματα·
φέρει δὲ κλῆσιν τοῦ Σολομῶντος κλῆσις
καὶ δυνατοὶ κυκλοῦσιν αὐτὴν ὁπλῖται
τοῖς πνευματικοῖς θυρεοῖς ὡπλισμένοι.
Πάλιν κιβωτὸς καὶ κατάπαυσις νέα
ἐξ ἀλλοφύλων οὐδαμῶς πρὸς τὴν πύλην·
εἰς τὴν Ἐδὲμ δ' οὖν ἐκ σκότους σχὼν ὀμμάτων.
Κυκλοῦσι ταύτην τῆς Σιὼν τὰ τεκνία
καὶ πτευματικαῖς συγκροτοῦσι κυνίραις.
Εἶπω τὸ μεῖζον καὶ σκόπει μοι τὸν λόγον·
πάλιν τράπεζα μυστικὴ τοῦ Κυρίου,
καὶ τῶν μαθητῶν σύλλογος ταύτης πέριξ·
ποῦ δ' αὖ Ἰούδας ; γνῶθι τὸν τολμητίαν·
τείνει γὰρ αὐτὸς ἐκ θράσους τοὺς διακτύλους
καὶ χεῖρα βάπτει τῇ τραπέζῃ τοῦ λόγου·
ἀλλὰ δίκην δίδωσιν εὐθὺς τοῦ θράσους
οὐκ ἀγχόνῃ μέν, ἀλλ' ὅμως ἐπαξίαν.
Τί μοι τὰ πολλά, βασιλὶς ὑπνοῖ κόρας
καὶ γνῆ(σιωπᾶ(ν)· βίβλος ἀδέτω μόνον.
Προτοῦσα ταύτην εὐλόγησον δέσποτα.

Β΄] Ἐν τῷ Cod. Gr. Philol. Vindobon. 321 (ιγ΄ αἰῶνος), ἀγορασθέντι ἐν ΚΠόλει ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου Busbec περὶ τὸ 1555, σώζονται ***διάφοροι λόγοι*** «*τοῦ ρήτορος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη*». Ἐξ αὐτῶν τρεῖς, τοὺς ἑπομένους, ἐξέδωκε τῷ 1892 ὁ Μαξιμιλιανὸς Treu μετὰ σημειώσεων καὶ πινάκων.

α΄] «*Λόγος προσφωνηματικὸς . . . . Ἀλεξίῳ τῷ Κομνηνῷ . . .* (ἀναγνωσθεὶς) *κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑψώσεως*» (1202. Σεπτεμβρίου ιδ΄ Σάββατον).

β΄] «*πρὸς τὸν αὐτόν, ἀναγνωσθεὶς . . . . μετὰ παραδρομὴν οὐκ ὀλίγην τῆς ἑορτῆς τῶν Φώτων, ἐν ἔτει ,ϛψι΄, ἡμέρᾳ ε΄, ἰνδικτ. ε΄, Λόγος ρητορικὸς πρῶτος*» (1203, Ἰανουαρ. 6, ἡμέρα Κυριακή).

γ΄] «*πρὸς Ἀλέξιον τὸν Ἄγγελον . . . ἀναγνωσθεὶς ὡς ἔθος τοῖς ρήτορ-*

σεν... κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Θεοφανείων μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ἰνδικτ. ζ', ἔτει ς'ψιβ' (1205 Ἰανουαρ. 6 ἡμέρα τρίτη).

Μετὰ τοὺς ὡς ἄνω τρεῖς λόγους ἔπονται κατὰ σειράν :

4] *Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην κυρὸν Νικήταν τὸν Μουντανοῦ, τοῦ Χρυσοβέργη κυροῦ Νικηφόρου·*

5] *τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη λόγος ἐξιτήριος τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Μεσοποταμίτῃ·*

6] *τοῦ αὐτοῦ λόγος ρητορικὸς β' ἀναγνωσθεὶς εἰς τὸν πατριάρχην κυρὸν Ἰωάννην τὸν Καματηρὸν κατὰ τὸν ε' ἰνδικτιῶνα τοῦ ἔτους ,ςψι'·*

7] *τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ τῷ Δημητριάδος.*

8] *προγυμνάσματα διάφορα τοῦ κυροῦ Νικηφόρουυ τοῦ Χρυσοβέργη καὶ μαΐστορος τῶν ρητόρων :*

α'] *Μῦθος ὅτι ἀναγκαστικὸν τὸ φιλόζωον·* β'] *μῦθος ὅτι οὐ δεῖ ἀντιτείνειν τῇ τοῦ Κυρῶν βίᾳ·* γ'] *μῦθος ὅτι οὐδὲν τῶν καλῶν ὁ Μῶμος ἄφογον ἀφίησι·* δ'] *μῦθος ὅτι κινδυνῶδες τὸ φθονεῖν·* ε'] *διήγημα τὸ κατὰ τὸν Ἑρμογένην·* στ'] *διήγημα τὸ κατὰ τὸν Ὀδυσσέα·* ζ'] *ἠθοποιΐα, τίνας ἂν εἴποι λόγους χριστιανὸς φιλολόγος Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου κωλύοντος τὰς Ἑλληνικὰς βίβλους ἀναγινώσκειν·* η'] *μῦθος ὅτι ἀργυρόρητος τοῖς φιλαργύροις ἡ κτῆσις μὴ συνούσης τῆς χρήσεως·* θ'] *τίνας ἂν εἶπε λόγους ὁ Ἀαρών, ὅτε τοῦ Μωϋσέως ἐν τῷ ὄρει χρονίσαντος παρεχώρησε τοῖς Ἰουδαίοις ὑπ' ἐκείνων ἀναγκασθεὶς καὶ ἐμοσχοποίησαν.*

* * *

Τὰ ὑπὸ τὸ στοχεῖον Β ἀριθμούμενα ἔργα Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη εἶνε πάντως τοῦ ***Σάρδεων Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη***. Διότι καθ' ἡμᾶς ὁ ρήτωρ ἐνταῦθα Νικηφόρος ὁ Χρυσοβέργης ταυτίζεται πρὸς τὸν ἀνωτέρω ὁμώνυμον στιχουργὸν Σάρδεων Νικηφόρον τὸν Χρυσοβέργη, ἐὰν δὲ ὁ Κρουμβάχερ (Ἱστορία Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας τόμος Β' 127) διστακτικῶς ἐκφράζεται περὶ τοῦ ταυτισμοῦ ἀμφοτέρων, ὁ λόγος ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψει ὄχι τὸν πλήρη καὶ ἀκέραιον τίτλον τοῦ στιχουργοῦ, ἀλλὰ τὸν ἀτελῆ, τὸν ὁποῖον ἔδωκαν οἱ περιγράψαντες τοὺς Ὀττοβονιανοὺς Κώδικας Feron καὶ Battaglini. [237])

---

[237]) Codices Manuscripti gr. Ottobon. Biblioth. Vaticanae Feron et Battaglini. Romae 1893 σ. 95. — CXXVII Programm des Königl. Friedrichs. Gymnasiums zu Breslau, 1892. II. Wissenchaftliche Abhandlung Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres edidit Maximilianus Treu. — E. Miller, Catalogue des Manuscrits Grecs de l'Escurial, Paris 1848 σ. 201.—Byzantinische

XIV.

Τρεῖς ἐπιστολαὶ Θεοδώρου Δούκα τοῦ Λασκάρεως πρὸς τὸν μητροπολίτην Σάρδεων Ἀνδρόνικον. [238])

Ἐκ τῆς τρίτης ἐπιστολῆς ἀποσπῶμεν τὰ κάτωθι, μᾶλλον ἐνδιαφέροντα :

«Σὺ δὲ πότ' ἂν ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀνέλθῃς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, πότ' ἂν δὲ καὶ τὴν Θρᾴκην διελθὼν τὸν Ἑλλήσποντον διαπεράσῃς καὶ τὴν ἔσω Ἀσίαν κατίδῃς· ἐν ᾗ καὶ ἡμᾶς κατόψει, φιλούμενε, γλιχομένους προσομιλεῖν σοι τὰ συνήθη καὶ φιλικά, εἰ μή τι παρὰ τοῦ ἀέρος καὶ τῆς τοῦ κλίματος διαφορᾶς παρηλλάχθης καὶ Ἰταλικῶς διαλέγῃ καὶ ἀσυνήθως, καὶ ὁτὲ μὲν γλώσσαις βοᾷς, ὁτὲ δὲ διερμηνεύεις — τούτου γὰρ αὐτόθι, δοκῶ, πεπείρασαι — ὁτὲ δὲ καὶ τὰ τῶν ἀγγέλων ἐξαγγέλλεις μυστήρια, τὰ πόρρω τῆς ἀνθρώπων ὄντα οὐσίας· ἀλλ' εἴπερ καὶ οὕτως ὡμίλεις μεθ' ἡμῶν, στέξομέν σου τὰ βάρη· οὐ γὰρ δή που ἀγγέλλων ἐπιλαμβανόμεθ' ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβανόμεθ' ὁμοιοπαθεῖς ὄντες τῆς Ἀβραὰμ ἀσθενείας ἢ τῆς ἀγγελικῆς σύνοικοι πτώσεως· ἀλλ' ἴδοιμέν σε τάχιστα πολλοὺς ἡδονῆς λόγους ὁμιλήσοντες ὡς τὸ σύνηθες· οὐδὲν γὰρ εὐφραίνει ψυχὰς λόγῳ πεπαιδευμένας ὡς φίλων μυστήρια θεῖά τε καὶ ὑψηλὰ καὶ πόρρω τῆς ὕλης ὄντα καὶ τῆς παχύτητος».

Zeitschrift τόμ. Α' [1892] σ. 166—167.— τόμ. ΙΑ' [1902] σημειώσεις σχετικαὶ τοῦ Paul Mass ἐν τῷ ἄρθρῳ του [σελ. 505—512] «Rhythmisches zu der Kunstprosa des Konstantinos Manasses»—τόμ. ΙΕ' [1906] ἄρθρον τοῦ J. R. Asmus [σ. 125—136] «Die Ethopöie des Nikephoros Chrysoverges uber Julians Rhetorenedikt». — τόμ. ΙΣΤ' [1907] σ. 149 ἄρθρον τοῦ Paul Mass : zu Nikephoros Chrysoverges», ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ὡς ἄνω ἄρθρον τοῦ J. R. Asmus.

[238]) Ὅρα σημ. 149 καὶ *Γεωργίου τοῦ Μετοχίτου* βιβλ. Α' ἐν Novae Patrum Bibliothecae ad A. Maïo ed τόμ. 8ος Ρώμη, 1871 σελ. 98 καὶ ἑξῆς.—Theodori Ducae Lascaris Epistulae CCXVII ed. Nicolaus Festa. Firenze 1898 σελ. 172—176. — Ὁ αὐτὸς Λάσκαρις ἐπιστέλλων πρὸς τὸν «μητροπολίτην Φιλαδελφείας καὶ ὑπέρτιμον Φωκᾶν» ἐπαλήττει αὐτὸν σημειῶν τὰ ἑξῆς : «ὁπόταν δὲ ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης Σάρδεων ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐπανέλθῃ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὴν πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν ἡμετέραν εὐφορίαν ζητήσῃ, οἶδ' ὅτι ἀξίως ἡμῶν καταμέμψηται καὶ τὴν τῆς ἁγιωσύνης σου ἀδελφότητα οὐκ ἀδελφὰ φρονοῦσαν εὑρήσει» [αὐτόθι σελ. 165, ὅρα καὶ Théodore II. Lascaris empereur de Nicèe par Jean Papadopoulos Paris 1908, σ. 30—31].

XV.

Ἐπίγραμμα ἐπιτάφιον εἰς τὸν Σάρδεων Θεόδωρον Γαληνόν, ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Νικηφόρου. [239])

Ὁ κείμενος τίς ὧδε; Ποιμήν, ὦ ξένε.
Χώρας ὁποίας; Λυδικῆς ἐπαρχίας
τῆς Σαρδιηνῆς τῆς δε ναὶ πρωτοστάτης.
Κλῆσιν λαβὼν τὴν τίνα; Τὴν Θεοδώρου
ἐπώνυμόν τε τῶν Γαληνῶν, ὦ ξένε.
Ὄντως Γαληνός; Ναὶ λόγοις καὶ πρακτέοις.
Θεοῦ τὸ δῶρον τοῦτο. Καὶ καλῶς λέγεις.
Ὁ δ' ἔνθεν οὗτος, ποῖος; Αὐτὸς καὶ πάλιν
μονότροπος. Πῶς; Ἐν τελευταίῳ βίῳ.
Πατρίδος οἵας; Τῆς Κωνσταντίνου, ξένε.
Γέννημα τίνων; Εὐσεβῶν γεννητόρων.
Τραφεὶς δὲ ποῦ καὶ πῶς; Ἐν εὐχαῖς Κυρίου.
Παιδιόθεν; Ναὶ καὶ καθιερωμένος.
Λόγιος οὗτος, ἀλλὰ καὶ σεμνοῦ βίου.
Ὡς ὑπέρειγε. Καί γε μακαριστέος.
Πῶς ὧδε φοιτᾷ; Προκριθεὶς ἐκ συνόδου.
Πῶς καὶ διῆξεν; Ὡς ἱερεῦσι πρέπον.
Ὅσιος οὗτος καὶ..... κία, ξένε.
Τροπαιοφόρος ἐκ μικροῦ παρεσθίων
καὶ μετριόφρων καὶ τεταπεινωμένος
πολλὰς χάριτας..... ἦν πλήρης ὅλων.
Θύσας πόσον τε..... ; Πεντάδα χρόνων,
Αἴ, αἴ, θάνατε, τίς σε φυγεῖν ἰσχύει;
Ὁ δ' ἱστορῶν τίς; Θρέμμα τοῦ τεθνηκότος.
Τροφῆς ὁποίας; Παντοδαπῆς, ὦ ξένε,
λόγων, τραπέζης, ποικίλης πανδαισίας,
τῆς γραμματικῆς καί γε τῆς τῶν ρητόρων,
τῆς ἱστορικῆς καί γε τῆς φιλοσόφου.
Κλῆσιν λαχὼν τὴν τίνα; Τὴν Νικηφόρου.
Τὴν ἀξίαν τίς; Ρητόρων πρωτοστάτης.
Καὶ νῦν ὁποῖος; Σάρδεων ἀρχιθύτης.

[239]) ὅρα σημ. 158. 159. — Τὸ ἐν λόγῳ ἐπίγραμμα εὑρηται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 84 βομβυκίνῳ κώδικι τῆς ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς φ. 25α-β. Τὰ ἐν τῷ κώδικι ἀμυδρὰ χωρία σημειοῦνται διὰ στιγμῶν.—Νέος Ἑλληνομνήμων ***Σ. Π. Λάμπρου*** τόμ. Δ' σελ. 229. 375—76.

Θρηνεῖς δὲ λοιπόν; Ἤθελον ζῶντα βλέπειν.
Διάδοχος δὲ τίνος; Ὦ τοῦ κειμένου.
Ἀλλ' ὑπερεύχου μᾶλλον ὡς χρέος τόδε.
Δοίη Θεός σοι χάριν, ἐκζητῶ, ξένε,
σωτηρίαν τε τῷδε δυσωπῶ πλέον.

XVI.

Ἐπίγραμμα ἐπιτάφιον εἰς τὸν Σάρδεων Διονύσιον ὑπὸ Νικαίας Βησσαρίωνος συνταχθέν. [240])

Pio et immortali D. Sacr.
Dionysio Thessaloniceo Sardensis Lydorum
Ecclesiae Pontif. optimo, qui è Byzantio una
Cum IΩ. Palaeologo inclyto Graecorum Imp. et
IΩseph Constantinopolitano Patriarcha
Aliis cum et plerisque senioribus Italiani
Unionis gratia synodi navigarat, et Ferrariae
Demum civitate, ubi Eugenio IV. maximo
Romanor.
Pont. œcumenica synodus consistebat.
Idid. April. supremum Dei nutu diem
obiit
Bessarion Cappadocæus Nicœnæ eeclesiae
Archiepiscopus
Necnon sacri alii Orientalis Ecclesiae Patres
Dedere.

XVII.

Α'] ***Παραμυθητικὴ ἐπιστολὴ Ἐφραὶμ Μητροπολίτου Σάρδεων πρὸς τὸν Μέγαν Λογοθέτην τῶν Πατριαρχείων Ἰωάννην Καρυοφύλλην.*** [241])

[240]) ὅρα σημ. 163.—L. Allatii in Excercitationibus contra Creyghtonum p. 61. —Le Quien A' σ. 866.

[241]) Ὁ ἀγαπητὸς κ. Δ. Ροῦσος, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Βουκουρεστίου, εὑρεστήθη νὰ μοὶ ἀντιγράψῃ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἰδιόχειρον οὖσαν, ἐκ συλλογῆς ἐπιστολῶν [περὶ ἧς ὅρα Σ. Λάμπρου Ν. Ἑλληνομνήμων τόμ. Δ' [1907] σελ. 206—224], ἀποκειμένης σήμερον ἄνευ ἀριθμοῦ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας. Ἀντιγράφει δὲ πιστῶς, διὸ καὶ τὰ ὀλίγα λάθη αὐτῆς ἀφίενται ὡς ἔχουσι. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ πρόκειται περὶ τοῦ θανάτου τῶν δύο υἱῶν τοῦ Καρυοφύλλη, τοῦ Μανωλάκη δηλ. ἀποθανόντος κατὰ τὸ 1688 καὶ τοῦ Ἀνδρονίκου ἀποθανόντος τὸ 1690.— Ὅρα καὶ σημ. 169.

SISMANOGLIO MEGARO

Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν διδασκάλοις, ἐνδοξωτάτῳ ἐν κληρικοῖς, καὶ εὐγενεστάτῳ ἐν ἄρχουσι, κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Καρυοφύλλῳ, καὶ μεγάλῳ λογοθέτῃ τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τὴν εὐλογίαν παρὰ Θεοῦ.

Οὐκ ἔχω λέγειν, σοφώτατε ἀνδρῶν ἁπάντων, τὸ ποσὸν τῆς λύπης (εἰ ἀληθὲς) περὶ τῆς ἀποβιώσεως τῶν σοφωτάτων καὶ ἐμοὶ φιλτάτων σου τέκνων. ἐπλήγην ἀκοντισθεὶς τὴν καρδίαν. καὶ τοσοῦτον πληγεὶς ὥστε ἐκ τοῦ ἐνιαίου τῆς καρδίας διττοὺς ἐκ τῶν ὀμμάτων ἀναβλῦσαι ποταμούς. ὁ μὲν διὰ τὴν ἀκαιρίαν τοῦ θανάτου, ἀποκοπέντες ὡς κλάδοι ἐαρινοί· ὁ δὲ διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς πατρικῆς λύπης. φεῦ τῆς παρὰ καιρὸν ἀποδημίας. τί δεινότερον πατρικῆς πρὸς παῖδας στερήσεως. ἀλλ' οὖν σοφῶν ἄριστε, λῆγε τῆς λύπης. οὐκ ἀπόλεσας· πολλῷ μᾶλλον ἐκέρδησας τὸν πλοῦτον τῆς τοῦ Ἰὼβ ἀδαμαντίνου ψυχῆς. ὄψῃ γάρ ποτε τούτους, ἐν τοῖς ἀπεράντοις αἰῶσιν ἐνδόξους, καὶ λελαμπρυσμένους τῇ αἴγλῃ τῆς ἀφθαρσίας (ὡς οἶδας). ἔτι δὲ καὶ φήμη τὶς ἄλλη κατέπληξε μου τὰς ἀκοάς, ὅτι παρὰ τῶν ἐναντίων ὑπέστης δεινά. καὶ ἐμνήσθην τοῦ μόνου σοφοῦ Σωκράτους. καὶ βασκανίας Ἀθηναίων. μᾶλλον δὲ τοῦ λέγοντος μακάριοι ἔσται, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐκβάλλουσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρόν. ὅτι πολὺς ὁ μισθὸς ὑπόκειται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. πολλὰ συνέβη καὶ ἐπ' ἐμοὶ τὰ δεινά, δέδωκα κἀγὼ τὴν κόρην ἣν εἶπον σοι, εἰς γάμον· μετὰ χιλιάδων ἱκανῶν, καὶ εἰς διάστημα ἑκκαίδεκα μηνῶν, μεταστᾶσα τῶν γηΐνων, καταλείψασα καὶ τέκνον. ἀπεστερήθην, οὐ μόνον, τῆς παιδός, ἀλλὰ καὶ τῆς περιουσίας. καὶ νῦν παροικῶ ἐνθάδε, συστήσας γυμνάσιον, χάριτι τῶν κρατούντων ἱδρῶτι πολλῷ, ὥστε εἰς διάστημα χρόνων τριῶν, ἐκ τῶν ἱερωμένων, ἱεροκήρυκας ἀναδεῖξαι. οὐ παύω καθ' ἑκάστην, διδάσκων αὐτούς, τήν τε εὐσέβειαν καὶ τὴν τῶν ἔξω σοφίαν, ποτὲ διὰ λόγου, ποτὲ καὶ δι' ἐπιστολῶν. ἀμάθεια γὰρ κατέχει τὸν λαόν, μάλιστα τὸ ἱερατεῖον. καὶ ὁ Θεὸς ὁ σοφίσας τὰ ἔθνη δώσοι καὶ τούτοις τὰ πρὸς ὠφέλειαν. εὔχομαι καὶ εὐλογῶ πάντας τοὺς κατ' οἶκον. ὑμῖν μὲν τὸ θεῖον παρέξοι εὐζωΐαν ἄνοσον καὶ νίκην κατὰ τῶν ἐναντίων. τοῖς δ' ἀπελθοῦσι τὴν διαμένουσαν ζωήν. καὶ ἔρρωσο, σοφῶν ἔξοχε, καὶ τῶν ὀρθοδόξων κλέος ἀθάνατον.

κατὰ τὸ αχ[ι]βον ἀπὸ Θεογονίας. † ὁ *Σάρδεων Ἐφραίμ.*

[ἐπανωγραφὴ]

† *Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ*
κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ
Καρυοφύλλῳ, τῷ μεγάλῳ Λογοθέτῃ
τῆς μεγάλης ἐκκλησίας
ἀξίως καὶ ἐντίμως ἐγχειρισθείη.

Κωνσταντινούπολιν.

Β'] «***Περὶ διαφόρων ποιημάτων ἔκδοσις παρὰ τοῦ ταπεινοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων Ἐφραὶμ τοῦ δεκάρχου καὶ κρητός***».

Οὕτως ἐπιγράφεται ποίημα τοῦ Σάρδεων Ἐφραὶμ εὑρισκόμενον ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 139 κώδικι τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς (φ. 140^{α} — φ. 143^{β}). Τὸ «*προοίμιον*» τοῦ ἔργου τούτου διαιρούμενον εἰς δέκα *κεφάλαια* ἔχει ὧδε :

«Ἡ ποιητική, τὸ μέγα τῆς Καλλιόπης ἐντρύφημα, τοῦ Φοίβου Ἀπόλλωνος τὸ ἡδύτατον βάρβιτον, Ὁμήρου ἡ ἀθάνατος ἐπωνυμία, Πινδάρου ἡ θελξίνοος φόρμιγξ καὶ τῆς ἁπάσης Ἑλλάδος ἡ ἀθάνατος κορωνίς, ἡ τὸ χαρίεν παρέχουσα τοῖς κωμικοῖς καὶ τὸ δακρυχέον τοῖς τραγικοῖς, ἡ τῶν ἡρώων ἀρδεύουσα τὰς ἀριστείας καὶ τὸ εὔρυθμον δεικνύουσα τοῖς φιλοπόνοις· ἀλλὰ τί λέγω ; διὰ ταύτης γὰρ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν μυστικοὶ τέττιγες τὰς ἀκοὰς τῶν πιστῶν καταθέλγουσι. Δέξασθε οὖν, ὦ τῶν μουσῶν ἐρασταί, τὸ παρὸν ὡς τὸ τοῦ ὅλου προοίμιον καί, εἰ τὸ θεῖον ἡμῖν καὶ εἰσέτι τὸ ζῆν παρέξῃ, καὶ τὰ περὶ ταύτης κατὰ πλάτος διδάξομεν ὑμᾶς· Ἔρρωσθε».

Κεφ. α'.—Περὶ τοῦ ὅσα ἐν τέλει λέξεως μακρὰ λαμβάνονται βραχέα ἐν τοῖς ποιήμασι. — *Κεφ. β'.* — Περὶ διχρόνων φωνηέντων ἀεὶ μακρῶν καὶ περὶ τῶν αὐτῶν βραχυνομένων. — *Κεφ. γ'.*—Περὶ ποδῶν. — *Κεφ. δ'.* —Περὶ διαθέσεων τῶν ἰαμβικῶν στίχων. — *Κεφ. ε'.*—Περὶ ποδῶν πευστικῶς. — *Κεφ. ς'.* — Περὶ τῶν ἰάμβων. — *Κεφ. ζ'.*—Περὶ ἀνακρεοντείου μέτρου.—*Κεφ. η'.* — Περὶ ἐλεγείου μέτρου. — *Κεφ. θ'.*—Περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ μέτρου. — *Κεφ. ι'.*—Περὶ διαιρέσεως τῶν κώλων.

Μετὰ τὸ τέλος σημειοῦται ἐν τῷ κώδικι : «*Σάρδεων Εὐφραΐμου τό δε καὶ ἀρχιθύτου, ὦ τῶν ἀγγελίης θείης κήρυκος εὐσεβέων*» αψκζ' Μαρτίου κδ', ἐν Φιλιππουπόλει εἰς τὴν Μητρόπολιν». Πρόκειται πάντως περὶ σημειώσεως τοῦ ἀντιγραφέως.

XVIII.

Ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων Νικοδήμου. [242])

«Τῆς ἁγίας Μητροπόλεως Σάρδεων πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐρημωθείσης καὶ γυμνὸν ὄνομα μόνον μητροπόλεως ἐγκαταλειφθείσης, καὶ ἀκολούθως μήτε ἀρχιερέως εἰς ὄνομα αὐτῆς προβιβασθέντος μέχρι τοῦδε, ἡμεῖς οἱ ἐνταῦθα ἐν Κωνσταντινουπόλει παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς, προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Αὐθέντου καὶ Δεσπότου, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Κυρίλλου,

---

[242]) ὅρα σημ. 170.—Κῶδιξ ὑπομνημάτων ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπὸ στοιχ. Δ' σελ. 135.

συνεισελθόντες ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καὶ ψήφους κανονικὰς προβαλόμενοι ἤδη εἰς εὕρεσιν καὶ ἐκλογὴν ἀξίου καὶ ἁρμοδίου προσώπου τοῦ ἀναδεξομένου τὴν ἀρχιερατικὴν ἐπωνυμίαν τῆς Μητροπόλεως ταύτης, πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Νικόδημον, δεύτερον δὲ τὸν ὁσιώτατον ἱερομόναχον κὺρ Μακάριον καὶ τρίτον τὸν ὁσιώτατον ἱερομόναχον κὺρ Ἀγάπιον, ὧν τὰ ὀνόματα κατεστρώθησαν ἐν τῷ δε τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

αψμθ′ Δεκεμβρίου
Ἰνδικτιῶνος ιγ′.

† *ὁ Κρήτης Γεράσιμος* ἔχων καὶ τὰς γνώμας τοῦ *Καισαρείας κὺρ Παρθενίου*, τοῦ *Λέρκων κὺρ Σαμουήλ*, τοῦ *Λαρίσσης κὺρ Ἰακώβου*.

† *ὁ Μιτυλήνης Ἄνθιμος* ἔχων καὶ τὴν γνώμην τοῦ ἁγίου *Φιλίππων* καὶ *Δράμας κὺρ Καλλινίκου*.

† *ὁ Μηθύμνης Ἀρσένιος* ἔχων καὶ τὴν γνώμην τοῦ *Τυρνόβου κὺρ Ἀνθίμου*.

† *ὁ Γάνου καὶ Χώρας Νεόφυτος* ἔχων καὶ τὴν γνώμην τοῦ ἁγίου *Νικαίας κὺρ Καλλινίκου*.

† *ὁ Προικοννήσου Νικηφόρος* ἔχων καὶ τὰς γνώμας τοῦ τε ἁγίου *Κυζίκου κυρίου Ἀνανίου* καὶ τοῦ ἁγίου *Νικομηδείας κυρίου Γαβριήλ*.

XIX.

Δύο γράμματα τοῦ Σάρδεων Τιμοθέου πρὸς τὴν Κοινότητα Βιέννης, (ἀχρονολόγητα) [243]).

Α′.

Εὐγενεστάτη Κοινότης, τέκνα μοι ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, χάρις ὑμῖν καὶ εὐλογία παρὰ Θεοῦ παντοκράτορος.

Ἀποβλέποντας εἰς τὰ φιλόπτωχα καὶ φιλελεήμονά σας σπλάγχνα ἐλεήσας καὶ ἐλπίζω πάντοτε ἔλεος καὶ βοήθειάν σας, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς

[243]) ὅρα σημ. 171.—Ἄγνωστον πότε καὶ διὰ τίνας λόγους ὁ Σάρδεων Τιμόθεος κατέφυγεν εἰς Βιέννην. Περὶ αὐτοῦ γράφει τῇ κοινότητι Βιέννης [ὑπὸ ἡμερ. 3 Μαρτίου 1817] ὀθωμανός τις, Σουλεϊμὰν καλούμενος, παρακαλῶν θερμῶς ταύτην, ὅπως διὰ τελευταίαν φορὰν ἐλεήσῃ τὸν ἐν λόγῳ ἀρχιερέα καὶ παράσχῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Βενετίαν, διότι, λέγει, ἐντρέπεται νὰ βλέπῃ τοῦτον ρυπαρὸν καὶ ἐξευτελισμένον περιερχόμενον τὰ καφενεῖα τῆς Βιέννης μετὰ τῆς ἀδελφῆς του καὶ ἐπαιτοῦντα. (***Σωφρονίου Εὐστρατιάδου Λεοντοπόλεως,*** ὁ ἐν Βιέννῃ ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ ἡ κοινότης τῶν Ἑλλήνων Ὀθωμανῶν ὑπηκόων. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, 1913. σελ. 256-57).

τωρινοὺς δυστύχους καιροὺς ὁποῦ ὁ δυστυχὴς στεροῦμαι καὶ αὐτὸν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, καὶ τὸ χείριστον εἶναι τοῦτο ὁποῦ δὲν εἶμαι μοναχός, ἀλλὰ ἔχω καὶ κοντά μου καὶ ἄλλας ψυχὰς διὰ νὰ θρέψω· καθὼς εἶναι ἡ δυστυχίαις ἔχω ἀδελφὴ μὲ δύο ἀνήλικα τέκνα της, τὰ ὁποῖα κρέμονται εἰς τὸν λαιμόν μου διὰ νὰ τοὺς θρέψω καὶ προσμένουν τὴν ζωοτροφίαν τους ἀπὸ ἐμένα τὸν δυστυχῆ γέροντα καὶ πτωχὸν ἀρχιερέα. Πιστεύσατέ με οὔτε φόλα δὲν ἔχω, τέκνα μου ἐν Κυρίῳ, ἔλεος κάμετε διὰ τὸν Θεὸν καὶ βοηθήσατέ με διὰ νὰ μὴ χαθῶ ὁ πτωχὸς ἀρχιερεὺς ἀπὸ κρύον καὶ ἀπὸ πεῖνα, καὶ ὁ Θεὸς θέλει σᾶς τὸ ἀνταποδώσει ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ μένω

τῆς ἐντιμότητός σας
πρὸς Θεὸν διάπυρος εὐχέτης
✣ *ὁ Σάρδεων Τιμόθεος ὁ Μολόχας.*

Β′.

Πρὸς τὴν τιμιωτάτην Ἀδελφότητα τῆς ἐν Βιέννῃ Καπέλλης τῶν Ρωμαιωτῶν, οὓς καὶ εὐχετικῶς κατασπαζόμενος παρακαλῶ διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ φιλελεήμονος Θεοῦ.

Ἡ δεινὴ καὶ πέρα δεινῆς ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὁποίαν δεινῶς τε καὶ τυραννικῶς βασανίζομαι εἰς τὰ πολύμοχθα ἤδη καὶ ταλαίπωρα γηρατεῖα κατέχομαι, μὲ ἀναγκάζει καὶ ἄκοντα νὰ γίνω πάλιν ὀχληρὸς εἰς τὴν τιμιότητά σας, παρακαλῶντας σας διὰ τὸν Κύριον νὰ μὴ μὲ παραβλέψητε ἱκετεύοντα, ἀλλὰ νὰ μὲ βοηθήσητε εἰς αὐτὴν τὴν κατέχουσάν με δεινὴν ἀνάγκην (διὰ τὴν ὁποίαν ὑστεροῦμαι καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων) μὲ ὅ,τι ἡ σύνεσίς σας ἤθελε κρίνητε καὶ εὕρῃ εὔλογον. Ἐγὼ δὲ πάλιν ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ἱκέτης σας θέλω παρακαλεῖ κατὰ χρέος τὸν φιλελεήμονα Θεὸν διὰ νὰ εὐλογῇ ὅλα τὰ τῆς πραγματείας σας ἐπιχειρήματα. Μένω ζητῶντας πάλιν συγγνώμην διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἐνόχλησιν.

Ὁ διάπυρος καὶ θερμότατός σας πρὸς Θεὸν ἱκέτης
καὶ ἀρχιερεὺς
✣ *Σάρδεων Τιμόθεος Μολόχας.*

XX.

Γράμμα τοῦ Σάρδεων Βαρθολομαίου πρὸς τὴν Κοινότητα Βιέννης, (ἀχρονολόγητον) [244]).

Τιμιωτάτη καὶ εὐγενεστάτη Δωδεκὰς τῶν ἐν Βιέννῃ φιλτάτων μοι ὁμογενῶν.

Καταπολεμουμένου τοῦ γηρατείου μου πανταχόθεν ἀπὸ δυστυχίαις,

[244]) Ποῦ καὶ πότε ἐξήσκησεν ἐνεργὰ ἀρχιερατικὰ καθήκοντα ὁ «***Ἀρχιεπίσκο-***

ποῦ ἄρα ἠμπορῶ καταφυγὼν νὰ ζητήσω ἄσυλον εἰς τὰ δεινά μου καὶ τὴν ἀνήκουσαν ὑπεράσπισιν εἰς τὴν ἀξιοδάκρυτον κατάστασίν μου, εἰ μὴ εἰς τὴν ὑμετέραν γενναιότητα καὶ εὐσπλαγχνίαν; ἡμῶν γὰρ τῶν Ἑλλήνων τε καὶ Ρωμαίων ἴδιον καὶ πατροπαράδοτος ἀρετὴ εἶνε ἐκείνη ἡ τῆς ὑπερασπίσεως καὶ συνδρομῆς καὶ μάλιστα πρὸς ἕναν τοιοῦτον προβεβηκότα τῇ ἡλικίᾳ καὶ ἐνδεῆ ἀχιερέα τοῦ χριστιανικοῦ ἡμῶν ἐπαγγέλματος, ὅστις ὄχι μόνον ὑστερεῖται τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ χρεωστεῖ εἰς διαφόρους ξένους Γένους τε καὶ Ἐκκλησίας, οἵτινες εὐσπλαγχνιζόμενοι τὸ γῆρας μας καὶ τὸ ἐπάγγελμά μου μὲ ἐβοήθησαν δανείζοντάς μοι ἀρκετὴν ποσότητα, οἱ ὁποῖοι προσμένουν μὲ εὐγένειαν ψυχῆς τὴν ἀποπλήρωσιν τοῦ δικαίου των. Ὁ καθεὶς ἐξ ὑμῶν, φίλτατα τέκνα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἔχει βέβαια τὴν δικαίαν καὶ ἀληθινὴν ἰδέαν περὶ τῆς καταστάσεώς μου, τοὐτέστιν ὅτι ἔχω μίαν ἐτήσιον πληρωμὴν παρὰ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου 100 φλωρία (ἄτινα μέχρι τῆς ὥρας ὅμως δὲν ἔλαβον) παρὰ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας φιορίνια 800 χαρτία, τὰ ὁποῖα μὲν τὰ λαμβάνω μηνιαίως ἀνὰ φιορίνια 66· κατὰ τὴν γνωστὴν ὅμως ἀκρίβειαν τῶν ζωοτροφιῶν βέβαια ἤθελα πρὸ πολλοῦ λιμοκτονήσει σὺν τῇ παρ' ἐμοὶ εὑρισκομένῃ ἀσθενῇ ἀδελφῇ μου ἄνευ τῆς μερικῆς βοηθείας τῶν χριστιανικωτάτων καὶ φιλτάτων μοι ὁμογενῶν. Φίλτατοί μοι ὁμογενεῖς! τὰς τρικυμίας τοῦ ἀθλίου μου τούτου βίου μὴν ἠμπορῶντας πλέον εἰς ξένην γῆν νὰ ἀντιπαλαίσω ἀπεφάσισα νὰ καταφύγω εἰς τὰς μητρικὰς ἀγκάλας τῆς πατρίδος μου Ἑλλάδος, καὶ ἐκεῖ νὰ τελειώσω μεταξὺ τῶν ὁμογενῶν μου τὸ ὀλίγον διάστημα τῆς ζωῆς, ὅπου τὸ θεῖον ἤθελεν εὐδοκήσει· ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἐκτέλεσιν τούτου τοῦ σκοποῦ μου ὑστεροῦμαι ὄχι μόνον τὰ ἀναγκαῖα τῆς ὁδοιπορίας μου, ἀλλὰ εἶμαι καὶ ὡς εἶπον ὑπόχρεως νὰ πληρώσω καὶ μερικὰ ἄσπρα ὅπου ἐδανείσθην, προσδράμω εἰς τὴν ὑμετέραν φιλανθρωπίαν καὶ γενναιότητα, ὄντας πλέον παρὰ βέβαιος ὅτι ἐμβλέψαντες ἐλέῳ ὄμματι θέλετε εὐσπλαγχνισθῇ τὰ δυστυχῆ γερατεῖα ἑνὸς ὁμογενοῦς καὶ ἀρχιερέως τῆς ἡμετέρας

πος Σάρδεων Βαρθολομαῖος», ὡς ὑπογράφεται, ἄγνωστον. Ἴσως ἀνέλαβε διακονίαν τινὰ ἐν Ρωσσίᾳ ἢ ἐν Αὐστρίᾳ παρὰ τοῖς ἐκεῖ ὀρθοδόξοις, καὶ οὕτως δύναταί πως νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου παρεχομένη πληροφορία περὶ βοηθείας αὐτοῦ ἀπό μέρους τοῦ αὐτοκράτορος [τῆς Ρωσίας] Ἀλεξάνδρου [πάντως τοῦ Α' 1801-1825] καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας [πάντως Φραγκίσκου τοῦ Α', 1792-1835], χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀποκλείηται καὶ ἡ ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἀρχιερατικὴ διακονία αὐτοῦ. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι, καὶ ὁ ἱεράρχης οὗτος, σύγχρονος παρουσιαζόμενος τοῦ Σάρδεων Τιμοθέου καὶ ὅμοιος αὐτῷ κατά τε τὴν πτωχείαν καὶ τὰς ἄλλας πρὸς τοὺς οἰκείους αὐτοῦ ὑποχρεώσεις, κατέφυγεν ἐπίσης εἰς Βιέννην ἐκλιπαρῶν τὴν ὑλικὴν βοήθειαν τῆς ἐκεῖ κοινότητος (*Σωφρονίου Μητροπολίτου Λεοντοπόλεως*, ὁ ἐν Βιέννῃ ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου κλπ. ὡς ἀνωτέρω σελ. 257-8).

ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ θέλετε μὲ βοηθήσει εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ εἰρημένου σκοποῦ τῆς σωτηρίας μου· αὐτὸς γὰρ ὁ μισθαποδότης θέλει σᾶς τὰ ἀποδώσῃ μυριοπλάσια, κατὰ τὸν λόγον τῆς θείας καὶ ἐκκλησιαστικῆς του φωνῆς, ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῷ.

Τῆς ὑμετέρας εὐγενεστάτης ἀδελφότητος
ὁ πρὸς Θεὸν μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς εὐχέτης
† *Βαρθολομαῖος ἀρχιεπίσκοπος Σάρδεων.*

XXI.

Ἐπιγραφαὶ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Σάρδεων Νεκτάριον Θωμαΐδην. [245])

Α'] *Ἐπὶ πλευρᾶς τῆς ἱ. μονῆς Πάτμου ἀναγινώσκεται αὕτη:*

ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΚΥΡΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΤΩΝ
ΘΩΜΑΪΔΩΝ
ΕΥΓΕΝΗΣ ΣΑΡΔΕΩΝ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, ΕΥΧΟΣ ΚΕΝ ΟΣΣΟΝ
ΤΗ ΜΟΝ ΕΩΝ ΙΕΡΗ, ΒΑΘΡΩΝ ΑΠΟ ΔΩΜΑΤΑ ΤΑΔΕ
ΙΔΙΑΙΣ ΔΟΙΜΑΤΟ ΔΑΠΑΝΗΣΙΝ ΑΓΑΛΑ, ΕΦ' ΩΤΟΙ
ΠΡΟΤΤΙ ΒΡΟΝΤΗΣ ΠΑΙΔΑ ΦΗΝΑΙ Ο ΣΕΒΑΣ ΚΡΑΔΗΣΦΙ
Σ' ΩΕΣΚΕΝ. Ω ΘΕΟΣ ΟΥΑΥΜΠΑ ΤΕ ΔΩΜΑΤΑ ΟΠΑΣΑΙ,
ΗΜΑΤ' ΕΠ' ΗΜΑΣΙ ΠΟΛΛΑ ΑΥ ΛΥΚΑΒΑΝΤΑΣ ΠΡΟΣΘΗΣΑΙ
ΕΠ' ΕΤΟΥΣ, ΑΩΣΤ® ΜΗΝΟΣ ΤΕ ΙΟΥΝΙΟΥ. Α.

Β'] *Ἐπὶ Εὐαγγελίου δωρηθέντος τῇ ἱ. μονῇ αὕτη:*

«Τὸ παρὸν ἀφιεροῦται παρ' ἐμοῦ τοῦ Νεκταρίου ἀρχιερέως Πατμίου εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον, ἀλλ' ἄν τις κατὰ συνεργείαν διαβόλου ἤθελε τὸ ἀποσπάσῃ, νὰ ἔχῃ τὴν κατάραν του καὶ τὴν κατάραν ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι».

Γ'] *Ἐπὶ ποιμαντορικῆς ῥάβδου ἐν τῇ ἱ. μονῇ σώζεται αὕτη:*
«Νεκταρίου ἀρχιερέως Σάρδεων Πατμίου 1803».

Δ'] *Ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου τῆς ἱ. μονῆς αὕτη:*

«Διὰ δαπάνης τοῦ πανιερω/τάτου Μητροπο/λίτου ἁγίου Σάρδ/εων κυροῦ Νεκτ/αρίου τοῦ Πατμίου τοῦ / ἐκ τῶν Θωμαϊδῶν / ἐπὶ ἔτους ,αωκ (1820)».

Σημ. — Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐν λόγῳ ἱεράρχου περιεσώθη ἐν τῇ ἱ. Μονῇ.

---

[245]) ὅρα σημ. 172. — ***Περικλέους Ζερλέντου*** ἱστορ. ἔρευναι περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης τόμ. Α' [1922] σ. 215. — ***Γ. Λαμπάκη*** ὡς ἀλλαχοῦ σ. 346—47.

XXII.

Α'] *Ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων Μιχαὴλ Κλεοβούλου.* 246)

† ΙΩΑΚΕΙΜ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Εἴθισται τῇ καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐκ παλαιοῦ τοὺς ἀξίους καὶ βίῳ ἀμέμπτῳ καὶ παιδείᾳ τῇ κατὰ Χριστὸν διακρινομένους καὶ διακονίαις ταῖς ἐν αὐτῇ δεδοκιμασμένους ἀμείβειν ἐπαξίοις ταῖς ἀμοιβαῖς καὶ ἀξιοζήλοις προάγειν τοῖς ἱεροῖς ἀξιώμασι πρὸς μείζονα καὶ αὖθις τὴν οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν καὶ τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὠφέλειαν. Οὕτω δὴ καὶ νῦν τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Αὐθέντου καὶ Δεσπότου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου Ἰωακεὶμ προκαθημένου συνοδικῶς, προβαλομένου δὲ καὶ προτείναντος ὡς τιμῆς ὄντως ἄξιον καὶ προαγωγῆς εἰς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ὑψηλὸν ἀξίωμα τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Μιχαὴλ ὁμοθύμως ἡμεῖς τὴν προβολὴν ταύτην καὶ πρότασιν ὡς δικαίαν καὶ εὔλογον οὖσαν ἀποδεξάμενοι καὶ συναποφηνάμενοι τιμηθῆναι τὸν διαληφθέντα ἀρχιμανδρίτην τῇ προσηγορίᾳ τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Σάρδεων, τῇ ἀρχαίᾳ δ' ἑπόμενοι κανονικῇ τάξει συνεψηφίσθημεν τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Καλλίνικον καὶ τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Ἰωάννην. Τῇ προτροπῇ δὲ καὶ ἀδείᾳ τῆς Α. Θειοτάτης Παναγιότητος, κατελθόντες ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καὶ τῇ ἐπικλήσει τοῦ Παναγίου Πνεύματος τὰς κανονικὰς ποιησάμενοι ψήφους ἐξελεξάμεθα ἐπὶ τὸ χειροτονηθῆναι κανονικῶς ἀρχιερέα καὶ Μητροπολίτην ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Σάρδεων τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Μιχαὴλ τὸν καὶ Σχολάρχην τῆς Πατριαρχικῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Ἐφ' ᾧ καὶ εἰς διηνεκῆ ἔνδειξιν καὶ μόνιμον παράστασιν καὶ ἡ παροῦσα ἐγένετο Πρᾶξις καταστρωθεῖσα ἐν τῷ δε τῷ ἱερῷ Κώδικι τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἔν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἐννεακοσιοστῷ πρώτῳ κατὰ μῆνα Ἰούλιον (12), Ἐπινεμήσεως [ιδ'].
† *ὁ Ἀδριανουπόλεως Κύριλλος* — † *ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος* — † *ὁ Ἰωαννίνων Γρηγόριος* — † *ὁ Προύσης Ναθαναὴλ* — † *ὁ Μηθύμνης Στέφανος* — † *ὁ Μεσημβρίας Χαρίτων* — † *ὁ Βάρνης Πολύκαρπος* — † *ὁ Χίου Κωνσταντῖνος* — † *ὁ Κορυτσᾶς Γερβάσιος* — † *ὁ Γρεβενῶν Ἰωρόθεος* — † *ὁ Λέρου καὶ Καλύμνου Ἰωάννης.*

---

216) ὅρα σημ. 175.—Κῶδιξ ὑπομνημάτων τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακίου.

Β'] *Ἐπίγραμμα ἐπιτάφιον εἰς τὸν αὐτόν·*

Ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης ἐπιταφίου πλακός, ἐχούσης ἐν τῷ μέσῳ σταυρόν, φέρεται ἄνωθεν ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή :

«*Ἡ ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολὴ καὶ ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ εὐγνωμονοῦσαι*»

κάτωθεν :

«*Τῷ Μητροπολίτῃ Σάρδεων Μιχαὴλ Κλεοβούλῳ*
οἱ εὐγνωμονοῦντες αὐτῷ μαθηταί, οἱ συνάδελφοι, φίλοι καὶ θαυμασταί»

καὶ εὐθὺς ἀμέσως :

«*Εὐσεβίης ἀρετῆς τε ταμεῖον ἔγεντο ἁπάσης*
ἡ πολιόθριξ φρὴν Σάρδεων τοῦ Μιχαήλ,
ὃς σοφίην Ῥοδίου Κλεοβούλου ἐπώνυμον ἔσχε
καὶ βαθύβουλος ἐών, ἦν μέγας ἐν μεγάλοις»

Σημ.—Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀοιδίμου ἱεράρχου εὕρηται ἀνηρτημένη ἐν τῷ Διευθυντηρίῳ τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

XXIII.

Α'] *Ὑπόμνημα ἐκλογῆς Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ Ἀθανασιάδου.* 247]

† ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, ἐλέῳ Θεοῦ, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

«Τῆς παλαιφάτου Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ Ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Σάρδεων, ἀποφάσει Πατριαρχικῇ καὶ Συνοδικῇ, ἀποκαταστάσης καὶ αὖθις εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπόλεων τοῦ Ἁγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ ἀναγραφείσης ἐν τῷ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἐπαρχιῶν Συνταγματίῳ, ἡμεῖς οἱ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον συγκροτοῦντες ἀρχιερεῖς, μετὰ τὴν γενομένην συνοδικῶς σκέψιν περὶ ἐκλογῆς τοῦ ἀξίου προσώπου εἰς τὴν Μητρόπολιν ταύτην μετὰ ἐνεργῶν Μητροπολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ τὴν προβολὴν τριῶν ὑποψηφίων τῶν μᾶλλον καταλλήλων εἰς τοῦτο, ἤτοι τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Ἀρχιμανδρίτου Γερμανοῦ, τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Ἀπολλωνιάδος Ἰωακεὶμ καὶ τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιμανδρίτου Γενναδίου, κατελθόντες ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου, προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Αὐ-

---

217) ὅρα σημ. 176. — Κῶδιξ ὑπομνημάτων τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακείου.

θέντου καὶ Δεσπότου, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Γρηγορίου, καὶ ἡμῖν κανονικὰς προβαλόμενοι, τῇ ἐπικλήσει τοῦ Παναγίου Πνεύματος, εἰς ἀνάδειξιν τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀναδεξομένου τὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν καὶ ποιμαντορικὴν ῥάβδον τῆς Ἁγιωτάτης ταύτης Μητροπόλεως προεκρίναμεν τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιγραμματέα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κύριον Γερμανόν. Ἐφ' ᾧ καὶ εἰς διηνεκῆ ἔνδειξιν καὶ μόνιμον παράστασιν κατεστρώθη τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τῷ δε τῷ Κώδικι τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αϡκδ', κατὰ μῆνα Μάρτιον [ιγ'], Ἐπινεμήσεως Ζ'.

(ὑπ.) † *ὁ Κυζίκου Καλλίνικος*—† *ὁ Νικαίας Βασίλειος* ἔχων καὶ τὴν γνώμην τοῦ Ἁγίου *Δέρκων*—† *ὁ Χαλκηδόνος Ἰωακεὶμ*—† *ὁ Προύσης Κωνσταντῖνος*—† *ὁ Νεοκαισαρείας Ἀγαθάγγελος*—† *ὁ Σηλυβρίας Εὐγένιος*—† *ὁ Ροδοπόλεως Κύριλλος*—† *ὁ Ἀνέων Θωμᾶς.*

Β'] ***Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ πρᾶξις περὶ ἀναθέσεως κατ' ἐπίδοσιν τῆς Ἁγιωτάτης μητροπόλεως Πισιδίας τῷ Σάρδεων Γερμανῷ.*** [248])

† *ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, ἐλέῳ Θεοῦ, Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.*

Ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου διασκεψάμενοι περὶ τῆς ἐν χηρείᾳ διατελούσης ἐπαρχίας Πισιδίας, ἔγνωμεν ἀναθέσθαι τὴν τακτικὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν καὶ διακυβέρνησιν αὐτῆς κατ' ἐπίδοσιν τῷ Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Σάρδεων καὶ ἀγαπητῷ ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφῷ κυρίῳ Γερμανῷ, ὁρίσαντες ὅπως οὗτος, τιτλοφορούμενος «Ἱερώτατος Μητροπολίτης Σάρδεων καὶ Πισιδίας, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος Λυκίας», ἔχῃ ἅπαντα καὶ τὰ τῷ Μητροπολίτῃ Πισιδίας ἀναγεγραμμένα ἐνεργὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα τὰ εἰς τὴν προστασίαν καὶ διακυβέρνησιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀναφερόμενα καὶ τὰ τὴν σχέσιν αὐτοῦ ἀπέναντι της Ἐκκλησίας καὶ τῆς λοιπῆς ἱεραρχικῆς χορείας καθορίζοντα, κατέχων καὶ ἐν τῷ Συνταγματίῳ τὴν θέσιν καὶ τὴν στάσιν τὴν ὡρισμένην τῷ Μητροπολίτῃ Πισιδίας. Ἐπὶ τούτῳ δὲ εἰς ἔνδειξιν καὶ μόνιμον παράστασιν ἐγένετο καὶ ἡ παροῦσα Πατριαρχικὴ ἡμῶν καὶ Συνοδικὴ Πρᾶξις, καταστρωθεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα ἐν τῷ Κώδικι τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐπίσημον δ' αὐτῆς ἀντίγραφον

[248]) Κῶδιξ ὑπομνημάτων τοῦ Πατριαρχ. Ἀρχειοφυλακείου. Σχετικῶς πρὸς τὸν τίτλον τοῦ «*ἐξάρχου Λυκίας*» καὶ εἶτα «*ἐξάρχου πάσης Λυδίας*» ὅρα καὶ σημ. 54 καὶ 209.

ἐδόθη καὶ τῷ Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Σάρδεων καὶ Πισιδίας, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ Λυκίας κ. Γερμανῷ.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αϡκδ', κατὰ μῆνα Μάρτιον [ιη'], Ἐπινεμήσεως Ζ'.

(ὑπ.) † *Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ἀποφαίνεται.*

† *ὁ Κυζίκου Καλλίνικος* — † *ὁ Νικαίας Βασίλειος* — † *ὁ Χαλκηδόνος Ἰωακεὶμ*—† *ὁ Προύσης Κωνσταντῖνος*—† *ὁ Νεοκαισαρείας Ἀγαθάγγελος* — † *ὁ Σηλυβρίας Εὐγένιος* — † *ὁ Ροδοπόλεως Κύριλλος* — † *ὁ Ἀνέων Θωμᾶς.*

Γ'] ***Πονήματα τοῦ αὐτοῦ.***

Πλὴν ἄλλων τινῶν, χρονογραφικῆς φύσεως, σημειοῦνται τὰ ἑξῆς μικρὰ ἄρθρα : [249])

α'] *ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ»* : Ἐντυπώσεις ἐκ Σερβίας.—Οἱ ἅγιοι Τόποι.—Ἡ 30ὴ Νοεμβρίου.

β'] *Ἐν τῷ «Νέῳ Ποιμένι»* : Οἱ ἐν Βενετίᾳ ἀρχιερατεύσαντες Μητροπολῖται Φιλαδελφείας τῆς ἐν Λυδίᾳ, 1577—1790.—Τὸ Γραφεῖον τῆς Ἱ. Συνόδου. Σύστασις καὶ λειτουργία αὐτοῦ.— (Ἀμφότερα ἐξεδόθησαν καὶ κατ' ἰδίαν ἐξ ἀνατυπώσεως).

γ'] *Ἐν τῇ «Ἀναγεννήσει»* : Ὁ κλῆρος καὶ ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως —Ἡ πνευματικὴ ἐργασία.—Τὰ μοναστήρια καὶ ἡ συντήρησις τοῦ κλήρου.—Ἡ κάλυψις τῶν νεκρῶν.—Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις.—Ὁ 6' γάμος τῶν Σέρβων ἱερέων.—Συνεργασία.—Ἡ Ἐκκλησία Κων/πόλεως.—Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ.—Ἡ Βασιλόπητα.—Ὁ Ἐσταυρωμένος.—Κλῆρος καὶ Οἶκος.—Κλῆρος καὶ Σχολή.—Κλῆρος καὶ Ἐκκλησία.—Ὁ ἀλκοολισμός.—Ἡ ἑορτὴ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου.

δ'] *Ἐν τῇ «Ὀρθοδοξίᾳ»* : Ἡμερολογιακά.—Πίναξ τῶν Ἐπισκόπων καὶ Πατριαρχῶν ΚΠόλεως ἀλφαβητικὸς καὶ χρονολογικός.—Κατάλογος τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου ΚΠόλεως κατὰ τὸν ιζ' αἰῶνα.—Πίναξ χρονολογικὸς τῶν Ἐπισκόπων καὶ Παπῶν Ῥώμης.—Ἱστορικὴ μελέτη τῆς Ἐκκλησίας τῶν Σάρδεων καὶ τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς.—(Ἡ μελέτη αὕτη ἀνατυπωθεῖσα ἀποτελεῖ τὸ ἀνὰ χεῖρας βιβλίον).

ε'] *«Ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς»* (ἐν ΚΠόλει 1921), κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ τοῦ ἔργου τοῦ διασήμου ἀμερικανοῦ κοινωνιολόγου δρ. O. S. Marden («La Joie de vivre, ou comment découvrir le secret du bonheur»).

[249]) α'] ***Ἐκκλησ. Ἀλήθεια*** ἔτος ΜΒ' 1922 σελ. 177. 185. 195. 226. 265. 305. 368. 463.—β'] ***Νέος Ποιμὴν*** ἔτος Δ' 1922 σ. 595 καὶ ἑξῆς. γ'] ***Ἀναγέννησις*** τόμ. Α' 1919 σ. 35. 85. 169. 189. 260. 300. 313 τόμ. Β' 1920 σ. 21. 163. 174. 298. 307. 320. 344. 362. 387. 409. 429. 451. 464. τόμ. Γ' 1921 σ. 38. 58. 78. 109.—δ'] ***Ὀρθοδοξία*** τόμ. Α' 1926 σ. 59. 108. 164. 215. τόμ. Γ' 1928 σ. 29. 96. 231. 336. 159. 217. 274. 305. 356. 411. τόμ. Δ' 1929 σελ. 16. 60. 102. 192.

ΠΙΝΑΞ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ

τῶν ἐν ἐνεργείᾳ καὶ τιτουλαρίων Ἐπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν Σάρδεων.

Ὁ ὑφ' ἡμῶν καταρτισθεὶς κατάλογος τῶν τιτλούχων Σάρδεων (πρβλ. σελ. 75), συμπληρωθεὶς καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βαρθολομαίου, (σελ. 117) περιλαμβάνει 48 ἐν ὅλῳ ἱεράρχας, ἐξ ὧν 32 ἐν ἐνεργείᾳ ἐπίσκοποι καὶ μητροπολῖται, 11 ἁπλοῖ τιτουλάριοι τοιοῦτοι, 1 προεδρικῶς διευθύνας τὴν ἐκκλησίαν τῶν Σάρδεων (ὁ Κερκύρας Γεράσιμος) καὶ 4 τιμητικῶς ἐπέχοντες τὸν τόπον τοῦ Σάρδεων (ὁ Νικαίας Βησσαρίων, ὁ Μελενίκου Γεράσιμος, ὁ Σερρῶν Γεννάδιος καὶ ὁ Οὐγγροβλαχίας). Ἐπεσκόπευσαν δὲ οὗτοι χρονικῶς ὡς ἑξῆς:

1] ὁ Ἄγγελος τῆς Ἀποκαλύψεως	α' αἰὼν	26] Ἰάκωβος Χαλαζᾶς	ιγ' αἰὼν
2] Μελίτων ὁ Ἀσιανὸς	β' αἰὼν	27] Γεράσιμος ὁ *Κερκύρας*	ιγ' αἰὼν
3] Ἀρτεμίδωρος	δ' αἰὼν	28] Κλήμης	ιγ' αἰὼν
4] Λεόντιος	δ' αἰὼν	29] Ἀνώνυμος	ιδ' αἰὼν
5] Ἑορτάσιος	δ' αἰὼν	30] Θεόδωρος Γαληνὸς	ιδ' αἰὼν
6] Μεώνιος	ε' αἰὼν	31] Νικηφόρος (ὁ Β')	ιδ' αἰὼν
7] Φλωρέντιος	ε' αἰὼν	32] Γρηγόριος	ιδ' αἰὼν
8] Αἰθέριος	ε' αἰὼν	33] Διονύσιος ὁ Θεσσαλονικεύς	ιε' αἰὼν
9] Ἰουλιανὸς	στ' αἰὼν	34] Βησσαρίων ὁ *Νικαίας*	ιε' αἰὼν
10] Μαρῖνος	ζ' αἰὼν	35] Νικόλαος	ιε' αἰὼν
11] Εὐθύμιος ὁ Λυκαονεύς	η' αἰὼν	36] Γεράσιμος ὁ *Μελενίκου*	ιε' αἰὼν
12] Ἰωάννης (ὁ Α')	θ' αἰὼν	37] Ἀνώνυμος	ιστ' αἰὼν
13] Πέτρος (ὁ Α')	θ' αἰὼν	38] Γεννάδιος ὁ *Σερρῶν*	ιστ' αἰὼν
14] Θεοφύλακτος	θ' αἰὼν	39] Ἀνωνύμως ὁ *Οὐγγροβλαχίας*	ιζ' αἰὼν
15] Πέτρος (ὁ Β')	θ' αἰὼν	40] Ἐφραὶμ ὁ Κρής	ιζ' αἰὼν
16] Ἰωάννης (ὁ Β')	θ' αἰὼν	41] Νικόδημος	ιη' αἰὼν
17] Πέτρος (ὁ Γ')	ι' αἰὼν	42] Τιμόθεος ὁ Μολόχας	ιη' αἰὼν
18] Ἀντώνιος	ι' αἰὼν	43] Βαρθολομαῖος	ιη' αἰὼν
19] Λέων	ι' αἰὼν	44] Νεκτάριος Θωμαΐδης	ιθ' αἰὼν
20] Ἰωάννης (ὁ Γ')	ιβ' αἰὼν	45] Βσρλαὰμ	ιθ' αἰὼν
21] Νικήτας	ιβ' αἰὼν	46] Μελέτιος	ιθ' αἰὼν
22] Ἀνώνυμος	ιβ' αἰὼν	47] Μιχαὴλ Κλεόβουλος	κ' αἰὼν
23] Νικηφόρος ὁ Χρυσοβέργης	ιγ' αἰὼν	48] Γερμανὸς Ἀθανασιάδης	1924—
24] Ἀλέξιος	ιγ' αἰὼν		
25] Ἀνδρόνικος ὁ Παφλαγὼν	ιγ' αἰὼν		

Πιναξ των Περιεχομενων

Σελ.

Εἰσαγωγὴ 5

Μέρος Α'.

Ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ κατόπιν ζωὴ τῆς ἐν Σάρδεσιν Ἐκκλησίας.

§ 1. Ἡ ἵδρυσις τῆς Ἐκκλησίας τῶν Σάρδεων 9
§ 2. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Σάρδεων κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν 12
§ 3. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Σάρδεων διὰ τῶν αἰώνων 14
§ 4. Ἡ κανονικὴ ἐξάρτησις τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων 19
§ 5. Ἡ ἐν τοῖς τακτικοῖς ἀναγραφὴ τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων 23
§ 6. Ἡ ἐξαρχία τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων 25
§ 7. Αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων 27

Μέρος Β'.

Κατάλογος τῶν Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας Σάρδεων.

Κεφάλαιον α'.

Ὁ ἐπισκοπικὸς κατάλογος τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων. 38

§ 8. Οἱ ἐν ἐνεργείᾳ ἐπίσκοποι καὶ μητροπολῖται Σάρδεων (α'—ιδ' αἰών) . . . 39

α') ὁ ἐν Σάρδεσιν ἄγγελος τῆς Ἀποκαλύψεως 40
β'] Μελίτων. 41
γ'] Ἀρτεμίδωρος. 42
δ'] Λεόντιος. 43
ε'] Ἑορτάσιος. 44
στ'] Μεώνιος 45
ζ'] Φλωρέντιος 45
η'] Αἰθέριος. 46
θ'] Ἰουλιανὸς 47
ι'] Μαρῖνος 47
ια'] Εὐθύμιος. 47
ιβ'] Ἰωάννης (Α'). 50
ιγ'] Πέτρος (Α'). 51
ιδ'] Θεοφύλακτος 52
ιε'] Πέτρος (Β') 52
ιστ'] Ἰωάννης (Β'). 53
ζ'] Πέτρος (Γ') 53
ιη'] Ἀντώνιος. 54
ιθ'] Λέων. 54
κ'] Ἰωάννης (Γ') 54
κα'] Νικήτας 54
κβ'] Ἀνώνυμος 55
κγ'] Νικηφόρος ὁ Χρυσοβέργης. . 55
κδ'] Ἀλέξιος 55
κε'] Ἀνδρόνικος τὸ α' 56
τὸ β' 59
κστ'] Ἰάκωβος Χαλαζᾶς 58
κζ'] Γεράσιμος (ὁ Κερκύρας) . . . 60
κη'] Κλήμης 61
κθ'] Ἀνώνυμος 61
λ'] Θεόδωρος Γαληνὸς 62
λα'] Νικηφόρος (Β') 62
λβ'] Γρηγόριος 62

SISMANOGLIO

Σελ.

§ 9. Οἱ τιτουλάριοι Σάρδεων καὶ οἱ τὸν τόπον αὐτοῦ ἐπέχοντες (ιε'-κ' αἰών) . 63

λγ'] Διονύσιος 64
λδ'] Βησσαρίων (ὁ Νικαίας) 65
λε'] Νικόλαος 65
λστ') Γεράσιμος (ὁ Μελενίκου) . . . 66
λζ') Ἀνώνυμος 66
λη') Γεννάδιος (ὁ Σερρῶν) 66
λθ'] Ὁ Οὐγγροβλαχίας (ἀνωνύμως) . 67
μ'] Ἐφραὶμ 67
μα'] Νικόδημος 67
μβ'] Τιμόθεος 67
μγ'] Νεκτάριος Θωμαΐδης. 68
μδ'] Βαρλαὰμ 69
με'] Μελέτιος 69
μστ'] Μιχαὴλ Κλεόβουλος 69

§ 10. Οἱ ἀπὸ τῆς ἀνασυστάσεως τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων ἱεράρχαι αὐτῆς (Μάρτιος 1924) . . . 71

μζ'] Γερμανὸς Ἀθανασιάδης 72
Συγκριτικαὶ σημειώσεις 74

Κεφάλαιον β'.

Οἱ ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μ/πόλεως Σάρδεων . 75

§ 11. Οἱ κατ' ἐπισκοπὰς ἐν ἐνεργείᾳ καὶ τιτουλάριοι ἐπίσκοποι 77

α') Ἀγκύρας σιδηρᾶς 77
β') Ἀκρασοῦ 77
γ') Ἀπολλωνιάδος 77
δ') Ἀπόλλωνος ἱεροῦ 77
ε') Ἀτταλείας 78
στ') Λυρηλιουπόλεως 78
ζ') Βάγης 78
η') Βαλάνδου 79
θ') Γαβάλων 79
ι') Γόρδου 79
ια') Δάλδης 79
ιβ') Ἑρμοκαπηλείας 80
ιγ') Θυατείρων 80
ιδ') Ἱεροκαισαρείας 81
ιε') Κερασέων 81
ιστ') Μαιονίας 81
ιζ') Μεσοτιμόλου 82
ιη') Μοστήνης 82
ιθ') Σάλων 82
κ') Σατάλων 82
κα') Σιλάνδου 82
κβ') Σέττων 83
κγ') Στρατονικείας 83
κδ') Τρακούλεων ἢ Γαυδίας . . . 83
κε') Τράλλων 83
κστ') Τριπόλεως 84
κζ') Ὑρκανίδος 84
κη') Φιλαδελφείας 84
Σημειώσεις 85

Παράρτημα.

I. — Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῷ ἐν Σάρδεσιν ἐπισκόπῳ (κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν) 87

II.—Πατριαρχικαὶ καὶ Συνοδικαὶ Πράξεις περὶ ὑπαγωγῆς τῆς ἐρημωθείσης Μ/πόλεως Σάρδεων ὑπὸ τὴν τῆς Φιλαδελφείας :

α') Ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Φιλοθέου [τὸ β' Λῦγ. 1369] . . . 88
β') » » » Νείλου [κατὰ Νβρ. 1382] . . . 89

III.—Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Σάρδεσι συνελθούσης ἐπαρχιακῆς συνόδου Λυδίας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα 90

IV.—Πατριαρχικαὶ καὶ Συνοδικαὶ ἀποφάσεις :

α') ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ζ' περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς Μ/πόλεως Σάρδεων [Μάρτιος 1924] 92

Σελ.

β') ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Π/χου Βασιλείου Γ' περὶ ἀποδόσεως αὐτῇ τῆς «ἐξαρχίας πάσης Λυδίας» (Αὔγ. 1928) 92

V. Συγγράμματα ἱεροῦ Μελίτωνος 93

VI. α') Τρεῖς ἐπιστολαὶ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου πρὰς τὸν ἱερὸν Εὐθύμιον 99
β') Ἀκολουθία τοῦ ἱεροῦ Εὐθυμίου 102
γ') Βιογραφία τοῦ ἱεροῦ Εὐθυμίου 104

VII.— Δύο ἐπιστολαὶ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου πρὸς τὸν Σάρδεων Ἰωάννην (Α') 104

VIII.—Πόνημα Σάρδεων Πέτρου (τοῦ Β') 106

IX. — Ἔργα Σάρδεων Ἰωάννου (τοῦ Β') 106

X. — Ἐπιστολὴ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ (τὸ β' 912-925) πρὸς Ἀντώνιον τὸν Σάρδεων 106

XI. — Ἔργα τοῦ Σάρδεων Λέοντος 107

XII.—Σφραγὶς τοῦ Σάρδεων Ἰωάννου (τοῦ Γ') 107

XIII.—Πονήματα τοῦ Σάρδεων Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη. 108

XIV.—Τρεῖς ἐπιστολαὶ Θεοδώρου Δούκα τοῦ Λασκάρεως πρὸς τὸν Σάρδεων Ἀνδρόνικον 111

XV.—Ἐπίγραμμα ἐπιτάφιον εἰς τὸν Σάρδεων Θεόδωρον Γαληνὸν 112

XVI.—Ἐπίγραμμα ἐπιτάφιον εἰς τὸν Σάρδεων Διονύσιον 113

XVII.—Παραινετικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Σάρδεων Ἐφραὶμ πρὸς τὸν Μ. Λογοθέτην τῶν Πατριαρχείων Ἰωάννην Καρυοφύλλην 113

XVIII.—Ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Σάρδεων Νικοδήμου 115

XIX.—Δύο γράμματα τοῦ Σάρδεων Τιμοθέου πρὸς τὴν Κοινότητα Βιέννης. 116

XX.—Γράμμα τοῦ Σάρδεων Βαρθολομαίου πρὸς τὴν Κοινότητα Βιέννης . 117

XXI.—Ἐπιγραφαὶ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Σάρδεων Νεκτάριον Θωμαΐδην . . 119

XXII.—Α') Ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Σάρδεων Μιχαὴλ Κλεοβούλου . . . 120
Β') Ἐπίγραμμα ἐπιτάφιον εἰς αὐτὸν 121

XXIII.—Α') Ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Σάρδεων Γερμανοῦ Ἀθανασιάδου . 121
Β') Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ ἀπόφασις περὶ ἀναθέσεως κατ' ἐπίδοσιν τῆς μητροπόλεως Πισιδίας, τῷ Σάρδεων Γερμανῷ 122
Γ') Πονήματα τοῦ αὐτοῦ 123

Πίναξ χρονολογικὸς τῶν ἐν ἐνεργείᾳ καὶ τιτουλαρίων ἐπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν Σάρδεων 124

Πίναξ τῶν περιεχομένων 125

SISMANOGLIO

MEGARO
ISMANOGLOU

SISMANOGLIO MEGARO

Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ὀρθοδοξίας»